Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Opuscula

https://hdl.handle.net/1874/329058

Hs.
3 F 16

Aevum medium.
Scriptores ecclesiast.
N°. 113.

H 3 A 5
N° 16

62 (*Eccl. 113, antea 282k.*) *Membr. 4°. 225 ff. Saec. XV.*

S. Augustinus, Opuscula, scil. Liber Retractationum; De academicis; De vita beata; De ordine rerum; De quantitate animae; De immortalitate animae; Soliloquia; De magistro; Sermo in cantilena psalmistae contra Donatistas abcdarium.

62

(Fol. 1b Contenta). Fol. 2a. Incipit prologus in liber retractationum sancti augustini episc. Fol. 104 [5], 105 [6] vacant. Fol. 225b [6] Explicit sermo augustini in cantilena cet.

„Pertinet Regularibus in Traiecto."

Gefolieerd Sept. 1966

Hs. 62 4/5'72

Verschillende handen:

1 - 93^r Hand A

93^v - 104^v " B

107^R - 154^R " C

184^v - 204^v " D

205^r - einde " E

A = C? zie o.a. puntjes op i,
aantal regels

Pertinet Regularibus in Traiecto

Isti sunt libri huius voluminis
liber retractacionum beati Augustini episcopi
liber de achademicis
liber de beata vita
liber de ordine rerum
liber de quantitate anime
liber de immortalitate anime
liber soliloquiorum
liber de magistro
Item sermo seu psalmus augustini

Pertinet cruciferis in traiecto

No. 243. k.

nunc

No. 2082. K.

Incipit prologus in librum retractacionum sancti augustini episcopi

Iam diu est quod facere cogito atque dispono quod nunc
adiuvante domino aggredior, quia differendum non esse
arbitror, ut opuscula mea, sive in libris sive
in epistolis sive in tractatibus, cum quadam iudiciaria severita-
te recenseam, et quod me offendit velut censorio sti-
lo denotem. Neque enim quisquam nisi imprudens ideo quia mea
errata reprehendo me reprehendere audebit. Sed si
dicit non ea debuisse a me dici que postea mihi displicerent, verum
dicit et mecum facit. Eorum quippe reprehensor est quorum et ego. Neque
enim ea reprehendenda deberem si dicenda debuissent. Sed ut volet quisque
accipiat hoc quod facio. Mihi tamen apostolica sententia illa et in hac re opor-
tet intueri, ubi ait: Si nosmetipsos iudicaremus a domino non iu-
dicaremur. Illud etiam quod scriptum est: Ex multiloquio non effugies peccatum, vehementer
terret me plurimum: non quia multa scripsi vel quia multa etiam que dictata
non sunt tamen a me dicta conscripta sunt. Absit enim ut multiloquium deputa-
tur quando necessaria dicuntur, quantalibet sermonum multitudine ac prolixitate
dicantur. Sed istam sententiam scripture sancte propterea timeo, quia de tam multis
disputationibus meis sine dubio multa colligi possunt, que si non
falsa, at certe videantur sive etiam convincantur non necessaria. Quem vero non pre-
fidelium suorum non terruit, ubi ait: Omne verbum otiosum quodcumque dixerit
homo reddet pro illo rationem in die iudicii? Unde et eius apostolus Iacobus:
Sit, inquit, omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.
Et alio loco: Nolite, inquit, plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam
maius iudicium sumitis. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo
non offendit, hic perfectus est vir. Ego mihi hanc perfectionem nec nunc arrogo
cum iam sim senex: quanto minus cum iuvenis cepi scribere vel ad populos
dicere? Tantumque mihi tribuitur ut ubicumque me presente loqui opus esset
ad populum rarissime tacere atque alios audire permitterer, et esse velox

Nota

ubi

ad audiendum. tardus autem ad loquendum. Restat igitur ut me ipse
iudicem sub magistro uno: cuius de offensionibus meis iudicium
euadere cupio. Magistros autem plures tunc fit cum diuersa sen-
tiunt. Cum uero idipsum dicunt omnes. et uerum dicunt: ab unius ueri magi-
sterio non recedunt. Offendunt autem non cum illius multa dicunt:
sed cum addunt sua. Sic quippe incidunt ex multiloquio in falsi-
loquium. Scribere autem ista mihi placuit: ut hec emittam in manus homi-
num a quibus ea que iam edidi reuocare emendando non possum. Nec
illa sane pretereo que cathecuminus iam licet relicta spe quam terrena ge- preterea
rebam. sed adhuc secularium litterarum inflatus consuetudine scripsi: que et ipsa ue-
nerunt in notitiam describentium atque legentium. et leguntur utiliter: si
nonnulla ignoscantur: uel si non ignoscantur. non tamen inhereatur erratis.
Quapropter quicumque ista lecturi sunt: non me imitentur errantem. sed in melius
proficientem. Inueniet enim fortasse quomodo scribendo profecerim quisquis
opuscula mea ordine quo scripta sunt legerit. Quod ut possit hoc ope-
re quantum potero curabo. ut eundem ordinem nouerit. quantum

Explicit prologus. Incipit liber retractationum beati augustini.

Cum igitur reliquissem uel que adeptus fueram in cupidita-
tibus huius mundi uel que adipisci uolebam: et me ad christia-
ne uite otium contulissem nondum baptizatus contra achade-
micos uel de achademicis primum scripsi. ut argumenta eo-
rum que multis ingerunt ueri inueniendi desperationem. et prohibent cuiquam rei
assentiri. et omnino aliquid tamquam manifestum quomodo illis uidetur approbare sapienti cum
eis omnia uideantur obscura et incerta. ab animo meo quia et me mouebant
quantis possem rationibus amouerem. Quod misericordia atque adiuuante domino
factum est. Sed in eisdem tribus libris meis non mihi placet totiens
me appellasse fortunam. quamuis non aliquam deam uoluerim hoc nomine
intelligi. sed fortuitum rerum euentum uel in corporis nostri uel in externis
uiuit bonis et malis. Unde et illa uerba sunt que nulla religio dicere

compluribus: forte, forsan, forsitan, fortasse, fortuito: quod tamen totum ad divinam
revocandum est sapientiam: Hoc et ibi non tacui dicens. Etenim fortasse que vulgo ∵ providentiam
fortuna vocatur occulto quodam nomine regitur, nichilque aliud in rebus casum vo- ∵ ordine
camus nisi cuius ratio et causa secreta est, dixi quidem hoc, verumtamen penitet
me illic nominasse fortunam, cum videam homines habere in pessima consue-
tudine, ubi dici debet hoc deus voluit, dicere hoc voluit fortuna.
Quod autem quodam loco dixi. ita comparatum est. sive pro meritis nostris sive pro necessitate
nature, ut divinum animum mortalibus inherentem nequaquam philosophie portus accipi-
at. et cetera nil horum duorum dicendum fuit. quia et sic sensus posset esse
integer. Aut satis erat dicere pro meritis nostris sicut verum est ex Adam tracta miseria.
nec addere sive pro necessitate nature. quandoquidem nature nostre dura necessitas merito prece-
dentis iniquitatis exorta est. Itaque illic quod dixi. nichil omnino colendum
esse. totumque abiciendum quicquid mortalibus oculis cernitur. quicquid ullus sensus
attingit. addenda erant verba ut diceretur quicquid mortalis corporis ullus
sensus attingit. Est enim et sensus et mentis. sed eo more tunc loquebar
quo sensus non nisi corporis dicitur. et sensibilia non nisi corporalia. Itaque ubicumque sic
locutus sum. parum est ambiguitas evitata nisi apud eos quorum
consuetudo est locutionis huius. Item dixi quid censes aliud esse beate vivere
nisi secundum id quod in homine optimum est vivere, paulo post explicatus. Quis inquam
dubitaverit nichil esse aliud hominis optimum quam eam partem animi cui dominanti
obtemperare convenit cetera que in homine sunt. Hec autem ne aliam postules
propone mens aut ratio dici potest. Hoc quidem verum est. nam quantum attinet ad ∴ definicionem
hominis naturam nil est in eo melius quam mens et ratio. sed non secundum ipsam debet vivere qui
beate vult vivere: alioquin secundum hominem vivit. cum secundum deum vivendum sit ut
possit ad beatitudinem pervenire. Ad quam consequendam non se ipsa debet esse
contenta. sed deo mens nostra subdenda est. Item respondens ei cum quo disputa-
bam. hic plane inquam non erras. quod tibi omen sit ad illud libenter
optaverim. Hoc licet non serio sed ioco dictum sit. nollem tamen eo verbo uti. Omen
quippe me legisse non recolo. sive in sacris litteris nostris. sive in sermone

sufficiat

cui quamvis ecclesiastici disputatores sunt. sicut eius abhominatio in sit dea quam in
dimis libris assidue repetitur. In secundo autem libro prorsus inepta est et insulsa
illa quasi fabula de filocalia et philosophia quod sint germane et eodem parente
procreate. Aut enim philocalia quae dicitur non nisi in nugis est et ob hoc philosophie
nullo modo germana. Aut si propterea est hoc nomine honorandum quia latine
interpretatum amorem significat pulchritudinis et est vera atque summa sa-
pientie pulchritudo. eadem ipsa est in rebus incorporalibus atque summis philo-
calia quae philosophia neque ullo modo sunt quasi sorores due. Alio loco cum de animo
cum agerem dixi. securior rediturus in celum. ituris autem dixissem di[x]is-
sem securius. propter eos qui putant animos humanos pro meritis peccatorum suorum
de celo lapsos sive deiectos in corpora ista detrudi. Sed hoc ego
propterea non dubitavi dicere quia ita dixi in celum tamquam dicerem ad deum
qui eius auctor et conditor est sicut beatus Cyprianus non cunctatus est dicere
Nam cum corpus e terra spiritum possideamus e celo ipsi terra et celum
sumus. Et in libro ecclesiastes scriptum est Spiritus revertatur ad deum qui
dedit illum. Quod utique sic intelligendum est ut non resistat apostolo
dicenti nondum natos nichil egisse boni aut mali. Sine
controversia ergo quedam originalis regio beatitudinis animi deus
ipse est. qui eum non quidem de seipso genuit sed de nulla re alia con-
didit. sicut condidit corpus e terra. Nam quod attinet ad eius originem quae fit
ut sit in corpore utrum de illo uno sit qui primum creatus est quando factus est
in animam vivam an sic ita fiant singuli singulis nec tunc sciebam
nec adhuc scio. In libro tercio siquidem mihi videatur queris in mente
arbitror esse summum bonum hominis. verius dixissem in deo. Ipso enim mens
fruitur ut beata sit tamquam summo bono suo. Nec mihi istud placet quod dixi
liquet deierare per omne divinum. Item quod dixi de achademicis
quod noverint verum cuius simile appellabant verisimile idque ipsum verisimile
simile appellavi falsum quod approbabant duas ob causas non recte dictum
est. vel quod falsum esset quod aliquo modo esset simile alicuius veri. quia in

gne suo et ho vni e. Vel quod approbabat ista falsa que verbat
verisimilia cum illi approbarent et affirmarent nichil approbare sapien
tem. sed quia hoc ipsum verisimile et probabile nuncupabat. hinc sum
et ut hoc de illis dicerem. laus quoque ipsa qua platonem vel platonicos
vel achademicos philosophos tantum extulit. quantum impios homines non opor
tuit. non immerito michi displicet. presertim quia quorum errores magis
defendenda est christiana doctrina. Illud etiam quod in comparatione argumen
torum ciceronis quibus in libris suis achademicis usus est. meas nu
gas esse dixi. quibus illa argumenta certissima ratione refutavi. quam
vis ioculariter dixerim. et magis videatur hyronia. non debuit
tamen dici. Hoc opus sic incipit. O utinam romaniane hominem sibi aptum.

Librum de beata vita non post libros de achademicis
sed inter illos ut scriberem contigit. Ex occasione quippe
ortus est dies natalis mei. et triduana disputatione
completus. sicut ipse satis indicat. In quo libro constitit inter nos qui sil
quebamus non esse beatam vitam nisi perfectam cognitionem dei. Displicet
autem illic quod manlio theodoro ad quem librum ipsum scripsi. quamvis
docto et christiano viro plus tribui quam deberem. et quod fortunam illic se
pe nominavi. et quod tempore huius vite in solo animo sapientis dixi ha
bitare beatam vitam. quomodolibet se habeat corpus eius cum perfectam
cognitionem dei. hoc est qua homini maior esse non possit. in futura vita speret
apostolus. que sola beata vita dicenda est. ubi et corpus incorruptibile
atque immortale spiritui suo sine ulla contradictione vel reluctatione subde
tur. Sane istum librum in meo codice interruptum repperi et non parum
minus habere. et sic a fratribus quibusdam descriptus est. nec adhuc apud
aliquem integrum inveneram ex quo emendarem. quando hec retractavi. hic
liber sic incipit. Si ad portum philosophie

Post. Eodem tempore inter illos qui de achademicis scripti sunt. duos
etiam libros de ordine rerum scripsi. In quibus questio

mag͂ v̄sat. vt͂ oīa bona ⁊ mala diuine puidencie ordo ɔti-
neat. Sꝫ cū rē vidēm ad intelligēdū difficile. satis egi ad
eos ꝑ ꝑsōne cū q̄bꝫ agebā disputādo posse pduci de ordīe
studendi loq̄ malui q̄ᵒ de corpalibꝫ ad icorpalia pt̄ ꝑfici. Vꝫ
⁊ ī hꝫ libꝛ displicet m̄ sepe mṗositū fortune vocabulū ⁊
q̄ adderē corpis. q̄n sensus corpis noīaui. ⁊ q̄ m̄ltū t̄bui
libalibꝫ disciplis. quas m̄lti sc̄i m̄ltū nesciūt. quidā eciā
q̄ sciūt eas sc̄i nō sūt. ⁊ q̄ musas q̄i aliq̄s deas q̄uis iocāndo
ɔmedoraui. ⁊ q̄ ammiraconē vitiū nūcupaui. ⁊ q̄ ph̄os nō v̄a
pietate p̄ditos dixi v̄tut̄ luce fulsisse. ⁊ q̄ duos mūdos
vnū sensibile. alt̄ꝫ intelligibile nō ex platonꝭ vl̄ platonicoꝛ
ꝑsona. s; ex mea sic ɔmēdaui. tāq̄ h̄ ⁊ dn̄s sigificare voluit.
q̄ nō ait regꝫ meū nō est de mūdo. s; regnū meū nō est de
hoc mūdo cū possit ⁊ aliq̄ locucōe dcm̄ īueniri. ⁊ si alius a
dn̄o xp̄o sigificatꝫ ē mūdꝫ ille ɔgruēciꝫ possit intelligi ī q̄ erit
celū nouū ⁊ t̄ra noua q̄n ɔplebit̄ q̄d oramꝫ dicētes. adueni-
at regnū tuū. Nec plato q̄dē ī hoc errauit q̄ mūdū intelli-
gibile dixit. si nō vocabulū q̄ ecclastice ɔsuetudī ī re illa
īusitatū ē. s; ipam rē velimꝫ attēdere. Mūdū quippe ille
intelligibile nūcupauit ipam rōnē sempit̄na atq; icōmutabile
qua fecit deꝫ mūdū. q̄m qui eē negat seq̄t̄ vt dicat ir̄ona-
bilit̄ deū fecisse q̄ fecit. aū cū faceret vl̄ anteq̄ faceret nescisse q̄ fa-
ceret. q̄ apud eū rō faciēdi nō erat. Si v̄o erat sic erat ipam vi-
plato vocasse itelligibile mūdū. nec tn̄ isto noīe vteremꝛ si
iā sat̄ essemꝫ lr̄is ecclastic̄ eruditi. Nec id m̄ placet q̄ cū
dixisse sūma opa danda ē optimis moribꝫ. mox addidi.
deꝫ n̄ n̄r alit̄ nos exaudire nō pot̄it. vt bene viuētes fa-
cillime exaudiat. sic n̄ dcm̄ ē tāq̄ deꝫ nō exaudiat peccatores.
q̄ quid dixit ī eu̅o. s; ille q̄ nōdū ɔgnouerat xp̄m a quo

nisi fuerat illuminatus in corpore. Nec illud placet quod pitagoram philoso-
phum tantis laudibus extuli ut qui hanc legit vel audit possit putare me
credidisse nullos errores in pitagorica esse doctrina cum sint plures
iidemque capitales. Hoc opus sic incipit. Ordinem rerum zenobi. Capitulum

Inter hec et scripsi duo volumina secundum studium meum et
amorem ratione indagande veritatis de hiis rebus quas maxime
scire cupiebam me interrogans mihique respondens tamquam duo essemus
ratio et ego cum solus essem. Unde hoc opus soliloquia nominavi. Sed
imperfectum remansit, ita tamen ut in primo libro quereretur et utcumque appa-
reret qualis esse debeat qui vult percipere sapientiam que utique
non sensu corporis sed mente percipitur et quadam ratiocinatione in libri fine
colligitur ea que vere sunt esse immortalia. In secundo autem de immortalitate anime
diu res agitur et non peragitur. In hiis sane libris non approbo quod in
oratione dixi. Deus qui nisi mundos verum scire noluisti. Responderi enim potest multos
etiam non mundos multa scire vera. Neque enim diffinitum est hic quid
sit verum quod non nisi mundi scire possint et quid sit scire. Et illud quod ibi posi-
tum est. Deus cuius regnum est totus mundus quem sensus ignorat si de deo intel-
ligendus est, addenda fuerunt verba ut diceretur quem mortalis corporis
sensus ignorat. Si autem mundus dictus est quem sensus ignorat ille recte
intelligitur qui futurus est in celo novo et terra nova, sed et hic adden-
da erant illa ut diceretur mortalis sensus corporis. Sed illo more
adhuc loquebar quo sensus proprie corporis appellantur, nec assidue repeten-
dum est quod et supra iam dixi, sed recolendum ubicumque ista locutio
in meis litteris invenitur. Et ubi dixi de patre et filio qui gignit et
quem gignit unum est, dicendum fuit unum sunt, sicut aperte ipsa
veritas loquitur dicens. Ego et pater unum sumus. Nec illud mihi placet
quod in ista vita deo intellecto iam beatam esse dixi animam nisi forte spe.
Item quod dixi ad sapientie iunctionem non una via pervenitur non bene
sonat, quasi alia via sit preter christum qui dixit. Ego sum via. Vitan-

sed certe caret hec offensione aurium religiosarum quamvis alia sit
illa commutabilis via. Hic autem hec de quibus et in psalmo canitur
vias tuas domine notas fac michi et semitas tuas edoce me. Et in eo
quod ibi dictum est penitus esse sensibilia fugienda, cavendum fuit ne
putarem illam porphirii falsi philosophi tenere sententiam qua dixit omne
corpus esse fugiendum. Non autem dixi ego omnia sensibilia, sed ista
hec et corruptibilia. Sed hoc potius dicendum fuit. Non autem talia sen-
sibilia futura sunt in futuro seculo celo novo et terra nova. Item quodam
loco dixi quod liberalibus disciplinis eruditi sine dubio in se illas
oblivione obrutas eruunt discendo et quodammodo refo-
diunt. Sed hoc quoque improbo. Credibilius est enim propterea vera respondere de quibus-
dam disciplinis etiam imperitos earum quando bene interrogantur quia presens est
eis quantum capere id possunt lumen rationis eterne ubi hec immutabilia
vera conspiciunt non quod ea noverant aliquando et obliti sunt quod platoni
pro suscepto — vel talibus visum est. Contra quorum opinionem quantum pro suscepto ope-
re dabitur occasio in libro xii de trinitate disserui. Hoc opus sic in-
cipit. Volventi michi multa ac varia mecum.

libro 2 — **P**ost libros soliloquiorum iam de agro mediolanii regres-
sus scripsi de immortalitate anime quod michi commonitorium esse
volueram pro soliloquiis terminandis que imperfecta remanserant.
Sed nescio quomodo me invito exiit in manus hominum et inter mea opus-
cula nominatur. Qui primo ratiocinationum contortione atque brevitate sic
cum legitur — obscurus est ut fatiget cum legere etiam intentionem meam vixque intel-
ligatur a me ipso. Deinde cogitans nichil aliud quam animas hominum
in quadam argumentatione libri eiusdem dixi: non esse in eo qui non
discit disciplina potest. Item quod alio loco dixi: nec ulla re ista
complectitur nisi quod ad aliquam pertinet disciplinam, nec venit in mente
deum non discere disciplinam, sed habere omnium rerum scientiam in qua est et prescien-
cia est futurorum. Tale est et illud quod ibi dictum est non

esse uita cum uoce illi non dicitur. Neque enim deo sine uoce uita est cum apud eum et summa uita et summa sit uox. Et illud quod aliquanto superius dixi id quod intelligatur eiusmodi esse cum intelligente. et animum quidem utique non eiusmodi esse sed spiritum. Et quod uero dixi animum postea non posse ab eterna racione separari. quia non ei localiter iungitur profecto non dixissem. si iam tunc essem litteris sacris eruditus. ut recolerem quod scriptum est. peccata uestra separant inter nos et deum. Unde intelligi datur et eorum posse dici separacionem que non locis sed incorporaliter iuncta fuerant. Et quod dixi anima si caret corpore in hoc mundo non esse non potius recordari. Numquid non dicitur mortuorum anime que non caret corpore que in hoc mundo non sunt etc. Quasi uero inferi non sint in hoc mundo. Sed quia carere corpore in bono posui fortasse nomine corporis pestes corporeas appellaui. Quod si ita est nimis insolenter uerbo usus sum. Illud quoque temere dictum est a summa essentia speciem corporis per animam tribui qua est quicumque est. ergo per animam corpus subsistit et eo ipso est quo animatur siue uniuersaliter ut mundus. siue particulariter ut unumquodque animal intra mundum. hoc totum prorsus temere dictum est. Hic liber sic incipit. Si alicubi est disciplina

Per idem tempus quo mediolani percepturus baptismum fui. et disciplinarum libros conatus sum scribere interrogans eos qui mecum erant atque ab huiusmodi studiis non abhorrebant per corporalia cupiens ad incorporalia quasi quibusdam passibus certis peruenire uel duci. Sed earum solum de grammatica librum absoluere potui quem postea de armario nostro perdidi. et de musica sex uolumina quantum attinet ad eam partem que rithmus uocatur. Sed eosdem sex libros iam baptizatus iamque ex italia regressus in affrica scripsi. Inchoaueram quippe tantummodo istam apud mediolanum disciplinam. De aliis uero disciplinis illic similiter inchoatis. de dyaletica. de rethorica. de geometria. de arith

menta. de philosophia sola principia remanserunt. quae tamen et ipsa perdidimus sed haberi ab aliquibus existimo.

Iam baptizatus autem cum Rome essem nec tacitus ferre possem manicheorum iactantiam de falsa et de fallaci continentia vel abstinentia qua se ad imperitos decipiendos veris christianis quibus comparandi non sunt insuper preferunt scripsi duos libros unum de moribus ecclesie catholice et alterum de moribus manicheorum. In illo igitur qui est de moribus ecclesie catholice ubi posui testimonium in quo legitur propter te afficimur tota die estimati sumus ut oves occisionis. Mendositas nostri codicis me fefellit minus memorem scripturarum in quibus nondum assuetus eram. Nam eiusdem interpretationis alii codices habent propter te afficimur quod uno verbo alii dixerunt mortificamur. Hoc esse verius greci libri indicant ex quorum lingua in latinum vetus interpretatio divinarum scripturarum est facta translata. Et tamen in his verbis id est propter te afficimur multa disputavi que in ipsis rebus non esse falsa approbo. Verumtamen convenientiam scripturarum veterum et novarum quam commendare cupiebam ex hijs dictaverat verbis non utique dimittendum. Unde autem mihi error obrepserit dixi. Ex aliis vero testimoniis eandem convenientiam sufficienter ostendi. Item paulo post testimonium posui de libro sapientie secundum codicem nostrum in quo scriptum erat. Sobrietatem enim sapientia docet et iustitiam et virtutem. et ex hijs verbis disserui vera quidem sed ex occasione mendositatis inventa. Quid enim verius quam sapientia doceat veritatem contemplationis quam nomine sobrietatis significatam putavi. et actionis probitatem quam per duo alia intelligi volui per iustitiam atque virtutem cum codices eiusdem interpretationis veriores habeant. Sobrietatem enim et sapientiam docet et iustitiam et virtutem. His nominibus latinus interpres quattuor illas virtutes que maxime in ore philosophorum esse assolent nominavit. Sobrietatem appellans temperantiam. prudentie imponens nomen sapientiam. fortitudinem vero virtutem. solam iustitiam suo nomine interpretatus est. Has autem quattuor virtutes in eodem libro

7

sapientie suis nominibus appellatas sic a grecis vocari lege postea
reperimus in codicibus grecis. Item quod posui de libro salomonis. vanitas
vanitantium dixit ecclesiastes. In multis quidem codicibus legi. sed hoc grecus
non habet. habet enim vanitas vanitatum quod postea vidi et inveni eos latinis
esse veriores qui habent vanitatum non vanitantium. ex occasione tamen huius
mendositatis quecumque disserui. vera esse ipsis rebus apparent. Quod autem
dixi cum ipsum quem cognoscere volumus hoc est deum plus plena caritate
diligamus. melius diceretur sincera quam plena. ne forte putaretur caritatem
dei non futuram esse maiorem quando videbimus eum facie ad faciem. Sic itaque
hoc accipiatur tamquam plena dicta sit quod maior esse non possit quamdiu ambu
lamus per fidem. Erit enim plenior immo plenissima sed per speciem. Item quod dixi
de his qui subveniunt indigentibus quod misericordes vocantur etsi sapi
entes usque adeo sint ut iam nullo animi dolore teneantur. non sic accipiendum
est tamquam definierim in hac vita esse tales sapientes. Non enim dixi quod
sint. sed dixi etsi sint. Alio enim loco ubi dixi. ita nihil in se habet huma
na dilectio intente uberibus suis nutriunt et roborant animam sequendo
deum factus idoneus ubi eius maiestas ex tanta parte innotescere homini dum hic
huius inhabitator est sufficit aperire se cepit. tantus ardor caritatis innascitur.
et tamquam divini amoris consurgit incendium ut exustis omnibus vitiis
et homine sanctificato et purgato satis appareat quam divine dictum sit. Ego sum
ignis consumens. Putant putare pelagiani istam perfectionem in hac mortali
vita me dixisse posse contingere. Sed hoc non putent. Ardor quippe
caritatis sequendo deum factus idoneus et tam magnus ut vitia cuncta
consumat in hac vita nasci et crescere potest perfici propter quod nascitur ut nullum
in se homo vitium non consequatur hic potest. cum huius tanta ista res eo du
do caritatis perficiatur. ubi perfici quam perfici potest ut quemadmodum lavacrum
regenerationis purgat a reatu omnium peccatorum quae humana traxit nativitas
et contraxit iniquitas ita illa perfectione purgetur ab omni labe vitiorum sine
quibus esse non potest humana in hoc seculo infirmitas. Sic et accipiendum

est q̄ ait ap̄lus · xp̄s dilexit ecc̄iam ⁊ seipm̄ tradidit p ea · mun-
dās ea lauacro aq̄ ī u̾bo ut exhiberet sibi gl̄osā ecc̄iam nō
hn̄tē maculā aut rugā aut aliq̄d huiusmoī · Hic ē ī lauacro aq̄
ī u̾bo q° mūdat̄ ecc̄ia · Sz cū tota dicat q̄ dim̄ hic ē dimitte
nob̄ debita nr̄a · nō utiq̄ hic ē sine macula aut ruga aut ad h'
moī · ex eo tn̄ q̄ hic accipit ad illā gl̄iaz q̄ hic nō ē p̄fectione q̄
pducit̄ · In alio lib° titul° ē cui° de moribꝰ manicheo⁊ · Illud
q̄ dixi dī bonitas oīa deficiencia sic ordinat ut ī sint ubi
congruentissime pnt ēē donec ordinate motibꝰ ad id reuertant
unde defecerunt · nō sic accipiendū ē q̄ oīa reuertant ad id unde
defecerunt · sic origeni uisū ē s3 ea ōia q̄ reuertunt · Nā q̄ nō
reuertunt ad dm̄ a q° defecerunt ī sempiterno igne punient
Qm̄uis oīa deficiencia sic ordinent̄ ut ibi sint ubi congruentissime
pnt ēē · q2 ⁊ illi qui nō reuertunt congruentissime ī pena sunt · Alio
fimo loco · nemo fere ī q̄ maḡ de carribelis cogitat qui de filo ī
pila rotundato ab hijs atq3 obruito constant · Quiuis ius ha-
bet Verp sit multi dubitet multa ne audierit quid h° op9
sic incipit · In alijs libris satis opinor egisse nos
In eadē urbe scripsi dyalogū ī q° de aīa multa querunt ac
disseruntur · i · unde sit · qualis sit · quanta sit · cur corpi fuit data cū ad cor-
pus aduenit · qualis efficiat · qualis cū abcesserit · Sz qm̄ quanta
sit diligentissime ac subtilissime disputatū ē · ut eā si possemus
ondēm9 corpalē quantitatē nō ēē · ⁊ tn̄ magnū aliquid ēē · ex hac
una inquisitione totus liber nomē accepit ut appellet̄ de
aīe quantitate · In quo lib° i^d q̄ dixi omēs artes aīam secū
attulisse m̄ uidet̄ · nec aliud q̄cq̄ ēē id q̄d dicitur discere q̄
reminisci ⁊ recordari · nō sic accipiendū ē q̄ ex hoc approbet̄
aīa uel hic ī corpe alio uel alibi siue ī corpe siue ex° corpus
aliqn̄ uixisse ⁊ ea q̄ interrogata respondit cū hic nō didicit

in alia vita eum didicisse. sed non potest sicut iam superius dixi in hoc opere
ut hoc ideo possit quia natura intelligibilis conectatur non solum intel- i connectitur
ligibilibus verum etiam immutabilibus rebus eo ordine facta ut cum se ad
eas res moveat quibus connexa est vel ad se ipsam in quantum eas videt
in tantum de his vera respondeat. Nec sane omnes artes eo modo
secum attulit. ac secum habet. nam de artibus que ad sensus corporis per-
tinent. sicut multa medicine sicut astrologie omnia nisi quod hic
didicerit non potest dicere. Ea vero que sola intelligentia capit propter id didicat
quod dixi cum vel a se ipsa vel ab alio bene fuerit interrogata et re-
cordata respondit. Alio loco vellem magis hic plane dicere at me ipsum
constringere dum quasi tibi precipio ut nihil aliud agerem quam redderem me tuum
me maiori deo. sibi videor dicere potius debuisse reddere
deo tuum maiori me me debeo. sed quoniam prius sibi ipse homo red-
dendus est ut illic quasi gradu facto inde surgat atque attollatur ad deum
sicut filius ille minor prius in se rursus est ad semet ipsum et tunc ait.
Surgam et ibo ad patrem meum ideo sic locutus sit. denique mox
addidi. atque ita se amicum mancipium domino. Et ideo quod dixi tum
me maiori debeo ad homines retuli. magis enim me debeo
quam ceteris hominibus. quamvis deo magis quam mihi. Hic liber sic incipit.
Quia video te habundare ocio

Cum adhuc rome demoraremur voluimus disputando
querere unde sit malum et eo modo disputavimus ut
si possemus hoc quod de hac re divine auctoritati subditi
credebamus. et ad intelligentiam nostram etiam disserendo opitu-
lante deo agere possemus ratione consideratam et retractam perducere.
et quoniam constitit inter nos diligenti ratione discussa malum non
exortum nisi ex libero voluntatis arbitrio. tres libri quos eadem dis-
putatio peperit appellati sunt de libero arbitrio. quorum secundum et tertium
in affrica iam etiam yppone regio presbiter ordinatus

sic tacui ut potius timuerim. In his libris ita multa disserta sunt ut
vel ignorare
incidentes nonnulle questiones quas enodare non poteram vel longam
sermocinationem tunc requirebant ita differrentur ut ex neutra parte
vel ex omnibus earum partibus in quibus non apparebat quid po-
tius congrueret veritati. ad hoc tamen ratiocinatio nostra concluderet ut quodli-
bet eorum verum esset laudandus crederetur vel ostenderetur deus. Propter eos quippe
disputatio illa suscepta est qui negant ex libero voluntatis arbitrio
mali originem duci. et deum si ita est creatorem omnium naturarum culpan-
dum esse contendunt. eo modo volentes secundum sue impietatis errorem
manichei enim sunt immutabilem quandam et deo coeternam introducere naturam
mali. De gratia vero dei qua suos electos sic predestinavit. ut eorum qui
iam in eis utuntur libero arbitrio ipse etiam preparet voluntates in his
libris nichil disputatum est. Propter hanc propositam questionem ubi autem
incidit locus ut huius gratie fieret commemoratio transeunter commemo-
rata est non quasi inde ageretur operosa ratiocinatione defensa. Aliud
est enim querere unde sit malum et aliud querere unde redeatur ad
pristinum vel ad maius perveniatur bonum. Quapropter novi heretici pela-
giani qui liberum sic asserunt voluntatis arbitrium ut gratie dei non re-
linquant locum quandoquidem eam secundum merita nostra dari asserunt non se
extollant quasi eorum egerim causam quia multa in his libris dixi pro
libero arbitrio que illius disputationis causa deposcebat. Dixi
quippe in libro primo maleficia iustitia dei vindicari. et addidi
non enim iuste vindicarentur nisi fierent voluntate. Item cum ipsam bonam
voluntatem tam magnum esse bonum monstrarem ut omnibus corporis
extrinsecis
et exceptis bonis merito anteponeretur. Vides inquam iam ut existimo
in voluntate nostra esse constitutum ut hac vel fruamur vel careamus
tanto et tam vero bono. Quid enim tam in voluntate quam ipsa voluntas
sita est. Et alio loco. Quid ergo cause est cur dubitandum putemus
etiam si nunquam antea sapientes fuimus voluntate nos

est laudabile. et beatam vitam voluntate ipse et miseram meri-
tur degitque. Item alio loco ex quo conficitur inquit ut quisquis recte
honesteque vult vivere si id se velle prefugientibus rebus velit asse-
quatur tantam rem tanta facilitate ut nichil aliud ei quam ipsum velle
sit habere quod voluit. Item alibi libro 2o. eterna lex illa ad eius con-
siderationem redire iam tempus est qua incommutabili stabilitate firmavit
ut in voluntate meritum sit. In beatitudine autem et miseria premium atque
supplicium. Et alio loco convincitur quisque sectandum et amplectendum eli-
gat in voluntate esse positum constituit. et in libro 2o. Homo non ipse inquit in quantum
homo est aliquod bonum quia recte vivere cum vult potest. et alio loco dispo-
recte si nolit posse in eodem libro voluntatis arbitrio. et in libro 3o. quod opus
est quem inquit unde iste motus existat quo voluntas avertitur ab incommuta-
bili bono ad commutabile bonum cum eum non nisi voluntarium et ob hoc
culpabilem esse fateamur. omnisque de hac re disciplina utilis ad id
valeat ut isto motu improbato atque cohibito voluntatem nostram
ad fruendum sempiterno bono a lapsu temporalium convertamus. Et alio
loco optime inquit de te veritas clamat. Non enim posset aliud
sentire esse in potestate nostra nisi quod cum volumus facimus. quapropter
nichil tam in nostra potestate quam ipsa voluntas est. ea enim prorsus nullo
intervallo mox ut volumus presto est. Item alio loco. si enim tu
laudaris igitur videndo quod facere debeas cum id non videas nisi in illo qui
est incommutabilis veritas. quanto magis ille qui et velle precepit et posse
prebuit et non impune nolle permisit. Deinde subiungit dicens. Si en-
im debet quisque quod accepit et sic homo factus est ut necessario peccet hoc
debet ut peccet. Cum igitur peccat quod debet facit. quod si scelus est dicere
neminem natura sua cogit ut peccet. Et iterum que tandem esse potest igitur
ante voluntatem causa voluntatis. Aut enim et ipsa voluntas est et a radice
ista voluntatis non receditur. aut non est voluntas. et peccatum nullum habet.
Aut igitur voluntas est prima causa peccandi. aut nullum peccatum est prima

Al. in voluntate

causa peccandi nec est cum recte imputetur peccatum nisi peccanti. Non
enim recte imputetur nisi volenti. Et paulo post: Quis enim peccat in eo
quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem. Caveri igitur potest. Hoc testimonio
meo est usus in quodam libro suo Pelagius. Cui libro cum respondissem,
titulum libri mei esse volui De natura et gratia. In his atque
huiusmodi verbis meis quia gratia Dei commemorata non est, de qua
tunc non agebatur, putant Pelagiani vel putare possunt suam nos
tenuisse sententiam. Sed frustra hoc putant. Voluntas quippe est
qua et peccatur et recte vivitur, quod his verbis egimus. Voluntas ergo
ipsa nisi gratia Dei liberetur a servitute qua facta est serva peccati, et ut vi-
tia superet adiuvetur, recte pieque vivi a mortalibus non potest. Et hoc
divinum beneficium quo liberatur, nisi eam preveniret, iam meritis eius daretur
et non esset gratia, que utique gratis datur. Quod in aliis opusculis nostris satis egi-
mus, istos inimicos huius gratie novos hereticos refellentes. Quamvis
et in his libris, qui non contra illos, quippe illi nondum erant, sed contra
Manicheos conscripti sunt de libero arbitrio, non omnino de ista Dei gratia
reticuimus, quam nefanda impietate conantur auferre. Dixi quippe
in secundo libro non solum magna sed et minima bona non esse posse nisi ab illo
a quo sunt omnia bona, hoc est Deo. Et paulo post: Virtutes quibus recte
vivitur magna bona sunt. Species autem quorumlibet corporum sine quibus
recte vivi potest minima bona sunt. Potentie vero animi sine quibus recte
vivi non potest media bona sunt. Virtutibus nemo male utitur. Ceteris
autem bonis, id est mediis et minimis, non solum bene sed etiam male quisque
uti potest. Et ideo virtutibus nemo male utitur, quia opus virtutis est bonus
usus istorum quibus et non bene uti possumus. Nemo autem bene utendo
male utitur. Quare habundantia et magnitudo bonitatis Dei
non solum magna sed et media et minima bona esse prestitit.
Magis laudanda est bonitas eius in magnis quam in mediis, et magis
in mediis quam in minimis, sed magis in omnibus quam si non omnia tri-

buisset

buisse. Et alio loco tu tamen magnam pietatem concussam tene ut nichil
tibi bonum vel sencienti vel intelligenti vel quoquo modo cogitanti oc-
currat quod non sit ex deo. Item quoque alio dixi: sed quia non sic spon-
te homo cecidit, ita et sponte surgere potest, porrectam nobis desuper
dexteram dei, id est dominum nostrum Ihesum Christum, firma fide teneamus. Et in libro
tercio aiunt dixisse illud quod et Pelagium de meis opusculis usum fuis-
se ignoraveram: quis enim peccat in eo quod nullo modo caveri potest? peccatum
autem caveri potest. Caveri ergo potest contrario sensu ad nichil; et tamen per ignoran-
ciam eciam facta quedam improbantur et corrigenda videntur, sicut
in divinis auctoritatibus legimus. Ait enim apostolus: Misericordiam dei con-
secutus sum quia ignorans feci. Ait et propheta: Delicta iuventutis
et ignorancie mee ne memineris. Sunt et necessitate facta im-
probanda, ubi vult homo recte facere et non potest. Nam unde sunt ille vo-
ces: Non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago. Et illud:
Velle adiacet michi, perficere autem bonum non invenio. Et illud: Caro concupis-
cit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem; hec enim invicem adversantur
ut non ea que velit faciat. Sed hec omnia hominum sunt ex illa mortis
dampnacione venientium. Nam si non est ista pena hominis sed natura, nulla
ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo quo naturaliter factus
est, ita ut melius esse non possit, ea que debet facit cum hec facit. Si
autem bonus homo esset, aliter esset. Nunc autem quia ita est, non est bonus,
nec habet in potestate ut bonus sit, sive non videndo qualis esse debeat,
sive videndo et non valendo esse qualem se esse debere videt; penam
istam esse quis dubitet? Omnis autem pena si iusta est, peccati pena est
et supplicium nominatur. Si autem iniusta pena est, quoniam penam esse nemo
ambigit, iniusto aliquo dominante homini imposita. Porro quia de omnipo-
tencia dei et iusticia dubitare dementis est, iusta hec pena est
et pro peccato penditur. Non enim quisquam iniustus dominator aut surripere
hominem potuit velud ignorante deo, aut extorquere invito tamquam

homines

iualidiori vel tenendo vel colligendo ut homines iusta pena cruciaret. Relinquitur igitur ut hec pena iusta de dampnatione veniat hominis. Et alio loco: approbare autem falsa pro veris ut erret invitus, et resistente atque torquente dolore carnalis vinculi non posse a libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis sed pena dampnati. Cum autem de illa voluntate recte faciendi loquimur, de illa scilicet qua homo factus est loquimur. Ecce quam longe antequam pelagiana heresis extitisset sic disputavimus velut iam contra illos disputaremus.

tamen

Cum enim omnia bona dicerentur ex deo, id est et magna et media et minima, in mediis quidem bonis invenitur liberum voluntatis arbitrium, quia et male illo uti possumus, sed tamen tale est ut sine illo recte vivere nequeamus. Bonus autem usus eius iam virtus est que in magnis reperitur bonis quibus nullus male uti potest. Et quia omnia bona sicut dictum est et magna et media et minima ex deo sunt, sequitur ut ex deo sit etiam bonus usus libere voluntatis, que virtus est et in magnis numeratur bonis. Deinde dictum est ex qua miseria peccantibus iustissime inflicta liberet dei gratia, quia sponte homo id est libero arbitrio cadere potuit non et surgere. Ad quam miseriam iuste dampnationis pertinet ignorancia et difficultas quam patitur omnis homo ab exordio nativitatis sue. Nec ab isto malo quisquam nisi dei gratia liberatur. Quam miseriam pelagiani nolunt ex iusta dampnatione descendere, negantes originale peccatum.

quamvis ignorancia et difficultas

Quamvis ignorantia et difficultas, etiam si essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus sed laudandus deus esset, sicut in eodem libro tercio disputavimus. Que disputatio contra manicheos habenda est, qui non accipiunt scripturas sanctas veteris testamenti in quibus peccatum originale narratur, et quicquid inde in litteris apostolicis legitur detestabili impudentia immissum fuisse contendunt a corruptoribus scripturarum, tanquam non fuerit ab apostolis dictum. Contra pelagianos autem defendendum est hoc quod utraque scriptura commendat, quam se accipe

pertinentem hoc opus sic incipit. Dic michi queso te utrum
deus non sit auctor mali.

Iam vero in affrica constitutus scripsi duos libros de genesi
contra manicheos. Et quoniam in superioribus libris quicquid dis-
putavi. unde ostenderem summum deum bonum et immutabilem esse crea-
torem omnium etiam mutabilium naturarum. nec ullam esse naturam mali. sive substan-
tiam. natura enim est atque substantia adversus manicheos maxime vigilanter intendo.
isti tamen duo libri aptissime adversus eos editi sunt in defensionem legis
veteris quam vehementi studio vesani errores oppugnant. Primus
ab eo quod scriptum est. In principio fecit deus celum et terram. donec
peragantur septem dies ubi legitur deus requievisse in septimo die.
Secundus autem ab eo quod scriptum est hic liber creature celi et terre. donec
adam et mulier eius dimissi sunt de paradiso. et custodia posita est
ligno vite. Deinde in fine libri errori manicheorum fidem catho-
lice veritatis opposui. quod illi dicant et nos quod dicamus breviter aperte-
que complectens. Et non dixi. Illud autem lumen non irrationabi-
lium animalium oculos pascit. sed pura corda eorum qui deo credunt
et ab amore visibilium rerum et temporalium se ad eius precepta implenda
convertunt. quod omnes homines possunt si velint. ne existiment novi here-
tici pelagiani ex eis esse dictum. Verum est enim omnes homines
hoc posse si velint. sed preparatur voluntas a domino. et tantum augenda
munere caritatis ut possint. quod hic ideo dictum non est quia non erat in presenti
intentionem necessarie questioni. Et non ubi legitur de benedictione dei quod dictum
est crescite et multiplicamini in carnalem fecunditatem post peccatum conversa
sit esse credenda si non potest alio modo dictum videri. nisi ut putentur
illi homines non habituri fuisse filios nisi peccassent omnino non
approbo. Illud et non est consequens ut ideo intelligatur in allegoria tamen
esse accipiendum quod hic habes. Vides et ligna fructifera omni-
um bestiarum et avibus omnibus et omnibus serpentibus in libro

generis eos dantur ad cibum quorum sed et compendia et solatia
[vivere] quam solis carnibus videantur. Sic enim possit ut alerentur ab homi-
nibus et destructibus terre. Si propterea obiciam quia ipsi homines deo sine ulla
iniquitate servierint nocerent omnes bestias et aves commo-
dite servientes. Item movere potest quo dixerim de populo israel adhuc
corporali circumcisione et sacrificiis tempore in maiorum populo ille legi
serviebat qui quidem apud gentes sacrificare non poterant. Sic et
eos nunc videmus sine sacrificiis remansisse nisi forte quod pro pascha
immolat ovem hoc in sacrificio deputetur. In ii° autem libro illud
quod posui nomine pabuli significari posse vitam cum meliorum in-
terpretationis codices non habeant pabulum sed fenum non satis apte
[nomine] dictum videtur. Non enim congruit feni significatio vite quam pabuli.
[appellasse] Item non videor recte vocasse propheticam quibus scriptum est quid superbit
[appellandum] terra et cinis: quoniam non in eius libro legitur quem certum sit appellatum esse
prophetam. Nec idem apostolum adhibuisse testimonium de genesi dicens factus
est primus homo adam in animam viventem sic eum voluisse intelligi cum ex-
poneret quod scriptum est: insufflavit deus in faciem eius flatum vite et
factus est homo in animam vivam vel animam viventem. Apostolus enim non ad hoc
adhibuit id testimonium ut probaret esse corpus animale. Ego autem hinc
putavi esse monstrandum animale fuisse primum hominem non corpus
hominis solum. Item autem dixi nulli nocere peccata nisi sua. Ideo dixi quoniam
[non ei vero nocet] iusto qui nocetur quod ei mercedis augetur in celis; sibi autem
peccando vere nocet qui per ipsam voluntatem nocendi recipiet id quod nocuit. Hinc sane pelagiani ad suum dogma
trahere istam sententiam et non dicere parvulis aliena non nocuisse peccata
quia dixi nulli nocere peccata nisi sua. Non intuentes ideo parvulos
quibus utique pertinet ad humanam naturam originale peccatum quia
in parvulis hominibus humana natura peccavit. Ac per hoc humane nature
nulla nocuere peccata nisi sua. Per hominem quippe unum in quo omnes

peccaverit peccatum intravit in mundum. Nam nulli homini sed nec
nulli diabolo peccata nocent nisi sua. Item in eo quod paulo post dixi: nullum
esse malum naturale potest querere silentii latebram nisi hoc ad naturam referam
qualis sine vitio primitus condita est, ipsa enim vere ac
proprie natura hominis dicitur. Translato autem verbo utimur ut naturam dicamus et qualis
nascitur homo, secundum quam loquendi consuetudinem dixit apostolus: Fuimus enim et nos aliquando
natura filii ire sicut et ceteri. Hoc opus sic incipit: Si eligerent
manichei quos deciperent.

Deinde ut supra commemoravi sex libros de musica
scripsi, quorum ipse sextus maxime innotuit, quoniam res
in eo cognitione digna versatur, quomodo a corporalibus et spiri- quo
talibus sed mutabilibus numeris perveniatur ad immutabiles numeros qui quo
iam in ipsa sunt immutabili veritate, et sic invisibilia Dei per ea que facta
sunt intellecta conspiciantur. Quod qui non possunt et tamen ex fide Christi vivunt,
ad eadem certius atque felicius conspicienda post hanc vitam perveniunt; qui
autem possunt, si desit eis fides Christi, qui unus mediator est Dei et hominum,
cum tota sapientia sua pereunt. In hoc libro id quod dixi: corpora cum tanto
meliora sint, quanto numerosiora talibus numeris, anima non istis que
per corpus accepit carendo fit melior, cum sese avertit a carna-
libus sensibus et divinis sapientie numeris reformatur, non sic accipiendum est quasi
non sint futuri numeri corporales in corporibus incorruptibilibus et spirita-
libus, cum multo speciosiora et decentiora futura sint. Anima autem eos
sensura non sic quasi eis caritura sit optima, quemadmodum hic de eis carendo
fit melior. Hic enim oportet ut avertat se a carnalibus sensibus ad intel-
ligibilia capienda, quia infirma est et minus idonea utrisque simul
adhibere intentionem suam, et in his corporalibus nunc illecebre caven- adhibe
da est, quamdiu anima illici ad delectationem turpem potest; tunc autem tam firma erit
atque perfecta ut numeris corporalibus non avertatur a contemplatione sapientie et
ita sentiat eos ut non illiciatur ab eis nec eis carendo

fiat melior sed ita sit bona atque ita ut nec labes possint
eam nec occupare. Item quod dixi erit autem sanitas tunc firma
atque certissima cum pristine stabilitati certo suo tempore atque hoc cor-
pus ordine fuerit restitutum non ita putandum est. quia non sint fu-
tura post resurrectionem corpora meliora quam primorum hominum in paradiso
fuerunt cum illa iam non sint alenda corporalibus alimentis quibus
alimentis ista. sed pristina stabilitas hactenus accipienda est quantum
egritudine ita nulla corpora illa patientur sicut nec ista pati poterant
ante peccatum. Alio loco laboriosior est inquam huius mundi amor. quod
enim in illo anima querit constantiam scilicet et eternitatem non invenit quoniam
rerum transitu completur infima pulchritudo et quod in illo imitatur consta-
ntiam a summo deo per animam tribuitur quoniam prior est species tantummodo tempore
mutabilis quam ea que et tempore et loco. Hec verba si eo modo
accipi possunt ut non intelligatur infima pulchritudo nisi in corporibus
hominum omniumque animalium que hic in sensu corporis vivunt id manifesta de-
fendit. Hoc quippe in ea pulchritudine imitatur constantiam quod in
compage sua manent eadem corpora in quantum manent. Id autem a su-
mmo deo in ea per animam tribuitur. Ita quippe compaginem compage-
tenet ne dissolvatur et diffluat quod videmus in corporibus anima-
lium anima descendente contingere. Si autem ista pulchritudo in   *discedente*
omnibus corporibus intelligitur cogit ista sententia et istum mundum
animal credere ut et ipsum quod in illo imitatur constantiam a summo
deo per animam tribuatur. Sed animal esse istum mundum sicut plato sen-
sit aliique philosophi plurimi nec ratione certa indagare potui nec
divinarum scripturarum auctoritate persuaderi posse cognovi. Unde tale
aliquid a me dictum quo id accipi possit et in libro de immortalitate
anime temere dictum putavi. non quia hoc falsum esse confirmo sed quia   *notatum*
nec verum esse comprehendo quod sit animal mundus. Hoc sane firmissime
tenendum esse non dubito. deum nobis non esse istum mundum sive

anima omnis ulla sit siue nulla sit. Que si ulla sit. ille qui ca-
fecit est deus noster. Si autem nulla est. nullorum deus precipue est iste
quod deus noster est tamen spiritale vitaleque utitur. et si non sit anima
mundus. quis utitur in angelis sanctis ad decorandum atque ad ministrandum
mundum deo serviunt. et a quibus non intelligitur verissime creduntur.
angelorum autem sanctorum nomine omnem sanctam creaturam spiritalem in dei
secreto atque occulto in ministerio constitutam nunc appellaverim. sed
spiritus angelicos sancta scriptura nomine animarum signare non solet.
Proinde in eo quod est in fine libri huius dixi rationales et intellectua-
les numeros beatarum animarum atque sanctarum legem ipsam dei sine qua folium
de arbore non cadit. et cui nostri capilli numerati sunt. nulla interpo-
sita natura excipientes usque ad terrena et inferna iura transmittunt
non video quemadmodum vocabulum animarum. Cum scripturas sanctas
forsan possit ostendi. quamquam hic non nisi angelos sanctos intel-
ligi volui. quos habere animas nusquam me legisse vidimus eloq-
iis canonicis vocabulo. Hic liber sic incipit. Satis diu pene.

Per idem tempus scripsi librum cuius titulus de magistro in
quo disputatur et queritur et invenitur magistrum non es-
se qui docet hominem scientiam nisi deum. Secundum illud
etiam quod in ewangelio scriptum est. Unus est vester magister christus.
Hic liber sic incipit. Quid tibi videmur efficere velle cum loqui-
mur.

Tunc etiam de vera religione librum scripsi in quo multi-
pliciter et copiosissime disputatur unum deum verum
id est trinitatem patrem et filium et spiritum sanctum religione
vera colendum et quanta misericordia per temporalem dispensationem concessa sit
hominibus christiana religio que vera est religio et ad eundem cultum dei
quemadmodum sit homo quadam suavitate coaptandus. Maxime tamen
contra duas naturas manicheorum liber hic loquitur. In huius loco libro
quodam loco sic dixi mihi autem manifestum atque perceptum nullum errorem

sua vita

in religione esse potuisse si anima per deos suos non coleret animam aut
corpus aut fantasmata sua. Hic animam pro universa creatura incorporali
posui non loquens more scripturarum quae animam quando non translato verbo utuntur

corporalia

nescio utrum velint intelligi nisi eam qua vivunt animalia mortalia in
quibus et homines sunt quamdiu mortales sunt. Paulo post autem eandem sententiam melius
sive brevius complexus sum ubi dixi non serviamus creaturae potius quam creatori
neque evanescamus in cogitationibus nostris et perfecta religio
est. Creaturam quippe uno nomine utramque id est spiritualem corporalemque
significavi. Restat quod ibi dixi aut fantasmata sua propter quod hic
dixi nec evanescamus in cogitationibus nostris. Item quod dixi ea
est nostris temporibus christiana religio quam cognoscere ac sequi certissima ac
securissima salus est secundum hoc nomen dictum est non secundum ipsam rem

hoc

cuius hoc nomen est. Nam res ipsa quae nunc christiana religio nuncupatur erat
et apud antiquos nec defuit ab initio humani generis quousque ipse
veniret in carne. Unde vera religio quae erat coepit appellari
christiana. Cum enim eum post resurrectionem ascensionemque in caelum
coepissent apostoli praedicare et plurimi crederent, primum apud Antio-
chiam sicut scriptum est appellati sunt discipuli christiani. Propterea
dixi haec est nostris temporibus christiana religio, non quia prioribus temporibus
non fuit sed quia posterioribus hoc nomen accepit. Alio loco item
igitur ingredimini in haec quae sequuntur diligenter et pie quantum potestis; ta-
libus enim adiuvat deus. Quod non ita intelligendum est quasi tantummodo tales
adiuvat cum adiuvet et non tales ut sint tales id est ut diligenter
et pie quaerant; tales autem adiuvat ut inveniant. Item alibi
dixi deinde iustitia eius consequens ut post mortem corporalem quam de-
bemus primo peccato tempore suo atque ordine suo hoc corpus resti-
tuatur pristinae stabilitati. Quod sic accipiendum est quia et pristina
stabilitas corporis quam peccando amisimus habebat tantam
felicitatem ut in defectum non vergeret senectutis. Huic ergo

pristine stabilitati restituet hoc corpus in resurrectione mortuorum. sed habebit amplius. ut nec alimentis corporalibus sustentetur. sed ad sufficientiam vivificetur solo spiritu cum resurrexerit in spiritum vivificantem quamvis tamen spirituale erit. Illud autem quod primi fuit hominis non moriturum nisi homo peccasset. tamen animale factum est. hoc est in animam viventem. Et alibi usque adeo inquit peccatum voluntarium malum est ut nullo modo sit peccatum si non sit voluntarium. Potest falsa videri hec diffinitio sed si diligenter discutiatur invenietur esse verissima. peccatum quippe illud cogitandum est quod tantummodo peccatum est. non quod est et pena peccati sicut supra ostendi cum quedam commemorarem ex libro 3° de libero arbitrio. Quamvis et illa que non immerito voluntaria peccata dicuntur quia a nescientibus vel coactis perpetrantur. non omnino possunt sine voluntate committi. quoniam et ille qui peccat ignorans voluntate utique facit quodque faciendum non sit putat esse faciendum. et ille qui concupiscente adversus spiritum carne non ea que vult facit. concupiscit quidem nolens. et in eo non facit quod vult. sed si vincitur concupiscentie consentit volens. et in eo non facit nisi quod vult liber scilicet iustitie servus peccati. Et id quod in parvulis dicitur originale peccatum cum adhuc non utantur arbitrio voluntatis. non absurde vocatur et voluntarium. quia ex prima hominis mala voluntate contractum factum est quodammodo hereditarium. Non itaque falsum est quod dixi usque adeo peccatum voluntarium malum est ut nullo modo sit peccatum si non sit voluntarium. Ideo gratia dei non solum reatus omnium peccatorum solvitur in omnibus qui baptizantur in Christo quod fit spiritu regenerationis. verum etiam in grandibus ipsa voluntas sanatur et preparatur a domino quod fidei spiritu fit et caritatis. Alio loco in eo quod dixi de domino Iesu Christo nichil egit vi sed omnia suadendo et monendo non in occasionem veniat quod vendentes et ementes flagellando eiecit a templo. Sed quid hoc ad causam est quia et demones nolentes ab hominibus non sermone suasionis

sed ubi peccatis elucet. Item loco alio: Proinde isti sequendi sunt
qui unum solum verum summum deum et solum colendum esse dicunt; si
apud hos veritas non eluxerit, tunc demum migrandum est. Quod
ita positum videtur quasi de huius veritate religionis dubitave-
rim. Dixi autem sic ut ei congrueret ad quem scribebam. Sic enim dixi
si apud hos veritas non eluxerit, nichil dubitans quod apud
eos eluxesceret, quemadmodum ait apostolus: Si Christus non resur-
rexit, non itaque dubitans quod resurrexerit. Item quod dixi nec
miracula illa in nostra tempora durare permissa sunt, ne anima
semper visibilia quereret et eorum consuetudine frigesceret genus
humanum quorum novitate flagravit, verum est quidem. Non enim
nunc usque, cum manus imponitur baptizatis, sic accipiunt spiritum
sanctum ut loquantur linguis omnium gentium. Aut nunc usque ad
umbram transeuntium predicatorum Christi sanantur infirmi; et si qua
talia tunc facta sunt, quae postea cessasse manifestum est. Sed non
sic accipiendum est quod dixi, ut nunc in Christi nomine fieri mira-
cula nulla credantur. Nam ego ipse quando istum ipsum librum
scripsi, ad Mediolanensium corpora martyrum in eadem civitate
cecum illuminatum fuisse iam noveram, et alia nonnulla, qualia tam
multa etiam istis temporibus fiunt, ut nec omnia cognoscere, nec
ea quae cognoscimus enumerare possimus. Et alio loco illud
quod dixi sicut apostolus: Omnis ordo a deo est; non eisdem verbis
dixit apostolus quibus eadem sententia videatur. Ait quippe ille:
Quae autem sunt a deo ordinata sunt. Et alibi: Proinde nemo nos
fallat; quicquid recte vituperatur in melioris comparatione respuitur.
Hoc de substantiis atque naturis dictum est; inde enim dispu-
tabatur, non de bonis actibus atque peccatis. Item quod alibi dixi:
Nec sic quidem invicem ab homine homo diligendus est, ut dili-
guntur carnales fratres vel filii vel coniuges vel quique

cognati aut affines aut cives. Nam et ista dilectionis temporalis est. Non enim ullas tales necessitudines haberemus que nascendo et moriendo contingunt, si natura nostra in precepto et imagine dei manens in istam corruptionem non relegaretur. Hunc sensum prorsus improbo quem iam et superius improbavi in primo libro de genesi contra manicheos. Ad hoc enim ducit ut credantur illi coniuges primi non generaturi posteros nisi homines peccassent, tamquam necesse fuerit ut morituri gignerentur si de concubitu maris et femine gignerentur. Nondum enim videbam fieri potuisse ut non morituri de non morituris nascerentur, si peccato illo magno non mutaretur in deterius humana natura. Ac per hoc si et in parentibus et filiis felicitas fecunditas que mansisset usque ad certum sanctorum numerum quem predestinavit deus nascerentur homines non parentibus successuri morientibus, sed cum viventibus regnaturi. Essent ergo iste et cognationes atque affinitates, si nullus delinqueret nullusque moreretur. Item alio loco ad unum deum tendentes inquam et ei uni religantes animas. Unde religio dicta creditur, omni superstitione careamus. In hiis verbis meis ratio que reddita est unde sit religio dicta plus mihi placuit. Nam non me fugit aliam nominis huius originem exposuisse latini sermonis auctores quod inde sit appellata religio quod religatur. Quod verbum compositum est a legendo id est alibi eligendo, ut ita latinum videatur religo sicut eligo. Hic liber sic incipit. Cum omnis bone ac beate vita

Iam vero apud ypponem regium presbiter scripsi librum de utilitate credendi ad amicum meum quem deceptum a manicheis adhuc eo errore noveram detineri et irridere in catholice fidei disciplina quod iuberentur homines credere, non autem quid esset verum certissima ratione docerentur. In hoc libro dixi. In quibus tamen legis preceptis atque mandatis quibus nunc christianos

Veritas non est quale vel sabbatum vel circumcisio vel sacrificia et
si quid huiusmodi est tanta misteria continentur. ut omnis pius intellector
gaudeat nichil esse perniciosius quam quicquid ibi accipere ad litteram. i. ad verbum.
nichil autem salubrius quam spiritu revelari. Inde dicitur. littera occidit. spiritus
autem vivificat. Sed aliter exposui verba ista apostoli pauli et convenientius ut
mihi videtur. vel potius ipsis rebus apparet multo convenientius in libro
qui inscribitur de spiritu et littera. quamvis non sit et sensus iste respuendus.
Item dixi duo enim sunt persone in religione laudabiles. Una eorum
qui iam invenerunt. quos et beatissimos iudicare necesse est. alia
studiosissime et rectissime — eorum qui studiose et rectissime inquirunt. Primi ergo sunt iam in ipsa
possessione. alteri in via qua tamen certissime pervenitur. In his verbis
meis si illi qui iam invenerunt quos in ipsa possessione iam esse
dixi sic accipiantur beatissimi. ut non in hac vita. sed in ea quam
speramus. et ad quam per fidei viam tendimus sint. non habet iste [illegible]
errare. Ipsi enim iudicandi sunt. quod querendum est invenisse qui
iam ibi sunt quo nos querendo et credendo. i. viam fidei tenendo
pervenire cupimus. Si autem in hac vita putantur isti esse vel fu-
isse. id verum esse non mihi videtur. non quia in hac vita nichil veri omnino
inveniri potest quod mente cernatur. non fide credatur. sed quia tantum est quicquid est
ut non faciat beatissimos. Neque enim illud quod ait apostolus videmus nunc
per speculum et in enigmate. et nunc scio ex parte. non cernitur mente.
plane cernitur. sed beatissimos nondum facit. Illud enim facit beatissimos.
Tunc autem facie ad faciem. et cognoscam sicut et cognitus sum. Hoc
qui invenerunt ipsi dicendi sunt in beatitudinis possessione consistere.
ad quam ducit via fidei quam tenemus et quo credendo cupimus
pervenire. Sed qui nam sint illi beatissimi qui iam sunt in ea possessione
quo ducit hec via magna questio est. et angelos quidem sanctos ibi esse
nulla questio est. sed de sanctis hominibus iam defunctis. utrum ipsi saltem di-
cendi sint iam in illa possessione consistere merito queritur. Iam

cum corpore quidem corruptibili quo anima gravatur ex parte sit. Sed
adhuc et exspectant redempcionem corporis sui et caro corporis requi-
escat in spe. nondum in ista corrupcione clarescit. Sed vel ad contem-
planda cordis oculis veritate sicut deum et facie ad faciem melius
ipso magis hereant. non hic locus est disputando requirendum. Item
quod dixi. nam sive magis vel alibi et honesta vel et divina beatissimi
esse ad eandem beatitudinem referre debeo. in quantumcumque in hac vita ad sa-
ac nondum beatissimi esse. quamvis incomparabiliter longe est amplius quod in-
nesciunt. Et quod dixi multum interesse utrum ad mentem certa racione
teneatur quod scire dicimus an fame vel litteris credendum posteris
utiliter commendetur. Et paulo post quod igitur debemus scimus raci-
oni quod credimus auctoritati non sic accipiendum est ut in sermone usita-
tiori vereamur nos dicere scire quod idoneis testibus credimus proprie
quippe cum loquimur. id solum scire dicimus quod mentis firma racione
comprehendimus. cum vero loquimur verbis consuetudini aptioribus. sicut et
loquitur scriptura divina non dubitemus dicere nos scire. et quod perci-
pimus nostri corporis sensibus. et quod fide dignis credimus testibus.
dum tamen inter hec et illud distet intelligamus. Item quod dixi ne-
mini dubium est omnes homines aut stultos esse aut sapientes. potest vi-
deri contrarium illi esse quod legitur in libro 3o de libero arbitrio quasi vero
natura humana preter stulticiam et sapienciam nullam mediam recipiat
affectionem. Sed illud ibidem dictum est ubi de primo homine querebatur
utrum sapiens fuerit factus an stultus an neutrum. quoniam nullo modo stultum
dicere poteramus. quem sine vicio factum esse constat cum sit stulticia magnum
vicium. et sapientem quomodo diceremus qui potuit seduci non satis ap-
parebat. Ideo quasi ad compendium dicere volui quasi vero natura humana
preter stulticiam et sapienciam nullam mediam recipiat affectionem. Intue-
bar quippe et parvulos quos licet confiteamur trahere originale peccatum.
tamen nec sapientes nec stultos possumus proprie appellare nondum

uertitur liberum arbitrium seu male seu bene. Dixit autem a sapien-
tes a stultis omnes homines esse dixi. eos volens intelligi. qui
iam usu rationis utuntur quo discernuntur a pecoribus ut homines sint sic dicam
beatos esse omnes homines velle. Neque enim in hac sententia tam beata atque mani-
festa metuimus ne intelligamur. et parvuli qui hoc adhuc velle non
possunt. Alio loco cum miracula commemorassem que dominus Ihesus fecit cum
hic fuit in carne adiunxi dicens. Cur inquis ista modo non fiunt.
atque respondi. quia non moverent nisi mira essent. Si autem solita essent
mira non essent. Hoc autem dixi quia non tanta nec omnia modo. non quia
nulla fiant etiam modo. In fine autem libri sed quoniam sermo iste meus in quo
multo processit longius quam putabam. hic finem faciamus libro. In illis
meminerimus volo nondum me Manicheos cepisse refellere. et illas
nugas nondum invasisse. tamen cum et si possem falsam opinio-
nem de veritate paganis maliciose a parte nobis insinuatam et ergo (?)
ad magnam quandam et divina distendia. Quare hoc volumen sepe (?) ...
beat. ita ut placatiore animo tuo sed eo fortasse in ceteris comprime-
ret non ita dixi quasi nichil adversus Manicheos adhuc scripsissem
vel nichil de doctrina catholica mandasse litteris. cum tot su-
perius edita volumina de utraque re non me tacuisse testantur. sed in
hoc libro ad illum scripto nondum Manicheos refellere ceperam. et illas
nugas nondum invasisse. neque de ipsa catholica magnum aliquid ape-
ruisse. quo sperabam hoc initio facto ad cetera me scripturum fuisse
que hic nondum scripseram. Hic liber sic incipit. Si michi Hono-
rate unum atque idem videtur esse.

P Ost hunc librum scripsi adhuc presbyter contra Manicheos de
duabus animabus. quarum dicunt unam partem dei esse. alteram de gen-
te tenebrarum quam non condidit deus. et que sit deo [illegible]
coeterna. et has ambas animas. unam bonam. alteram malam in uno
homine esse delirant. istam scilicet malam propriam carnis eam dicentes.

invasisse

neque de ipsa catholica magnum aliquid aperuisse sed voluisse.

quam carne et dicunt genus esse tenebrarum illa vero bona ex
adventicia dei parte que cum tenebrarum gente conflixit atque utramque
commiscuit. et omnia quidem bona hominis illi bone anime. omnia vero mala
illi male anime tribuunt. In hoc illud quod dixi nullam esse quamlibet
vitam que non eo ipso quo vita est et inquantum omnino vita est ad summum vite fontem
principiumque pertineat. ita dixi ut hoc sit creaturam ad creatorem pertinere
intelligatur. non autem de illo esse tamquam partem eius existimet. Item quod dixi
nusquam scilicet nisi in voluntate esse peccatum. possunt pelagiani pro se dictum
putare propter parvulos. quos ideo negant habere peccatum quod eis in bap
tismo remittatur. quia nondum arbitrio voluntatis utuntur. Quasi vero
peccatum quod eos ex adam dicimus originaliter trahere. id est reatu eius implica
tos. et ob hoc pene obnoxios detineri usquam esse potuisset nisi in
voluntate. qua voluntate commissum est. quando divini precepti est facta trans
gressio. Potest et putari falsa esse ista sententia qua diximus nusquam nisi in volunta
te peccatum quia dixit apostolus Si autem quod nolo hoc facio iam non ego oper
or illud sed quod habitat in me peccatum. Hoc enim peccatum usque adeo
non est in voluntate ut dicat. quod nolo hoc facio. Quomodo ergo nusquam
nisi in voluntate peccatum. sed hoc peccatum de quo sic locutus est apostolus. ideo dictum
est peccatum quia peccato factum est. et pena peccati est. quandoquidem hoc de con
cupiscentia carnis dicitur. quod aperit in consequentibus dicens. scio quia non in me
non habitat. hoc est in carne mea. bonum velle enim adiacet mihi. perficere
autem bonum non. Perfectio quippe boni est ut nec ipsa concupiscentia
peccati sit in homine cui quidem quando bene vivitur non consentit voluntas. Verumtamen
non perficit bonum quia inest adhuc concupiscentia cui repugnat voluntas.
Cuius concupiscentie reatus in baptismate solvitur. sed infirmitas manet cui
donec sanetur omnis fidelis qui bene proficit studiosissime reluctatur.
Peccatum autem quod nusquam est nisi in voluntate illud precipue intelligendum
est quod iusta dampnatio consecuta est. Hoc enim intravit per unum hominem
peccatum in mundum. quamquam et hoc peccatum quo consentitur peccati concupiscentie

non nisi voluntate committitur. Propter hoc et alio loco dixi non posse
nisi voluntate peccari. Item alio loco propter ipsam voluntatem diffiniendam
dixi. Voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non ad-
mittendum vel non adipiscendum. Quod propterea dictum est ut hac dif-
finitione volens a nolente discerneretur et sic ad illos referretur intentio qui
primi in paradyso fecerunt humano generi originale malum nullo cogen-
te peccatum hoc est libera voluntate peccando quia et scientes contra precep-
tum fecerunt et ille temptator suasit ut hoc fieret non coegit. Nam
qui nesciens peccavit non incongruenter nolens peccasse dici
potest. quamvis ipse quod nesciens fecit volens tamen fecit. ita nec ipsius
esse potuit sine voluntate peccatum. que voluntas sit diffinita animi motus
fuit cogente nullo ad aliquid vel non admittendum vel adipiscen-
dum. Quod enim si noluisset non fecisset. non coactus est facere. quia
voluit ergo fecit. etiamsi non quia voluit peccavit. nesciens pec-
catum esse quod fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit,
sed voluntate facti non voluntate peccati. quod tamen factum peccatum fuit. hoc
enim factum est quod fieri non debuit. Quisquis autem sciens peccat
si potest cogenti ad peccatum sine peccato resistere nec tamen facit. utique
volens peccat. quoniam qui potest resistere non cogitur cedere. Qui non
cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest et ideo facit
contra precepta iusticie iam hoc ita peccatum est ut sit pena peccati. Quapropter
peccatum sine voluntate esse non posse verissimum est. Item diffinitio
peccati qua diximus peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod iusti-
cia vetat et unde liberum est abstinere. propterea vera est quia id diffinitum est
quod tantummodo peccatum est non quod etiam pena peccati. Nam quando tale est ut idem sit
et pena peccati. quantum est quod valet voluntas sub dominanti cupiditate
nisi forte si pia est ut oret auxilium. In tantum enim libera est quia in tantum li-
berata est. et in tantum appellatur voluntas. Alioquin tota cupi-
ditas quam voluntas proprie nuncupanda est. que non est sicut Manichei

Nota ad illos

originem mali

desipiunt

desipiunt alienae naturae additamentum. sed in eo vitium a quo
non salvamur nisi gratia salvatoris. Quod si quisquam dicat etiam ipsam
cupiditatem nihil esse aliud quam voluntatem sed vitiosam peccatoque ser-
vientem. non resistendum est. nec de verbis cum res constat controversia
facienda. sic enim ostenditur sine voluntate nullum esse peccatum sive opere sive in
origine. Item in eo quod dixi nusquam esse peccatum nisi in voluntate, ut illud malum
geri adesse antequam bono misceretur. huius sed alicuius voluntate. si enim non
habebat sine peccato atque innocens erat et in nullo malum. Cur igitur
peccatum dicatur parvulorum quorum voluntate non tenentur reatum
Respondetur non eos proprietate voluntatis sed origine reos teneri.
Omnes enim tunc quia in origine in Adam. Porro Adam habebat utique
voluntate quae voluntate cum peccavisset peccatum per eum intravit in mundum.
Itemque in eo quod dixi nulla esse mala animae nullo quaeritur. si quaeritur
quomodo accipiamus quod ait apostolus fuimus et nos naturaliter filii irae sicut
et ceteri. Respondemus naturam in his verbis meis me intelligi voluisse
illam quae proprie dicitur natura in qua sine vitio creati sumus. Nam ista propter originem
natura appellatur. quae origo habet utique vitium quod est contra naturam. Et item in
eo quod dixi tenere peccati reum tenere quemquam quia non fecit quod facere non
potuit summae iniquitatis est et insaniae. Cur parvuli inquiunt tenentur rei.
Respondetur quia ex eius origine tenentur qui non fecit quod facere potuit.
divinum scilicet servare mandatum. Quod autem dixi ille aut quod sic facit
si natura non voluntate faciunt. id est si liberos et ad non faciendum
motum animi careant. si denique his abstinendi ab opere suo potestas
nulla conceditur, peccatum eorum tenere non possumus. propterea de parvulis
non perturbat quo quia ex illius origine rei tenentur qui voluntate
peccavit quando liber et ad faciendum et ad non faciendum motum animi non
carebat. eique ab opere malo abstinendi summa potestas erat. quod
manichei de tenebrarum gente non dicunt, quam fabulosissime
inducunt, eamque naturam semper malam numquam bonam fuisse contendunt.

Illud quoque posui quod dixerim: Et si sunt aliae quae in terreno motu est cor-
poreis officiis non peccato sed vanitate dedite nos quae quaeque sunt inferiores
aliquo tamen inferiore divinitate contingunt. Non ideo illas malas habebant
operae quia nos cum eas consecutum et corporea diligimus mali sumus quo-
niam de illis hoc dixi de quibus superius locutus eram dicens:
Quarum et si eis gerendarum inferiore alio genere animarum nos illarum
ad turpia non impositum ut illas malas non esse asseramus sed istas sunt
bonum. De his enim disputatione usque ad hunc locum perduxi.
Ubi dixi: Et si sunt aliae quae in terreno motum est corporeis officiis
non peccato sed vanitate dedite et cetera. Quaecumque posui cum dixissem quod in terreno
motu est cum prius dubitare non debueram non esse tales animas. Sed hoc
ideo dixi quia experti sunt qui dicerent diabolum et angelos eius
bonos esse in genere suo et in ea natura in qua eos creavit ipse ordinator. Si
eos quales sunt sed nobis malum esse si illiciam et seducendo abesse. Et
aut causam eos et vincamus de corpore atque gloriam. Et hoc qui dicunt
videntur sibi ut defendere de scripturis adhibere idonea testimonia.
Vel illud quod scriptum est in libro Iob cum diabolus describeretur: Hoc est
initium figmenti Domini quod fecit ad illudendum ab angelis suis.
Vel illud in psalmo c. 3°. Draco iste quem formasti ad illudendum ei.
Sed tanta questio quia non adversus Manicheos qui hoc non sentiunt sed
adversus alios qui hoc sentiunt suscipienda esset atque solvenda
pertractare atque enodare tunc nolui ne libellum multo quam vellem
facerem longiorem. Cum viderem et si hoc concederetur tamen debere Manichae-
os hoc posse quanti introducentes insanissime curare nam malum
eterna bono eterna. Ideo ergo dixi quod in terreno motu est non quod ego
inde dubitare sed quod mihi me et illos quos ita sape invenire non
esset ista questio dissoluta. Quam tamen in aliis longe posterioribus libris
meis de Genesi ad litteram. xi scripture istius quanto potui mani-
festatione dissolvi. Alio loco inter animas corporea diligendo

peccamus. quare? quia spiritualia diligere et iusticiam iubemur. et naturaliter
possumus. et tunc in nostro genere optimi sumus et beatissimi. Ubi queri
potest cur natura et non gratia possumus dixerim. Sed contra maniche-
os de natura quod laborabat et utique id agitur gratia ut sanata na-
tura quod viciata non potest possit per eum qui venit querere
et salvum facere quod perierat. Quamvis tunc gratiam recolens etiam
oravi pro familiarissimis meis qui mortifero adhuc illo
tenebantur errore. et dixi: Deus magne deus omnipo-
tens deus summe bonitatis quem inviolabilem atque incommutabilem
credi atque intelligi fas est trina unitas quam catholica
ecclesia colit supplex oro expertus in me misericordiam tuam ne homines
cum quibus mihi a pueritia in omni victu fuit summa consensio
in tuo cultu a me dissentire permittas. Sic utique orans iam
fide retinebam non solum conversos ad deum gratia eius adiuvari
ut proficiant ac perficiantur ubi adhuc dici potest quod meritis conver-
sionis illorum istam dari gratiam. Verum etiam ut convertantur
ad deum ad ipsam dei gratiam pertinere. quandoquidem pro eis ora-
vi qui erant nimis aversi ab illo atque ut ad illum conver-
terentur oravi. Hic liber sic incipit. Opitulante dei misericordia.

Eodem tempore presbiterii mei contra fortunatum quen-
dam manicheorum presbiterum disputavi qui plurimum
temporis apud ypponem vixerat seduxeratque tam
multos ut propter illos ibi eum delectaret habitare. que dispu-
tacio nobis altricantibus excepta est a notariis velut
gesta conficiuntur. nam et diem habet et consulem. hanc in librum
memorie mandandam conferre curavimus. Versatur ibi
questio unde sit malum me asserente exortum fuisse hominis
malum ex libero voluntatis arbitrio. illo autem naturam mali
deo coeternam persuadere molienti. Sed consequenti die

Ubi tandem confessus est nichil se adversus nos invenire quod diceret.
Non tamen sane catholicus factus est, sed tamen ab Yppone discessit. In
hoc libro illud quod dixi animam dico esse factam a deo ut cetera omnia que
a deo facta sunt, et inter illa que deus omnipotens fecit principalem
locum datum esse anime ita dixi, ut ego ~~hoc~~ generaliter de universa
creatura rationali accipi velle, quamvis inscriptum sit animas deo
angelorum quod non omnino quod non possit facile reperiri sit ita super
dixeris. Item dixi alio loco: ego dico nichil peccatum non esse si non
quis a voluntate peccetur, ubi peccatum illud intelligi volui quod non
est et pena peccati. Nam de tali pena dixi alibi in eadem dispu
tatione quod dicendum fuit. Item dixi ut postea eadem ipsa caro
que nos penis torsit in peccatis manentes subiciatur nobis in tunc
et nulla adversitate nos quatiat, quo minus legem et divina pre
cepta servemus. Quod non ita est accipiendum tamquam in illo regno
dei ubi incorruptibile atque immortale corpus habebimus de spiritalibus

A sumendi

omnis lex et precepta sint, sed quia perfectissime ibi lex eterna serva
bitur, et illa duo precepta de diligendo deo et proximo non in lectione
sed in illa perfecta et sempiterna dilectione tenebimus. Hoc opus sic in
pit. v. kal. septembris Archadio augusto bis et Rufino

Per idem tempus quo coram episcopis hoc mihi iubentibus qui plena
rium totius Affrice concilium Yppone regio agebant de
fide et symbolo presbiter disputavi. Quam disputatio
nem nullis coram qui nos familiarius diligebant studiosissime
instantibus in librum contuli in quo de rebus ipsis ita disseritur
ut tamen [non] fiat verborum illa contextio que tenenda memoriter compe
tentibus traditur. In hoc libro cum de resurrectione carnis ageretur
resurget inquam corpus iuxta christianam fidem que falli non potest. Quod cui
videtur incredibile qualis sit nunc caro attendit, qualis
autem futura sit non considerat, quia illo tempore immutationis angelice

iam non caro sit et sanguis, sed tantum corpus, et cetera que ibi
de corporum terrestrium in corpora celestia mutatione disserui
quoniam dixit apostolus cum inde loqueretur: caro et sanguis non possi
debunt regnum dei. Sed quisquis ista sic accipit ut existimet
ita terrenum corpus quale nunc habemus in corpus celeste in resurrectione
mutari, ut nec membra ista nec carnis futura sit substantia, procul dubio
corrigendus est commonitus de corpore domini, qui post resurrectionem in eisdem me
mbris non solum conspiciendus oculis verum etiam tangendus manibus apparuit
carnemque se habere etiam sermone ostendit dicens: Palpate et videte quia
spiritus carnem et ossa non habet sicut me videtis habere. Unde constat apostolum
non carnis substantiam negasse in dei regno futuram, sed aut homines qui
secundum carnem vivunt carnis et sanguinis nomine nuncupasse,
aut ipsam corruptionem carnis que tunc utique nulla erit. Nam cum dixisset caro et sanguis regnum dei non possidebunt, bene
intelligitur exponendo quid diceret continuo subdidisse:
neque corruptio incorruptionem possidebit. De qua re ad
persuadendum infidelibus difficili diligenter quantum potui me
disseruisse reperiet quisquis de civitate dei librum novissimum
legerit. Hic liber sic incipit: Quo sic scriptum est.

Cum de genesi duos libros contra manicheos condidis
sem quoniam secundum allegoricam significationem scripture verba trac
taveram, non ausus naturalium rerum tanta secreta ad litteram
exponere, hoc est quomodo possent secundum historicam proprietatem
que ibi dicta sunt accipi, volui experiri in hoc quoque negotio labor
iosissimo ac difficillimo opere quid valerem. Sed in scripturis ex
ponendis tirocinium meum sub tanta sarcine mole suc
cubuit, et nondum perfecto uno libro ab eo quem sustinere non poteram
labore conquievi. Sed in hoc opere cum mea opuscula retractarem,
ista ut erat imperfectus venit in manus, quem neque ediderim et
abolere decreveram, quoniam scripsi postea duodecim libros quorum

tytulus est de genesi ad litteram in quibus quamvis multa quesita
pocius quam inventa videantur cum eis nullo modo iste est comparandus.
Verum hunc postea quam retractavi manere volui ut esset
index quantum existimo non inutilis rudimentorum meorum in enu-
cleandis atque scrutandis divinis obsequiis eique titulum
esse volui de genesi ad litteram imperfectus. Inveni quippe eum usque
ad hec verba dictatum pater tantum pater est nec filius aliud quam
quod filius et tamen dicitur similitudo patris quamquam ostendat nulla intervenire
dissimilitudine non tamen solus est pater si habet similitudinem. Post hec re-
petivi verba scripture iterum consideranda atque tractanda et dixit
deus faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram. Hucusque
dictatum librum ipsum relinqueram. Quod autem sequitur addendum
putavi cum eum retractarem nec sic tamen perfeci sed hoc quoque ad-
dito ipsum relinqui. Si enim perfecissem saltem de omnibus operi-
bus et verbis dei que ad septimum diem pertinent disputassem. In
hoc libro caveant notare que mihi displicent ab defendere que aliter
non bene intellecta displicere possunt. Supplicium mihi visum est verum hunc
potius admoneo ut illi duodecim libri legantur quos longe pos-
tea episcopus feci et ex ipsis de isto iudicetur. Hic liber sic incipit. De
obscuris naturalium rerum que omnipotenti deo artifice facta sen-
timus non affirmando sed querendo tractandum est.

Per idem tempus de sermone domini in monte secundum matheum
duo volumina scripsi in quorum primo propter id quod scriptum
est beati pacifici quoniam ipsi filii dei vocabuntur. Sapientia
nisi congruit pacificis in quibus iam ordinata sunt omnia nullusque
motus adversus rationem rebellis est. Sed hec accipiantur in
homine cum et ipse obtemperat deo quam minimo moneret quod dictum
est. Non enim cuiquam provenire in hac vita potest ut lex repug-
nans legi mentis omnino non sit in membris. Quandoquidem etiam

eloquiis

ipsi vocabuntur

ei sic resistet spo hois ut i nullu eg labet assensu no
du tn illa non repugnaret. h° g° qd dictu e nullu ee mo
tu adusus ratione rebellem i re accipi pt / id nuc age
tibg pacifici domando 9cupias carnis ut ad ista pacem
plenissima qui 9 pugnat. Unde q alio loco cu eade sniam
euangelica repeterns dixissem bti pacifici qm ipi filij
dei vocabunt. adiunxi dicens 2 ista quide in hac vita co
pleri pnt. sic 9pleta ee i aplis credimg. sic accipiendu
e no ut i aplis hic viuetibg nullu carnis motu arbitre
spui repugnasse. s3 hatteng hic ista posse 9plei qteg i
aplis credimg ee 9pleta ea mensura s. pfcois huane.
q ita i hac vita pt ee pfco. No eni dixi e ista i hac vita
9plei pnt ita 9pleta ee i aplis credimg. s3 dixi e sic
st. i. qda pfcione cuig capax e ista vita. no sic 9plenda st
illa qua speramg pace plenissia qn dicet. ubi e mors 9te
tio tua. illo loco q inposui testio. l no eni ad mesura dat
deg spm. noicd intellexeram de x° ipe ve accipi. Alius
quippe hoibg. n ad mensura daret spc. no duplu peteret
elyseus q fuit i helya. Ite q sptu est. Iota vnu 2 vng
apex no transeat a lege donec oma fiant. cu exponerem
dixi. nichil posse aliud intelligi n vehemete pfcois
expressione. ubi merito queritr. utr ista pfcio sic possit
intelligi. ut tn veru sit. nemie iam utentem. voluntatis
arbitro hic viue sn pecco. Nquo eni usq ad vnu apicem
lex pfici pt. n a q° fiut vniusa diua mandata. Ez in
eiste mandatu est 2 qd iubem orare dicere Dimitte nobis
debita nra sic 2 nos dimittig debitoribg nris. qua oronem
usq in fine seculi tota dicet ecctia. Omnia eg° mandata

sententia deputaverim quia quod non sit agnosco. Item quod ait dominus
quicumque solverit de mandatis istis minimis et docuerit sic et cetera
usque ad eum locum ubi ait nisi habundaverit iustitia vestra plus quam scribarum
et phariseorum non intrabitis in regnum celorum multo melius et congruen-
tius expositum in aliis posterioribus sermonibus meis quod et hic
retexere longum est. Ad hoc autem iste ibi perducitur sensus ut eorum
iustitia sit maior quam scribarum et phariseorum qui dicunt et
faciunt. De scribis quippe et phariseis alio loco ipse dominus
ait Dicunt enim et non faciunt. Illud etiam melius intelleximus
postea quod scriptum est qui irascitur fratri suo. codices enim greci non
habent sine causa sicut hic positum est quamvis idem ipse sit sensus.
Illud enim diximus intuendum quid sit irasci fratri suo. quoniam non
fratri irascitur qui peccato fratris irascitur. qui ergo fratri suo non peccato
irascitur sine causa irascitur. Item quod dixi hoc et de patre et de matre et
de ceteris vinculis sanguinis intelligendum est ut in eis oderimus
quod genus humanum nascendo et moriendo sortitum est ita sonat
quasi non essent future iste necessitudines si nullo nature humane
precedente peccato nemo moreretur quem sensum iam supra improbavi.
Essent enim profecto cognationes et affinitates etiam si originali
nullo opere peccato sine morte cresceret et multiplicaretur humanum
genus ac per hoc aliter solvenda questio est cur dominus precepit di-
ligendos inimicos cum alio loco precipiat odio habendos
parentes et filios non sicut hic soluta est sed sicut eam postea sepe
solvimus id est ut diligamus inimicos lucrandos regno dei et oderimus
propinquos quia si impediunt a regno dei. Item de precepto quo
prohibetur uxor dimitti nisi ex causa fornicationis hic quidem scrupu-
losissime disputavi sed quam velit dominus intelligi fornicationem
propter quam liceat dimittere uxorem utrum eam que dampnatur in
stupris an illam de qua dicitur perdidisti omnem qui

[Left margin:] non sicut
[Left margin:] scriptum

fornicatione abstinere. In quo utique et ista est. Neque enim non fornicatur a
domino qui tollens membra Christi facit ea membra meretricis.
Tota atque est cogitandum et atque requirendum nec volo in re
tanta tamque ad dinoscendum difficili putare lectorem istam sibi
nostram disputacionem debere sufficere. Sed legat et alia sive nostra
que postea scripta sunt sive aliorum melius considerata atque tractata.
Vel ipse si potest ea que hic merito moveri possunt vigilanciore atque
intelligenciore mente discuciat. Non quod omne peccatum fornica-
cio est. neque enim omnem peccantem deus perdit. qui cotidie sanctos suos
exaudit dicentes debita nostra dimitte nobis. cum perdat
omnem qui fornicatur ab eo. Sed quatenus intelligenda atque dimit-
tenda sit hec fornicacio. utrum et propter hanc liceat dimittere uxo-
res latebrosissima questio est. Licere tamen propter ista que in stupris committun-
tur nulla questio est. Et ubi dixi hoc permissum esse non iussum non
attendi aliam scripturam dicentem. qui tenet adulteram stultus et impius
est. Nec sane dixerim adulteram fuisse deputandam illam mulierem
etiam postea quam audivit a domino. nec ego te dampnabo.
Vade deinceps iam noli peccare si hoc obediens audivit.
Alio loco peccatum fratris ad mortem de quo dicit Iohannes apostolus. non
pro illo dico ut roget quis ita diffinivi ut dicerem peccatum fratris
ad mortem puto esse cum post agnicionem dei per graciam domini nostri
Ihesu Christi quisque oppugnat fraternitatem. et adversus ipsam graciam
qua reconsiliatus est deo invidencie facibus agitatur. quod quidem
non confirmavi quoniam hoc putare me dixi. Sed tamen addendum fuit.
si in hac tam scelerata mentis perversitate finierit hanc vitam
quoniam de quocumque pessimo in hac vita constituto non est
utique desperandum. nec pro illo imprudenter oratur de quo non des-
peratur. In secundo item libro nulli magis licebit ignorare dei regnum
quam unigenito eius non solum intelligibiliter sed etiam visibiliter

in homine dominico de celo venit iudicaturus vivos et mortuos.
Sed non video utrum recte dicatur homo dominicus qui est mediator
dei et hominum homo christus ihesus cum sit utique dominus. Dominicus autem homo
quis in eius sancta familia non potest dici. Et hoc quidem ut dicerem
apud quosdam legi tractatores catholicos divinorum eloquiorum.
Sed ubicumque hoc dixi dixisse me nollem. Postea quippe vidi
non esse dicendum quamvis nonnulla possit defendi ratione. Item quod
dixi nulli generi ferre conscientiam deum potuisse odisse. Non video fuisse di-
cendum. Multa enim sunt de quibus scriptum est. Superbia corporis ...
deceret. Illo loco in eo quod dixi ob hoc dixisse dominum. Sufficit
diei malitia sua quia cibos sumere urgebit ipsa necessitas. Pro-
pterea malitiam nominatam arbitror quia penalis est nobis. Non at-
etiam tendi primis hominibus data esse in paradiso corporis alimenta
antequam istam mortis penam meruissent. Sic enim erant immorta-
les in corpore nondum spirituali sed animali ut tamen in eius immorta-
litate alimentis corporalibus uterentur. Item quod dixi quam sibi
elegit christus gloriosam ecclesiam non habentem maculam neque ru-
gam non ideo dixi quia a nunc ex omni parte iam talis est quamvis
ad hoc electa non dubitetur ut talis sit cum apparuerit vita eius.
Tunc enim et ipsa cum illo apparebit in gloria propter quam gloriam dicta
est ecclesia gloriosa. Item quod dominus ait Petite et accipietis quaerite
et invenietis pulsate et aperietur vobis quomodo quidem tria ista
quomodo inter se differant exponendum putavi sed longe melius
ad instantissimam petitionem omnia referuntur. Hoc quippe ostendit
ubi eadem verba conclusit dicens quanto magis pater vester qui
in celis est dabit bona petentibus se. Non enim dixit
petentibus et quaerentibus et pulsantibus. Hoc opus sic in-
cipit. Sermonem quem locutus est dominus.

Volens etiam causam donatistarum ad ipsius humillimi
vulgi et omnino imperitorum atque idiotarum notitiam pervenire, et eorum quantum fieri per nos posset inhaerere
memoriae, psalmum qui eis cantaretur per latinas litteras feci
usque ad V litteram. Tales autem abecedarios appellant. Tres vero
ultimas omisi, sed eis novissimum quasi epilogum tamquam eos mater alloqueretur adiunxi.
Hypopsalma etiam quod respondetur et prooemium causae quod
nihilominus cantatur, non sunt in ordine litterarum; earum quippe
ordo incipit post prooemium. Ideo autem non aliquo carminis genere
id fieri volui, ne me necessitas metrica ad aliqua verba quae vulgo
minus sunt usitata compelleret. Iste psalmus sic incipit:
Omnes qui gaudetis de pace, modo verum iudicate; quod
eius hypopsalma est.

Librum etiam contra epistulam Donati, qui secundus post Maiorinum
episcopus apud Carthaginem fuit, eodem presbyterii mei tempore
scripsi. In qua epistula ille ait, ut non credatur
baptisma Christi esse nisi in eius communione. Cui nos contradicimus in hoc libro. In quo
dixi quodam loco de apostolo Petro quod in illo tamquam in petra fundata
sit ecclesia, qui sensus cantatur ore multorum in versibus beatissimi Ambrosii,
ubi de gallo gallinaceo ait: Hoc ipsa petra ecclesiae
canente culpam diluit. Sed scio me postea saepissime
sic exposuisse quod a Domino dictum est: Tu es Petrus et super hanc
petram aedificabo ecclesiam meam, ut super hunc intellegeretur quem
confessus est Petrus dicens: Tu es Christus filius Dei vivi; ac
si Petrus ab hac petra appellatus personam ecclesiae figuraret,
quae super petram hanc aedificatur et accepit claves
regni caelorum. Non enim dictum est illi: Tu es petra, sed tu
es Petrus. Petra autem erat Christus, quem confessus est Simon, sicut eum tota
ecclesia confitetur, dictus est Petrus. Harum autem duarum sententiarum

que sit probabilior eligat lector. Alio loco dixi. nullam
mortem querit deus quod sic accipiendum est, quia homo
acquisivit sibi mortem deserendo deum. et a quo non re-
curbit ad deum. Verum quod scriptum est. Deus mortem non fecit. et
tamen minus illud non verum est. Vita et mors a domino deo est.
Vita scilicet a donante. mors a vindicante. Item quod dixi. donatum
cuius epistolam refellebam rogasse imperatorem ut inter ipsum et ce-
cilianum transmarinos episcopos iudices daret. non ipsum
alium donatum eiusdem tamen scismatis hoc fecisse probabilius
invenitur. Ille autem non erat cartaginensis donatistarum
episcopus. sed a casis nigris. qui tamen primus apud cartaginem ipsum
nefarium scisma commisit. Nec sane donatum cartaginensem ista
ut christiani baptizarentur existimant. Quod ego eum instituisse
crediderim. quoniam eius epistola videbatur. nec de libro sapientie ipse
abstulit de media sententia verba ad rem necessaria. ubi enim sic
scriptum. qui baptizatur a mortuo. et iterum tangit illum quid
proficit lavatio eius iste sic posuit tamquam scriptum esset. qui bap-
tizatur a mortuo quid proficit lavatio eius. Nos autem et antea
et postea donati sic habuisse codices plurimos. cognovimus a
frontica ut non esset in medio et iterum tangit illum postea
divicio. Quod si iam scivissem non in istum tamquam in furem divini
eloquii. vel violatorem tanta dixissem. hic liber sic in-
cipit. Iste tempore presente audieram

Eodem tempore venerunt in manus meas quedam
disputationes adamanti qui fuerat
discipulus manichei. quas scripsit adversus
legem et prophetas velut contraria eis esse evangelica et
apostolica scripta demonstrare conatus. Huic ergo respondi
verba eius ponens. eisque reddens responsionem secundum

Quod opus uno volumine inclusi, et in eo quibusdam questionibus non semel sed iterum respondi, quoniam quod primo responderam periit, et tunc inventum est, et cum iam iterum respondissem. Aliquas sane earundem questionum popularibus ecclesiasticis sermonibus solvi adhuc, et quibus nondum respondi aliquae remanserunt, que rebus aliis magis urgentibus pretermisse sunt, cumulo quoque oblivionis adiecto. In hoc quod dixi ante eius cum quibusdam umbris et figuris rerum ante Domini adventum, iuxta mirabilem atque ordinatissimam distributionem temporum, populus ille tenebatur, qui testamentum vetus accepit, tamen in eo tanta predicatio et prenuntiatio novi testamenti est, ut nulla in evangelica atque apostolica disciplina reperiantur quamvis ardua et divina precepta. Quid est enim quod in sermone evangelico in monte Dominus dicit: Audistis quia dictum est antiquis, ego autem dico vobis. Hoc si nihil ipse amplius precepit quam preceptum est in illis veteribus libris, regnum celorum illi populo fuisse promissum non legimus in his que promissa sunt lege data per Moysen in monte Syna, quod ipse dicitur vetus testamentum, quod figuratum dicit apostolus per ancillam Sare et filium eius, sed ibi figuratum est et novum per ipsam Saram et filium eius. Unde si figurate distinguantur omnia ibi prophetata reperiuntur, omnia que sunt prenuntiata vel expectata prenuntianda per Christum. Precepta propter quedam precepta non figurata sed propria que non in veteri sed in novo inveniuntur, cautius et moderatius dicerem: pene nulla, quam nulla hic esse que non sint et illic. Quamvis illic sint duo illa precepta de dilectione Dei et proximi, quo rectissime omnia legitima et prophetica et evangelica et apostolica referuntur. Iste quod dixi tribus modis in scripturis sanctis filiorum nomen accipi, minus considerate dixi, et alios enim [illegible] quosdam modos sine dubio pretermisimus, sic dicitur filius [illegible] gehenne, vel filius adoptionis que utique non est [illegible] natura, nec est doctrina nec est imitatione dicitur. [illegible] quorum tamen modorum tres

soli sint exempla reddimus. Secundum namque sunt iudei filii abra-
he. secundum doctrina sic filios suos quos aliquem docuit apostolus vo-
cat. secundum imitationem sunt filii abrahe nos sumus cuius imitamur
fidem. Cum autem dixi cum induerit in corruptionem et immortalitatem
iam non caro et sanguis erit. secundum corruptionem carnalem dixi
carnem non futuram. non secundum substantiam secundum quam dominicum corpus et post resurrec-
tionem caro appellata est. Alio loco non quisque nisi voluntatem
mutaverit bonum operari non potest. quod in nostra potestate esse possumus.
alio loco docet ubi ait. Aut facite arborem bonam et fructum eius bonum
aut facite arborem malam et fructum eius malum. quod non est contra gratiam
dei quam predicamus. In potestate est quippe homini mutare in melius
voluntatem sed ea potestas nulla est nisi a deo detur. de quo dictum est:
dedit eis potestatem filios dei fieri. Cum enim hoc sit in potestate quod
cum volumus facimus. nichil tam in potestate quam ipsa voluntas est.
sed preparatur voluntas a domino. Eo modo ergo dat potestatem. Sic intelligendum
est. et quod dixi postea in nostra potestate esse ut vel inserti bonitate
dei vel excidi ex severitate mereamur. quoniam in potestate nostra non est
quod sequitur nostram voluntatem. quam cum fortis et potens preparatur a domino.
facile fit opus pietatis. et quod difficile atque impossibile fuit. Hic
liber sic incipit. Propter eo quod scriptum est In principio fecit
deus celum et terram

Cum presbiter adhuc essem contigit ut apud cartagi-
nem nos qui simul eramus ad romanos apostoli epistola legere-
tur et quedam interrogabar a fratribus. quibus cum sicut
poteram responderem voluerunt scribi potius quam dicerentur que sine
libris funderem. ubi autem eis … obtemperare. liber unus accessit
superioribus opusculis … meis. In quo libro cum apostolus
ait. Nos scimus quia … lex spiritualis est. ego autem car-
nalis sum. satis … ostendit non posse impleri

legem, non a spiritualibus quales facit gratia Dei. Quae utique non ex persona apostoli accipi volui quia iam spiritualis erat, sed hominis sub lege positi nondum sub gratia. Sic enim prius haec verba sapiebam, quae postea lectis quibusdam divinorum tractatoribus eloquiorum, quorum me moveret auctoritas, consideravi diligentius et vidi etiam de ipso apostolo posse intellegi quod ait: Scimus quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum. Quod in eis libris quos contra Pelagianos nuper scripsi, quantum potui diligenter ostendi. In isto ergo libro et hoc quod dictum est: ego autem carnalis sum, et deinde cetera usque ad eum locum ubi dicit: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum, dixi hominem describi adhuc sub lege nondum sub gratia constitutum, volentem facere bonum, sed victum concupiscentia carnis malefacientem. A cuius concupiscentiae dominatu non liberat nisi gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum dono spiritus sancti, per quem diffusa caritas in cordibus nostris vincit carnis concupiscentiam, ne consentiamus ei ad malefaciendum, sed potius bona faciamus. Unde iam convincitur haeresis pelagiana, quae vult non ex Deo nobis, sed ex nobis esse caritatem, qua bene ac pie vivimus. Sed in illis libris quos ad eos edidimus etiam spiritualis hominis iam sub gratia constituti melius intellegi ista verba monstravimus, propter carnis corpus quod nondum spirituale est, erit autem in resurrectione mortuorum, et propter ipsam carnis concupiscentiam, cum qua ita confligunt sancti, non ei consentientes ad malum, ut tamen eius motibus quibus repugnantes resistunt non careant in hac vita, non autem carebunt in illa, ubi absorbebitur mors in victoriam. Propter hanc itaque concupiscentiam motusque ipsius quibus ita resistunt, ut tamen sint in nobis, potest quisque sanctus iam sub gratia positus dicere ista omnia quae hic dixi verba hominis nondum sub gratia positi, sed sub lege. Quod hic ostendere longum est, et ubi hoc ostenderim dixi. Item quod disputans quid elegerit Deus in nondum nato, cui dixit serviturum esse maiorem, et quid in eodem maiore similiter nondum nato reprobaverit.

repugnantibus

praescientia

de quibus per hoc commemoravit quod ipsius longe postea prolatum pro-
pheticum testimonium: Iacob dilexi, Esau autem odio habui, ad hoc
perduxi ratiocinationem ut dicerem: Non ergo elegit Deus opera cuius-
quam in praescientia que ipse daturus est, sed fidem elegit in praescientia,
ut quem sibi crediturum esse praescivit, ipsum elegit cui spiritum sanctum daret,
ut bona operando et eternam vitam consequeretur. Nondum diligentius que-
siveram nec adhuc inveneram qualis sit electio gratie, de qua idem
apostolus dicit: Reliquie per electionem gratie salve facte sunt. Que utique non
est gratia, si eam merita ulla precedant, ne iam quod datur non secundum
gratiam sed secundum debitum reddatur potius meritis quam donetur. Proinde
quod continuo dixi: Dicit enim apostolus, idem Deus qui operatur omnia in omnibus,
nusquam autem dictum est: Deus credit omnia in omnibus, ac deinde sub-
iunxi: Quod ergo credimus nostrum est, quod autem bonum operamur illius est
qui credentibus dat spiritum sanctum, profecto non dicerem si iam scirem
et ipsam fidem inter Dei munera reperiri que dantur in eodem
spiritu. Utrumque ergo nostrum est propter arbitrium voluntatis, et utrumque tamen
datum est per spiritum fidei et caritatis. Neque enim sola caritas, sed sicut
scriptum est: Caritas cum fide a Deo patre et Domino nostro Ihesu Christo. Et quod
paulo post dixi: Nostrum enim est velle et credere, illius autem dare cre-
dentibus et volentibus facultatem bene operandi per spiritum sanctum,
per quem caritas diffunditur in cordibus nostris, verum est quidem, sed
eadem regula et utrumque ipsius est, quia ipse preparat voluntatem, et utrumque
nostrum, quia non fit nisi volentibus nobis. Ac per hoc quod et postea
dixi: quia neque velle possumus nisi vocemur, et cum post vocationem
voluerimus non sufficit voluntas nostra et cursus noster nisi Deus et
vires currentibus prebeat et perducat quo vocat, ac deinde sub-
iunxi: Manifestum est ergo non volentis neque currentis, sed miserentis
Dei esse quod bene operamur, verissimum est, sed parum de ipsa
vocatione disserui, que fit secundum propositum Dei. Non enim

omnium qui vocantur tales est sed tamen electorum. Itaque quod paulopost
dixi. sic enim in his quos elegit deus non opera sed fides
inchoat meritum ut per munus dei bene operentur. Sic in his
quos dampnat infidelitas et impietas et inchoat pene me
ritum ut per ipsam penam etiam male operentur. Verissime dixi
sed fidei meritum etiam ipsum esse donum dei nec putavi querendum
esse nec dixi. Et alio loco cuius enim miseretur misericors facit eum
bene operari. et quem obdurat relinquit eum ut male operetur.
sed et illa misericordia precedenti tribuitur fidei. et ipsa obduratio
precedenti impietati. quod quidem verum est. sed adhuc querendum fuit
utrum et meritum fidei de misericordia dei veniat. id est utrum ista misericordia ideo
tantummodo fiat in homine quia fidelis est. an etiam facta fuerit ut fidelis
esset. legimus enim dicente apostolo misericordiam consecutus sum ut essem
fidelis. non ait quia fidelis eram. Fideli ergo datur quidem. sed
datur ut sit etiam fidelis. Verissime utique et alio loco in eodem
libro dixi. quoniam si non ex operibus sed misericordia dei et vocamur ut
credamus. et credentibus prestatur ut bene operemur. non est
gentibus invidenda ista misericordia. quamvis minus diligenter de
illa que per dei propositum fit vocatione tractaverim. Hic liber sic
incipit. Sensus hii sunt in epistola ad romanos pau
li apostoli

data est ut esset

Post hunc librum exposui eiusdem apostoli epistolam ad
galathas. non carptim id est aliqua pretermittens sed con
tinuanter et totam. Hanc autem expositionem uno volumine
comprehendi in quo illud quod dictum est. Priores ergo
apostoli veraces qui non ab hominibus sed a deo per hominem missi
sunt. per ihesum christum hominem scilicet adhuc mortalem veraces est et novissimus
apostolus. qui per ihesum christum totum iam deum post resurrectionem eius missus
est per immortalitatem dictum est totum iam deum quia post resurrectionem hic

cepit. non propter divinitatem sed propter immortalitatem a qua numquam recessit
in qua totus Deus erat. et cum mortuum adhuc erat. Hunc
autem sequentia manifestant. ad illud enim dicens. Paulus se-
cundum apostolus per Christum. Ita distinguendum putavi ut interrogatio
esset. Quid ergo. et ad eam responsio. lex transgressionis gratia
posita est. quod quidem non abhorret a vero. sed melior mihi videtur
ista distinctio ut interrogatio sit. Quid ergo lex. et inferatur responsio
transgressionis gratia proposita est. iam totum id est omnia pro immortalitate homi-
nem exponendum. quod ait apostolus non ab hominibus neque per hominem
sed per Ihesum Christum et Deum patrem. quia iam Ihesus Christus non sit homo. sed ille
qui resuscitavit illum a mortuis ut hinc appareret. cum di-
ceret neque per hominem propterea quod per immortalitatem iam nunc non homo
ipse Deus. Post susceptam non naturae humanae cum qua ascendit in
celum. et nunc mediator Dei et hominum homo Christus Ihesus. quem sic ve-
niet quo viderunt eum euntem in celum. Item quod dixi gratia Dei
est qua donantur nobis peccata ut reconciliemur Deo. Pax autem
qua reconciliati Deo sit accipiendum est. ut tamen sciamus etiam utrumque
ad generalem Dei gratiam pertinere. quo in populo Dei aliud specialiter
sit aliud vocabis et tamen utrumque generaliter sit. Item cum exponerem
quod ergo lex transgressionis gratia proposita est. adhuc expectaverat
id est mortalem novissimum est Paulus apostolus per Christum. Quod autem dixi
ordinatissime subiungit. quod si spiritu ducimini non adhuc
estis sub lege ut intelligamus eos esse sub lege quorum spiritus
ita concupiscat adversus carnem ut non quae volunt faciant
id est se teneant invictos in caritate iustitie. sed a concupiscen-
tia adversus se carne vincantur. Hoc est ex illo spiritu quo simul adversus
ea id quo deum est caro concupiscit adversus spiritum. et spiritus adversus
carnem. haec enim invicem adversantur. ut non ea quae volunt faciant
ad eos pertinere qui sub lege sunt nondum sub gratia. Require

enim nondum intellexeram haec verba et illis qui sub gratia sunt
non sub lege. Propterea convenit quod et ipsi concupiscentias carnis
quas spiritu concupiscunt, quamvis eis non consentiant, nollent
tamen ullas habere si possent. Et ideo non utique volunt faciunt, quia
volunt eis carere nec possunt. Tunc enim eas non habebunt cum nec
corruptibilem carnem. Hic liber sic incipit. Causa propter quam
scripsit apostolus ad galathas haec est.

Epistole quam ad romanos sic ad galathas ex-
ponere susceperam. Sed huius operis si perficeretur plures
libri caperentur. Quorum unum in sola disputatione
ipsius salutationis absolvi, ab initio scilicet usque ad illud ubi ait
Gratia vobis et pax a deo patre et domino Jesu Christo. Tantum quippe
ut immorarer cum vellem solvere incidentem sermoni nostro dif-
ficillimam quaestionem de peccato in spiritum sanctum, quod non remittitur neque
in hoc saeculo neque in futuro. Sed deinde cessavi alia volumina
adiungere exponendo epistolam totam, ipsius operis magnitudine
ac labore deterritus, et in alia faciliora deflexus sum. Itaque
sum dum librum quem feceram primum relinquere volui, cuius
esse titulum volui epistolae ad romanos inchoata expositio. Ubi
quod dixi gratiam esse in dimissione peccatorum, pacem vero in reconci-
liatione dei, ubicumque hoc dixi non sic accipiendum est ac si
ipsa pax et reconciliatio non pertineat ad gratiam generalem, et quod
specialiter gratiae nomine remissionem peccatorum significavit, sicut et legem
specialiter dicimus cum quod dicit lex et prophetae, et generaliter ut in ea sint ⁁ dan
et prophetae. Hic liber sic incipit. In epistola quam paulus
apostolus scripsit ad romanos.

Est etiam inter illa quae scripsi quoddam prolixum
opus qui tamen unus deputatur liber. Huius titulus
est de diversis quaestionibus octoginta tribus. Cum

aut disperse fuisset. per cartulas multas. quoniam ab ipsa pri-
me conversionis mee. postea quam in affricam venimus. sicut interro-
gabar a fratribus quando me vacantem videbant. Nulla a me
servata ordinatione dictate sunt. Iussi eas iam episcopus colligi
et unum ex eis librum fieri. adhibitis numeris ut quod quisque legere
voluerit facile inveniat. Harum questionum prima est. utrum anima a se ipsa
sit. 2a de libero arbitrio. 3a utrum deo auctore sit homo deterior.
4ta que sit causa ut sit homo deterior. 5ta utrum animal irrationale beatum
esse possit. 6ta de malo. 7ma que proprie in animante anima dicatur.
8a utrum per se anima moveatur. 9a utrum corporis sensibus veritas
percipi possit. In qua illud quod dixi. omne quod corporeus sensus
attingit quod et sensibile dicitur sine ulla intermissione temporis commu-
tatur. sine dubio verum quidem non est in corporibus resurrectionis incorrup-
tibilibus. sed nunc ea nullus corporis nostri sensus attingit. nisi
forte divinitus tale aliquid reveletur. Decima est utrum corpus
a deo sit. 11a quare christus de femina natus est. 12o loco ubi posui
est sententia cuiusdam sapientis. non est mea. sed quia per me innotuit
quibusdam fratribus qui tunc a me ista diligentissime colli-
gebant. et placuit eis inter nostra eam scribere voluerunt.
aut cuiusdam Fonteii cartaginensis qui de vita bractmanorum
aliquanta conscripsit. de mundanda mente ad videndum deum
quod paganus quidam conscripsit. sed paganus baptizatus est et mor-
tuus est. 13a est quo documento constet homines bestiis excelle-
re. 14a non fuisse corpus domini nostri ihesu christi fantasma. 15a de
intellectu. 16a de filio. 17a de sciencia dei. 18 de trinitate
19 de deo et creatura. 20 de loco dei. 21 utrum deus auc-
tor mali non sit. ubi videndum est ne male intelligatur
quod dixi. Mali auctor non est quia omnium que sunt auctor est.
quantum quia in tantum sunt in quantum bona sunt. et ne huic putetur non ab hu-

lo de pena malorum que utique malum est hiis qui puniuntur.
Sed hoc dixi quemadmodum dictum est. Deus mortem non fecit.
cum alibi scriptum sit. mors et vita a domino deo sunt. Malorum ergo est
pena que a deo est. malum est quidem malis. sed in bonis dei
operibus est quia iustum est ut mali puniantur. et utique bonum est quod
iustum est. 22. est deum non pati necessitatem. 23 de patre et filio
ubi dixi quod eam ipse genuerit sapientiam qua sapiens dicitur.
Sed melius ista questio in libro de trinitate postea tractatur. 24.
est utrum et peccatum et recte factum in libero sit voluntatis arbitrio quod ita
esse verissimum est. Sed ut et ad recte faciendum liberum sit dei gratia
liberatur. 25. est de cruce christi. 26. de diversitate peccatorum. 27. de
providencia. 28. quare deus mundum facere voluit. 29. utrum
aliquid sit sursum vel deorsum in universo. 30. utrum omnia in utilitate
hominis creata sint. 31 nec ipsa mea sed ciceronis verum quia et hec
per me innotuit fratribus inter illa que collegerunt. scripserunt eam
volentes nosse. quemadmodum virtutes anime ab illo divise atque
diffinite sint. 32. est utrum res ulla alius alio magis intelligat
atque ita eiusdem rei per infinitum eat intelligencia. 33. de me-
tu. 34. utrum non aliud amandum sit quam metu carere. 35. quid
amandum sit. in qua illud quod dixi esse amandum quod nichil est dixi
aliud habere quam nosse non satis approbo. Neque enim deum non
habebant quibus dictum est. nescitis quia templum dei estis et spiritus
dei habitat in vobis. nec tamen eum noverant aut non sicut
noscendus est noverant. Item quod dixi neque quisquam beatam vitam non
vult et miser est. novit dixi. quo noscenda est. Nam quomodo
eam penitus nescit. eorum dubitabat qui iam beatus esse quomodo
beatos se esse velle noverunt. 36. est de nutrienda caritate
ubi dixi. Deus igitur et animus quo amatur caritas proprie dicitur
purgatissima et consummata. si nichil aliud amatur. quod

si bm e quo gº apls ait. nēo vnquā carnē suā odio
habuit. & ex hac amonet ut diligant uxores. Et io
deū & ipse dilectō dr qm caro diligit quiete. nec tn ipse s
p mam cū subiacet ad tps ad usum. Ita & si ipse sepam
bidet diligi cū ea nolim ee deformē. ad aliud referendū
e. decy ey ad illud s a quo decora sunt oia. 3a. e de spē nato.
3d de conformatione aie. 39. da alimentf. 30. ca natura
creatr una sit. un hom diuse voluntates. 31. ca oia deus fe
cit quae no eglit fecit. 32. quadmodu dei sapia dns
ihs xps & in uts inrisfuit in celis. 33 quae filius dei in hoie
apparuit & sps scs in columba. 34 quae tanto post venit
dns ihs xps ubi ca gnis huani tps vnus hois etates con
moderatam. Dixi nec oportuit diuinitus venire magistrum
cuius imitatione in mores optimos formaretur in tpe iuuentutis
& aduxi ad hoc vale qd aplus ait. sub lege tamquam sub pe
dagogo paruulos custoditos. Et pt moneri quibus
duplicis in sexta etate gnis huani venisse tps in senectute
hoc gº qd de iuuentute decy ad vigore fuerit fidei refer
tur que p dilectionē opatur. Illud aut de senectute ad nu
merum pt em intelligi utrumque in vniusitate hom. qm non
pt in etatibus singulorum sic in corpore nō pt sil ee & iuuentus
& senectus. In aia aut pt. illa pp alacritatē ista pp grauitatē
41. de aduersus mathematicos. 46 de iudeis. 47. utrum
aliqn cogitationes nras vide possit ubi cum dixi angelica
corpa qualia nos speramus habituros lucidissima atque etherea
ee credendum e. Sibi hoc sine membris que nūc habemus &
sine sba carnis corruptibilis in carnis acciperat etiam
Multo aut melius in ope de ciuitate dei qo ista tractata e
de videndis cogitationibus nostris. 48. de credibilibus

Ez quae filii isti sacrificabant visibiliter peccatorum dicti
mas. 40. De equalitate filii. 41. De homine facto ad ymaginem
et similitudinem dei. ubi quod est quod dixi homo sine dicta non
vere appellatur cum dicatur homo etiam cadaver hominis. Ergo
false dictum debui non ipse d. ubi dixi non vere dicitur. Sed
dixi nec quomodo ipse distinguitur. quod aliud est ymago et similitudo
dei. Aliud ad ymaginem et similitudinem dei. sic hominem factum
accipimus. quod non ita intelligendum est. quasi homo non dicatur
ymago dei. cum dicat apostolus. Vir quidem non debet velare caput
cum sit ymago et gloria dei. sed dicitur ad ymaginem dei quod dixerit
non dicitur qui tantum ymago est non ad ymaginem. 42. Et de
eo quod deus est penitet me fecisse hominem. 43. De auro et ar-
gento quod ab egyptiis israelite acceperunt. 44. De eo quod scriptum
est. Mihi autem adherere deo bonum est. ubi quod dixi quod autem est omni anima
melius id deum diximus magis dici debuit omni creato spiritu me-
lius. 45. Et de eo quod scriptum est. Hoc sunt regine et hoppe gentibus
et adolescentule quarum non est numerus. 46. De annis xlvi edifi-
cati templi. 47. De ducentis tribus piscibus. 48. De eo hoc
baptismo. 49. De decem virginibus. 50. De die autem et hora illa
nemo scit neque angeli neque filius hominis nisi pater solus. 51. De
eo quod scriptum est et 7 ... turbas dominum in monte pavisse de panibus
quinque. ubi quod dixi duos pisces duas illas significare personas
regiam scilicet et sacerdotalem ad quos et sacrosancta illa unctio perti-
nebat. Dicendum potius fuit magis pertinebat. quam dicere
tos aliquando legimus et prophetas. Item quod dixi lucas qui tamquam
ascendentem post abolicionem peccatorum sacerdotem Christum insi-
nuavit. per Natan ascendit ad david. quia Natan propheta
missus erat cuius correptione david ipsius peccati abolicionem
penitendo accepit. non est sic accipiendum tamquam ipse

centum quinquaginta tribus

impetravit

fuerat natan propheta qui filius dauid. quia nec id dicendum
quia ipse propheta missus erat. sed dicendum quia natan propheta missus
erat ut misterium non eodem homine sed in eodem nomine intel
est ligatur. 62. est ad id quod scripsi ex eo quod baptizabat ihesus
plures quam iohannes quamuis ipse non baptizaret. sed discipuli eius
ubi quod dixi. latro ille cui dictum est. Amen dico tibi hodie
mecum eris in paradiso quia nec ipsum baptismum acceperat. hoc
suis quidem et alios ante nos doctores sancte ecclesie posuisse in suis
litteris inuenimus. sed quibus documentis satis ostendi possit quod non
fuerit ille latro baptizatus ignoro de qua re in posterioribus quibus
busdam opusculis nostris diligencius disputatum est. maxime in
eo quod ad vincentium victorem de anime origine scripsimus. 63.
est de uerbo. 64. de muliere samaritana. 65. de uiuo
lazaro 66. de eo quod scriptum est an ignoratis fratres scientibus
enim legem loquor quia lex dominatur homini in quantum tempore viuit.
usque ad eum locum in quo scriptum est. Uiuificabit et mortalia
corpora uestra per inhabitantem spiritum eius in nobis. ubi illud quod apostolus
ait. Scimus autem quia lex spiritualis est ego autem carnalis sum.
exponere volens dixi id carnis consencio nondum spirituali gratia
liberatus. quod non sic accipiendum est quasi spiritualis homo iam
non sub gratia constitutus. eciam de seipso hec dicere possit et cetera
usque ad eum locum ubi dictum est. Miser ego homo quis me libera
bit de corpore mortis huius. quod postea didici. sicut iam
ante confessus sum. Rursus exponens quod ait apostolus. corpus
pus quidem mortuum est propter peccatum. mortuum inquam corpus
dicit quamdiu tale est. ut indigencia rerum corporalium mo
lestet animam. sed isto postea melius mihi visum est. ideo
mortuum corpus dici quod iam habeat moriendi necessitatem
quam non habuit ante peccatum. 67. est de eo quod scriptum

tus e. existimo enim quod indigne sint passiones huius temporis
ad futuram gloriam que revelabitur in nobis. usque ad id quod
scriptum est. Spe enim salvi facti sumus. Ubi tunc exponendo quod scriptum
est. et ipsa creatura liberabitur a servitute corrupcionis. dixi
et ipsa creatura id est ipse homo quod iam signaculo ymaginis propter
peccatum amisso remansit tantum creatura. quod non ita est accipiendum
quasi totum amisit homo quod habebat ymaginis dei. Nam
si omnino amisisset non esset. propter quod diceretur reformamini in novitate
mentis vestre. et in eandem ymaginem transformamini. Et rursus
si totum amisisset nichil maneret unde diceretur quamquam in ymagine
ambulet homo tamen vane conturbatur. Item quod dixi spiritualiter
summos angelos videre infimos non ita accipiatur. audiam deum et de
infimis quod ut possit vel septimum per se ut ipsis rebus ordi-
nem. et si forsitan potest difficile potest. Videte eo quod scriptum est
O homo quis es qui respondeas deo. Ubi dixi quod et si levioribus
quisque peccatis a ecclesia communionis gravioribus et multo cum magno gemitu
et dolore penitendi misericordia dei digna fuit non ipsam esse que si
relinqueretur inveniret. sed misericordis dei qui ipsis peccatis eos
longeque subvenit. pars est non velle nisi deus misereatur. Sed
deus non miseretur qui ad pacem vocat nisi voluntas precesserit
ad vitam. hic deum esse propter penitenciam. Nam esse misericordia dei etiam
ipsam provenientes volumptate. que si non esset non appareret
voluntas a domino. Ideo etiam misericordiam preterea et ipsa vocacio que etiam
fidem precedit. De qua paulopost cum agerem dixi hec autem
vocatio que sive in singulis hominibus sive in populis atque in ipso
genere humano per tempora oportunitates operatur alte et profunde
ordinacionis est. quo pertinet etiam illud in utero sanctificavi te.
et cum esses in renibus patris tui vidi te. et iacob dilexi.
esau autem odio habui. et cetera communis testimonium illud. cum esses

Deum
inventus

pace

in venibus prius tamen vidi etc. Unde in eis scriptum sit occurrerem
nescio. LXIX. De eo quod scriptum est. Tunc et ipse filius subiectus erit
ei qui subiecit illi omnia. LXX. De eo quod scriptum est. Absorpta est
mors in victoriam ubi est mors contentio tua. ubi est mors aculeus
tuus. Aculeus autem mortis peccatum est. virtus autem peccati lex. LXXI. De
eo quod scriptum est. Invicem onera vestra portate et sic adimplebitis
legem christi. LXXII. De temporibus eternis. LXXIII. De eo quod scriptum est. Et habitu
inventus ut homo. LXXIV. De eo quod scriptum est in epistola pauli ad colossen-
ses in quo habemus redemptionem in remissionem peccatorum qui est ymago
dei invisibilis. LXXV. De hereditate dei. LXXVI. De eo quod iacobus apostolus
dicit. Vis autem scire o homo inanis quia fides sine operibus ociosa est.
LXXVII. De timore utrum peccatum sit. LXXVIII. De pulchritudine simu-
lacrorum. LXXIX. Quare magi pharaonis fecerunt quedam miracula sicut
moyses dei famulus. LXXX. Adversus apollinaristas. LXXXI. De quadra-
gesima et quinquagesima. LXXXII. De eo quod scriptum est. Quem enim diligit dominus
corripit. flagellat autem omnem filium quem recipit. LXXXIII. De coniu-
gio. Hoc opus sic incipit. Omnis anima a se ipsa sit.
Item de mendacio scripsi librum. qui et si cum aliquo labore intelligitur
habet tamen non inutilem ingenii et mentis exercitationem. magisque
moribus ad verum loquendum diligendum proficit. Hunc quoque auferre
statueram de opusculis meis. quia et obscurus et anfractuosus et
omnino molestus mihi videbatur. propter quod nec eum ediderat. Deinde
cum postea scripsissem alium cuius titulus est contra mendacium multo
magis istum non esse decreveram et iusseram. sed non est factum. Itaque
in retractatione opusculorum meorum cum eum incolumem repperis-
sem et ipsum retractatum manere precepi. maxime quia nonnulla in eo sunt
necessaria que in illo non sunt. propterea vero illius inscriptio est contra mendacium
1 illo
Istius autem de mendacio quia oppugnatio est aperte mendacii.
Istud autem magna pars in questionis disputatione ad inquirendum

ad eundem tamen finem veraciter dirigitur. Hic liber sic incipit: Magna questio de mendacio. Incipit secundus liber retractationum Augustini.

Librorum quos episcopus elaboravi primi duo sunt ad Simplicianum ecclesie Mediolanensis antistitem qui beatissimo successit Ambrosio de diversis questionibus. Quarum duas ex epistola Pauli apostoli ad Romanos in primum librum contuli. Harum prior est de eo quod scriptum est quid ergo dicemus. Lex peccatum est. Absit. usque ad id quod ait. Quis me liberabit de corpore mortis huius. Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. In qua illa apostoli verba lex spiritalis est ego autem carnalis sum. et cetera quibus caro contra spiritum confligere ondicitur. eo modo exposui tamquam homo describatur adhuc sub lege nondum sub gratia constitutus. longe enim postea etiam spiritualis hominis et in hoc probabilius esse posse illa verba cognovi. Posterior in hoc libro questio est ab eo loco ubi ait. Non solum autem sed et Rebecca ex uno concubitu habens Ysaac patris nostri. usque ad illud ubi ait. nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen. sicut Zodoma facti essemus. sicut Gomorra similes fuissemus. In cuius questionis solutione laboravi quidem pro libero arbitrio voluntatis humane. sed vicit dei gratia. nec nisi ad illud potuit pervenire. ut liquidissima veritate dixisse intelligatur apostolus. Quis enim te discernit. Quid autem habes quod non accepisti. Si autem accepisti quid gloriaris quasi non acceperis. Quod volens etiam martyr Cyprianus ostendere. hoc totum ipso titulo diffinivit dicens. In nullo gloriandum quando nostrum nichil est. In secundo libro tractantur cetere questiones. et pro mea facultate solute. que sunt omnes de scriptura que regnorum appellatur. Harum prima est de eo quod scriptum est. et insiluit spiritus domini in Saul. cum alibi dicatur. et spiritus domini malus in Saul. Qui exponens eam

Qua

Dixi quamvis sit in cuius potestate quod velle non est tamen in eius potestate
potestate quod possit. Ex quo dictum est quia non diximus esse
in potestate nostra nisi quod cum volumus fit. Ubi prius et maxime
est ipsum velle. Sine ullo quippe intervallo temporis presto est
voluntas ipsa cum volumus. Sed et hanc quoque ad bene vivendum
desuper accipimus potestatem cum preparatur voluntas a domino.
Secunda questio est quomodo dictum sit. Penitet me quod constituerim
Saul regem. Tertia utrum spiritus immundus qui erat in phitonissa
potuerit agere ut a Saule Samuel videretur et loqueretur
cum eo. Quarta de eo quod scriptum est. Intravit rex David et
sedit ante dominum. Quinta de eo quod dixit Helias
O domine testis huius vidue cum qua ego inhabito apud
ipsam tu malefecisti occidere filium eius. Hoc opus sic incipit
Gratissima plane atque suavissima.

Domine deus meus etiamne viduam apud quam ego utcumque sustentor afflixisti ut interficeres filium eius

Liber contra epistolam manichei quam vocant
fundamenti principia eius sola redarguit
sed in ceteris illius partibus adnotationes ubi vi-
debantur affixe sunt quibus tota subvertitur et quibus
commonerer si quando vacasset totam scribere. Hic liber
sic incipit. Unum verum deum omnipotentem

Liber de agone christiano fratribus in eloquio
latino ineruditis humili sermone conscriptus
est. fidei regulam continet et precepta vivendi.
In quo illud quod positum est. Nec eos audiamus qui carnis
resurrectionem futuram negant et commemorant quod ait apostolus Paulus
Caro et sanguis regnum dei non possidebunt. non intelligen-
tes quod ipse dicit apostolus. Oportet hoc induere incorruptionem
et mortale hoc induere immortalitatem. Cum enim hoc factum fuerit iam
non erit caro et sanguis sed celeste corpus. Non sic accipiendum

est quia carnis non sit futura substantia, sed carnis et sanguinis nomine
ipsam corruptionem carnis et sanguinis intelligendum est
apostolus nuncupasse, que utique in regno illo non erit, ubi
caro incorruptibilis erit. Quamvis et aliter possit intelligi, ut
carne et sanguine opera carnis et sanguinis dixisse accipiatur
apostolus, et eos regnum dei non possessuros qui perseveraverint ita
viventes. Hic liber sic incipit: Corona victorie. ista dixerit

Libros de doctrina christiana cum ipsos imperfectos comperissem, perficere
malui quam eis sic relictis ad alia retractanda transire.
Complevi ergo tertium, qui scriptus fuerat usque ad eum locum ubi
commemoratum est ex evangelio testimonium de muliere que abscondit fer-
mentum in tribus mensuris farine donec totum fermentaretur. Addidi et
novissimum librum, et quattuor libris opus illud complevi, quorum primi tres
adiuvant ut scripture intelligantur, quartus autem quomodo que
intelligimus proferenda sint. In secundo sane libro de auctore libri quem
plures vocant sapientiam Salomonis, quod etiam ipsum sicut ecclesiasticum Ihesus Syrach
scripserit, non ita constare ut a me dictum est, sed postea didici, et omnino
probabilius comperi non esse hunc eius auctorem. Ubi autem dixi: His Ihs filius
quadraginta quattuor libris testamenti veteris terminatur auctoritas, ex consuetudine
qua iam loquitur ecclesia, vetus testamentum appellavi. Apostolus autem non
videtur appellare vetus testamentum nisi quod datum est in monte Synai.
Et in eo quod dixi de temporum historia sanctum Ambrosium solvisse questionem, tamquam
coetanei fuerint Plato et Iheremias, me fefellit memoria.
Nam quid ille de hac re episcopus dixerit, in libro eius legitur quem de
sacramentis sive de philosophia scripsit. Hoc opus sic incipit: Sunt
precepta quedam.

Sunt duo libri mei quorum titulus est contra partem Donati,
in quorum libro primo dixi non mihi placere ullius se-
cularis potestatis impetu scismaticos ad communionem

violenter hortari. et de tunc michi non placebat. quia nondum
expertus eram. vel quantum mali eorum auderet impunitas.
vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia
disciplinae. Hoc opus sic incipit. Quod donatiste nobis.

Confessionum mearum libri xiii et de bonis et de
malis meis deum laudant iustum et bonum atque
in eum excitant humanum intellectum et affectum interim
quod ad me attinet hoc in me egerunt cum scriberentur et agunt cum
leguntur. Quid de illis alii senciant ipsi viderint. multis
tamen fratribus eos multum placuisse et placere scio. A primo usque
ad decimum de me scripti sunt in tribus ceteris de scripturis
sanctis ab eo quod scriptum est. In principio fecit deus celum et terram
usque ad sabbati requiem. In quarto libro cum de amici morte
aia animi mei miseriam faterer dicens quod anima mea quodammodo una facta fu-
erat ex duabus. Et ideo michi forte mori metuebam ne totus
ille moreretur quem multum amaveram. que michi quam declamatio
levis quam gravis confessio videtur quamvis ut cumque temperata sit hec
ineptia in eo quod additum est forte. Et in libro xiii quod dixi
amicas firmamentum factum inter spirituales aquas superiores et corporales
inferiores. non satis consideratum dictum est. Res autem in abdito est
valde. Hoc opus sic incipit. Magnus es domine.

Contra faustum manicheum blasphemantem legem
et prophetas et eorum deum et incarnationem christi. scripturas
autem novi testamenti quibus convincitur falsitas esse dicen-
tem scripsi grande opus. verbis eius positis reddens responsiones
meas xxxiii disputationes sunt. Quos et libros cur-
non dixerim. nam et si sunt in eis aliqui per breves tamen libri sunt.
In quorum uno ubi a nobis adversus eius criminationes patriar-
charum vita defenditur. tanta prolixitas est quante fere

nullis librorum meorum. In libro questionum tertio cum solvitur questione
quo potuit duos patres habere Joseph. dixi quidem quod ex alio
natus. ab alio fuit adoptatus. sed genus quoque adoptionis di
cere debui. Sic enim sonat quod dixi. tamquam eum vivus adoptavit
alius pater. lex autem filios etiam mortuis adoptabat. iubens ut
fratris sine filiis mortui duceret uxorem frater. et fratri defuncto se
men ex eadem suscitaret. Que profecto de duobus unius
hominis expeditoribus redditur ratio utrum autem fratres fuerint in
quibus hoc contigit. ut unius defuncti qui vocabatur hely
duceret alter uxorem. id est iacob a quo matheus narrat geni
tum esse Joseph. Sed uterino fratri suo cui genuit. cuius filium
lucas fuisse dicit ioseph. non utique genitum sed ex lege ad
optivum. hoc in eorum litteris inventum est qui recenti memoria
post ascensionem domini de hac re scripserunt. Nam et nomen
eiusdem mulieris que peperit iacob patrem ioseph de priore ma
rito nathan qui fuit pater iacob. avus ioseph secundum ma
theum et de marito posteriore melchi peperit hely cuius erat
adoptivus ioseph non tacuit affricanus. quod quidem cum fausto
contendens nondum legeram. Sed tamen per adoptionem potuisse
contingere ut unus homo duos haberet patres dubitare non
poteram. In xii et xiii de filio noe secundo qui appellatus
cham ita disputatum est tamquam non in filio suo canaan sic scrip
tura declarat. sed in seipso a patre fuit maledictus. In eodem
tertio decimo de sole et luna talia dicta sunt tamquam sentiant et ideo
tolerent vanos adoratores suos cum verba ibi accipi
possint ab animali ad inanimale translata modo locutionis que vocatur
greece metaphora. sic de mari scriptum est quod fremat in utero
matris sue. volens progredi cum utique non habeat voluntatem.
In undetricesimo absit iniquitas. ut sit in membris sanctorum

hominis patribus expeditior ibi redditur ratio

etiam genitalibus aliqua turpitudo. Dicuntur quidem inhonesta quia non habent eam speciem decoris qua membra que in promptu locata sunt. sed probabilior in aliis posterius scriptis meis reddita est ratio. cur ea dixerit etiam apostolus inhonesta propter legem. scilicet in membris repugnantem legi mentis que de peccato accidit. non de prima institutione nostre nature. Hoc opus sic incipit. Faustus quidam fuit

Contra manicheum quendam nomine felicem presente populo in ecclesia biduo disputaui. ypponem quia venerat ad eundem seminandum errorem. Unus enim erat ex eorum doctoribus quamuis ineruditus ~~liberalibus~~ litteris. sed tamen versucior fortunato. Gesta sunt ecclesiastica. sed inter meos libros computantur. Duo sunt libri sunt. in quorum secundo disputatum est de libero voluntatis arbitrio siue ad malum operandum siue ad bonum. sed de gratia qua vere liberi fiunt de quibus scriptum est. Si vos filius liberaverit tunc vere liberi eritis diligentius disputare quod talis erat cum quo agebam nulla sinebat necessitate compulsi. Hoc opus sic incipit. Honorio augusto constituto vi idus decembris

liberalibus

Liber de natura boni aduersum manicheos est ubi ostenditur naturam incommutabilem deum esse ac summum bonum atque ab illo esse ceteras naturas siue spirituales siue corporales. atque omnes in quantum nature sunt bonas esse. Et que vel unde sit malum. et quanta mala manichei ponant in natura boni et quanta bona in natura mali. quas naturas finxit error ipsorum. Hic liber sic incipit. Summum bonum quo superius non est deus est.

Secundinus quidam non ex eis quos manichei electos. sed ex eis quos auditores vocant quem nec facie quidem noveram scripsit ad me velut amicus honorifice obiurgans quod oppugnarem litteris illam

heresim et admonens ne faceret atque ad eam porro sectan-
dam exhortans cui ego defensione et fidei catholice reprehen-
sionem huic reddidi. Sed quia in eiusdem opusculi capite non posui
quis cui scripserit, non in epistolis meis sed in libris habetur. Illic
ab exordio conscripta est etiam ex epistola. Huius autem voluminis tytulus
est contra manicheum secundinum, quem in ea summa omnibus que adversus
illam pestem scribere potui facile prepono. Hic liber sic incipit.
Benivolentia tua mecum que apparet in litteris tuis.

Inter hec hylarius quidam vir tribunicius laycus
catholicus, nescio unde adversus dei ministros ut fieri
assolet irritatus, morem qui tunc esse apud cartaginem
ceperat ut hymni ad altare dicerentur de psalmorum libro sive
ante oblationem sive cum distribueretur populo quod fuisset oblatum ma-
ledica reprehensione ubicumque poterat lacerabat, asserens fieri
non oportere. Huic respondi iubentibus fratribus, et vocatur liber ipe
contra hylarium. Hic liber sic incipit. Qui dicunt mentionem
veteris testamenti.

Sunt quedam expositiones quorundam locorum ex evangelio
secundum matheum et alie similiter ex evangelio secundum lucam.
Ille in alterum, iste in alterum redacte sunt librum. Tytulus operis huius
Questiones evangeliorum. Sed quare illa sola de supradictis evan-
geliorum libris exposita fuerint que habentur meis libris continentur,
et que ista sint, prologus meus adiunctus atque admixtis eisdem que-
stionibus ita ut quisque legere voluerit numeris secutus inveniat
indicat. In primo sane libro in eo quod positum est dominum secre-
tius duobus discipulis suam revelasse passionem, mendosi-
tas codicis nos fefellit. Nam plurimis scriptum est non duobus.
In secundo libro volens exponere quomodo duos patres potuerit habere
ioseph cuius genitus est dici virgo maria, illud quod pluribus cau-
duxisse fratrem defuncti fratris uxorem ut ei semen suscitaret

secundum legem ad Deuteronomium institutum esse quo nasceretur nomine defuncti
lex cum iubeat accipere non est verum. Nomine enim defuncti
quod deum est ad hoc lex valet praecepit ut eius filius diceretur
non ut hoc quod ille vocaretur. Hoc opus sic incipit. Hoc opus
non ita scriptum est

Liber cuius titulus est adnotationes in Iob. utrum meus
habendus sit. an potius eorum qui eas ut potuerunt
vel voluerunt redegerunt in unum corpus descriptas
descriptas de frontibus codicis non facile dixerim. suaves enim paucissimis
intelligentibus sunt. quos tamen necesse est offendant. multa non intel-
ligentes quia nec ipsa verba que exponuntur ita sunt descripta
in multis locis ut appareat quid exponatur. Deinde brevitatem
sententiarum tanta secuta est obscuritas. ut eam lector ferre vix possit.
quam necesse est plurima non intellecta transire. Postremo tam men-
dosum comperi opus ipsum in codicibus nostris. ut emendare non
possem. nec editum a me dici vellem. nisi quia fratres scio id habere
quorum studio non potuit denegari. Hic liber sic incipit.
Et opera magna erant ei super terram

Est et liber meus de cathezizandis rudibus hoc ipso
titulo prenotatus. In quo libro ubi dixi nec angelum
qui cum spiritibus aliis satellitibus suis superbiendo
deseruit obedientiam dei et dyabolus factus est aliquid nocuit deo sed
sibi. Novit enim deus ordinare deserentes se animas convenientius
dicitur deserentes se spiritus quoniam de angelis agebatur. Hic liber
sic incipit. Petisti me frater Deogratias

Libros de trinitate que deus est quindecim scripsi per aliquot
annos. Sed cum eorum duodecimum nondum perfecissem
et eos diutius tenerem quam possent sustine-
re. qui vehementer eos habere cupiebant. subtracti

sunt minus emendati quam deberent ac possent quam
eos edere voluissem. Quod postea quam comperi quoniam alia eorum
apud nos exemplaria remanserant. statueram eos
ipse non edere. sed sic habere ut in alio aliquo opusculo
meo quid mihi de his evenisset dicerem. Urgentibus tamen
fratribus quibus resistere non valui emendavi eos quantum emen
dandos putavi et conplevi et edidi et adiungens eis a capi
te epistolam quam scripsi ad venerabilem aurelium episcopum carta
ginensis ecclesie quo etiam prologo exposui et quid accidisset et quid facere
mea cogitatione voluissem et quid caritate conpellente fecisse
In quorum libro primo cum de corpore visibili agerem dixi quo
circa id amare alienari est. quod ideo dictum est quia non eo amore diligendum est quo
ab illo amatur ut contuendo conspiciamus bonum. sed hoc a
mari. Ita non est alienandum in laude creatoris amari speciem cor
poralem ut ipso creatore fruatur quisque de bonis suis. Item in eodem
libro dixi nec avem quadrupedem memini quia non vidi. sed fan
tasiam talem facillime intueor dum alicui forme volatili qua
lem vidi adiungo alios duos pedes quales itidem vidi
Hoc dicens non potui recolere volatilia quadrupedia que
lex commemorat. Neque enim lex computat in pedibus duo pos
teriora crura quibus locuste saliunt quas dicit mundas.
Et ideo discernit ab immundis talibus volatilibus que non saliunt
illis cruribus sicut sunt scarabei. Omnia quippe huiusmodi vo
latilia quadrupedia vocantur in lege. In primo velud ex
posui ubi apostolus ait. Omne peccatum quodcumque fecerit homo
extra corpus est. non mihi satisfecit. Nec sic puto intelligendum
quod dictum est. qui autem fornicatur in corpus suum peccat. tamquam
ille hoc faciat. qui propter adipiscenda ea que per corpus senciuntur ut in his finem sui ponat aliquid agit. Hoc fine boni sui

enim longe pluribus peccata complectitur quam illa fornicatio
que concubitu perpetratur illicito de qua locutum cum hoc
diceret apostolum asserere. Hoc opus excepta epistola que primitus
ad eius caput adiuncta est sic incipit. Lecturus hec que
de trinitate disserimus.

Per eosdem annos quibus paulatim libros de tri-
nitate dictabam scripsi et alios labore continuo
interponens eos illorum temporibus in quibus sunt libri
quatuor de consensu ewangelistarum propter eos qui tamquam dissenti-
entibus calumpniantur. Quorum liber primus adversus eos
xpm conscriptus est qui tamquam maxime sapientem virum vel honorant
vel honorare se fingunt. et ideo nolunt ewangelio crede-
re quia non ab ipso illa conscripta sunt. sed ab eius discipulis quos
existimant ei divinitatem qua crederetur deus errore tribuis-
se. In quo libro quod dixi ex abraham gentem cepisse he-
breorum. est quidem et hoc credibile ut hebrei i. velut abra-
hei dicti esse videantur. sed ex illo intelliguntur appellati
qui vocabatur heber tamquam heberei. De qua re in libro
xvi de civitate dei satis disserui. In secundo cum agerem de
duobus patribus ioseph ab altero dixi genitum ab altero ad-
optatum. Defuncto enim quod magis credendum est secundum legem fue-
rat adoptatus. quoniam qui eum genuit eius matrem ut fratri
defuncto coniugem duxerat. Item ubi dixi. lucas vero ad ipsum
davidem per natam ascendit. per quem prophetam deus peccatum
illius expiavit. per cuius nominis prophetam dicere debui ne
putaretur idem fuisse homo cum alter fuit. communis et professio
careret. Hoc opus sic incipit. Inter omnes divinas auctoritates.
Tres libri contra epistolam parmeniani donatistarum
cartaginensis episcopi successoris ipsius donati. que magna

usatur et salvatur. utrorumque in unitate et correctione sacramentorum
toto mali contaminent bonos. et quomodo non contaminent
disputatur propter etiam toto orbe diffusam cum calumpniando
scisma fecerit. In quorum libro tercio cum dissererem
quo sit accipiendum quod ait apostolus. auferte malum ex vo
bis ipsis. illud quod dixi ut ex se ipso auferat quisque ma
lum. non sic est intelligendum. sed sic potius ut homo ma
lus auferatur ex hominibus bonis. quod fit per ecclesiasticam discipli
nam satis greca lingua indicat. ubi sine ambigui
tate scriptum est ut intelligatur hunc malum non hoc malum.
quibus et cum ipsum intellexi invenerim promenianus. hoc
opus sic incipit. Multa quidem alias adversus donatistas.

Cum donatistas auctoritate beatissimi episcopi et martyris
Cypriani se defendere moliantur. vii. libros
de baptismo scripsi. In quibus docui nihil sic va
lere ad refellendos donatistas et ad eorum penitus ora clau
denda ne adversus catholicam suum scisma defenderent quam
litteras factumque cypriani. Ubicunque autem in his libris commemoravi
ecclesiam non habentem maculam aut rugam. non sic accipiendum
est quasi iam sit. sed que paratur ut sit quando apparebit etiam gloriosa.
Nunc enim propter quasdam ignorantias et infirmitates mem
brorum suorum habet unde cotidie tota dicat. dimitte nobis debita
nostra. In quarto libro cum dicerem vicem baptismi habere posse pas
sionem. non satis idoneum posui illius latronis exemplum quem utrum
fuerit non baptizatus incertum est. In libro vii. de vasis aureis
et argenteis in domo magna constitutis secundum cypriani sensum
secutus sum qui hec accepit in bonis. in malis autem lignea et fic
tilia ad illa referens quod dictum est. alia quidem in honorem
adhuc autem ex quod dictum est. alia vero in contumelia. sed magis approbo

quod apud Cartaginem postea repperi vel adverti in utrisque intel-
ligendum. quedam in honore non sola sed aurea et argentea
et invisum in bisque quedam in contumeliam non utique sola lignea
et fictilia. Hoc opus sic incipit. In eis libris quos adversus
epistolam Parmeniani

Cum adversus partem Donati multa crebris dispu-
tationibus agerem attulit ad ecclesiam quidam laicus
tunc eorum nonnulla contra nos dictata vel
scripta in paucis velud testimoniis que sue cause
suffragari putat. His brevissime respondi. Huius libelli
tytulus est Contra quod attulit Centurius a Donatistis. et incipit
sic. Dicit eo quod scriptum est a Salomone. De aqua aliena ab-
stine te

Libri duo quorum est tytulus Ad inquisitiones Ianua-
rii multa de sacramentis continent disputata sive que
universaliter sive particulariter. id est non per eque in omnibus
locis observat ecclesia. nec tamen commemorari omnia potuerunt. sed satis
ad inquisita responsum est. quorum librorum prior epistola est. habet quippe
in capite quis ad quem scribat. sed ideo inter libros annotatum est hoc
opus. quoniam sequens qui nomina nostra non habet et multo prolixior est
et in eo multa plura tractantur. In primo quod dixi de manna
quod unicuique secundum propriam voluntatem in ore sapiebat.
non mihi occurrit unde possit probari nisi ex libro Sapientie quem Iudei
non recipiunt in auctoritate canonica. quod tamen fidelibus potuit pro-
venire non illis adversus Deum murmurantibus qui profec-
to alias escas non desiderarent si hoc eis saperet manna quod vellent. — manna quod vellet
Hoc opus sic incipit. Ad ea que me interrogasti.

Et de opere monachorum librum scribere illa necessitas
compulit. cum apud Carthaginem monasteria esse coepissent.
Alii se suis manibus transigebant obtemperantes apostolo. Alii vero

Alii uero ita ex oblationibus religiosorum uolebant uiuere
ut nichil operantes unde necessaria uel haberent uel supplerent
se potius implere preceptum euangelicum existimarent atque
iactarent. ubi dominus ait. Respicite uolatilia celi et
lilia agri. Unde et inter laycos inferioris propositi. sed
tamen studio feruentes existere ceperant tumultuosa cer-
tamina. quibus ecclesia turbaretur. Aliis hoc aliis
aliud defendentibus. huc accedebat quod criniti erant
quidam eorum qui operandum non esse dicebant. Unde contentiones
hinc reprehendentium inde defendentium pro partium stu-
diis augebantur. Propter hoc uenerabilis senex Aurelius ecclesie
ipsius ciuitatis episcopus ut hinc aliquid scriberem iussit et scripsi.
Hic liber incipit. Iussioni tue sancte pater Aureli.

Iouinianum hereses sacrarum uirginum meritum equan-
do pudicitie coniugali. tantum ualuit in urbe Ro-
ma ut nonnullas etiam sanctimoniales de quarum
pudicitia nulla precesserat suspicio deiecisse in nuptias
diceretur. hoc maxime cum eas urgeret dicens. Tu ergo melior
quam Sara. melior quam Susanna siue Anna. ceteras commemoran-
do testimonio sancte scripture commendatissimas feminas quibus ille se me-
liores uel etiam pares cogitare non possent. hoc modo etiam
uirorum sanctorum sanctum celibatum commemoratione patrum coniugatorum
predicatione frangebat. huic monstro sancta ecclesia que ibi est
fidelissime ac fortissime restitit. Remanserant autem iste
disputationes eius in quorundam sermunculis ac susurris.
quas palam nullus suadere audebat. Sed et occulte ue-
nenis repentibus facultate quam dominus donabat oc-
currendum fuit maxime quia iactabatur Iouinianum respon-
deri non potuisse cum laude sed cum uituperatione nup

defendentibus

argumento

contra quem postea hunc librum edidi cuius titulus est de bono coniu-
gali. ubi de propagatione filiorum priusquam homines mortem
peccando mererentur quoniam coniugibus mortalium corporum res
videtur questio magna dilata est. sed in aliis postea litteris
nostris satis quantum arbitror explicata. Dixi etiam quodam
loco. quod est cibus ad salutem hominis. hoc est concubitus ad
salutem generis. et utrumque non est sine delectatione carnali
que tamen modificata et temperata et refrenata in usum
naturalem redacta libido esse non potest. quod ideo dictum est.
quoniam libido non est bonus et rectus usus libidinis. Sicut
enim malum est male uti bonis ita bonum bene uti
malis. de qua re alias maxime contra novos hereticos
pelagianos diligentius disputavi. De abraham
quod dixi ex hac obedientia pater abraham qui sine uxore
non fuit esse sine unico filio et a se occiso paratus fuit
non satis approbo. Magis enim filium si esset occisus
vivum ~~resuscitatum~~ sibi mox fuisse reddendum cre-
didisse credendus est sicut in epistola legitur que est ad hebreos
hic liber sic incipit. Quoniam unusquisque homo humani generis pars est

Postea quam scripsi de bono coniugali exspectabatur
ut scriberem de sancta virginitate nec distuli.
atque id dei munus et quam magnum et quam humili
custodiendum esset uno sicut potui volumine ostendi. hic liber
sic incipit. librum de bono coniugali nuper edidimus

Per idem tempus de genesi libros duodecim scripsi sub
eo exordio donec de paradiso dimissus
est adam et in paradiso posita est custodia
flammea ligni vite. Cum autem undecim priores libri peracti essent
postea addidi in quo diligentius de paradiso disputatum est

temperantia refrenante

resuscitandum

Titulus horum librorum inscribitur de genesi ad litteram. i. non
secundum allegoricas significationes. sed secundum rerum gestarum proprietatem.
In quo opere plura quesita quam inventa sunt. et eorum que inventa
sunt pauciora firmata. Cetera ita posita velud adhuc
requirenda sint. hos sane libros posterius cepi. sed prius termina-
vi quam de trinitate. Ideo eos nunc ordine quo cepi recolui. i. recolui
In quinto libro et ubicumque in meis libris posui de semine cui re-
promissum est quod dispositum sit per angelos in manu mediatoris
non sic habet apostolus. sicut veriores codices postea inspexi maxime grecos.
De lege enim dictum est. quod tamquam de semine multi codices la-
tini habent per interpretationis errorem. In 6°
libro quod dixi adam ymaginem dei in qua factus
est perdidisse peccando. non sic accipiendum est tamquam in eo nulla
remanserit. sed quod tam deformis ut reformatione opus haberet.
In xii. magis de inferis michi videor docere debuisse
quod sub terris sint. quam racionem reddere cur sub terris esse cre-
dantur sive dicantur quasi non ita sit. hoc opus sic incipit
Omnis scriptura divina bipartita est.

Antequam finirem libros de trinitate et libros
de genesi ad litteram. irruit causa respondendi
litteris Petiliani donatiste quas adversus catho-
licam scripsit. quam differre non potui. et scripsi in hac re
tria volumina. quorum primo prime partis epistole ipsius quam scripsit ad
suos. quia non tota in manus nostras venerat. sed prior pars prima
conscripta potui celeritate et veritate respondi. Et ipsa epistola
est ad nos. sed ideo inter libros habetur. quia ceteri duo in eadem
libri ea sunt. Postea quippe invenimus totam ei que tanta
diligentia respondi. quanta fausto manicheo libarum eo sub ipsius
nomine prius ponens particulatim. et sub meo per singula

∴ lib' tercius

responsione mea. Sed prius quod scripseram antequam totam
inveniremus pervenit ad petilianum, et utcumque voluit contradi-
xit in me potius dicens quod quam in causa vero omnino de-
ficiens. Quod tamen possit collatis utriusque nostrum scriptis facillime
adverti. Sed propter tardiores, hoc ipse videndo de-
monstrare curavi. sic et adiunctus eidem operi meo tercius liber.
Hoc opus in primo sic incipit. Nostis nos sepe voluisse.
In 2º autem sic. Primis partibus epistole petiliani. In 3º autem
sic Legi petiliane litteras.

Gramaticus etiam quidam donatista cres-
tonius [hole] cum invenisset epistolam meam qua pri-
mas [hole] partes que in manus meas tunc ve-
nerant epistole petiliani redargui, putavi esse respondendum,
et hoc ipsum scripsit ad me. Cui operi eius libris quattuor
respondi. ita sane ut tribus partem quam bonum visum sibi flagi-
tabat. Sed cum viderem de sola maximianensium causa quos in
scismaticos dampnaverunt et eorum aliquos rursus in
suis honoribus receperunt, baptismum quoque ab eis extra suam commu-
nionem datum non repetiverunt, videri posse ad cuncta que
scripsit, etiam quartum librum addidi, in quo id ipsum quantum potui
dicte atque diligenter ostendi. Hos autem quattuor libros quando
scripsi iam contra donatistas leges dederat honorius impera-
tor. Hoc opus sic incipit. Quando ad te cristoni mea
scripta pervenerint.

Post hec etiam ad donatistas pervenire cura-
vi ... et pro catholica veritate necessaria do-
cumenta curavi sive de ecclesiasticis sive de publi-
cis gestis, sive de scripturis canonicis, et primo ad illos catho-
licos promissa direxi, ut ipsi eas si fieri posset opponerent.

Que cum venissent in corpus quorundam, magnum nescio
quis exstitit qui suo nomine tacito contra hec scriberet.
Ita se asserens donatistam ut hoc vocaretur. Cui ego
respondens alium librum scripsi. Illa ipsa documenta que premise-
ram eidem libello quo ea premiseram inseri et ex utroque
unum esse volui. Eumque sic edidi ut in parietibus basilice
que donatistarum fuerat prius propositus legeretur. Cuius titulus
est probationum et testimoniorum contra donatistas. In quo
libro absolutionem felicis abtungensis ordinatoris ceci-
liani non hoc ordine posuimus quo postea nobis claruit.
Consulibus diligenter inspectis, sed tamquam post cecilianum fuerit
absolutus cum ante sit factum. Illud autem quod commemoravi in
apostoli testimonio ubi ait: Hi sunt qui per semetipsos segre-
gant animales spiritum non habentes, adiunxi etiam dicens: De quibus
et paulus apostolus ait: Animalis autem homo non percipit que sunt
spiritus dei. Non sunt isti coequandi quos omnino ab ecclesia
scisma separavit. Istos quippe idem apostolus paulus parvulos dicit
esse in christo quos nondum valentes esca capere lacte nutrit.
Illi autem non in filiis parvulis sed in mortuis et perditis
computandi sunt, ut si quis illorum correctus ecclesie copulatus
fuerit, recte de illo dici possit: Mortuus erat et revixit,
perierat et inventus est. Hic liber sic incipit: Quicumque timetis
consentire ecclesie catholice.

Ulterius libri quos supra commemoravi titulum esse
volui, nescio que donatista ubi similiter
de absolutione ordinatoris ceciliani idem
ordo temporis non est. Illud quod dixi ad multitudinem
zizaniorum ubi intelliguntur omnes hereses, minus habet una
negationem coniunctionem. Dicendum enim fuit ubi intelliguntur

et omnes hereses. Illud vero dictum est ita quod pote etiam
nunc sine zizania non est in terra cum ipsi sint regnum
xpi eius. De quo colligent angeli messis tempore omnia scan-
dala. Unde et comparantur mixta et si videntur inesse in terra et
zizania non tamen impediri debet aut fides aut caritas nostra
ut quia zizania esse in terra cognoscimus ipsi de terra re-
cedamus. Quem sensum nos etiam alias maxime contra dona-
tistas coram partes in collatione defendimus. Hic liber sic
incipit. Probationes rerum necessariarum quas a studio collectas
promisimus.

Cum viderem multos legendi labore impediri
a discendo quod nichil proinde atque vitare ha-
beat pars Donati libellum brevissimum feci quo
eos solos de Maximianistis amonendos putavi ut
possent facilitate describendi in manus plurium pervenire
et ipsa sui brevitate facilius commendari memorie. Cui titulum
imposui. Amonicio Donatistarum de Maximianistis.
Hic liber sic incipit. Quicumque calumpniis hominum

Per idem tempus accidit mihi ex quadam disputatione
divinatione necessitas ut de divinitate demonum libellum
scriberem. Cuius iste ipse est titulus. In eius autem dispo-
dispositiones quodam loco ubi dixi demones aliquando et hominum dispu-
tationes non solum voce placatas verum et cogitatione concep-
tota tas cum signa aliqua ex animo exprimuntur in corpore tanta fa-
cilitate perdiscere rem dixi occultissimam audaciore asse-
veratione quam debui. Nam pervenire ista ad noticiam demo-
num per nonnulla etiam experimenta compertum est. Sed utrum sig-
na quedam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia
nos autem latentia an alia vi et ea spirituali ista cognoscant

aut difficile potest ab hominibus aut omnino non potest inveniri.
Hic liber sic incipit. Quaedam dic in verbis sanctis octavi.

Inter haec missae sunt mihi a Carthagine quaestiones sex
quas proposuit amicus quidam quem cupiebam fieri
christianum ut contra paganos solverentur praesertim cum
nonnullas earum a Porphyrio philosopho propositas dixit. Sed non
eum arbitror Porphyrium illum Siculum cuius celeberrima est
fama. Harum quaestionum disputationes in unum librum contuli
non prolixum cuius est titulus. Sex quaestiones contra paganos
expositae. Earum autem prima est de resurrectione. ii. de tempore christianae
religionis. iii. de sacrificiorum distinctione. iiii. de eo quod
scriptum est. In qua mensura mensi fueritis remetietur vobis.
quinta de filio dei secundum Salomonem. vi. de Iona propheta. In quarum
secunda quod dixi salus religionis huius per quam solam veram salus vera
veraciterque promittitur nulli umquam defuit qui dignus fuit. et
cui defuit dignus non fuit non ita dixi tamquam ex meritis suis
quisquam dignus fuerit. sed quemadmodum ait apostolus. non ex operibus.
sed ex vocante dictum est maior serviet minori. Quam
vocationem ad dei propositum asserit pertinere. Unde dicit non secundum
opera nostra. sed secundum suum propositum et gratiam. et hinc iterum dicit.
Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum.
his qui secundum propositum vocati sunt sancti. De qua vocatione ait.
ut dignos vos habeat vocatione sua sancta. Hic liber post epistolam
quam posui in eius capite addita est sic incipit. Movet quosdam
et requiris.

Inter opuscula mea repperi expositionem epistolae Iaco-
bi quam retractans adverti ad notationes expositi-
onum quorundam eius locorum in librum redactas fratrum
diligentia. qui eas in frontibus codicis esse noluerunt

asserit

Admonuit igitur aliquis ut ipsam epistolam quam legebamus
cum ista dictarem non diligenter ex greco habebamus
interpretatam. Hic liber sic incipit: Duodecim tribubus que sunt
in dispersione salutem.

Venit et de baptismo parvulorum ad me necessitas
etiam necessitas que me coegerit adversus novam
pelagianam heresim scribere. contra quam prius cum opus
erat non scriptis sed sermonibus et collocutionibus agebamus ut
quisque nostrum poterat vel audebat. Missis ergo mihi a Cartagine
questionibus eorum quas rescribendo dissolverem scripsi pri-
mum tres libros quorum titulus est De peccatorum meritis et re-
missione ubi maxime de baptismo parvulorum propter originale
peccatum et de gratia dei qua iustificamur id est iusti efficimur
quamvis in hac vita nemo servat mandata iusticie ut non
sit ei necessarium pro suis peccatis dicere orando Dimitte nobis debita
nostra. Contra que omnia sentientes illi novam heresim condiderunt.
In hiis autem libris tacenda adhuc arbitratus sum nomina eorum
sperans eos facilius posse corrigi sperans. immo etiam in tertio libro
qui est epistola sed in libris habita propter duas questiones adnecteram
putavi Pelagium ipsius nomen non sine aliqua laude posui
quia vita eius a multis predicabatur et eius illa redarguit que in suis
scriptis non ex persona sua posuit sed quid ab aliis diceretur ex-
posuit que tamen postea iam hereticus pertinacissima animositate
defendit. Celestius vero discipulus eius propter iam tales assertiones
apud Cartaginem in episcopali iudicio ubi ego non interfui excommuni-
cationem meruerat. In secundo libro quodam loco quibusdam non sentiendo
finem largietur ut mortem repentinam commutatione non sentiant
servans locum indulgentiori de hac re inquisitioni. Aut enim
non moriuntur aut de ista vita in mortem et de morte

al. debebat

duos quos eis connecteram

diligentiori

in vita eterna celibita commutatione temporis in ictu oculi transeundo
morte non senciente. Hoc opus sic incipit. Quod nos in medijs
et magnis curarum estibus.

Eo tempore liber de unico baptismo amicus quidam
meus nescio a quo donatista acceperat presbitero
videlicet qui petilianus episcopus eorum constantinensis
eum scripsit. hunc ad me ille attulit ac vehementer ut respondere
rogavit. et factum est. liber autem meus in quo respondi
eundem titulum habere volui hoc est de unico baptismo. In quo
libro illud quod dixi constantinum imperatorem donatistis criminantibus
ordinatorem ceciliani felicem abtugensem non negasse
accusatoribus locum. cum eos in ceciliano fuisse comperisset criminibus
calumpniosos fuisse compertum in ordine temporum postea consideratum
aliter inventum est. Nam prius memoratus imperator causam
felicis fecit audiri a proconsule ubi legitur absolutus. et postea
ipse cecilianum cum accusatoribus eius auditum comperit innocentem
ubi eos comperit esse in eius criminibus calumpniosos. Qui ordo temporum
consulibus declaratus multas vehementer in eo causa calumpnias
donatistarum convincit. penitusque subvertit. quod alibi ostendimus.
Hic liber sic incipit. Respondere diversa sencientibus.

Scripsi etiam librum non contra quos donatistas
non ut scripsissem sicut antea. sed grandem multo dili
gentiam in quo apparet quemadmodum eorum cohiberi
etiam catholica ipsum ac superbissimum errorem scelera
funditus maximianistarum causa subvertit. quod scisma ex
ipsa parte donati est factum. hic liber sic incipit. Multa iam
diximus multa iam scripsimus.

Eo ipso tempore quo contra donatistas vehementer
exercebar et contra pelagianos exercebar

iam ceperam amicus quidam misit michi a cartagine quinque
questiones et rogavit ut eas illi scribendo exponerem· quid
sit quod ait apostolus ut in caritate radicati et fundati
prevaleatis comprehendere cum omnibus sanctis que sit latitudo et lon-
gitudo et altitudo et profundum et que virgines sint quinque
stulte et que sapientes· et que sint tenebre exteriores· et
quomodo intelligendum sit· verbum caro factum est· ego autem intuens
suspiciens heresim novam inimicam gratie dei· proposui michi
questionem de gratia testamenti novi de qua disputans
interposita expositione psalmi vigesimi primi in cuius
capite scriptum est quod dominus exclamavit in cruce quod illa quinque
amicus meus in epistola michi proposuit exponendum omnia illa quinque
sic. dissolvi non hoc ordine quo erant proposite sed prout disputationi
de gratia novi testamenti ex suis locis congruenter occurrere
potuerunt· Hic liber sic incipit· Quinque michi proposuisti tractan-
das questiones

Ad quem scripseram tres libros quorum titulus est de
peccatorum meritis et remissione ubi diligenter dis-
putatur et de baptismo parvulorum· rescripsit
michi se fuisse permotum quod dixerim fieri posse ut sit homo
sine peccato· si voluntas eius non desit ope adiuvante
divina quamvis nemo tam perfecte iusticie in hac vita vel fuerit vel
futurus sit vel sit· Quesivit enim quomodo dixerim posse
fieri cuius rei desit exemplum· propter hanc eius inquisitionem scripsi li-
brum cuius titulus est de spiritu et littera pertractans sententiam apostolicam
ubi ait· littera occidit· spiritus autem vivificat· In quo libro
quantum deus adiuvit acriter disputavi contra inimicos gratie
dei qua iustificatur impius· Cum autem agerem de observationibus
iudeorum a quibusdam escis secundum veterem legem abstinentium

Dispo

Dixi quibusdam istarum cerimonie quod nomen non est in usu litterarum sacrarum. id tamen mihi conveniens visum est quod a carendo appellatas cerimonias quasi carimonias in memoria tenebam eo quod observantes careant his rebus a quibus se abstinent. Quod si est aliqua alia origo nominis huius que abhorret a vera religione. non secundum hanc ego sum locutus. sed secundum istam quam supra commemoravi. Hic liber sic incipit. Lectis opusculis que ad te nuper elaboravi fili carissime marcelline.

Interea missa sunt mihi a quibusdam fratribus laicis quidem sed divinorum eloquiorum studiosis scripta nonnulla que ita distinguerent a bonis operibus christianam fidem. ut sine hac non posse. sine illis autem posse perveniri suaderetur ad eternam vitam. Quibus respondens librum scripsi cuius nomen est de fide et operibus. In quo disputavi non solum quemadmodum vivere debeant gratia Christi regenerati. verum etiam quales ad lavacrum regenerationis admitti. Hic liber sic incipit. Quibusdam videtur.

Postea quam facta est cum donatistis nostra collatio breviter commemoravi que gesta sunt litteris comprehendi per tres dies quibus cum eis contulimus. idque opus utile existimavi. quo quisque commonitus vel sciat sine labore quid actum sit. vel consultis numeris quos rebus singulis annotavi legat in eisdem gestis ad locum quemcumque voluerit cum fatigant illa nimia prolixitate lectorem. Huius autem operis titulus est breviculus collationis. Hoc opus sic incipit. Cum catholici episcopi et partis donati.

Librum etiam scripsi satis grandem quantum

expressimus diligenter ad ipsos donatistas post collationem
quod cum episcopis eorum habuimus ne ab eis seducerentur ulterius
ubi inde etiam quibusdam vanitatibus eorum que ad nos
pervenire potuerunt satis vicimus ubi poterunt et quo poterunt con
tacita tacerent. Preter illa que dixi de gestis eiusdem
collationis. ubi quod actum sit breviter notavi. Multum autem
id egi in quadam ad eosdem universa epistola quam ex concilio
numidie omnibus qui ibi eramus hoc fieri placuit non
et in epistolis meis. Sic quippe incipit. Silvanus senex
Valentinus innocentius. maximinus optatus augustinus
donatus et ceteri episcopi de concilio zertensi ad donatistas.
Hic liber sic incipit. Quid adhuc donatiste seducimini.

De videndo deo scripsi librum ubi de spirituali
corpore quod erit in resurrectione sanctorum inquisitionem
diligentiorem distuli. utrum vel quo modo deus qui
spiritus est etiam per corpus tale videatur. Sed eam postea questionem
sane difficillimam in novissimo id est in vicesimo secundo libro de civitate
dei quantum arbitror explicavi. Inveni etiam in quodam nostro
codice in quo et iste liber est quoddam commonitorium a me factum
de hac re ad episcopum siccensem fortunatianum quod in opusculorum
meorum indiculo nec inter libros nec inter epistolas est
adnotatum. Hic liber sic incipit. Memor debiti. Illud
autem sic. Sicut presens rogavi et nunc commoneo

Venit etiam tunc in manus meas quidam liber
pelagii. ubi hominis naturam contra dei gratiam qua impius justi
ficatur et qua christiani sumus quanta potuit ar
gumentatione defendit. Librum ergo quo huic respondi defen
dens gratiam non contra naturam sed per quam natura libe
ratur et regitur de natura et gratia nuncupavi. In quo

collationis

statis

quinque
sedes
vatis

verba quedam que velud xysti romani episcopi et martiris pelagius posuit. ita defendi tamquam revera eiusdem xysti essent. Id enim putaveram. sed postea legi sexti philozophi esse non xysti christiani. Hic liber sic incipit. librum quem misistis.

xysti
xysti

Interea roma gothorum irruptione agentium sub rege alarico atque impetu magne cladis eversa est. cuius eversionem deorum falsorum multorumque cultores quos usitato nomine paganos vocamus in christianam religionem referre conantes solito acerbius et amarius deum verum blasphemare ceperunt. Unde ego exardescens in zelo domus dei adversus eorum blasphemias vel errores libros de civitate dei scribere institui. quod opus per aliquot annos me tenuit. eo quod alia multa intercurrebant que differre non oporteret. et me prius ad solvendum occupabant. Hoc autem de civitate dei grande opus tandem viginti duobus libris est terminatum. Quorum quinque primi eos refellunt qui res humanas ita prosperari volunt. ut ad hoc multorum deorum cultum quos pagani coluerunt necessarium esse arbitrentur. et quia prohibetur mala ista exoriri atque habundare contendunt. Sequentes autem quinque adversus eos loquuntur qui fatentur hec mala nec defuisse umquam nec defutura mortalibus. et ea nunc magna nunc parva locis temporibus personisque variari. sed deorum multorum cultum quo eis sacrificatur propter futuram vitam post mortem esse utilem disputant. His ergo decem libris due iste vane opiniones christiane religioni adversarie refelluntur. Sed ne quisquam nos aliena tantum redarguisse. non autem nostra asseruisse reprehenderet. id agit pars altera operis huius que

colere consueverunt

prius libros continet contra eos ubi opus erat in prioribus x. que
nostra sunt asseramus. et in xii posterioribus redarguamus
adversa. xii ergo librorum sequentium primi iiii continent exortum
// una duarum civitatum quarum est dei altera huius mundi. secundi
iiii excursum earum sive procursum. tercii vero qui et postremi
debitos fines. Ita omnes xxii libri cum sint de utraque
civitate conscripti tytulum tamen a meliore acceperunt ut de
civitate dei pocius vocarentur. In quorum libro decimo
non debuit pro miraculo poni in abrahe sacrificio flam-
mam celitus factam inter divisas victimas cucurrisse quoniam
hoc illi in visione monstratum est. In septimo x° quod dictum est de
samuele non erat de filiis aaron dicendum pocius fuit
non erat filius sacerdotis. filios quippe sacerdotum defunctis
moris sacerdotibus succedere magis legitimi moris fuit. Nam
in filiis aaron reperitur pater samuelis sed sacerdos non
fuit. non ita in filiis ut eum genuerit ipse aaron.
sed sic omnes illius populi dicuntur filii israel. Hoc opus sic incipit.
Gloriosissimam civitatem dei.

Inter hec orosii cuiusdam hispani presbyteri consultacioni
de priscillianistis et de quibusdam origenis sensibus quos
catholica fides improbat. quanta potui brevitate ac perspi-
cuitate respondi. Huius opusculi tytulus est ad horosium
contra priscillianistas et origenistas. et ipsa eius consultacio
responsioni mee a capite adiuncta est. Hic liber sic incipit.
Respondere tibi querenti dilectissime fili horosi.

Scripsi et duos libros ad presbyterum iheronimum
sedentem in betleem. unum de origine anime
hominis. alterum de sententia apostoli iacobi ubi ait.
Quicumque totam legem servaverit. offendat autem in uno

factus est omnino verus. De utroque consului eum. sed in illo
priore questione quam proposui ipse non solvi. in posteriore
autem quid mihi de illa solvenda videretur non tacui. sed utrum
hoc approbaret etiam ille quem consului. Rescripsit autem laudans
consultationem meam sibi tamen ad rescribendum vacuum
non esse dixit. Ego vero quousque esset in corpore hos li-
bros edere nolui. ne forte rescriberet aliquando et cum ipsa rescriptione
eius potius ederentur. Illo autem defuncto ad hoc edidi priorem
ut qui legit admoneatur aut non querere omnino quomodo detur anima
nascentibus. aut certe de re obscurissima eam solutionem questionis
huius admittere que contraria non sit apertissimis veritatibus quas de ori-
ginali peccato fides catholica novit in parvulis nisi regenerentur
sine dubitatione damnandis. posteriorem vero ad
hoc ut questionis de qua ibi agitur etiam que nobis visa est so-
lutio ipsa noscatur. Hoc opus sic incipit. Deum nostrum
qui nos vocavit

Ad emeritum donatistarum episcopum qui in collatione
nostra quam cum illis habuimus coram tam magne
agere videbatur aliquanto post eandem collationem
scripsi librum satis utilem. quia res quibus vincuntur vel victi
esse monstrantur commoda brevitate complectitur. Hic liber sic incipit.
Si vel nunc frater emerite.

Per idem tempus in oriente. hoc est in Syria Palestina
pelagius a quibusdam catholicis fratribus ad
episcopalia gesta perductus eisque absentibus qui
de illo libellum dederant qui ad diem synodi non potuerant
occurrere ab episcopis xiiii auditus est. ubi cum dogmata ipsa
damnantem que inimica gratie Christi adversus eum de libello
legebantur. catholicum pronuntiaverunt. Sed cum in manus nostras

eadem gesta venissent scripsi de hijs librum ne illo velut absolutio eadem quoque dogmata putaretur iudices approbasse que illi nisi dampnassent nullo modo ab eis non dampnatus exisset. Hic liber sic incipit. Postea quam in manus.

Eo tempore scripsi et librum de correctione donatistarum propter eos qui nolebant illos legibus imperialibus corrigi. Hic liber sic incipit. Laudo et gratulor et ammiror.

De presentia dei scripsi librum ubi contra heresim pelagianam maxime evigilat intentio nostra, non expresse in eo notata. Sed in eo etiam de presentia nature quem deum summum et verum dicimus, et de templo eius operose ac subtiliter disputatur. Hic liber sic incipit. Fateor frater dilectissime Dardane.

Postea quam pelagiana heresis cum suis auctoribus ab episcopis ecclesie romane presulibus innocentio deinde zosimo cooperantibus generalium conciliorum africanorum litteris convicta atque dampnata est. Scripsi duos libros adversus eos unum de gratia christi, alium de peccato originali. Hoc opus sic incipit. Quantum de vestra corporali et spirituali salute.

Aliquanto post collationem quam cum hereticis donatistis habuimus orta est nobis necessitas pergendi in mauritaniam cesariensem. Ibi apud ipsam cesaream emeritum donatistarum episcopum vidimus unum scilicet de septem quos pro sue cause defensione delegerant et qui in eadem causa maxime laboraverat. Cum illo egimus presentibus episcopis eiusdem provincie et plebe cesariensis ecclesie in qua civitate et civis et incola tunc hereticorum episcopus

fuit ecclesiastica gesta testantur que in meis habentur
opusculis ubi non inveniens quid diceret totum ser-
monem meum quem solis mapciamistis in auribus eius
et omnium qui aderant explicavi tacitus audivit
hic liber sic incipit. Vel hec gesta sic incipiunt. Glo-
riosissimo honore

Iste hec vel in manus meas quidam sermo
arrianorum sine nomine auctoris sui. Hunc pe-
tente atque instante quo eum mihi miserat. quanta
potui brevitate respondi adiuncto eodem sermone a capite
responsionis mee et adhibitis ad singula numeris quibus
inspectis quid cui loco responderim facile possit adverti.
Hic liber post eorum sermonem qui a capite adiunctus est
sic incipit. Eorum precedenti disputationi.

Scripsi duos libros ad illustrem virum co-
mitem Valerium cum audissem pelagianos
ei nescio quid scripsisse de nobis quod scilicet nuptias
damnaremus asserendo originale peccatum quorum
librorum titulus est de nuptiis et concupiscentia. Bonitatem
quippe defendimus nuptiarum ne putaretur earum
vitium esse concupiscentia carnis et lex in membris repugnans
legi mentis qua male libidinis bono utitur ad filios
procreandos pudicitia coniugalis. Et erant duo libri.
Primus venit ad pelagiani Iuliani manus et scripsit
adversus eum libros quattuor. Ex quibus quidam nonnulla
decerpsit et comiti Valerio misit. Ille vero ad nos
quem cum accepissem alio libro ad eadem respondi. Primus
operis huius liber sic incipit. Hereticis ~~novi~~ dilectissime fili
Valeri. Secundus autem sic. Inter militie tue curas.

in Iuliani pela-
giani manus

novi

Septem libros de septem libris divinarum scrip-
turarum id est quinque moysi et uno ihesu nave
et altero iudicum feci notatis locutionibus
singulorum que minus usitate sunt lingue nostre quas parum
advertendo sensum querunt qui legunt divinorum eloquiorum
cum sit locutionis genus et nonnumquam exculpunt aliquid quod a veri-
tate quidem non abhorret non tamen hoc sensisse auctor qui
scripsit invenitur sed genere locutionis hoc dixisse credibi-
lius apparet. Multa autem in scripturis satis obscura cognito genere
locutionis genere dilucescunt. Propter quod cognoscenda sunt ea
genera locutionis ubi sententia patet ut et ubi latet cognitio
ipsa suppetat. atque intentionem legentis adiuvet. Huius
operis tytulus est locutiones de genesi. atque ita de singu-
lis libris. Quod autem in primo libro posui scriptum esse et sic fecit
cum noe omnia verba que precepit illi deus sic fecit postea
locutionem dixissem silendum ei quod in quodam codice credere posuer-
unt dicit et sic est factum. addiditur et fecit deus non omnis sed sola lo-
cutio ... videtur. Deinde et ibi sensus latet hec sola lo-
cutio hoc opus sic incipit. locutiones scripturarum.

Eodem tempore scripsi libros questionum de libris eisdem
divinis septem. quos ideo sic appellare volui quia ea
que ibi disputantur magis querenda proposui quam
quesita dissolvi. quamvis multo plura in eis mihi videantur ita
pertractata ut possint etiam soluta et exposita non immeri-
to iudicari. Regnorum quoque libros iam considerare ceperamus
sed non multum progressi in alia que magis urgebant animum in-
tendimus. In primo autem libro ubi agitur de virgis varia-
tis quas ponebat iacob in aqua ut in conceptu possent oves
eas viderent cum biberent et varios fetus parerent

suppetat

Noe omnia

nō bene a nob opposita ē causa. cur iterū gn
pientibꝫ nō ponebat. v̄ cū alios fetus gn̄arent
s; ī parte ~~uo~~ concepti. Ita ꝗonis ultīa eppō ubi
quesi. cur dixit ~~patri~~ suo iacob. ꝛ decepisti m̄ teste pecco
mea dec̄ vicibꝫ satis uidet enodata demonstr̄
istū sic solui debuit nō soluta. In 3° quoꝫ lib°. ubi
de sūmo agit̄ sacerdote quō cremabat filios cū here
necitate bis ingrederē in die ī scā scōꝝ. ubi erat altare
incensi ad offerendū incensū. mane ꝛ vespe q° non
possꝫ sicut lex dicit īmūdꝰ intrare. ꝛ eadē lex dicat
īmūdū fi' hoīem etiā ex concubitu cōiugali. quē lauꝫ
quidē lauat aq̄. s; ꝛ locū īmūdū dicit usqꝫ ad ves
pam. Unde dixi cōseqūs fuisse ita ut ī ōnibꝫ eēt.
ī dicbꝫ aliqbꝫ intermitteret incēsū. nō vidi cōseqūs
fuisse. Ut cū sic intelligi q' scriptū ē. īmūdꝰ erit
usqꝫ ad vespam. ut p ipam vespam nō eēt īmūdꝰ
s; usqꝫ ad ipam. ut vesptinꝰ iā tpe icēsū mūdꝰ offer.
cū ppt creandos filios pꝰ matutinū incensū mūdꝰ
tūc eēt uxori. Itē ubi positū ē quō phibitꝰ eēt
sūp fūg pris sacerdos sūmꝰ intrare tū cū fi' ho° nece
fuisse nondū sepulto pre stati pꝰ sacerdote qū vng
eēt n' pꝰ morte sacerdotis pris nō optet. dixi ꝑ
morte eiꝰ filiū eꝰ cōstitui qui succederet pri ꝑ etiā
cōtinuacōis incensū. q' bis in die necē erat offerri
qui sacerdos sūp morte nondū sepulti pris phiberēt
intrare. s; parꝫ acbendi potuisse ho° papi magꝫ ꝑ
illos q̄ futuri fuerat sūmi sacerdotes. nō pribꝫ
sūmis sacerdotibꝫ succedentes. s; tn̄ ex filiꝫ l. ex pos
terꝫ aaron si forte sūmꝰ sacerdos filios nō haberet

aut ita reprobos habet ut nullus eorum patri de-
beret succedere. Sed Samuel iunior sacerdoti Heli succes-
sit, cum sacerdotis filius ipse non esset, sed tamen ex filiis, hoc
est ex posteris, esset Aaron. De latrone cui dictum est:
hodie mecum eris in paradiso, quod non fuerit visibiliter
baptizatus, quasi certum posui, cum sit incertum, magisque bap-
tizatum illum fuisse credendum est. Sicut ego quoque alibi postea
ea disputavi. Item quod in quinto libro dixi, ubi commemorantes
mulieres in generationibus evangelicis non eas positas nisi
cum patribus. Verum est quidem, sed ad rem de qua agebatur
ducebat — non pertinet. Urgebat autem de his quod dicebat fratrum vel
propinquorum coniuges eorum qui sine filiis defuncti es-
sent, per duos patres Ioseph, quorum alterum Matheus in hoc
commemorat, alterum Lucas. De qua questione diligenter in hoc
opere contra Manicheum disserui cum retractationem operis
nostri contra Faustum Manicheum. Hoc opus sic incipit: Cum
scripturas sanctas.

Eodem tempore quidam Vincentius Victor in Mauri-
tania Caesariensi invenit apud Hispanum
quendam presbyterum Petrum nonnullum opuscu-
lum meum reprehendere, ubi quodam loco de origine
animae hominum singulorum, utrum ex illa una prima homi-
nis ac deinde a parentibus propagentur, an sicut illa una sine
ulla propagatione singule singulis dentur, me nescire
confessus sum. Verum etiam nescire animam non corpus esse sed
scripsit — spiritum. Et contra ista mea ad eundem Petrum duos libros
quos mihi Caesarea Renatus monachus misit. Quibus ego lectis
responsione mea quattuor reddidi: unum ad Renatum monachum,
alterum ad presbyterum Petrum, et duos ad eundem Victorem.

ad petrum licet habeat perplexitatem cum epistola est. quam nolui
a ceteris separari. In his autem omnibus in quibus multa
necessaria disserui! defendi de origine animarum que singulis hominibus
dantur cunctationem meam. et multos errores eius atque peruersitates
presumpcionis eius ostendi. quantum inuenire uel propere detestandum
sed adhuc docendum quamquam ita potius lenitate tractaui et ab eo
rescripta correctionis eius accepi. huius operis liber ad renatum
sic incipit. Sinceritatem tuam erga nos. Ad petrum autem sic
Domino dilectissimo fratri et compresbitero petro. duorum vero nouissimorum
ad vincencium victorem primus sic incipit. Quod mihi ad
te scribendum.

Scripsi duos libros de coniugiis adulterinis quantum
potui secundum scripturas cupiens dissoluere difficillimam
questionem. quod utrum enodatissime fecerim nescio immo
uero non me peruenisse ad huius rei perfectionem sencio quamuis
multos sinus eius aperuerim quod iudicare poterit quisquis intelligenter
legit. Huius operis primus liber sic incipit. Prima questio est
frater dilectissime pollenti. secundus autem sic. Ad ea que mihi scripseras.
Liber quidam cuiusdam heretici siue marcionistae
siue cuiuslibet eorum quorum error opinatur quod istum mundum
deus non fecerit. nec deus legis que data per moysen et
prophetarum ad eandem legem pertinencium uerus sit deus. sed pessimus
demon cum apud cartaginem multis confluentibus et attentissime
audientibus in platea maritima legeretur peruenit ad
manus fratrum. studiosissime christiani eumque in redarguendum
sine ulla dilacione miserunt. multum rogantes. ut nec ego inde
differrem. Refelli eum libris duobus quos intitulaui contra
aduersarium legis et prophetarum quia codex ipse qui missus est
nomen non habebat auctoris hoc opus sic incipit. liber

que in missis

Per idem tempus Dulcicius tribunus et notarius hic
erat in Affrica executor imperialium iussionum
contra donatistas datarum qui cum dedisset litteras
ad gaudencium tuc indagense donatistarum episcopum unum illorum
septem quos in nostra collacione auctores sue defensionis
elegerant exhortans eum ad unitatem catholicam et dis
suadens incendium quo se ac suos cum ipsa ecclesia in qua erant
consumere minabatur. addens etiam ut si se iustos putarent
vere fugerent potius secundum preceptum domini Christi quam nefandis
ignibus se cremarent. Ille rescripsit epistolas duas unam
brevem festinante ut asserit perlatore aliam prolixam tam-
quam plenius diligencius respondens. Has insuper dictus tribu-
nus existimavit esse mittendas ut eas potius ipse refel-
lere quas ambas uno libro redargui. qui tamen cum in
de gaudencii pervenisset manus rescripsit quod ei visum est
ad me ipsum nulla racione videns sed magis se nec respon-
dere nec tacere potuisse declarans quod cum satis possit intel-
ligentibus legentibus eius et mea atque ipsius dicta consencientibus
apparere. nolui tamen sine rescripto eo quidquid illud fuit. Sic
factum est ut adversus illum duo libri essent. Hoc opus sic
incipit. Gaudencius donatistarum tuc nadagensis episcopus.

Tunc et contra mendacium scripsi librum. Cuius operis
ea causa extitit quod ad priscillianistas hereticos inves-
tigandos qui heresim suam non
solum negando atque menciendo verum etiam peierando
existimant occulendam visum est quibusdam catholicis
priscillianistas se debere simulare ut eorum latebras
penetrarent. quod ego fieri prohibens hunc librum condidi.

tamagidese

sine eo rescripto

tamagidesis

Hic liber sic incipit. Multa michi legenda
misisti

Sequuntur libri iiii quos contra duas epistolas
pelagianorum ad papam romane ecclesie bo
nifacium scripsi. qui cum in manus eius venisset
ipse michi eas miserat inveniens in illis calumpniose
inpositum nomen meum. hoc opus sic incipit. No
veram te quidem

Item libri quatuor iuliani pelagiani quos
supra commemoravi venerunt etiam in manus meas
in quibus comperi illa que ex eis descripserat qui
ea comiti valerio miserat non omnia eo modo quo a iulia
no dicta sunt ad eundem comitem scripta. sed nonnulla ex
aliquantum fuisse mutata. Scripsi ergo sex libros adversus
illos quatuor. sed meorum duo primi testimoniis sanctorum. qui
fidem catholicam post apostolos defenderunt iuliani impu
denciam redarguunt qui tamquam manicheorum dogma nobis
obiciendum putavit quod ex adam traducimus originale
peccatum. quod per lavacrum regeneracionis non solum in maiori
bus verum etiam in parvulis solvitur. Quantum autem ipse iulia
nus quibusdam sententiis suis adiuvet manicheos.
in primi libri mei parte posteriore monstravi. Ceteri autem
mei quatuor reddunt illis singulis singuli. Sexti in huius
tanti tamque elaborati operis quinto volumine ubi commemo
ravi deforme maritum coniugi sue ne deformes pa
reret opponere in concubitu formosam solere picturam. nomen
hominis qui hoc facere solebat, ac si certum posui cum sit
incertum quia memoria me fefellit. hoc autem soranus
medicine auctor nobilis scripsit regem cipriorum facere

ipse . sed nomine eius proprio non expressit . Hoc opus sic in-
cipit . Contumelias tuas

Scripsi etiam librum de fide spe et caritate cum
a me ad quem scriptus est postulasset ut aliquod
opusculum meum haberet de suis manibus non
recessurus . quod genus greci enchiridion vocant . ubi
satis diligenter videor mihi esse complexus . quomodo sit deus
colendus . quam sapientiam esse hominis utique veram divina scriptura
definit . Hic liber sic incipit . Dici non potest dilectissime
fili laurenti quantum tua eruditione .

Librum de cura pro mortuis gerenda scripsi cum
interrogatus litteris fuissem utrum prosit cuique
post mortem quod corpus eius apud sancti alicuius memo-
riam sepelitur . hic liber sic incipit . Sanctitati tue
coepiscope venerande pauline .

Liber quem prenotavi de octo dulcitii questionibus
non esset in hoc opere commemorandus inter li-
bros meos cum sit confectus ex hiis que
a me aliis que ante conscripta sunt . nisi et disputatio
aliqua a nobis interposita reperiretur in eo . et unius capi-
tuli non ex opusculo alio meo solutione . sed tunc
que potuit occurrere reddidisse . Hic liber sic incipit . Quan-
tum mihi videtur fili dilectissime dulciti .

Propter eos qui cum defenditur dei gratia pu-
tantes negari liberum voluntatis arbitrium ut negent
sic ipsi defendunt liberum arbitrium ut negent
dei gratiam asserentes eam secundum merita nostra dari . scripsi librum
cuius titulus est de gratia et libero arbitrio . ad eos autem
scripsi monachos adrumetinos in quorum monasterio

de hac re exorta esset contentio. ita ut me consulerent aliqui
eorum coegerunt. Hic liber sic incipit. Propter eos qui
hominis liberum arbitrium.

Rursus ad eosdem scripsi alterum librum quem de cor
reptione et gratia prenotavi. cum mihi nunciatum
esset dixisse ibi quendam neminem corripien
dum si dei precepta non faciat. sed pro illo ut faciat tantummodo
orandum. Hic liber sic incipit. Lectio litteris vestris Vale
tine frater dilectissime

Hec opera nonaginta et tria in libris ducentis
triginta et duobus a me dictata esse recolui. quando
hec retractavi. utrum aliquos adhuc essem
dictaturus ignorans. atque ipsam eorum retractacione
in libris duobus edidi urgentibus fratribus antequam epistolas
ac sermones ad populum alios dictatos alios a me dictos
retractare cepissem. Explicit liber secundus retractacionum beati Augustini.

Libri qui post emendacione istorum a sancto
augustino episcopo scripti et editi sunt. Retracta
tione isti duo libri. Liber qui vocatur spe
culum de testimoniis scripturarum ad prosperum et ad hilariu
de sanctorum predestinacione libri duo. Ad quendam inildeu dyaconum da quodvultdeum
num. De heresibus libri duo. Contra gesta habita cum maximino
arrianorum episcopo. quem dicens quo partes conferebant disputa
cione eius plurima assumpta et libri duo. Contra iulianum pela
gium libri sex. secundum non ipsum reliquit. octavum aut
non attingit. Aut enim habentur ipsius libri octo quibus
rescripsit eius verba ponens. eisque subiunges responsi
ones suas. Explicit liber retractacionum beati augustini

Incipit Retractatio aurelii augustini
in libro de achademicis

Cum ergo reliquissem vel que adeptus
fueram in cupiditatibus huius mundi
vel que adipisci volebam et me ad
christiane vite otium contulissem nondum bap-
tizatus contra achademicos vel de achademicis primum
scripsi ut argumenta eorum que multis ingerunt veri inveni-
endi desperationem et prohibent cuiquam rei assentiri et omnino
aliquid tamquam manifestum certumque sit approbare sapientem cum
eis omnia videantur obscura et incerta ab animo meo quia et mo-
vebant quantis possem rationibus amouere. quod miserante atque iu-
vante domino factum est. Sed in eisdem tribus libris meis non michi
placet totiens me appellasse fortunam quamvis non aliquam deam
voluerim hoc nomine intelligi. sed fortuitum rerum eventum vel
in corporis nostri vel in externis bonis et malis. Unde et illa
verba sunt que nulla religio dicere prohibet forte forsan forsitan
fortuito. quod tamen totum ad divinam sapientiam revocandum est. Hoc
etiam ibi non tacui dicens. Etenim fortasse que vulgo for-
tuna vocatur occulto quodam ordine regitur. nichilque aliud
in rebus casum vocamus nisi cuius ratio et causa secreta est. Dixi quidem hoc ver-
umtamen penitet me illic nominasse fortunam. cum videam homines
habere in pessima consuetudine ubi dici debet. hoc deus voluit. dicere
hoc voluit fortuna. Et autem quodam loco dixi ita compara-
tum est sive pro meritis nostris sive pro necessitate nature ut divinum animum
mortalibus inherentem nequaquam philosophie portus accipiat et cetera.
Aut nichil horum duorum dicendum fuit quia et sic sensus posse
constare. Aut satis erat dicere pro meritis nostris sicut
verum est ex adam tracta miseria. nec addere sive pro necessitate

nate quamquidem nature nostre dura hebetas mentis precedentis
iniquitatis exorta est. Item illic quod dixi nichil omnino colendum
esse totumque abiciendum quicquid mortalibus oculis cernitur quicquid ul-
lus sensus attingit. addenda erant verba ut diceretur quicquid
mortalis corporis ullus sensus attingit. Est enim et sensus mentis
sed corporis more eorum loquebar. qui sensum non nisi corporis di-
cunt et sensibilia non nisi corporalia. Itaque ubicumque sic locutus sum
parum est ambiguitas evitata nisi apud eos quorum con-
suetudo est locutionis huius. Item dixi quid censes aliud esse
beate vivere nisi secundum id quod in homine optimum est vivere. Et paulo post
quid dixerim optimum in homine exposui. Quis inquit dubitaverit nichil esse aliud hominis
optimum quam eam partem animi cui dominanti obtemperare convenit cetera
queque in homine sunt. Hanc autem ne aliam postules, mentem aut
rationem dici potest. Hoc quidem verum est. Quantum enim attinet
ad hominis naturam nichil est in eo melius quam mens et ratio. sed non secundum
ipsam debet vivere. qui beate vult vivere. alioquin secundum hominem vi-
vit. cum secundum deum vivendum sit. ut possit ad beatitudinem per-
venire. Propter quam consequendam non se ipsa debet esse contenta
sed deo mens nostra subdenda est. Item respondens ei cum quo
disputabam hic plane inquam non erras. Et ut tibi omen
sit ad reliqua libenter optaverim. Hoc licet non serio sed ioco
dictum sit nollem tamen eo verbo uti. Omen quippe legisse
me non recolo sive in sacris litteris nostris sive in sermone cuiuspiam ec-
clesiastici disputatoris quamvis abhominatio inde sit dicta
que in divinis libris assidue reperitur. In secundo autem libro prorsus
inepta est et insulsa illa quasi fabula de filocalia et philosophia
que sint germane et eodem parente procreate. Aut enim filoca-
lia que dicitur non nisi in nugis est. et ob hoc nullo modo philosophie
germana. Aut si propterea est hoc nomine honoranda

quia latine nimirum amorem significat pulchritudinis
et est vera ac summa sapientie pulchritudo. eadem ipsa in
rebus incorporalibus atque summis filocalia et philosophia nec
ullo modo sunt quasi sorores due. Alio loco de animo cum
agerem dixi securior rediturus in celum. iturus quam rediturus autem
dixissem securius propter eos qui putant animos humanos pro
meritis peccatorum suorum de celo lapsos sive deiectos in cor
pora ista detrudi. Sed hoc ego propterea non dubitavi dicere
quia ita dixi in celum tamquam dicerem ad deum qui eius auctor est
et conditor. sicut beatus cyprianus non cunctatus est dicere. Nam
cum corpus e terra et spiritum possideamus e celo ipsi terra et
celum sumus. Et in libro ecclesiastes scriptum est. Spiritus rever
tatur ad dominum qui dedit illum. quod utique sic intelligendum
est ut non resistatur apostolo dicenti nondum natos nichil
egisse boni aut mali. Sine controversia ergo quedam origi
nalis regio beatitudinis anime deus ipse est qui eam non quidem
de se ipso genuit sed de nulla re alia condidit. sicut condidit
corpus e terra. Nam quod attinet ad eius originem qua fit ut
sit in corpore. utrum de illo uno sit qui primum creatus est quando
factus est homo in animam vivam an similiter ita fiant singulis singuli
nec tunc sciebam nec adhuc scio. In libro 3o
siquidem ut videatur queris quid in mente arbitror esse
summum hominis bonum. verius dixissem in deo. Ipso enim mens
fruitur ut beata sit tamquam summo bono suo. Nec mihi illud
placet quod dixi liquet designare pro te divinum. Item quod
dixi de achademicis quod noverant verum cuius similem appellabant
verisimile. idque ipsum verisimile appellavi falsum quod approbabat
duas ob causas. Non recte dictum est ut illud quod falsum esset quod
aliquo esset simile alicuius veri quia in genere suo et hoc verum est.

vel qd appbant ista falsa q vocabant / vel silia veri
illi appbaret et affirmaret nichil appbans sapientem
sz qd hoc vel silie et pbabile nuncupabant / sive sim-
e ut hoc de illis dicerem laus quoqz ipa qua plone vel
platonicos nt achademicos phos tm extuli qntu
ipios hoies non oportuit non immito in displicuit qnto
qr quorum errores magnos defendenda e xpiana doc-
trina. Illud et qd in gratia argumentorum ciceronis qbus
in libris suis achademicis usus e meas nugas dixi
quibus illa argumenta certissima voce refutavi qmvis lo-
cunde dcm sit et magis videatur yronia non debuit tn
dici. Hoc opus sic incipit. O utinam romaniane hoiem saptum

Finit retractatio. Incipit liber primus aurelij beati augustini de achademicis

O [utinam] romaniane hoiem saptum
utina romaniane hoiem saptum
ita vicissim utus fortune repugnanti
possz auferre ut ab ea sibi auferri ne
nunc patitur. Ja te pfecto iniecisset
manus sue iuris te ee pclamas et in bonorum certissimorum
possessione traduceres. ne pspis quidem casibus subire
pmitterent. Sz qm ita gratu e. siue p nostris meritis siue
p necessitate nre ut divinu animu mortalibus inherentem
nunqm sapie portus attingiat. Vbi neqz adversante fortune
flatu neqz secundante moveat. n eo illuc ipa fortuna
vel secunda vel qsi adversa pducat nichil p te nobis
aliud qz vota restant quibus ab illo cui hec cure sunt
deo si possimus impetremus ut te tibi reddat. ita eum fa-
cile reddet et nobis sinat / qz mente illa tua que respi-
ratione iam diu caruit aliqn in auras vere libertatis

retractatio

finit retractatio incipit liber primus aurelij beati augustini de achademicis

emerge. Item fortasse quod vel ego fortuna nominatur
occulto quodam ordine regitur. Nichil quod aliud in verbis
casum vocamus nisi cuius racio et causa secreta est. Nich-
il quod seu commodi seu incommodi contingit in parte quod non
conveniat et congruat universo. Quia sunt hec ubi maior
doctrinarum oraculis editam remotamque longissime
ab intellectu prophanorum. Sed demonstrativa veris ama-
toribus suis adeo quod te ibi eo plena polliceatur. Quia
obvie cum tibi tunc omnia indigna multa accidunt ne
te ipse contempnas. Nam si divina providencia providet
usque ad nos quod minime dubitandum est in credere sic te
cum agi oportet ut agitur. Nam cum tanta quanta semper
admiror indole tua ab ineunte adolescentia adhuc
ipsimo lubricis atque lapsante vestigio humana vitam
circuorum omnium plenissimam ingredereris. Excepit te
circumfluencia dulciarum que illa etate atque animi
quod pulcherrima et honesta videbantur audere semper te illece-
brosis ceperat absorbere gurgitibus. Nec inde te for-
tune illi flatus qui putantur adversi expulissent
pene mergente. Nec vero si edente te munera
rum et nitas ibi antea visa spectacula civibus cum
mus theatrum plausu se prorsumus accepisset. Si
stultorum hominum quorum immensa turba est conflatis et consenacium
vocibus ferreris ad celum, si nemo tibi esse audet
minor. Si municipales tabule te non solum civium
sed eciam vicinorum patronum esse signarent et collocarentur
statue, influerent honores, accederent eciam potestates que
municipale habitum superescerent, communis cotidi-
anis mense opime struerentur quod cuique esset necesse

quod langores et delicie sitirent, indubitanter peteret
indubitanter hauriret. multa etiam non petentibus sup-
debentur, velut ipsa familiarium diligentia a tuis sodalibus
administrata ydonea se tamen sumptibus parata pro-
bet. tum intra urbes et edificiorum exquisitissimis mol-
ibus in iterate balnearum et tesseris que honestas non re-
pulit, in venatibus et conviviis. modo alienante, modo conti-
nente denique plurimorum dicatissimus, liberalissimus mundi-
ssimus ut fuisti, fortunatissimus iactaveris. quamquam tibi
romanam urbem alius dicere quam sola beata est. quisque quisque
mentione facere audeat. quisque tibi persuadere possit, in
solio te felicem non esse, sed eo magis miserum quo tibi
minime videris. Aut ideo quia te vult admonendum
tot et tanta que pertulisti adversa fecerunt. Non enim tam
alienis exemplis persuadendum est quam fluxa et fragi-
lia et plena calamitatum sint omnia que bona morta-
les putant. cum ita ex aliqua parte bene experto sis ve-
ex te ceteris persuadere possimus. Illud quoque illud tuum quo
liberale magnifice decora et honesta desiderasti, quo te liberalem potentem
quam divitem esse maluisti, quo numquam concupisti esse ce-
tior quam iustior, numquam adversitatibus improbitatibus ces-
sisti, illud ipsum inquam quod in te divini nescio quo vi-
rtutis sompno veternoso sopitum et variis illis divitiis
iactationibus secreta providentia excitare decrevit.
Evigila evigila oro te. Multum michi crede gratulabere
et pene nullis prosperitatibus quibus tenentur mauri
medii, huius tibi dona blandita sunt quam meipsum cap-
molliebantur cotidie ista cantante! nisi me pectorum
dolor ventosam confessione abiecit. et in prospere gremium

confugere coegissent. Ipsa me nunc in otio quod vehementer optavimus nutrit ac fovet. ipsa me penitus ab illa superstitione in qua te mecum precipitem dederam liberavit. Ipsa enim docet et vere docet nichil omnino colendum esse totumque contempni oportere quicquid mortalibus oculis cernitur quicquid ullus mortalis sensus attingit. ipsa verissimum et secretissimum deum perspicue se demonstraturam promittit. et iam iamque quasi per lucidas nubes ostentare dignatur. In hac mecum studiosissime vivit noster Licentius ad eam totus a iuvenilibus illecebris voluptatibusque conversus est ita ut eum non temere patri audeam imitandum proponere. Philosophia est enim a cuius uberibus se nulla etas queratur excludi. Ad quam cupidius haurienda retinendaque quo te incitarem. quamvis tuam sitim bene noverim. gustum tamen mittere volui quod tibi suavissimum et ut ita dicam inductorium fore. peto ne frustra speraverim. Nam disputationem quam inter se Trygetius et Licentius habuerunt. relatam in litteras tibi misi. Illum enim quoque adolescentem quasi ad detergendum fastidium disciplinarum aliquantum sibi usurpaverat militia. ita nobis magnarum honestarumque artium ardentissimum edacissimumque restituit. Paucis igitur diebus transactis. postea quam in agro vivere cepimus. cum eos ad studia hortans atque animans ultra quam optaveram paratos et prorsus inhiantes viderem. volui temptare pro etate quid possent. presertim cum Hortensius liber Ciceronis iam eos ex magna parte conciliasse philosophie videretur. Adhibito itaque notario. ne aures laborem nostrum discerperent nichil perire permisi. Sane in hoc libro res et sententias illorum. mea vero et Alipii etiam verba lecturus es. Cum igitur omnes hortatu meo unum in locum ad hoc con-

gregati essemus ubi opportunum visum est. Num cuiquam
dubitatis inquam verum nos scire oportere. Minime ait
trigetius. Ceteri quoque vultu ipso approbasse significabant.
Quid si inquam non comprehenso vero beati esse possumus?
necessariam veri comprehensionem arbitramini. Hic alipius.
huius questionis inquit iudicem me tucius puto. Cum enim
iter mihi in urbem sit constitutum. oportet me onere ali-
cuius suscipiende partis relevari. simul quod facilius iudicis
partes quam cuiusquam defensionis cuipiam delegare possum.
Quare rem de hinc pro alterutra parte ne a me exspectetis.
Quod ei cum concessum esset ab omnibus. et ego volumi-
nationem repetissem. beati certe inquit trigetius esse volumus. que
et si ad hanc rem possumus absque veritate pervenire. quer-
enda nobis veritas non est. Quid hoc ipsum inquam. putatis-
ne beatos nos esse posse etiam non inventa veritate.
Tunc licencius. Possumus inquit. si verum queramus. Hic cum ego
ceterorum sententiam nutu flagitasse. movet me inquit navigius
quod a licencio dictum est. Potest enim fortasse hoc ipsum esse
beate vivere et veritatis inquisitione vivere. Definiam ergo ait tri-
getius. quid sit beata vita. ut ex eo colligam quid respondendum putem.
Quid censes inquam esse aliud beate vivere. nisi secundum id quod
in homine optimum est vivere. Temere inquit verba non fundam.
Nam id ipsum optimum quid sit. definiendum mihi abs te puto.
Quis inquam dubitaverit. nichil esse aliud hominis optimum.
quam eam partem animi cui dominanti obtemperare convenit. cetera quecumque
in homine sunt. Hec autem ne aliam postules definitionem
mens aut racio dici potest. Quod si tibi non videtur. quere quomodo
ipse definias vel beatam vitam vel hominis optimum.
Assentior inquit. Quid ergo inquam ut ad propositum

videtur ne tibi non inuento uero beate posse uiuere sitim que
uult. Repete inquit summam illam meam. nunc uideamus
uos inquit quod opinamini. Tum licentius. Non presumo ut mihi uidetur
uenda maiores nostri quos sapientes fuisse accepimus eo
solo quod uerum querebant bene uixisse credendi sunt. Ago gratias
inquit quod cum alipio me iudice fecisti. cui fateor inuidere
iam ceperam. Cum igitur alteri nostrum uidetur beatam uitam sola
inuestigatione ueritatis. alteri non nisi inuentione posse contingere.
nauigius autem paulo ante ostendit in tua licentii parte
se uelle transire. magnopere expecto quales sitis maiorum uestrorum
patroni esse possitis. Res enim magna est et diligenti
discussione dignissima. Si res magna est ait licen-
tius magnos uiros desiderat. Noli querere inquit presertim
in hac uilla. quod ubique uix genitum reperire difficile est.
Sed potius explica quod abs te non temere ut opi-
nor prolatum est. et quam tibi res uideatur. Nam et maxime
res cum a paruis queritur. magnos eos solent efficere. Cum
te inquit uideo magnopere nos urgere ut adiuuentur disputationes nostre (?)
disputemus. quid te utiliter uelle confido. quero tamen utrum esse
non possit qui uerum querit etiam si minime inueniat. Etiam
beatum inquit trigetius uolumus esse perfectum in omnibus sapien-
tem. Qui autem adhuc querit. perfectus non est.
Unde igitur quem asseris beatum esse omnino non uideo. Et
ille. Potest apud te uiuere inquit auctoritas maiorum.
Non omnium inquit trigetius. Quorum tandem? Ille. Eorum
scilicet qui sapientes fuerunt. Tum trigetius. Carneades inquit
tibi sapiens non uidetur? Ego ait grecus non sum. nescio
carneades iste qui fuit. Quid de illo nostro Cicerone? inquit licentius
de illo nostro Cicerone? quid tandem existimas? Hic

cū diu tacuissz: sapiens fuit inq̄. Et ille. Ergo
ci9 de hac re snīa saltē apud te aliq̄ ponderis
habz inq̄. Accipe q̄ que sit. Ita eni mi excidisse
arbitror. Placuit enī ciceroni nr̄o beatū ee qui
veritatē investigat. etiā si ad ei9 inventionē no vale
at pvenire. Ubi hoc inq̄ cicero dixit. Et licenti9
cuius ignorat eū affirmasse vehement̄. nichil
ab hoīe pcipi posse. nichil qz remanere sapienti nisi
diligentissimā inquisitoēz veritatis. ppterea q̄ si incertis
rebz eet assensus. etiā si fortasse vere forent libe
rari errore no possent que maxia ē culpa sapien
tis. Quamobrē si et sapientē necio beatū ee credend
ē. et veritatis sola inquisitio pfcm sapie munus est
q̄ dubitam9 existimare beatā vitā etiā p ipam investi
gatoēz veritatis posse ptingere. Tum ille. Licet ne
tandē ad ea q̄ temere concessa st rursū redire. Hic
ego illi. Hoc no solent concedere iquā quos ad dispu
tandū no inveniendi veri cupiditas. sz ingenii
puerilis iactantia ipellit. Ita qz apud me non
solū cū adhuc nutriendi educandi qz sitis non
solū conceditur. sz etiā ne ipsi preceps abeat volo ad
ea oportere vos discutienda redire. que
concesseritis īcautius. Et licenti9. Non parvū
i philia pfcm puto inq̄ cū i comparatoe veri atqz inve
niendi contēpnit a disputante victoria. Itaqz li
benter obsequor. pceptis et snīe tue. et trigetiū meo
ad ea q̄ temere se concessisse arbitratur. iure enim meo
iuris ē. redire pmitto. Tum alipi9. suscepti muneris
a me officii nondū ptes esse vosmetipsi

reggnosat(is). Sz qm id iam dudu disposita pfectio
triumpe me cpellit. p meos quoqz mune(r) geminata
sibi ptate pticeps meu iudiciu no venuet usqz i
veditu meu. Video n. hos vrm etiamc longius
cpgressuri. Et cu discessissz: qd mgr licentiu terme
concesseras cpfer. Et ille. Teneo dedi mgr cycerone
fuisse sapiente. Ergo ne cycero sapiens non fuit. a
quo i latina lingua phia z inchoata e z pfca.
Et si cedda mq sapiente ee. no oia tn eo pbo. At q
oportz nilta eu alia refellas. ut no dpudere hoc
de quo agitr ipbare videaris. Et si hoc solu no vere
illu sensisse affirmac patus sim. Vera ut opinor
mihil invenisse nisi alicuius ponderis ad id qd volo
assendu raciones afferra. Urge mq ille. Et em
audea contere cu qui se cyceronis adusariu pfitet.
Hic trigetius volo attendas ait tu iudex noster.
quadmodu superius beatam vita diffinieris. Dixisti nam
beatu ee qui vm eam pte ai viuit. qua ceteris
cueniit ipare. Tu aut licenti volo uel mc m
coccedas. ia em libtate inqua magis nos vendi
catura se phia pollicetr. iugu illud auctoritatis
excussi. Pfectu no ee qui adhuc vitate requirat.
Tu ille post diucmu silenciu. no ccedo inquit.
Et trigetius. Cur quesso explica. Iste su em. z
habeo audire quo pacto possit z pfectus homo ee
z adhuc que vitate. Hic ille. Qui ad fine iquit
no puenit. fateor q pfectus non sit. Veritate aut
illa solu deu nosse arbitror aut forte hois mam
cu hoc corpus. hoc e tenebrosu carcere deliquerit.

Hominis autem finis est perfecte querere veritatem. Perfectum enim que-
rimus, sed tamen hominem. Et Trygecius: Non igitur potest beatus esse
homo. Quo enim, cum id quod magnopere concupiscat assequi
nequeat? Potest autem homo beate vivere, si potest secundum eam partem
animi vivere quam dominari in homine fas est. Potest igitur verum
invenire. Aut colligat se et non concupiscat verum, ne cum
id assequi non potuerit necessario miser sit. At hoc ipsum est
beatum hominis, ait ille, perfecte querere veritatem. Hoc enim est
pervenire ad finem ultra quem non potest progredi. Quisquis ergo
minus instanter quam oportet veritatem querit, ad
finem hominis non pervenit. Quisquis autem tantum quantum homo potest
ac debet dat operam inveniendi veritati, eciam si eam non
inveniat beatus est. Totum enim facit quod ut faciat natus
est. Inventio autem si defuerit, id deerit quod natura
non dedit. Postremo cum hominem necesse sit aut beatum esse aut
miserum, nonne dementis est qui dies noctesque quantum
potest instat investigande veritati miserum dicere? Beatus
igitur erit. Deinde illa diffinicio mihi, ut arbitror, uber-
tim suffragatur. Nam si beatus est, sicuti est, qui secundum eam partem
animi vivit quam regnare ceteris convenit, et hec pars racio
dicitur, quero utrum non secundum racionem vivat qui querit perfecte veri-
tatem. Quod si absurdum est, quid dubitamus beatum hominem dicere
sola ipsa inquisitione veritatis? Michi, ait ille, nec secundum
racionem vivere nec beatus omnino quisquis ~~err~~ videtur. Errat autem
omnis qui semper querit nec invenit. Unde tibi unum iam est demon-
strandum est, aut errantem beatum esse posse, aut cum qui que-
rit nunquam invenit non errare. Hic ille: Beatus errare
non potest. Et cum diu siluisset: Non autem errat, inquit, cum querit, ut non er-
ret, quia ut non erret perfecte querit. Et Trygecius:

aerrat

quidem magis querit · sed errat cum minime invenit · Ita
autem te consecuturum putasti quod erraret ille non verbis · quasi
nemo erret verbis · et quisquam non errat nisi verbis · Cum ergo
cum ille diu cunctaretur quid responderet · Diffiniendum vobis
est inquam quid sit error · Latius enim eius fines potestis
videre in quem iam penitus ingressi estis · Ego inquit Licencius
diffinire aliquid ydoneus non sum · quamvis errorem definire
sit facilius quam finire · Ego ait ille diffiniam quod mihi
facillimum est non ingenio sed causa optima · Nam errare
est utique semper querere numquam invenire · Ego inquit Licencius
si vel istam diffinitionem facile possem refellere · iam
dudum cause mee non defuissem · Sed quoniam res ipsa
per se ardua est et quoniam ita mihi apparet peto a vobis ut usque
in crastinam lucem questio differatur · si nichil hodie contra
videar reperire potuisse · cum id sedulo meditarer ipse volvens ·
Ego cum concedendum putarem non renuentibus ceteris ·
deambulatum ire surreximus · nobis autem inter nos multa
sermocinantibus ille in cogitatione defixus fuit · Quod cum
frustra esse sensisset relaxare animum maluit et vario se
miscere sermoni · Postea cum iam advesperasceret in eundem
conflictum redierant · Sed modum imposui persuasique ut
in alium diem differri paterentur · Inde ad balneas ·
Postera autem die cum sedissemus · Proferte inquam quod here
ri cepistis · Tunc Licencius · Distulimus inquit dispu
tacionem nisi fallor rogatu meo cum erroris diffi
nicio difficilia in certo · Hic plane inquam non erras ·
Quod ut tibi omen sit ad reliqua libenter optave
rim · Audi ergo inquit quod heri etiam nisi intercessisses
protulissem · Error michi videtur falsi pro vero ap

No

probacio. In quam nullo pacto incidit qui veritatem
querendam sibi existimat. Falsum enim non potest probare
qui probat nichil. Non igitur potest errare. Beatus autem esse
facillime potest. Nam ne longius abeam, si nobis ipsis
ut heri sicut cotidie vivere licet, nichil in [illegible]
cur nos beatos appellare dubitemus. Vivimus enim
magna mentis tranquillitate, ab omni corporis labe
animum vendicantes et a cupiditatum facibus longissime
remoti, dantes quantum homini licet operam racioni, hoc est
secundum divinam illam partem animi viventes, quam beatam esse
hesterna inter nos disputacione convenit. Atque ut opinor
nichil invenimus, sed tantum quesivimus veritatem. Potest igitur sola
inquisicione veritatis, etiam si eam invenire nunc possit, homo
beatam vitam attingere. Nam definicio tua vide quam facile
excludatur [illegible]. Errare esse dixisti semper querere
et numquam invenire. Quid si quisquam nichil querat et interrogatus
ubi[illegible] utrum nunc dies sit, temere statimque noctem esse
opinetur atque respondeat, nonne tibi videtur errare? Hoc igitur
errorum genus atrocissimum non complexa est definicio
tua. Quid si et non errantes complexa est? potest ne definicio
ulla esse viciosior? Nam si quis Alexandriam querat et ad
eam recto pergat itinere, non opinor potes eum errantem
vocare. Quid si eandem viam variis impeditus causis
longo agat tempore, et in ea morte preveniatur, nonne et
semper quesivit et numquam invenit, nec erravit tamen? Non
semper ille quesivit. Recte dicis atque licencius, et bene
admones. Inde enim prorsus nichil ad rem pertinet de-
finicio tua. Non enim ego beatum esse dixi qui semper quereret
veritatem. Quia ne si quidem potest. Primo quia non semper homo

deinde quod non eo quo tempore incipit esse homo. eo eo iam potest
etate impediente verum querere. Aut si secundum id putas dicen-
dum. si nichil temporis quo iam querere potest preterire patiatur. rursum
tibi alexandriam redeundum est. Hac enim quisque eo quo tempore
iter ingreditur vel etate vel negotiis sinitur pergere. accipe illam
viam. atque ut supra dixi. cum deviet nunquam. antequam tamen perveniat
vita excedit. Multum profecto errabis. si tibi errasse iste
videbitur. Cuius autem quo potuit tempore nec diligentie defecerit. nec
invenire potuit quo pergebat. Probare sit sic et mea de-
scriptio vera est. et cum eam non errat ille qui perfecte querit.
quamvis non inveniat veritatem. Beatus ergo est ob eam rem. quod secundum
rationem vivit. Tua vero diffinitio et frustrata est. et si non esset
nichil eam curare debere. si ex eo solum quod ego diffinivi
satis eam firmata est. Cur queso nondum est ista inter nos
questio disputata. Hic Trigetius. Das ne mihi sapientiam rectam
viam esse vite. Do inquit sine dubio. sed tamen volo mihi sapientiam
definias. ut sciam utrum quam mihi eadem tibi esse videatur. Et ille
parum tibi autem videtur definita. hoc ipso quo nunc interrogatus
es. et iam quod volui gessisti. Nisi enim fallor non falso recta via
vite sapientia nominatur. Tum licencius. nichil mihi tam ridiculum sapientia
quam ista diffinitio videtur mihi. Fortasse ait ille. Pedetemptim
tamen queso ut ratio perveniat risui tuo. Nichil enim contemptibilius
risu irrisione dignissimo. Quid enim ait ille. nonne fateris
vite mortem esse contrariam. Fateor ait. Michi igitur aliud
ille via vite nulla magis videtur. quam ea qua quisque per-
git ne in mortem incidat. Assentiebatur Trigetius. Ergo
si viator quispiam diverticulum vitans quod a latronibus ob-
sideri audierit. rectam viam pergat. atque ita evadat interitum.
nonne et viam vite et rectam secutus est. et eam sapientiam

nos solam. Definitio autem nichil complecti debuit quod esset
alienum. Itaque

nominat nemo. Quid igitur dicis recta vite via sapientia est.
Concessi enim esse. Sed rursus diffini si placet quid tibi videatur inquit
esse sapientia. Diu ille tacuit. Deinde. Eam iterum inquit
definitio si hoc tu michi finire statuisti. Sapientia est via
recta que ad veritatem ducit. Similiter et hoc inquit ille refel-
litur. Nam cum apud Virgilium Enee dicitur a matre. Perge
modo et qua te ducit via dirige gressum sequens hanc
dem viam ad id quod precatum id est ad verum pervenit. Concede si placet
ubi pedem ille incedens posuit sapientiam posse dici.
Quamquam stulte prorsus istam descriptionem tuam conor effugere.
Nam eam mea nulla plus adiuvat. Etenim sapientiam esse di-
non ipsam veritatem sed viam que ad eam ducit esse di-
xisti. Quisquis ergo hac utitur via sapientia profecto utitur
et qui sapientia utitur sapiens sit necesse est. Sapiens
igitur erit ille qui perfecte quesierit veritatem etiam si
ad eam nondum pervenerit. Nam via que ducit ad veri-
tatem nulla ut opinor intelligitur melius quam diligens
inquisitio veritatis. Hac igitur sola via utens iam iste sa-
piens erit. At nemo sapiens miser. Omnis autem homo aut
miser aut beatus est. Beatum igitur faciet non tantum inventio
sed ipsa per se investigatio veritatis. Tum ille arridens mito
inquit michi ista contingunt dum adversariis in re non diffi-
nitia fidens assentior. Cum vero ego sim magnus diffi-
nitor autem quod in disputando magis supervacaneum de-
puto. Quis enim modus erit si ego rursus velim de-
finiri abs te aliquid et rursus eiusdem diffinitionis verba
et consequenter item singillatim omnia fingens quo nichil
intelligam diffinire flagitem. Nam quid planissimum
non meo iure definiri cogam si iure a me sapientie

diffinicio postulat. Cui enim ubi in aliis meis aperio
re notione natura esse voluit quod sapientie. Sed ne
scio quo cum mentem meam velut portum notio ipsa
religaverit, et uborum sibi qui vela tetenderit. occurrent
statim calumpniatorum mille naufragia. Quo fit ut aut
deffinicio sapientie ne requiratur, aut iudicem me in eius proditionem
mi dignetur descendere. Tum ego cum iam stilus noster ipse
diem et cum de integro magnum quoddam diffundendum vi-
deretur oboriri. in alium diem distuli. Nam disputare
ceperamus provecta iam in occasum declinante. Dies quippe pene
totus. cum in rebus rusticis ordinandis. tum in recensione
primi libri Virgilii peractus fuit. Deinde mox ut
illuxit ita enim vos eam constitute ut largum
ocii otium statim peragendum negocium susceptum est. Tum
ego. Heri postulasti inquam Trigeti ut a iudicis munere
ad sapientie proximum descenderes. quasi quicquam in sermone
vos adversarium sapientia pateretur. a te ea defendente ita
laboraret ut magis implorare deberet auxilium. Nam
neque inter vos aliud quaerendum natum est. quam quid sit sapientia.
in quo eam minime neuter oppugnat. quia uterque desiderat.
neque si tu in definienda sapientia defecisse te putas. propter-
ea velud defensio sententie tue tibi deserenda est. Itaque
a me nichil aliud habebis quam diffinitionem sapientie. que nec
mea nec noua est. sed et priscorum hominum. et quam vos miror
non recordari. Non enim nunc primo auditis. sapientiam
esse rerum humanarum divinarumque scientiam. Hic Licentius.
quem post istam diffinitionem diu putabam quesiturum esse
quid diceret subiecit statim. Cur ergo queso sapientem
non vocamus flagiciosissimum illum hominem. quem ipse bene

nominis permulta scortata ploris dissolui. albicerium dico
illum qui apud cartaginem multos annos consulentibus
mira quedam et certa respondit. Innumerabilia commemorare
possem. sed et apud eos loquor qui experti sunt. et pauca
mihi satis sint. ut ad id quod volo. Nonne cochlearium
mihi autem dicebat cum domi non inveniretur. tuo iussu per
cunctatus non solum quid quereretur verum etiam nominatim cuius esset
et ubi lateret. citissime verissimeque respondit. Item me
presente omitto illud quod in eo quod rogabatur. nichil
omnino falsum est. Nonne cum puer qui nummos ferebat. cum eorum
parte aliqua ad eum pergeremus furatus esset. omnes sibi numerari ius
sit. coegitque illum ante oculos nostros quod abstulerat reddere
cum ipse nec eosdem nummos vidisset. nec quantum sibi
allatum fuisset audisset a nobis. Quid quod doctissimum et claris
simum virum flaccianum mirari solitum esse abs te acce
pimus. Qui cum de fundo emendo esset locutus ad illum
divinum rem ita detulit ut quid egisset si potis esset ediceret.
Atque ille statim non modo negocii genus sed etiam quod ille vehe
menter clamabat admirans ipsum fundi nomen pronunciavit
cum ita esset absurdum ut vix eius flaccianus ipse me
minisset. Iam illud sine stupore animi non queo dicere. quod
amico nostro discipulo tuo sese volenti exagitare. pro
gitantique insolenter ut diceret quid secum ipse tacitus volveret
virgilii versum eum cogitare respondit. Cum ille obstupefactus
negare non posset. perrexit querere quisnam versus ille esset.
Nec albicerius qui grammatici scolam vix transiens viderat
aliquem versum ipsum securus et garrulus canere dubitavit.
Num igitur aut res vane non erant de quibus ille consule
batur. aut sine vera divinarum scientia tam certa consulentibus

etiam

et ita respondit. At utrumque absurdum est. Nam et huma-
ne rerum nichil sit aliud. quam rerum hominum nec augetur minimi
fundus postremo ipsa etiam cogitatio. et rerum divinas quas
non recte arbitrer esse per quas homini divinatio ipsa contingit.
Sapiens ergo fuit albicerius. si sapientiam rerum humanarum di-
vinarumque scientiam illa diffinitione concedimus. Hic ego
primo inquam scientiam non appello in qua ille qui eam profitetur
aliquando fallatur. Scientia enim non solum comprehensis sed ita comprehen-
sis rebus constat. ut neque in ea quisquam errare nec
quibuslibet adversantibus impulsus nutare debeat. Unde ve-
rissime a quibusdam philosophis dicitur in nullo eam posse nisi
in sapiente inveniri. qui non modo perceptum habere debet id
quod tuetur ac sequitur. verum etiam inconcussum tenere. Scimus autem
illum quem commemorasti. multa sepe falsa dixisse. quod non
solum aliis mihi referentibus cognovi. sed presens aliquando ille percepi. ipse
Tunc ne igitur scientem vocem cum sepe falsa dixerit. quem
non vocarem scientem si cunctanter vera dixisset. Hoc me et de
aruspicibus et de auguribus et de hiis omnibus qui sidera
consulunt. et de coniectoribus sompniorum dixisse putatote.
Aut aliquem ex hoc genere hominum proferte si potestis. qui
consultus numquam de responsis suis dubitaverit. numquam pos-
tremo falsa viderit. Nam de vatibus nichil mihi pu-
to esse laborandum qui mente loquuntur aliena. Deinde
res humanas esse ut concedam res hominum quamquam tu existi-
mas mihi esse quod nobis vel dare vel eripere casus potest.
Quod cum rerum humanarum scientia dicitur eam dici. qua quisque
novit. vel quot vel quales fundos habeamus. quid au-
ri. quid argenti. quid denique alienorum carminum cogite-
mus. Illa est humanarum rerum scientia. que novit lumen

prudencie temperancie decus · fortitudinis robur ·
iusticie sanctitatem · Hec enim sunt que nulla fortuna
metuentes vere nostra dicere audemus · Que si albi-
cerio dedicasses · numquam in eadem tam luxuriose decep-
torem vixisse · Quod autem dixit quod versum volvebat
animo ille a quo consulebatur · neque hoc puto inter res
minimas esse mentis nostre · non quo negem honestissimas disci-
plinas ad possessionem quandam nostri animi pertinere · sed quia
versum alienum etiam imperitissimis cantare ac pronunciare con-
cessum est · Ideoque talia cum in memoria nostra versantur
non mirum est si sentiri possunt ab huiusmodi aereis animalibus
quibusdam vilissimis quos demones vocant · a quibus
nos superari acumine ac subtilitate sensuum posse
concedo · ratione autem nego · atque id fieri nescio quo
modo secretissimo atque a nostris sensibus remotissimo
Non enim si miramur apiculam melle posito nescio qua
sagacitate qua hominem vincit undecumque advolare · ideo
eam nobis preponere aut saltem comparare debemus · Itaque vel-
lem magis iste albicerius ab eo qui discere cupiebat in-
rogatus ipsa metra docuisset vel coactus a quopiam
consultore de re sibi statim proposita universos propositos cecinisset ·
Quod cum Flaccianum sepe dixisse soles commemorare
cum illud divinatoris genus magna mentis altitudine
derideret atque despiceret · ideoque nescio cui abiectissime
animule sic enim dicebat tribuendum · quo ille quasi spiritu
admonitus vel inflatus hec unde solitus esset ·
Querebat enim vir ille doctissimus ab hiis qui etiam
mirarentur · num grammaticam vel musicam vel geometricam
posset albicerius docere · Quis autem illum nosset et non

istorum omnium peritissimum faceret. Monebat ad extremum
hortabatur ut alios suos qui talia didicissent illi di-
vinationi si dubitaret conferrent. darentque operam his
disciplinis instruere atque adminiculari suam mentem. quibus
aeriam istam invisibilium animantium naturam transilire et eam
supervolare contingeret. Nam res divine cum omnibus compara-
tibus meliores augustiores que multo quam humane sunt.
quo pacto eas ille assequi poterat. qui quid esset ipse ne-
sciebat. Nisi forte existimas sidera que cotidie contem-
plamur. magnum quiddam esse in comparatione verissimi et se-
cretissimi dei. quem raro fortasse intellectus. sensus autem
nullus attingit. Hec autem presto sunt oculis nostris.
Nec ista igitur sunt illa divina qualia se scire sola sapientia
confitetur. Cetera autem quibus isti nescio qui divinantes vel
ad vanam iactanciam vel ad questum abutuntur. pro sideribus
viliora perfecto sunt. Non igitur albicerius rerum humanarum
ac divinarum sciencie particeps fuit. frustra igitur abs te isto modo
diffinitio nostra temptata est. Postremo cum quas putes res
humanas atque divinas esse. nos vilissimum ducere et omnino contem-
nere optemus. quero in quibus rebus querat tuus ille sapiens
veritatem. In divinis ait ille. Nam virtus est in homine sine du-
bitatione divina est. Has igitur albicerius iam sciebat. quas
tuus sapiens semper inquirit. Tum licentius. Divinas ait et ille
noverat sed non eas que a sapiente querende sunt. Cuius
enim non conturbat omnem loquendi consuetudinem si cui divinacionem
concedat adimat res divinas e quibus divinatio nominata
est. Quare illa vestra diffinitio nisi fallor nescio quid
aliud. quod ad sapientiam non pertinet inclusit. Tum tri-
getius. Diffinitorem inquit istam defendet si libebit ille

qui ptulit. Nūc m̄ tu volo ī videas ut tandē ad id q̄d
agit̄ veniam9. Istic sū inq̄ ille. Dab ne ait albicerium
scisse vm̄. Do inq̄. Melior ḡ tuo sapiente. Nullomo
ait ille. Nā q̄ gen9 vei sapiens requirit nō solū ille
delirus ariolus. Sȝ ne ipe quidē sapiēs dū ī hoc corpe
vivit assequit̄. Sȝ tn̄ tm̄ ē. ut mlto sit prestabili9 hoc
sp̄ querere. q̄ illud aliqn̄ īvenire. Recte ē ait trigetio ut
m̄ ī angustiis diffinicio illa subveniat. Que si ppea
tibi viciosa visa ē. qȝ cplexa ē eū q̄ nō possim9 vocare
sapientē. q̄ro utrū eā pbes. si sapiam rerū huanarū et di
narū qȝ sciam dicim9. sȝ earū q̄ ad btam vitā ptineant.
Est inq̄ ille et ista sapia. sȝ nō sola. Unde supior diffinicio
īvasit alienū. hec aūt ppriū deseruit. Quare et illa invadē
ista stulticie notari pt. Etenī ut iā ipe cpplectar diffi
nicōne q̄d sentio. sapia m̄ videt̄ ēē rerū huanarū et
divinarū que ad btam vitā ptineant. nō scia so
lū. sȝ et diligens inquisicio. Quā descripsionē si par
tiri velis. pma ps que sciam tenet dei est. hec aūt
que īquisitōe ↄtenta ē hoīs. Illa igr̄ deus. hac aūt
homo btūs est. Tū ille miror inq̄ sapientē tuū quo
mō asseris frustra operam ↄsumere. Quō inq̄ licencius frustra
cū tanta mercede ↄquirat. Nā hoc ipo quo q̄rit sa
piens ē et quo sapiens eo btūs. cū ab omibȝ īvolucris
corpis mentē q̄ntū pt evolvit et seipm̄ ī semetipm̄ col
ligit. cū se nō pmittit cupiditatibȝ laniandū. sȝ ī se
atqȝ ī deū sp̄ tranquillus intendit. ut et hic q̄d btūm
ē sup̄ inter nos ↄvenit roē pfruat̄. et extremo die
vite ad id q̄d cupivit adipiscendū repeiat̄ parat9.
fruat̄qȝ merito divina btitudine. qui huana sit ante

perfectus. Tu ergo cum urgeres quod sibi esset videndum dum quae-
reret, non puto imperite Licentium et huic argumento defuturum, si
eum ociose quaerere permitteres. Ubi enim ei quovis loco desunt
ad videndum? Nam primo ipse intulit, cum de beata vita quaes-
tio nata esset, et beatum solum non nisi sapientem esse, siquidem stulti-
cia et stultorum iudicio misera est, perfectum sapientem esse de-
bere. Non autem perfectum esse qui adhuc verum quid sit inquirit; unde
ne beatum quidem. Cui loco tu cum molem auctoritatis obiceres,
molestie aliquantum Ciceronis nomine perturbatus, tum se statim erexit
et generosa quadam contumacia in verticem libertatis exsiluit,
rursumque arripuit quod erat de manibus violenter excussum,
quaesivitque abs te utrum tibi perfectus qui adhuc quaereret
videretur, ut si fatereris non esse perfectum, ad caput rediret,
demonstraretque si posset per illam diffinitionem perfectum esse hominem
qui secundum legem mentis vitam gubernaret, ac per hoc beatum
non perfectum esse non posse. A quo te laqueo cum expedisses
callidius quam putabam, et perfectum hominem esse dixisses inquisitorem
diligentissimum veritatis, ipsa vero illa diffinitione qua beatam vitam
illam demum esse dicebamus quae secundum rationem ageretur, tum praesidentius
apertius quam pugnasses, ille tibi plane repositus. Nam oc-
cupavit praesidium tuum, ubi pulsus esses summa rerum amisis-
ses, nisi te induciae reparassent. Ubi enim arcem locave-
runt Academici quorum tueris sententiam nisi in erroris diffini-
tione? Quae tibi nisi noctu fortasse per somnium rediret in
mentem, iam quod responderes non habebas, cum in exponenda
Ciceronis sententia ipse eam turpe ante commemoraveris. Deinde
ventum est ad diffinitionem sapientiae. Quam tu tanta callidi-
tate labefactare conatus es, ut tua furta nec ipse
compilator tuus Albicerius fortasse deprehenderet. Quanta tu

vigilantiam quaestionis urbibus restitit qua te pene involve-
rat atque depressit nisi te postremo tua diffinitione nova
tutatus es dicens quod humana esse sapientiam inquisitionem veri-
tatis ex qua propter animi tranquillitatem beata vita contingeret. Huic iste
sententie non ridebit. Presertim si in prorogando dici ut pre-
que restat reddi sibi gratiam postulabit. Sed ne lon-
gum faciamus. iam si placet sermo iste claudatur in quo moderatum
etiam superfluum puto. Tractata etenim res est pro suscepto ne-
gotio satis: que post pauca dico posse verba finiri: nisi
expetere vos vellem nervos quam mores et studia que magis
magis cura est explorare. Nam cum instituissem vos ad
querendam veritatem magnopere hortatus: cepi ex vobis
querere quantum in ea momenti poneretis. Omnes autem posuistis
tantum ut plus non desiderem. Nam cum beati esse cupiamus sive
id fieri non potest nisi inventa sive non nisi diligenter quesita veritate
postpositis ceteris omnibus rebus nobis si beati esse volumus perqui-
renda est. Quo ubi ista ut dixi iam disputationem
Trygetius et relatam in litteras mittamus Licentii potissimum
patri tuo. aug erga philosophiam iam prius animum teneo. sed adhuc que
admittat quo fortuna. Incendi autem in hec studia vo-
hementius poterit cum te ipsum iam meum sic vivere non
audiendo solum sed etiam legendo ista cognoverit. Tibi
autem si ut sentio achademici placent vires ad eos defe-
ndendos validiores para. Nam illos ego reos citare
decrevi. Que cum essent dicta prandium paratum
nuntiatum est atque surreximus.

Incipit liber 2us sancti augustini episcopi de achademicis.

Si quam necesse est disciplinam atque scientiam sapientiae habenti esse non posse sapientem, tam eam necesse est inveniri dum quaeritur. Omnibus profecto achademicorum vel calumpnia vel pertinacia vel pervicacia vel ut ego interdum arbitror congrua illi tempori ratio simul cum ipso tempore et cum ipsis carneadis ciceronis corporibus sepulta foret. Sed quia sive vite huius multis variisque iactacionibus romaniane ut in te ipso probas sive ingeniorum quodam stupore vel socordia vel tarditate torpentium sive desperatione inveniendi quia non quam facile oculis ista lux tam facile mentibus sapientie sidus oboritur sive etiam qui error omnium populorum est falsa opinione invente a se veritatis nec diligenter homines querunt si qui querunt et a querendi voluntate avertuntur evenit ut scientia raro paucisque contingat. Ex quo fit ut achademicorum arma quando cum eis ad manus venitur nec mediocribus viris sed acutis et bene eruditis invicta et quasi vulcania videantur. Quam ob rem contra illos fluctus procellasque fortune cum obnitendum sit remis quibuslibet virtutum in primis divinum auxilium omni devotione atque pietate implorandum est ut intentio constantissima bonorum studiorum teneat cursum suum a quo eam nullus casus excutiat quo minus illam philosophie tutissimus iocundissimusque portus accipiat. Hec prima causa tua est hinc tibi metuo hinc te cupio liberari hinc si modo dignus sim qui impetrem cotidianis votis auras tibi prosperas orare non cesso. Oro autem ipsam summi dei virtutem atque sapientiam. Est aliud quam misteria nobis tradunt dei filium.

Incipit liber secundus sancti augustini contra achademicos

Multum me autem adiuvabis per te desperante si non vale-
comparandi vel posse desperes. miraris quod nobiscum et tu non solum altitudi-
dotis sed et bonitate atque illa tua naturali mentis [illegible] quam [illegible] admi-
[illegible] qua te quero. qua singulariter delector. quam [illegible] nubi-
vox. que inter per nefas illis vero domesticarum omnibus latere
quam fulmen involvit. et multos ac pene omnes latere non
me autem et alios vel certe familiarissimos tuos latere non
potest. qui sepe non solum absente audivimus murmurum
tua. sed et nonnulla fulgura fulminibus propiora conspe-
ximus. Quis enim ut cetera preter te taceam. et semel commemo-
rem. quis inquam tam subito umquam tantam commotionem
lumine mentis emicuit. ut sub uno fremitu rationis
et quadam claritate temperantie uno die illa et pridie
sevissima penitus libido moreretur. Ergo ne non hor-
aliquando ista virtus et multorum desperantium risus in hor-
rore stuporemque convertet. et locuta in terris quasi quedam futu-
rorum signa rursus proiecto totius corporis onere recurret in
celum. Ergo ne augustinus de romaniano isto frustra
dixit. Non sinat ille cui me totum dedi quem nunc
recognoscere aliquantum cepi. Ergo aggredere mecum philosophiam
quidquid te anxium sepe atque dubitantem admirabiliter solet
movere. Non enim metuo aut segnitiam morum a tua
diversitate ingenio tuo. Quis te quam aliquantum vestimenta
gressum est in sermonibus nostris vigilantior. quis acutior
apparuit. Ergo ne tibi gratiam non rependabo. An forte
tamen paululum debeo. Tu me adolescentulum pau-
perem ad peregrina studia pergentem et domo et sumptu
et quod plus est animo excepisti. Tu patre orbatum ami-
citia consolatus es. hortatione animasti. ope ad-

ministri. Tu in meo ipso municipio favore familiaritate
communicatione domus tue pene tecum clarum primatemque
fecisti. Tu cartaginem illustrioris professionis gracia
remeantem. cum tibi soli et meorum nulli consilium meum
spemque aperuisse. quamvis aliquantum illo tibi insito. quia ibi iam
docebam. patrie amore cunctatus es. tamen ubi evincere
adolescentis cupiditate. ad ea que videbantur meliora
tendentis nequivisti: ex dehortatore in adiutorem mira
benivolentie moderatione conversus es. Tu necessariis omnibus
iter adminiculasti meum. Tu ibidem rursus qui cuna
bula et quasi nidum studiorum meorum foveras iam volare
audentis sustentasti indumenta. Tu etiam cum te absente
atque ignorante navigassem. nichil succensens quod non
tecum communicassem ut solebam. atque aliud quidvis quam
contumaciam suspicans. mansisti inconcussus in amicitia.
nec plus ante oculos tuos liberi deserti a magistro
quam mee mentis penetralia puritasque versata est. Pos
tremo quicquid de ocio meo modo gaudeo. quod a superfluarum
cupiditatum vinculis evolavi. quod depositis oneribus
mortuarum curarum respiro resipisco redeo ad me. quod
quero intentissime veritatem. quod invenire iam ingredior.
quod me ad summum ipsum modum perventurum esse confido. tu
animasti. tu impulisti. tu fecisti. Cuius autem minister
fueris plus adhuc fide concepi quam ratione comprehendi.
Nam cum presens presenti tibi exposuissem interiores motus ani
mi mei vehementerque ac sepius assererem nullam
michi videri prosperam fortunam nisi que ocium philosophandi
daret. nullam beatam vitam nisi qua in philosophia viveretur.
Sed me tanto meorum onere quorum ex officio meo vita penderet

defectibus mortibus atque mutationibus vel pudoris vani mei ut
inepte in ceterorum miserie refrenarer tam magno ex
elatus gaudio tanto studio huius vite inflammatus ardore
ut te diceres si tu ab illarum importunarum litium vincu
aliquo modo exemeris omnia mea vincula in primo mom
tum meum propinquatione rupturum. Itaque cum admoto
nobis fomite discessisse nuper cessaremus inhiantes
in philosophiam atque illam vitam que inter nos placuit
atque convenit prorsus nichil aliud cogitare atque id constan
quidem sed minus acriter agebamus. Putabamus tamen
nos satis ^nos agere. Et cum nondum aderat ea flamma que summa
nos arreptura erat illam quam lenta estuabamus arbi
trabamur esse vel maximam. cum ecce tibi libri quidam pleni
ut ait Celsinus bonas res arabicas ubi exhalarunt
in nos ubi illi flammule instillaverunt preciosissimi
paucissimas unguenti guttas incredibile Roma
niane incredibile et ultra quam de me fortasse et tu
credis. Quid amplius dicam. Etiam mihi ipsi de
me ipso incredibile incendium concitarunt. Quis
tunc me honor que hominum pompa que inanis fame
cupiditas quod denique huius mortalis vite fomentum
atque retinaculum commovebat. Prorsus totus in me
cursim redibam. Respexi tamen fateor quasi de itinere
in illam religionem que pueris nobis insita est et
medullitus implicata verum autem ipsa ad se nescien
tem rapiebat. Itaque titubans properans hesitans
arripio apostolum Paulum. Neque enim vere inquam isti tan
ta potuissent vixissentque ita ut eos vixisse ma
nifestum est si eorum littere atque rationes huic tanto

bono adiungerentur. Perlegi totum intentissime atque cau-
tissime. Tum uero conspicuo tuo ita lucem aspersit tanta se
mihi philosophie facies aperuit ut non dicam tibi qui eius incog-
nite fame semper inhiasti. sed si ipsi aduersario tuo a quo
nescio utrum plus exercearis quam impediaris eam demon-
strare potuissem. ne ille et Baias et amena po-
meria et delicata nitidaque conuiuia et domesticos
histriones. postremo quicquid eum acriter commouet in quascumque
delicias abiciens et relinquens ad hanc pulchritudinem
blandus amator et sanctus mirans anhelans estuans
aduolaret. Habet enim et ille quod fatendum est quoddam
decus animi uel potius decoris semen quod in ueram
pulchritudinem nitens tortuose ac defor-
miter inter scabra uiciorum et inter opinionum fallacium
dumeta frondescit. Tamen non cessat frondescere et pau-
cis acute ac diligenter in densa intuentibus quantum si-
nitur eminere. Inde est illa hospitalitas. inde in con-
uiuiis multa humanitatis condimenta. inde ipsa elegancia
nitor mundissima facies rerum omnium et undique circumfusa p-
... adumbrate uenustatis urbanitas. Philoca-
lia ista uulgo dicitur. Ne contempnas nomen hoc ex uul-
gi nomine. Nam philocalia et philosophia prope similiter cognominate
sunt et quasi gentiles inter se uideri uolunt et sunt. Quid est enim
philosophia? ^ Nonne ipsa est uera pulchritudo? Germane igitur
iste sunt prorsus et eodem parente procreate. sed illa uisco libidi-
nis detracta celo suo et inclusa cauea populari. ui-
ciniam tamen nominis tenuit ad commonendum aucupem ne se
contempnat. Hanc igitur sine pennis sordidatam et egentem
uolitans libere soror sepe agnoscit. sed raro

^ Amor sapientie. Quid philocalia? Amor pulchritudinis. Quere
de grecis. Quid ergo sapientia?

libeat. Non enim philocalia ista vulgi generis ducat agnoscit
nisi philosophiam. Etiam tota fabula iam subito expositus fuit
si licentius tecum suavius meditabatur. Poeta enim
pene perfectus. Ergo si ille varium pulchritudinis tue falso
amator et sanatis venundatis quam paulum possum
tueri quanta voluptate philosophie gremio se involvet quo
ibi te cognitum sicut verum fratrem amplectetur? Miraris
hec et forsitan rides. Quid si hec expolitiue ut volebam?
Quid si saltem vox, si adhuc facies videri a te non potest,
ipsius philosophie possis audire? Mirareris profecto, sed non videres,
non desperares. Crede mihi, de nullo desperandum est, de tali-
bus autem minime. Omnino nostri exempla facile eva-
dit. Facile evolat hoc genus avium multis inclusis
multum mirantibus. Sed ad nos redeamus, nos inquam,
Romaniane, philosophemur. Reddam tibi gratiam.
Iam filius tuus cepit philosophari. Ego eum reprimo
ut disciplinis necessariis prius excultus vigentior et
firmior insurgat. Quarum te ne metuas expertem. Nam
si bene te novi auras tantum libere opto. Nam
de indole quid dicam? Utinam non tam rara esset in hominibus.
Quod etiam in te restant duo vitia et impedimenta inve-
niende veritatis, a quibus tamen non multum timeo. Timeo
tamen ne te contempnas atque inventurum esse desperes, aut
ne invenisse te credas. Quorum primum si tibi inest,
ista fortasse disputatio detrahet. Sepe enim
succensuisti achademicis eo quidem gravius quo mi-
nus eruditus esses, eo libentius quo veritatis amore
illiciebaris. Itaque iam cum Alipio te fautore confligam

et tibi fa

et tibi facile persuadebo quod volo, probabiliter tamen. Nam ipsum
verum non videbis nisi in philosophiam totus intraveris. Illud
autem alterum quod te fortasse aliquid invenisse presumis, quamvis totum
iam a nobis quereres dubitans quam discesseris, tamen si quid
superstitionis in animum revolutum est, eicietur profecto vel
cum tibi aliqua inter nos disputatio de religione mi-
sero vel cum pluribus tecum multa contulero. Ego enim nunc
aliud nichil ago quam me ipsum purgo a vanis pernici-
osisque opinionibus. Itaque non dubito melius michi
esse quam tibi. Unum tamen est unde invideam fortune tue, quod solus
frueris Luciliano meo. An et tu invides quod dixi meo?
Sed quid dixi aliud quam tuo et omnium quicumque unum sumus?
De quo tamen ut subvenias desiderio meo, quid te ro-
gem? Tu te ipse pro me rogo quantum scis quod debeo. Sed
nunc ambobus dico: cavete ne quid vos nosse arbitremini
nisi quod ita didiceritis saltem ut nostis unum duo tria
quatuor simul collecta in summam fieri decem. Sed item cavete
ne vos in philosophia veritatem aut non cognituros aut nullo modo
ita posse cognosci arbitremini. Nam michi credite vel
potius illi credite qui ait: Querite et invenietis. Nec
cognitionem desperandam esse et manifestiorem futuram quam sunt
illi numeri. Nunc ad propositum veniamus. Iam enim sero cepi
metuere ne hoc principium modum excederet, et non leve est. enim
Nam modus procul dubio ubique divinus est. Sed fefellerit cum
dulciter duceret. Ero cautior cum sapiens fuero. Post pri-
mum sermonem quem in primum librum contulimus, septem ferme diebus
a disputando fuimus otiosi cum tres tantum Virgilii libros post
primum recenseremus atque ut in tempore congruere videbatur tractaremus.
Quo tamen tempore Licentius in poetice studium sic inflammatus est

ut aliquantum in eam reprehendendus videretur. Ita enim ab
hac intentione ad nulla se vero devocari libenter
ferebat. Tandem tamen ad retractandam quam distule-
ramus de achademicis questionem. cum a me spiritu poni-
limine philosophie laudacione non invitus accessit. Et fere
dies ista serenus effulserat. ut nulli prorsus rei
magis quam serenandis animis nostris congruere videretur.
Maturius itaque solito lectos reliquimus. paululumque
cum rusticis egimus quod tempus urgebat. Tum alipius.
antequam vos inquit audiam de achademicis disputantes.
volo mihi legatur sermo ille vester quem dicitis me absente
pertractatum. Non enim possum aliter cum inde huius disputa-
tionis occasio nata sit. in audiendis vobis non aliquantum pe-
errare quin etiam laborarem. Quod cum factum esset. et in eo pe-
ne totum antemeridianum tempus consumptum videremus. re-
dire ab agro qui deambulantes nos acceperat do-
mum instituimus. Et licentius. queso inquit antequam pran-
deamus mihi totam achademicorum sententiam exponendo
repetere ne graveris. ne quid in ea me effugiat quod pro
partibus meis sit. Faciam inquam et eo libentius quod istinc
re cogitans parum prandeas. Ne inquit ille istinc me-
securum sis. Nam et multos et maxime patrem meum
sepe animadverti eo edaciorem quo refertior curis esset.
Deinde tu quoque de istis metris cogitantem non
sic expertus es. ut cura mea mensa secura sit.
Quod quidem apud meipsum mirari soleo. Quid enim sibi
vult. quod tunc cibum pertinacius appetimus. cum in alia
intendimus animum. Aut quid est qui manibus et dentibus
nostris occupatis nobis minus importunus fit. Audi-

potius inquit de achademicis quos rogaveras ne
te metu ista dolente non solum in epistulis sine me
tuo sed et in questionibus patiar. Si quid autem pro mea
parte occultabo. procedet alipius. Bona fide tua inquam
opus est. alipius. Nam si metuendum est ne aliquid oc
cultes. a me deprehendi posse difficile arbitror
cum a quo me ista didicisse. nullus qui me novit ig
norat. postea cum in procedendo vero non magis dicto
re quam animo tuo consulturus sis. Age inquam bona fide.
quam de iure perscribis. Nam achademicis placuit.
nec hominem sciam posse contingere. earum dumtaxat verum
que ad philosophiam pertinent. nam cetera curare se carne
ades negabat. et tamen hominem posse esse sapientem sa
pientis quoque totum munus. ut abs te quoque licenti
illo sermone dissertum est in conquisitione veri explicari.
ex quo confici ut nulli etiam rei sapiens assentiatur
verbis incertis. Que omnia incerta esse non dicebat solum
vero. Sed illa stoyci zenonis diffinitione arripuisse
videbantur. qui ait id verum percipi posse quod ita esset
animo impressum. ex eo unde esset ut esse non posset. ex eo
unde non esset. Quod brevius planiusque sic dicitur. hiis sig
nis verum posse comprehendi que signa non potest habere
quod falsum est. hoc prorsus non posse inveniri. vehe
mentissime ut convinceret incubuerunt. Inde disse
siones philosophorum inde sensuum fallatie. inde sop
nia. furoresque. inde phendomene et solite inillius
cause procinio viguerunt. Et cum ab eodem zenone
accepissent nichil esse turpius quam opinari. confecerunt
callidissime ut si nichil percipi posset et esset opinatio

errare enim necesse esse quod sapienti nefas est. si assentiatur. va
sed copiosissimis rationibus affirmabat. Sed verum non posse comprehendi ex

turpissimum. nichil umquam sapiens approbaret. Hinc eis
invidia magna conflata est. videbatur enim esse consequens
ut nichil ageret qui nichil approbaret. Unde dormientem
semper et officiorum omnium desertorem sapientem suum achademici
describere videbantur. quem nichil approbare censebant. Hic
illi inducto quodam probabili quod etiam verisimile nomina-
bant. nullo modo cessare sapientem ab officiis asserebant. cum ha-
beret quod sequeretur. Veritas autem sive propter nature vel ob
tenebras quasdam sive propter similitudinem rerum
vel confusa latitaret. quamvis et ipsam refrenationem
et quasi suspensionem assensionis magnam ipsius actionem
sapientis esse dicebat. Videor michi breviter totum ut voluisti
exposuisse. nichil que recessisse a prescriptione alipi tua
id est egisse ut dicitur bona fide. Si enim aliquid aut non
ita ut est dixi vel forte non dixi nichil voluntate mea
me factum est. Bona igitur fides est ex animi sententia homini enim
homo falsus docendus fallax cavendus esse videtur. Quorum
prius ingenium bonum. posterius discentis cautum desiderat. Tum alipius
plus gratum michi habeo. cum et licentius a te satis factum sit tibi
et me onere imposito relevasti. Non enim magis mi-
verendum erat. ne quid explorandi mei causa minus a
te diceretur. nam aliomodo qui fieri potuisset quam si in quo
te probare fuisset necesse. Quare sapis. ne illud quod deest nove
rum percunctationi quam ipsi percunctanti de differentia nove
ac veteris achademie ne te pigeat exponere. Plus
michi fateor piget. Quare benignitatem deris nam hoc quod
memoras ad rem maxime pertinet negare non possum. sed
me paululum conquiescente apud me distinguere ista
et causam nove achademie aperire volueris. Dixerim

me quoque a prandio avocare te voluisse. nisi et magis
te a licentio territum dictum putarem. Al. eius. Postulatio
itaque nobis proposuisset ut ei ante prandium quidquid huius involu
cionis esset expedirem. Et cum reliqua dicere tenderem. in
nostram domum iam eramus ita nos tunc in prandium
cepit. ut libera faciendi locus non esset. Deinde cum
tantum alimentorum accepissemus quantum compescende fami satis
esset ad pratum regressis nobis alipius comparatam
inquit sine tue nec ausim recusare. Si enim nichil
me fugerit gratabor tum doctrine tue tum etiam memorie
mee. Ac si in aliquo forte aberravero. revocabis id
ut deinceps huiusmodi delegationem non pertimescam. Nove
achademie dissidium non tam contra veterem conceptum quam contra
stoycos arbitror esse commotum. nec vero dissidium putandum.
Siquidem a zenone illatam novam questionem dissolvi
discuti que oportebat. Nam de non percipiendo quamvis illis
conflictationibus agitata incolens tamen et veterum acha
demicorum mentes. sinam non impudenter existimata est.
Quod et ipsis Socratis platonis que ac reliquorum veterum
auctoritate probari facile est. qui se hactenus crediderunt
posse ab errore defendi. si se assensioni non temere
commisissent. Quamvis propriam de hac re disputationem in scolas
suas non introduxerint. nec ab illis enucleate aliqu
ando quesitum sit percipi necne veritas possit. Quod cum zeno
hoc novum intulisset contenderetque nichil percipi pos
se nisi quod sic verum ita esset ut dissimilibus notis a falso
discerneretur. neque opinationem subeundam esse sapienti.
atque id archesilas audisset negavit huiusmodi quidquam posse
ab homine reperiri neque illi opinionis naufragio sapi

entis quirenda esse vita. Unde et gelusin nulli
rei esse assenciendum. Verum enim ita res se habet ut
vetus achademia magis aucta quam obpugnata vi-
deretur extitit philonis auditor anthiochus qui ut
nonnullis visus est glorie cupidior quam veritatis in simul
tatem adduxit achademie utrusque sinias. Dicebant
enim verum insolita et ab opinione veterum remotissima
achadeicos novos conatos inducere. in qua re veteribus
tum phisicorum aliorum quoque magnorum philozophorum ipsos
vabat fide. ipsos autem achademicos obpugnans quasi
vel sile contendere sequi cum ipsum verum se ignoravere fu-
tur. Multaque argumenta collegerat quibus nunc si-
psedendum arbitror. Nichil enim magis defendebant achademici
quam prope posse sapientem. Hanc puto michi achade-
cos novos ac veteres quovoniam fuisse. Que si secus
se habet ut licenciam plenissime informes pro utroque
postulaverit. Si vero ita est ut dicere potui sustepta
disputacionem peragite. Tum ego quamdiu inquam licentius o-
nimio longiore quam putabam sermone conquievistis. Audi
visti qui sint achademici tui. At ille. Vere audi-
et aliquantum hac appellatione turbatior. penitet me ig-
tantopere affirmasse contra trigetium beatam vitam in ver-
tatis inquisitione consistere. Nam me ista questio ta-
perturbat. ut vix non miser sim. qui esse vobis si-
humanitatis gestis videor miserandus. Ergo per me ipse
ineptus crucio. a quo ephorico tanta cause boni-
tate subnixus. Prorsus non cedam nisi vitam [illegible]
cenit nec tamen inquit novi achademici. Plurimum inquit
Ergo vim tibi videtur dicere. Tum ille eo iam id est

assensurus derisione alipii cautior factus. hesitavi
aliquantum. et deinde repete inquam rogatiunculam. vere
neinquam tibi videntur achademici dicere. Et [illegible]
cum diu tacuisset. utrum ait verum sit nescio probabile
est tamen. Neque enim plus video quod sequar. Probabile inquam
scis ne ab ipsis etiam verisimile nominari. Ita inquit videtur.
Ergo inquam verisimilis est achademicorum sententia. Ita inquit.
Illud quaeso attende inquam diligentius si quisquam fratrem
tuum visum patris tui similem affirmet. ipsumque tuum patrem non
noverit. nonne tibi insanus aut ineptus videbitur. et hic diu
tacuit. Tum ait. non mihi hoc videtur absurdum. Cui ego
cum coepisset ridere. compesce inquam quaeso paululum ac parum
audiens dic mihi. ait. oro te iam me certus es de victoria
sed tamen. Tum ego. fac me inquam certum esse. Non ideo tamen tu cau
sam tuam debes deserere. praesertim cum haec inter nos disputa
tio suscepta sit exercendi tua causa et ad eliminandum
animum provocandi. Numquidnam inquam aut achademicos legi
aut tot disciplinis eruditus sum quibus tu ad me instruc
tus advenitas. Achademicos inquit nec illi legerant a
quibus primo ista sententia defensa est. Eruditio autem disci
plinarum et copia si te deserit. non usque adeo tamen ingenium
tuum debet invalidum ut nullo facto impetu paucissimis
verbis meis rogationibus quod sentiebas. Illud enim iam vereri
coepi. ne tibi citius quam volo succedat alipius. quo adver
sario non ita securus deambulabo. Ergo utinam inquit ille
iam vincatur. ut aliquando vos audiam disserentes. et quod plus
est videam. quo in spectaculo nichil mihi felicius exhiberi.
Nam quoniam placuit vobis ista fundere potius quam effundere. si
quidem ore concupiscentia stilo excipitis. nec in terram ut dicitur

eadem sitientibus legere etiam nos licebit. Sed nescio
quid cum admoverint oculis iudice ipsi quos mihi summo
cedit bona disputatio si non velut ac etiam leviter
profundit animum. Gratum habemus inquit sed repentina ista
gaudia tua tenere illam sententiam evadere cogeris. qui
dixisti nullum tibi spectaculum exhiberi posse feli-
cius. Quid si enim patrem tuum illum quo expecto nemo philosophiae
est post tam longam sitim haustiorem audentius nobis
cum ista quaerentem ac disserentem videbis. cui ego me
fortunatiorem numquam putabo. quid te eamdem sententiam ac de
queris. Hic vero ille aliquantum lacrimavit. et ubi loqui
potuit porrecta manu caelo suspiciens. et quando ergo
deus inquit hoc videbo. Sed nihil est de te desperandum tibi
cum paene omnes ab intentione disputationis remitti in ca
lacrimas cepissemus obluctans memoria et vix mihi quas
ligens age potius inquam et in vires tuas redi quas academiae fi
ut congereres unde posses patronus academicorum ut me
tuus. longe ante monueram. non opinor ideo ut inter
ante tubam tremor occupet artus. aut ut captivus
alienae pugnae desiderio tam cito te optes. velut nos
Hic Trygetius ubi satis attendit iam velut nos iam sereniores
serenatos. quin iuste optet inquit vero tam saltem velut Sed
ut hoc ei deus ante votum ~~esset~~ concesserit. et
iam licenti. ita qui non invenimus quid responderes. et
adhuc ut vinci optas. parce fidei in videris vi
Tum licentius loquere. Beatus inquit non inveniendo
sed etiam non quaerendo. Qua hilaritate adolescentulo
cum ceteris laetiores attende inquam rogationem. et in vi
firmior et valentior redi si potes. En adsum inquit

cōpū possū. Sz cū si ille fres mei visor fama cop-
tū habeat cū filiū et pub. pt insanus a ineptus
et si credit. Stultus ne mḡr salte diu pt. No-
gtinuo mḡr n se ad stile gtenderit. Ita si ut ꝓba-
bile sequitur. q crebra fama iactamur. nullus temeri-
tatis argui pt. Tu ego. et ipam paulisp gsideamus
& q si ante oculos gstituamus. Erat sat illa nescio
quid horem que describimus ex parte. Advenit
aliude fr tuus. ibi iste. tuus hic puer filius. Tunc
cuigda romanam. At hic q̄ pri filius e. q̄ no
tenne hoc ad me fama detulerat. Hic tu vel quis
aliq. nosti cum romanicius bone ho. No novi
mḡr. tunc filius eius n videt. Poteris ne quisp
ipsu tene. Nullomo mḡr. Ergo mḡr q sequitur
vides. Iam dictum mḡr vides. Sz tu ipam gclusi
one absque audire volo. Oportz cum alc incipias
que cepisti. Cum mḡr gclude. Ipa res clamat filius
videndas et achicitas tuos. qui se in vita vel filium
dme sequi dicitur. cum ipm velit q sit ignorer. Cum
tingens longe in mḡr videt dissilis achademicorum
cautio ab hiis que desposisti ineptia. Illi enim raro
omnes assequuntur. q dicit et vel ille. iste aut ineptus
fama secutus e. tug autem nichil e vilius. Tu vo igr
no est ineptior si dicat patrem quem eius minime novi
nec fama cōpi q sit filius pri. licz in tu filius videt.
Ineptior e te mḡr. Sz quorsum ista. Multa tales
mḡr sunt qui dicunt. vim quem non novimus. Sz hoc
q videmus eius q no novimus filius est. Probabile illi
mḡr dicunt. Cui ego. Quo ista istuc dicas. an ne

gas eos uel sileas dicas. Et ille. ergo michi ob hoc uideor
uolui ut illa similitudine concluderem. uidebatur enim michi
fama ista uenisse in questionem uestram. eo achademicorum
nec oculis quidem uiderunt humanis. nec diu fame
nulle quidem. ut poete fingunt. sed monstruosis tamen
luribus. Nam quis ego tandem sum achademice defensor. Et
Aly in questione ista inuidet securitati mee. Ve desid.
habes alipium cuius aduentus nos queso feceras arbitrimur.
que te iam dudum non frustra formidare arbitrimur. Tu ille
Tum facto silentio oculos [ambo] in alipium contulerunt. Tum alia
uelle quidem michi ut me uires paterentur auxiliari aliq. Et
tenus partibus uestris. nisi iam omne uestrum terrori esset.
hanc formidinem in me spes fefellerit. facile fugerem
Simul enim placat me quod partes achademicorum obpugna
natore omnis trigecius uicti pene subiecit. et nunc eu
uictorem uestra confessione probabile est. Illud magis timeo
uereor ne et deserti officii negligentia. et ibasi impude
ntia deuitare non possum. Non enim uos oblitos arbitror
iudicis michi munus fuisse delatum. Hic trigecius illud tibi
aliud. hoc aut aliud est. Caueas quis ut te aliquam pa
riare putatis. Ne uereamini ait ne eo impudentiam uel
negligentia uitare cupio. in superbie quo uicio incidisse
et immanis lagos mando. si honorem michi a uobis concessum
diutius quam permittitur teneo. Proinde uelim michi compo
bone accusator achademicorum officium tuum id est mihi in
defensionem hos obpugnes. Metuo inquit ne achademicos
refellens achademicum te probare uelis. Metuo Non
michi ut opinor duo genera esse bene nosti. Non
enim si a cicerone modestissime dictum est. ita eo uero

accusatore. ut siculorum defensor esset. propterea necce-
sse est eum qui aliquem accusat. habere alium quem defen-
dat. Et ille Et alterum habes ne tu quidem in quo sen-
tencia tua iam fundata constiterit. Facile est inquam maxime
huic rogacioni respondere. me presertim cui repen-
tina non est. Nam hoc totum mecum egi. et diu mul-
tumque versavi animo. Vobis audi alipi quod ut ar-
bitror iam abtimescis. Non ego istam disputacionem
disputandi gracia susceptam volo. Satis sit quod cum
istis adolescentibus prolusimus. ubi libenter nobiscum
philosophia quasi iocata est. Quare auferantur de manibus
nostris fabelle pueriles. De vita nostra. de moribus
de animo res agitur. qui se superaturum inimicicias omnium
fallaciarum et veritate comprehensa quasi in regionem sue
originis rediens. triumphaturum de libidinibus. atque
ita temperancia velud coniuge accepta regnaturum esse
presumit. securior rediturus in celum. Vides quid dicam
Tollamus iam cuncta ista de medio arma acuenda
sunt nobis. nec quicquam michi minus optavi quam inter eos
qui simul multum vixerunt. multumque conversati
sunt. contra aliquid videre novum quod conflictus expurgat
Sed propter memoriam que infida custos est excogitatorum
referri in litteras volui. quod inter nos sepe peracta
nimus. simul ut isti adolescentes et in hec attende-
discere et aggredi ac subire temptarent. Tu quo-
nescis nichil me certum adhuc habere quod sentiam.
sed ab eo querendo achademicorum argumentis atque
disputacionibus impediri. Nescio quo enim modo fe-
cerunt in animo quandam probabilitatem ut ab corpore ubo

nondum vereor quod hoc verum inveniri non posse
unde piger et prorsus segnis effectus eram. nec
querere audebam quod acutissimis ac doctissimis viris
invenire non licuit. Nisi igitur prius tam mihi per-
suasero verum posse inveniri. quam sibi illi inve-
nire non posse persuaserunt. non audebo querere
nec habeo aliquid quod defendam. Itaque istam inter-
gationem remove si placet. et potius disputemus inter
nos quam sagaciter possimus. verum nam verum posse
inveniri. Et pro parte mea videor mihi habere iam multa
que sint adversus. quibus ergo vere achademicorum nichil distare
molior. Inter quos et me modo interest nichil ni-
si quod illis probabile visum est non posse inveniri ve-
ritatem. mihi autem posse inveniri probabile est. Nam peculiaris est
ratio veri aut mihi si illi fingebant peculiaris est
aut certe utrisque communis. Cum aliquibus iam inquam secum
incedam. Video enim te non tam accusatorem quam ad-
iutorem fore. Itaque ne longius abeamus. videamus
mus ne per hanc questionem in qua successisse videa-
mus. qui tibi retulerunt in urbi grevusiam dicendam
eodem tempore insinuante et auctore illa tulliana
turpissimum esse sepe confessi sumus. Cum enim mihi falla-
cibus placuisse sibi diceret de probabilitate acha-
demicorum sententiam. subiecisti quod ille haud dubie
confirmaverit. scivit ne hunc ab eisdem etiam verum
similitudinem vocari. Et verum novi siquidem ex te in-
nota sit non absque te esse achademicorum placita
sive eadem ut dixi. ad tuo in signo sit quod verba per-
terius in priore. Non est ista neque mihi certe verborum
sed rerum ipsarum magna controversia. Non enim ego

illos viros fuisse arbitror qui rebus instituerent nomina
imponere. Sed in hec vocabula videntur elegisse et ad oc-
cultandum tardioribus et ad significandam vigilantibus
sententiam suam. Quod quare et quomodo videatur exponam cum
prius illa discussero. que ab eis tamquam cognitionis inimica
dicta homines putant. Itaque perlibenter
habeo vestras hodie usque adeo processisse sermonem. ut satis
quod inter vos quereretur apteque constaret. Nam illi mihi vi-
dentur omnino ac prudentes viri fuisse. Si quid est
quod nunc disputabimus adversus eos est qui achade-
micos inventioni veritatis adversatos fuisse crediderunt.
Et ne me forte putes. Et contra eos ipsos non invitus
armabor. si non occultande sue sententie causa. ne ab
eis temere pollutis mentibus et quasi prophanis quoddam vita
ne satis possint. Sed ego ad illa que in corpore libri legimus
defenderunt. Quod hodie faciam nisi nos solis occasus
iam domum redire compellet. Hactenus illo die disputatum
est. Postridie autem cum non minus blandus tranquillusque di-
es illuxisset. vix tamen a domesticis negotiis evoluti
sumus. Nam magna eius parte in epistolarum maxime conscriptione
consumpsimus. Et cum iam due hore vix reliquie forent
ad pratum processimus. Nam invitabat celi mira se-
renitas. placuitque ut ne ipsum quidem quod restabat temporis
perire pateremur. Itaque cum ad arborem solitam
ventum esset. et mansissemus loco. Velim vos inquam
adolescentuli. quoniam non est hodie magna res
aggredienda in memoriam michi revocetis
quo hesterno die rogatiuncule que vos tur-
bavit aliquibus inscitie. Hic licentius. tam brevis est inquit
ut nichil negotii sit hoc recordari. Quam bene sit

aut tu videris. Nam ut opinor vetuit te res dum confu-
sa de verbis movere questionem. Et ego hoc quoque inquam
quid sit quam rem habeat vim satis animadvertistis.
Videor inquit mihi videre quid sit. Sed queso tu id paulisper diffe-
ras. Nam sepe abs te audivi turpe esse dispu-
tantibus in verborum questione inmorari cum certamen nul-
lum de rebus remanserit. Sed hoc subtilius est quam ut nunc
explicandum a me debeat flagitari. Audite ergo quid michi videatur.
quid istud sit probabile vel verisimile achademici vocant.
quod nos ad agendum sine assensione potest invitare.
Sine assensione autem dico ut id quod agimus non
opinemur verum esse aut non id scire arbitremur agamus
tamen ut verbi causam. Utrum hesterna nocte tam lucida
ac pura hodie tam letus sol exhortiturus esset. si
nos quispiam rogaret credo quod id scire negaremus
diceremus tamen ita videri. Talia inquam achademici putavi
mihi videntur omnia que probabilia vel verisimilia putaverunt
nominanda. Que tu si alio nomine vis vocare nichil
repugno. Satis enim mihi est te iam bene accepisse
quid dicam id est quibus rebus hec nomina imponam. Non
enim vocabulorum opificem sed rerum inquisitorem decet
esse sapientem. Satisne intellexistis quemadmodum mi
[E]xcludit illa quibus vos agitabam de manibus
excussa sint. Hic cum ambo se intellexisse
esse innuissent vultu quo ipso responsionem
postularent meam. Quid putatis inquam Cice-
ronem tullium hec verba sua inopem fuisse
latine lingue ut minus apta rebus quas
sentiebat nomina imponeret. Cum tergeminus iam ...

placet nobis cuiusque rei nota sit. De quibus nullas calump-
nias commoueo. Quare vide potius quid huic iudicius
qui nos liberauit in quos tu impulsus temptas iterum
volue. Et licencius. mane ait queso. ita in sublucz
nescio quid: quo videam non tibi tam facile tum argu-
mentum arripi debuisse. Et cum desipuis in cogitacione
siluisset aliquamdiu. rogo inquit nichil ne videtur absurdius.
quam dicere se verisimile sequi eum. qui verum quid sit ignoret. nec
illa me tua similitudo conturbat. Nam nec ego interro-
gatus utrum ex ista tempestate celi nulla in crastinum
pluuia cogatur videor esse verisimile. qui me non nego
nosse aliquid veri. Nam scis arborem istam nos argenteam
scire non posse. multaque talia verba non impudenter me
scire dico. quorum video esse similia ea que verisimilia nomino.
Cum vos carneades vel quis alius greca peritus ut nostri
preciam. quod cum dubitem in hanc partem insurge ad eum tui
captiuus debeat inire victorie. tu igitur cum te nichil
veri scire dicens verum hoc verisimile sequeris. Atque cum non
ei potui aliud nomen imponere. Ergo nobis disputan-
dum est cum eo qui loqui nec potest. Non ego inquit aliud
aliquis profugus metuo quanto minus ille carneades in
quidem nescio utrum inuenili. ac puerili leuitate eo
motus. maledicta potius quam aliquod telum putasti esse
iacendum. Nam ille quidem ad robandam suam
suam que semper tamen probabili fundata fuit. hoc
inuentum adiisum te facile suffecerit. ita nos a veri
inuencione procul esse repositos. ut tu tamen ipse magno
argumento esse possis. qui ita vna interrogaciuncula
loco motus es. ut ubi tibi standum esset penitus

ignorares. Sed hec atque sententiam tuam quam non impressa
de hac arbore paulo ante confessus es in aliud tempus
differamus. Quamvis enim alias partes defenderis tamen secundum
docendus es quod paulo ante dixeramus. Nondum ut opinor
mea cognitione utrum inveniri verum possit queritur congressionis
finiamus. Sed illud tamen in ipso vestibulo defensionis
mee proscribendum putavi in quo te lassum conspiratus
prospexeram. hoc est utrum verisimile an probabile an alio si
quo nomine appellari potest. quod sibi achademici satis esse di-
cunt. [credendum non esse] Nam si tu optimus iam inventor veritatis abi
videris nichil ad me postea si ingratus non fueris
hunc provinces meos eandem fortasse me docebis. Hic
ego tum verunde licencius alipium impetum formidabiliter
omnia potius inquit alipi loqui maluisti quam quaedam
nobis cum hiis qui loqui nesciant disputandum sit
et ille. quam olim cum in tuis omnibus notum est. et nunc tua
confessione satis indicas te loquendi peritum esse. Velim
explices utilitate primo huius inquisitionis tue quam aut
superflua est ut opinor et ei multomagis rudem superfluum
finiti est. aut si quomoda visa fuit. et a me explicari
nequiverit. peteris abs te impetrare ut magistri officii
tui ne graveris. Meministi inquit heri me esse pollicitum
de istis vocabulis post acturum. et nunc ille sol
admonet ut que ludicra pueris proposui vendicem
in cistas. presertim cum ea ornandi iam potius quam ven-
dendi gratia proponam. Nunc antequam stilum nostrum tene-
bre occupent que patrone achademicorum solent
esse. Volo inter nos hodie plenissime conveniat ad quam que-
stionem nobis explicandum mane surgendum sit. Finis

Unde quaeso utrum tibi videantur achademici habu-
isse certam de veritate sententiam. et eam temere ignotis
vel purgatis animis prodere noluisse. an vero ita senserint.
ut eorum se disputatio habet. Tum illud quod illis animi
fuit mihi non temere confirmabo. Quantum ex libris
colligi datur tu melius nosti quae in verba sententiam suam
promere solebant. Hoc autem de meipso si consulis. inventum
nondum esse verum puto. Addo etiam quod ab achademicis
flagitabas. nec posse inveniri me putare non solum
vi insolita quam tu sic ferre animadvertisti opinionem meam. sed
auctoritate magnorum excellentiorum philosophorum. qui-
bus nos praebere colla sive imbecillitas nostra sive saga-
citas ipsorum velit. quod nichil iam inveniri posse credendum
est. Restitio quo compellitur. Hoc est magis quod boni
Nam verebar ne cum tibi quoque id videretur. quod in
disputatio nostra inconcussa remaneret nullo contexte.
qui ex altera parte verum veniret in manus cogeret. ut
diligentius quantum possemus inquireremus. Itaque si id evenisset
paratus eram te rogare ut achademicorum partes ita
susciperes. quod tibi non solum disputasse sed etiam sensisse
videntur. verum non posse comprehendi. Quaeritur igitur inter
nos. utrum illorum argumentis probabile sit nichil perci-
pi posse ac nulli rei esse assentiendum. Quod si ob-
tinueris cedam libenter. Si autem demonstrare potuero
multo esse probabilius et posse ad veritatem pervenire sa-
pientem. et assensionem non semper esse cohibendam nichil
habebis ut opinor cur non te in meam sententiam transire
patiaris. Quod cum illi placuisset et ceteris qui

accedit iam vespere obumbrati domum revertimus

Explicit liber secundus Incipit liber 3us

Cum post illum sermonem quo 2o libro continetur
alio die consedissemus in balneis. nam celo
tristiore quam ut in pratum ad libet descenderemus.
Tunc exorsus sum. arbitror vos iam satis
animadvertisse qua de re inter nos disserenda quod constitu-
ta sit. Sed antequam ad partem meam veniam quam ad eam institu-
explicandam pauca quedam de spe de vita de institu-
to meo non abre abhorrentia libenter audiatis.
Negocium meum non leve aut simplex est. sed necnon ac
summum esse arbitror magnopere querendum vitare. hoc in-
vie atque aliquando querit. Nam et ceteri philosophi sapientissi-
simi eam invenisse putaverunt et achademici sapientissimi
summo conatu inveniendam esse confessi sunt. id ergo illud
age sedulo. Sed quoniam illud latet obruta vel confusa vel
eminet ad agendam vitam. id eum sequi quod probabile
ac verisimile occurrit. Id est vita pristina disceptatione
confectum est. Nam cum alii ea inventa virum se asseruerint
hominem. alii vero tantum diligenter quesita. nulli meum du-
bium est. michi esse a nobis huic negocio responden-
probare qualem nos queso vestrum diem videremini disposuisse. Nam et tu tunc
vobis quidem in studiis vestris vivere licuit. Nam et licentius finge-
generi virgilii carminibus te oblectasti. et licentius fin-
dis versibus vacavit. quorum amore ita perculsus est ut in-
pro eum in maximo isto sermone inserendum putare. quo-
in eius animo philosophia. nunc enim tempore et maiore prorsus
non modo poetice. sed quicquid alia disciplina

poetica

explicit liber 2us incipit liber tercius

sibi usurpes ac vendicet. Et queso vos non enim mi-
serati vos estis. cum predicetis cubitum ussemus. ut
ad dilatam gone et pressus ad nichil aliud surgetur.
quod de re tanta familiari necessaria peragenda competitur.
ut hiis penitus occupati vix duas competentes diei
horas in nosmetipsos respirare possemus. Ratio ff
fuit sententia mea. sapienti homini iam nichil opus esse. ut
aut sapiens fiat plurimum necessariam esse fortunam. non quod ali-
ud videtur alieno. Tu ille. Certum invictis inquis fortune
fluas. nondum vir novi. Ratio si ad contempnendam for-
tunam fortunam ipsam opus esse arbitraris me quoque
convitem in hanc sitaz tibi do. Sin fortune
nichil aliud credis quam ea que corporis necessaria non pro-
ut ipsa volente suppetere. non ita sentio. Aut enim
licet eam repugnante atque invita. nondum sapienti
cupido. tamen sapiens ea sumere. que vite necessaria consistere
aut credendum est tamen in omni sapientis vita eam dominari
quod ipse sapiens hiis que corpori necessaria sunt non indi-
gere non possit. Dicis ergo magis fortunam esse necessariam stu-
diosis sapientie. sapienti vero negas. Non enim ab re
et adde repetere magis. Itaque nunc et absque quero. utrumque
fortunam ad servandam contempnendam aliquid adiuvare
existimes. Et si arbitris dico sapientie cupidum magis
inopia indigere fortunam. Arbitror inquit siquidem pulla
sit talis. qualis eam possit contempnere nec absurdum est.
Iam sit et prius nobis necessaria sunt. quibus efficiat
ut sine hiis postea vivere ac valere possimus. Sen-
tencias aut meas si animum conceptio non dissonat

A 11

concordare non liquet. nisi forte discernendum cuiquam vi-
detur. quod fortune vel ubertas. non ipsa ubertas seu fortuna
sed alia res quedam nos faciat compotes. Nichil
magnum est inquam alio filii verbi. Nam ut sine navi vel
quolibet vehiculo aut omnino ne vel ipsum dedalum timeat
sine ullis ad hanc rem accommodatis instrumentis
aut aliqua secretiore potentia egeum mare nemo
transmittit. quamvis nichil aliud quam pervenire proponat quod sibi
cum ei evenerit. illa omnia quibus advectus est. paratus sit
abicere atque contempnere. ita quisquis ad sapientie portum
firmissimum et quietissimum solum pervenire voluerit. quamvis
alia omissa si ceteris quod sufficiens fuit non potest quod ad
positum est in potestate fortune. necessariam in vite. Quomodo
ergo quod concupivit huiusmodi fortuna. qui tamen optimeat valetudine
putetur indigere quibusdam rebus ad corporis opus esse
pertinentibus. illud constat tamen non hijs opus esse. Immo aut
ut sapiens sit. sed ut inter homines vivat. et ipsa
ille si certus quod succedens sit et sapientiam adipiscendi contempnet ea
vitam propter quam sapientiam querit. mea sententia est in po-
me inquam cum ipsa vita mea quod hic vivimus sit in po-
testate fortune nec nisi viventes quisquis sapiens fieri pos-
sit. nonne fatendum est opus esse eius favore quo ad
sapientiam perveniam. Et tu sapientiam inquam non insi-
viventibus necessaria sit. remota quod vita nulla sit
indigentia sapientie. nichil in propaganda vita
pertinens fortuna. Ceterum quia vivo propterea volo sa-
pientiam non quod sapientiam desidero volo vitam. Si for-
tuna sibi abstulerit vitam. aufert causam querende

sapie. Nichil est quod habeo cur ut fiam sapiens. aut
fauorem optem fortune. aut impedimenta formidem. nisi
alia fortasse consulcius. Tum ego. Non igitur censes sa-
pientie studiosum posse a fortuna ne ad sapientiam perueniat
impediri. et si ei non auferat uitam. Non arbi-
tror inquit. Volo inquam ut paululum aperias. quid tibi inter
sapientem et philosophum distare uideatur. Sapientem a stu-
dioso ait nulla re differre arbitror nisi quod quarum rerum
in sapiente quidam habitus inest earum est in studioso
sola flagrantia. Que sunt tandem iste res inquam. Ego
quidem inquit nichil aliud uidetur michi esse. nisi quod alter scit sa-
pientiam. alter scire desiderat. Si sciam inquam modestio
fine definias ipsam rem planius eloqueris. Quo-
quo modo inquit eam determinemus. illud omnibus placuit. scientiam
falsarum rerum esse non posse. In hoc inquam ille
uisa fuit obicienda prescripsio. ne in consideratam senten-
tione mea facile in principalis illius questionis campis
tua equitaret oratio. Plane inquit inquam nichil ubi currere
posse reliquisti. Iam nisi fallor quod iam dudum molior
ad ipsum finem peruenimus. Si enim ut subtiliter uideris
dixisti. nichil inter sapientie studiosum et sapientem interest
nisi quod iste amat. ille autem habet sapientie disciplinam. sed
tamen nomen ipsum id est habitum quemdam exprimere non cunctatus
es. nemo autem disciplinam habere potest in animo qui nichil
didicit. nichil autem didicit qui nichil nouit. et
nosse falsum nemo potest. nouit igitur sapiens uitam tene-
re disciplina sapientie in animo habere id est habitu iam ipse
confessus es. Nescio inquit quam impudentissimus sum. si

habitum inquisitionis divinarum humanarumque rerum probe esse in sa-
piente et confessum me negare volueris. Sed qui tibi
videatur invictorum probabilium habitus non esse. Non vi-
Concedis inquam in falsa neminem scire? Equale id quidem
inquam. Dic iam si potes inquam sapientem nescire sa-
pientiam. Quid enim ait hoc limite universa concludis. Ut sa-
piens videt sibi non possit comprehendisse se sapientiam. Immo heri
inquam desperata. Nam si meministi. hoc est quod heri ante
me dixi effecturum. quod nunc non a me conclusum. sed a te
ultro mihi oblatum esse gaudeo. Nam cum me meo et Acha-
demicos hoc interesse dixissem. quod illis probabile visum est
veritatem non posse comprehendi. mihi autem nondum quidem a
me inventam inveniri tamen posse a sapiente videtur
mihi tuum mea interrogatione urgeris. utrum sapiens
nesciat sapientiam. videtur sibi scire dixisti. Sed tunc pos
tea inquam. Quia si videtur sibi inquam scire sapientiam. non est
videtur nichil scire posse sapientem. Aut si sapientia nichil
est. volo affirmes. Credebam vel inquam ad calcem nos sine questione
venisse. sed repente cum dexteras imposuisti disiunctissi-
mos nos esse et in longum progressos video. videlicet quod hesterna-
no die a nobis nulla alia questio constituta videbatur
nisi quod sapientem ad comprehensionem veritatis pervenire posse affir-
mante te ego negaveram. Nunc vero nichil me opinor
concessisse tibi. nisi posse videri sapienti probabilium rerum
se consecutum esse sapientiam. Quid tamen sapientiam investigatorem
divinarum humanarumque rerum me constituisse nulli vestrum esse
arbitror dubium. Non inquam ideo quod involucris evolueris.
Videris enim mihi iam exercendi tui causa disputare

et quia bene nosti istos adolescentulos vix adhuc posse
disserere que acute ac subtiliter disseruerunt tamen inditio
obnubilatis ignorantia ut tibi quibuslibet libere loqui nullo
licet reclamante. Ita paulo ante cum quererem utrum
sciret sapiens sapientiam. sciret sibi videri dixisti. Cui ego
scire sapientem scire sapientiam non utique videretur nichil
sapientem scire. Hoc enim contendunt perfecti quibus dicere
audeant nichil esse sapientiam. Ergo quo fit ut tam hoc tibi
quam michi videatur. Ita michi videtur sapientem non nichil scire
et tibi opinor cui placet videri sapienti sapientem scire
sapientiam. Tum ille michi. non magis me ingenium exercere
velle quam te arbitror et admiror. Non enim ulla tibi in
hac re exercitatione opus est. Nam michi adhuc forte
tasse certo videtur interesse. mi tibi videtur sibi scire et scire
et michi sapientiam que investigatione porta est et beatitatem.
Que a nobis tamen alterutra dicantur sibi congruere quod
deceat non invenio Tum ego cum iam ad prandium vo-
caremur. Non michi inquam quod tam vehementer displicet. Aut enim
ambo nescimus quod loquimur. et danda est opera ne tam turpes
simus. aut unus nostrum quod item relinquere atque negligere non
minus turpe est. Sed post meridianis horis redierimus
ad invicem. Michi enim cum videretur iam nos ad calcem pervenisse
pugnos et mihi intulisti. hic cum arrisissent discessimus.
Et ut redissemus invenimus Licentium cui nunquam satiari
helicon sub venisset excogitandis versibus inhyantem.
Nam de medio pene prandio. cumque nos prandi-
remus inter ... qui finis fuerit. clam surrexerat nichil quod
biberat. Cui ego. Opto quidem nunquam tibi ut ista poe-

titū quā ɔcupisti ɔplectaris aliqñ. non q° me nimis
delectat ista pfectio. Sʒ q̄ video te tam ɔcupisse ut
n̄ fastidio carare ab hoc amore non possis q̄ veniēdi
p⁹ pfectionē facile solz. Deinde cū sis vix canorum
malum auribʒ nris inculcas tuos q̄sus. q̄n ut quas
quedā tragedias modo ancillarum q̄s matutis nescio
quas videt⁹. verba que non intelligis cantes. Ad
monco tu ut pgas potius si voles. z ad scolā vete
res videas. mam. si tu aliq̄d iam de te hortensius
z phia metur. cui dulcissimas p̄micias iā nro illo
sermone libasti. qui te vehementi⁹. q̄ ista poetica
incendere. ad magnarum z vl' fructuosarum verum studiū
Sʒ dū ad istarum disciplinarum quibʒ epolitum animū
circumvenerunt vos cupio. metuo ne vos laborinthum
fiat z pe me penitet ab illo te ipetu repressisse.
Erubuit ille. discessitqʒ ut biberet. Ita z multū scri
bam. z occasio dabatur euitandi me plura fortasse
atqʒ aspiora dicturum. Et cū redisset. intentis omnibʒ
sic cepi. Ita ne e alipi. ut mihi nos de re iā ut in
videretur manifestissima nõ conueniat. Quo mirum magis est si q̄
n̄ ipinquū asserit in obscuro sit. siquidē plerumqʒ mani
festa pnt aliis manifestiora. z itē obscura quedam
nonnullis obscuriora. Rā si ꝗ hoc tibi vere
manifestum ē. m̄ crede et aliū quēqʒ cui z h° mani
festū tum manifestius sit z itē aliū cui mecū obscu
rū sit obscurius. Sʒ ne me ꝓpugnatorē diutius pu
tes. obsecraverit ut hoc manifestū manifestius
confessus. Attende mq̄ queso diligenter. z quasi

se posita paululum videndi cura. si enim vis me atque
te nobis facile data opera clarebit quod dico. et alter
alteri cito persuadebit. Dixisti ne tandem. an fortasse
obsurduerat. Videri sapienti se scire sapientiam. Annuit.
Omittamus inquit paululum istum sapientem. Tu ipse sa-
piens es an non. Nichil minus. Volo tamen mihi respon-
deas quid ipse sentias de sapiente achademico. utrum
nam ei videatur scire sapientiam. utrum sibi inquit scire videatur
an sciat. Unum ne an diversum putas. Vetus enim nobis
confessio tuorum nimium suffugium prebeat. Hoc est inquit tullianum
illud ineptum quod dici solet ad questionem intentatam no-
va eius solutio sed alterius abiectio videtur mederi. quare poe-
ta mirum ut me aliquantulum licentius auribus dedam. docent
in bucolicis carmine hoc rusticanum et plane pastoricum
se vendicavit. cum alter alterum interrogat ubi celi spa-
cium non amplius quam tres ulnas pateat. ille autem quibus
in terris inscripti nomina regum nascantur flores. Ecce quod
alium ne in villa nobis licuit arbitreris. Recte vel iste
balneole aliquantum decoris gymnasiorum faciant recorda-
tionem. Ad id si placet quod rogo responde. Videtur ne tibi
sapiens achademicorum scire sapientiam. Ne verba verbis
reddendo inquit in longum eamus. Videtur scire sibi videri.
Videtur ergo tibi inquit nescire. Non enim ego quero quid tibi
videatur videri sapienti. sed utrum tibi videatur sapiens
scire sapientiam. potes hic opinor aut aiere aut
negare. Utinam inquit aut mihi ita facile esset ut
tibi. aut ita tibi difficile ut mihi. nec tam molestus
esses nec in his quicquam sperares. Etenim cum interrogares

quod mihi de achademico sapiente videatur. Unde vi-
deri mihi quod videtur sibi scire sapientiam. Nec autem me te-
mere scire affirmare. Quod illum non minus temere scire dicturum.
Pro magno inquam beneficio mihi obsecro concedas primo
ut ad id quod ego, non ad id quod tu te interrogas, respondere
digneris. Deinde ut spem meam quam tu non minus
curae quam tuam esse certo scio nunc paululum omittas.
Certe si me ista interrogatione detexero, cito tu simili
in tua parte conversiamque finiemus. Postremo ut pulsa
sapiencio qua sollicitudine qua te tangi video et
diligencius advertas quo facile intelligas quod mihi abs te
videri debemus. Dixisti enim scire te non autem aliter autem
negare quod utrumque faciendum est ad id quod rogo ne temere
te scire dicas quod nescis. Quasi vero ego quod sentias que-
sierim et non quod tibi videatur. Itaque nunc idem planius
si tamen planius dici potest interrogo. Videtur ne tibi scire sapi-
ens sapiens an non videtur. Si inveniri inquam sapiens talis
qualem ratio prodit queat, potest videri mihi scire sapientiam. Non
quod inquam talem tibi prodit esse sapientem qui sapientiam
ignoret et recte istud. Non enim aliter decebat videri
tibi. Quaero ergo iam utrum possit sapiens inveniri. Si
enim potest, potest et scire sapientiam. Omnisque inter nos questio
dissoluta est. Si autem non posse dicis, iam non quaeritur
utrum sapiens aliquid sciat, sed utrum sapiens quisquam esse
possit. Quo constituto iam recedendum est ab achademi-
cis et tecum ista questio summa vel diligenter cauteque
tractanda. Nam illis placuit, vel potius visum est
et esse posse hominem sapientem et tamen in hominem sciam [illegible]

cadere non posse. Quare illi sapientem nichil scire
affirmaverunt. tibi autem videtur scire sapientiam. quod non deinceps
nichil scire. Simul enim placuit inter nos quod et inter
omnes veteres. inter ipsos achademicos. scire falsa nemi
nem posse. Unde illud iam restat. ut aut contendas nichil
scire sapientem. aut talem sapientem ab achademicis describi
qualem ratio non habet fatearis. et hiis omissis consen
cias ut queramus utrum possit homo talis qualem ostendit sa
piencia qualem prodit racio. Non enim aliam debemus
aut possimus recte vocare sapientiam. Et si concedam nichil compre
hendi magnopere mihi videtur sciri a sapiente sapientiam et aliquid
inter nos deprehensum est. quod sapiens possit percipere. tunc
quasi in arcuoris achademicorum labefactata omnis
intentio. Oppressis enim defensionibus eius locum non in
veniet nimium versuatum nec illa assensionis suspensionem
perfidiam eadem hoc ipso cause sue deesse non possint.
quo victos putas. Dicent enim usque adeo nichil
comprehendi nulla est veri assensione perdenda. ut et hoc
de nichilo sapiendo. quod tota sibi pene vita usque
ad te probabiliter persuaserat. nunc ista conclusione sibi
ereptum sit. ut sive vim huius argumenti vis tarditate
ingenii mei. sive veritas sua robore invicta
sit. eos loco movere non possit. ad audacie affir
mare adhuc valeant. ne nunc quidem ulli veri consen
tiendum esse. Forte enim aliquid contra hoc quod non nichil ut
a se vel a quoquam reperiri posse. quod acute probabiliterque
dicatur. suam quasi imaginem et quasi speculum quoddam
in Protheo illo aiadiunt oporte. qui traditur eo solere capi

quo nunc caperentur investigatores quod eius inquirendi cupiditate te
immisse. Non iudice aliquo minor nunc. Sed si assequi illam
nobis veritatem quam tantum cavere et demonstrare dignetur.
ego quoque vel ipsis mendaciis quod nunc iactor illos superatos
esse confitebor. Bene habes inquit. prius mihi tamen quam
prius optavi. Nam videte quaeso bona mea quae tam cumulata
convenerint. Primum est quod achademici sic iam convicti esse
dicuntur. ut nichil eis restet ad defensionem. nisi quod fieri non
potest. Quis enim hoc aut intelligere ullo modo aut credere
valeat. ut qui victus sit eo ipso quo victus est. victorem
se esse glorietur. Deinde si quid iam remanet cum his conflictationis
non ex eo est quod dicunt nichil sciri posse sed ex eo
quod nulli rei assentiendum esse contendunt. Nunc itaque
concordes sumus. Nam ut mihi ita et illis videtur sapientem scire
sapientiam. Sed tamen ab assensione illi temperandum monent.
Videri enim sibi tantum dicunt. scire autem nullo modo. Quasi
ego me scire confitear. Mihi quoque videri istuc dico. Sum
enim stultus. ut etiam ipsi si nesciunt sapientiam. Approbare
nos debere aliquid puto id est veritatem. De quo eos consulo
utrum negent. id est utrum eis placeat veritati assentiendum
non esse. Numquam hoc dicerent. sed eam non inveniri asse-
verabunt. Ergo et hic ex nonnulla parte socium me ha-
bent. quod utrique non displicemus atque adeo necessario placet
consentiendum esse veritati. Sed quis eam demonstrabit
inquiunt. Ubi ego cum illis non laborabo certare. Satis
mihi est quod iam non est probabile nichil scire sapientem
aut sapientiam nescire sapientem. Quis autem verum possit
ostendere. abs te Alipi dictum est. A quo ne dissentiam.

ne verum absurdissimam dicere cogantur aut nichil esse sapientiam

magnopere michi laborandum est. Etenim nunc aliquod
isti solum posse ostendere vobis quid sit bonum cum virtu-
te et pie. Nichil itaque in hoc sermone meo libe-
ntius audivi. nichil nunc magis · nichil probabilius et si
nunc ut considero aspicio · nichil verius. Nam et protheus
ille quanta abste mentis altitudine consideratus est
situ intendere in optimum philosophie genus. Protheus
enim ille ut vos adolescentes non penitus poetas
a philosophia contempnendos esse videatis in ymagine virtutis
induitur. Veritatis magister protheus in carminibus osten-
tatur atque sustinet personam. quam optime nemo potest.
si falsis ymaginibus deceptus. comprehensionis nodos
vel laxaverit vel dimiserit. Sicut enim iste ymagi-
nes consuetudine rerum corporalium per istos quibus
nunc nimia huius vite virium sensus nostros certam cum
veritas tenetur. et qui habetur in manibus decipere atque
illudere moliuntur. hoc tantum bonum in accidit quod
non invenio certi estimet. Merito enim familiarissimis
amicis meis. non sola de probabilitate humane vite.
verum etiam de ipsa religione concordat. quod est veri
amici manifestissimum iudicium. Siquidem amicitia
rectissime atque sanctissime definita est. rerum humanarum
et divinarum cum benivolentia et caritate consensio.
Tamen ne aut achademicorum argumenta quasdam
nebulas videantur offundere aut doctissimorum
virorum auctoritati. sunt quos maxime tullius non
monere nos non potest. superbe nonnullis resistere vi-
deamur si vobis placet. prius pauca contra eos disseram

Nota

quibus videantur disputationes ille adversari veritati. Deinde
ut mihi videtur quenam que causa fuit achademicis occul-
tande sententie sue. Itaque alipi quamvis te totum in meis partibus
videam · tamen suscipe pro hiis paululum. Tunc ille inquit.
Cum hodie mihi auspicato ut animadverto processisti non
impediam plenissimam victoriam tuam · et partes illas
iam securius · quod abs te impositum est temptabo suscipe-
re si tamen hoc quod interrogationibus te acturum esse signi-
ficas · in sermonem perpetuum si tibi commodum est mutare
non verere ne velut pertinax adversarius quod a tua huma-
nitate longissimum est · minutis illis telis abs te iam
captivus exagiter. Atque ego cum et illos hoc cooperare
vidi quasi aliud ingressus exordium. Morem vobis
inquam geram. et quamvis post illum laborem scole rethorice
in hac me levi armatura non nichil requieturum
esse presumpserim · ut interrogando ista potius agerem quam
disserendo · tamen quia et paucissimi sumus ut clamare mihi
cum valitudine mea non sit necesse · et istum stilum cum
sit custos salutis quasi aurigam moderatorem quam sermonis
mei esse volui · ne concitatius rapiar animo quam sit
corporis possit: perpetua ut velitis oratione audite quid sen-
tiam. Sed primo illud videamus quale sit unde amato-
res achademicorum gloriari nimium solent. Nam est in
libris ciceronis quos in huius cause patrocinium scripsit
locus quidam · ut mihi videtur mira urbanitate condi-
tus · nonnullis autem firmitate etiam roboratus. Diffi-
cile est ut quemquam non moveat quod ibi dictum
est · achademico sapienti · ab omnibus ceterarum sectarum

qui sibi sapientes videntur sed eas partes dabo ad primas
sibi quemque vendicare necesse sit. Ex quo posse probabi-
liter confici. eum recte primum esse iudicio suo. qui omnium ceterorum
iudicio sit secundus. Fac enim ibi esse stoycum adesse sapi-
entem. Nam contra eos potissimum achademicorum exarsit
ingenium. Ergo zeno vel crisippus si interrogetur quis
sit sapiens videbit eum esse quem ipse descripserit.
Contra epycurus vel quis alius adversariorum negabit.
suumque potius peritissimum voluptatum aucupem sapientem
esse contendet. Inde ad iurgium. clamat zeno et tota
illa porticus tumultuatur hominem natum ad nichil esse
aliud quam honestatem. ipsam suo splendore in se animos duce-
re nullo prorsus commodo extrinsecus posito. et quasi lenocinan-
te mercede voluptatemque illam epicuri. solis inter se pe-
coribus esse communem. in quorum societatem et hominem et sapi-
entem trudere nefas esse. Contra ille convocata de hortulis
in auxilium quasi libera turba temulentorum querentium
tamen quem incomptis unguibus bachantes asperoque ore dis-
cerpant voluptatis nomen suavitatem quietem. teste populo
exaggerans instat acriter. ut nisi ea beatus nemo esse posse
videatur. In quorum rixam si achademicus incurrerit
utrosque audiet trahentes se ad suas partes. Sed si
in illos aut in istos concesserit. ab eis quos deserit insanus
imperitus temerariusque clamabitur. Itaque cum et hac et illac
aurem diligenter admovet interrogatus quid ei vide-
atur dubitare se dicit. Roga nunc stoycum qui sit me-
lior epicurusne qui delirare illum clamat an acha-
demicus qui sibi adhuc de re tanta deliberandum esse

pnunciat. Nemo dubitat achademicum platonicum ur-
sursus te ad illum conuertere et quem Zenonem. quem magis
amet a quo bestia nominatur. an Arcesilam a quo audi-
ui fortasse verum dicis. sed requiram diligencius. Nonne
apud te tota illa porticus insaniat. achademicos autem
pre illis modestos comptosque stoicos videri epicureos
Itaque pergite nunc de omnibus sectis copiosissime Cicero
iocundissimum legentibus quasi spectaculum prebet. velud ostendens
nullum illorum esse qui non cum sibi partes primas dederit
quod necesse est. secundas eligat ei dare. quem non repugnare
sed dubitare conspexerit. In quo ego nichil aduersabor
nec eis ullam auferam gloriam. Videtur sane quibusdam
Cicero hic non iocatus. sed inania et ventosa quedam
que ab ipsorum Greculorum leuitate abhorrere sequi et col-
ligere voluisse. Quid enim me impedit. qui si huic va-
nitati resistere velim. facile ostendam. quantominus malum sit
indoctum esse quam indocibilem. Unde fit ut ipse ille
achademicus iactanticulus cum discipulum singulis
dederit. nemo quod illi quod se scire putat persuadere potuerit. nu-
na illorum pugna conuersione videantur. Iam enim quis
alium quibus aduersariorum suorum nichil didicisse. hunc
enim nichil posse discere indicabit. Ex quo demaptis
de omnium scolis non ferulis quod est deformius quam mo-
lestius. sed illorum palliatorum clauis et fustibus expellere.
Non enim magnum erit negocium quam gentem pestem
velut herculea quedam postulare auxilia cymicorum.
Si autem ista vilissima gloria cum hijs certare libeat
quod philosophanti mihi iam quidem. sed nondum

sapiencia

sapienti faciliorem veniam concedendum esse quam debuit
quod possint refellere. Nam cum faciamus me atque acha
demicum in illas sites philozophorum venisse omnes
conpresus assint. exponant breviter per tempus sententias suas. Quae
ratur de carneade quid censeat. dubitare se dicet. Itaque
illum singuli preferent ceteris. Ergo omnes omnibus. Magna
nimirum atque altissima gloria. Quis istud nolit imitari.
Et ego utique interrogatus idem videbor. par erit laus.
Ea igitur gloria gaudet sapiens in qua illi stultus equatur.
Quid si eum etiam facile superat. Nichil ne agit pudor.
Nam istum achademicum iam de iudicio descendentem
tenebo. Quippe avidior huiusmodi victorie stultitia
est. Ergo eo retento prodam iudicibus quod ignorarant et
dicam. Ego viri optimi. hoc cum isto commune habeo. quod
dubitat. quis verum verum sequatur. Sed habemus etiam
contrarias sententias. de quibus peto iudicetis. Nam mihi incertum
est quidnam quamvis audierim decreta vestra. Ubi sit verum
scio quod qui sit in vobis sapiens ignoro. Iste autem
et ipsum sapientem negat aliquid scire. nec ipsam quidem
unde sapiens dicitur sapientiam. Quis non videat
palmam illam cuius sit. Nam si hoc adversarius meus
dixerit vincam gloria. Si autem erubescens confessus fuerit.
sapientem scire sapientiam vincam sententia. Sed ab hoc iam
litigioso tribunali secedamus in aliquem locum. ubi
nobis nulla turba molesta sit. atque utinam in ipsam
scolam platonis que nomen ex eo dicitur accepisse
quod a populis sit secreta. Hic iam non de gloria quae

leve ac puerile est. Sed de ipsa vita et de aliqua spe animi
beati quantum inter nos possumus disseramus. Negant
achademici sciri aliquid posse. Unde hoc vobis placuit
studiosissimi homines atque doctissimi. Movet nos inqui-
unt diffinitio Zenonis. Cur queso? est vera si vera
est non nichil veri novit qui vel ipsam novit. Si autem
falsa non debuit constantissimos commovere. Sed videamus
quid ait Zeno. tale scilicet visum comprehendi et percipi posse
quale cum falso non habet signa communia. Hoccine te
movit homo platonice ut omnibus viribus ab spe discendi
studiosos revocares ut totum negotium philosophandi adiu-
vante quodam et mentis ingemiscendo corpore dese-
reret. Sed quomodo illum non permoveret si et nichil tale
inveniri potest et nisi quod tale est percipi non potest. Hoc si ita
est dicendum potius erat non posse in hominem cadere sa-
pientiam quam sapientem nescire cur vivat nescire quem-
admodum vivat nescire utrum vivat. Postremo quo per-
versius magis deliro et insanum dici nichil potest sit est du-
et sapientem esse et ignorare sapientiam. Quid enim est du-
rius hominem non posse esse sapientem an sapientem esse et
nescire sapientiam. Nichil hinc disputandum est si
res ipsa ita posita satis non est ad diiudicandum.
Sed illud forte si diceretur penitus homines a philosophia
do averterentur. Nunc vero inducendi sunt sapientie dulcis-
simo et sanctissimo nomine ut cum confecta etate nichil di-
didicerint summis execrationibus persequantur que re-
lictis saltem voluptatibus corporis ad animi tormenta
secuti sunt. Sed videamus per que potius a philosophia de-

^ postea te

teneant. Quid cum ille qui dixit audi amice philosophia non
ipsa sapientia sed studium sapientie vocatur. Ad quam te si con-
uerteris non quidem dum hic viuis sapiens eris. Est autem
apud deum sapientia nec euenire homini potest. Sed cum te tali
studio satis exercitaueris atque mundaueris animus tuus
eam post hanc vitam id est cum homo esse desieris facile perfruetur.
An per eum qui dixit. Venite mortales ad philosophiam
magnus hic fructus est. Quid enim homini sapientia carius. Venite igitur ut sapientes
sitis et sapientiam nesciatis. Non inquit ita a me di-
cetur. Hoc est decipere. Nam nichil aliud apud te inuenietur.
Ita fit ut si hoc dixeris fugiant te tamquam insanum. Si alio modo
ad hoc adduxeris facias insanos. Sed credas utri-
usque sententie eque homines nolle philosophari. Si
aliquid philosophie perniciosum Zenonis diffinitio dicere cogebat
mi homo id ne homini dicendum fuit unde se doleret an
id unde te rideret. Tamen quod Zeno diffiniuit quantum stul-
tus possum disputemus. Id visum ait posse comprehendi
quod sic appareret ut falsum apparere non posset. Manifestum est
nichil aliud in perceptione venire. Hoc et ego inquit arche-
silas video et hoc ipso doceo nichil percipi. Non enim
tale aliquid inueniri potest. Fortasse abs te atque ab aliis
stultis. At a sapiente cur non potest. Quamquam et ipsi stul-
to nichil respondere posse arbitror si tibi dicatur ut illo
memorabili acumine tuo hanc ipsam Zenonis diffini-
tionem refellas et ostendas eam falsam esse posse. Quam
si non potueris hanc ipsam quam percipias habes.
Si autem refellis unde a percipiendo impediaris non
habes. Ego autem eam refelli posse non video et omnino

verissimam iudico Itaque cum eam scio quamvis sit stultus non
nichil scio. Sed fac illam conturbes tue calliditate. utar complex
ione securissima. Aut enim vera est aut falsa. Si vera
bene teneo. si falsa potest aliquid percipi. etiam si habeat com
munia signa cum falso. Unde inquit potest. Verissime igitur
Zeno diffinivit. nec ei quisquis vel in hoc consensit
erravit. An parve laudis et sinceritatis diffinitionem
putabimus. que contra eos qui erant adversus perceptionem
multa dicturi. cum designaret quale esset quod percipi
posset seipsam talem esse monstravit. Ita comprehensibilium
verum et diffinitio est et exemplum. Utrum etiam ipsa vera sit
nescio. sed quia est probabilis ideo eam sequens ostendo nichil esse
tale quale illa expressit posse comprehendi. Ostendis
fortasse preter ipsam et vides ut arbitror quid sequatur. Quod
si etiam eius incerti sumus nec ita nos deserit scientia. Sci
mus enim aut veram esse aut falsam. Non ergo nichil scimus.
Quamquam numquam efficiet ut ingratus sim. prorsus ego illam
definitionem verissimam iudico. Aut enim possunt percipi et
falsa. quod vehementer achademici timent. et revera
absurdum est. aut nec ea possunt que sunt falsis simillima.
Unde illa diffinitio vera est. Sed iam cetera videamus. quamvis hec
nisi fallor parum ad victoriam satis esse. non tamen for
tasse ad victorie satietatem. Duo sunt que ab acha
demicis dicuntur. contra que ut valemus venire instituimus
nichil posse percipi. et nulli rei debere assentiri. De
assentiendo mox. nunc alia pauca de perceptione di
cemus. Nichil ne prorsus dicitis posse comprehendi.
Hic evigilavit carneades. Nam nemo istorum

minus alter quam ille dormivit et antiquus repetit veritatis
evidentiam. Itaque credo fecit ipse ut sic loquens. negare
Ergo me ait carneades dicturus es nescire te utrum ho-
mo sis an formica. aut de te aristippus triumphabit. Dicimus
ea nos nescire que inter phisicos inquiruntur certa ad nos
non pertinere. ut si in luce titubamus cotidiana et vulgari ad
illas imperitorum tenebras procedere. ubi soli quidam divini
oculi vident. qui me tamen si palpitantem atque cadentem
aspexerint. ceteris procul nequicquam presumpti arrogantibus et
quos docui aliquid pudeat. Caute quidem et congrua indus-
tria sustinentur et parata procedis. Sed non respicis illam dif-
finitionem et invenitur esse philosophi et in vestibulo philosophie fixa
atque fundata. Quam si succutere temptabis. redibit bipennis
in curva. Ista enim labefactata non solum per aliquem perpi-
pt β ꝯ 13 quod si nullatenus falso est. si eam non audebis cutere.
Est enim latibulum tuum unde in incautos insilis rapientes
vehemens cupiens atque exilis. Aliquis te hercules in
tua spelunca cum semi hominem suffocabit. et cum de moli-
bus opprimet. Doces aliquid te in philosophia. quod tam subtile falso inve-
tum abesse si non possit. Certe ad alia properabam. Hoc quoque
urget te ipsum carneades magna afficit ... que
a me nec mortuum putat ubicumque et undecumque posse
superari. Si autem non putat invictorem est. qui me pas-
sim deserere presidia et recta in campo stare cogit. In quo
descendere tamen cepisse. solo tuo nomine tutus procede velut
et de superiori loco nescio quid iaculatus sum. quod utrum ad te
pervenerit. vel quid egerit. videris sub quorum examine di-
micamus. Sed quid metuo ineptus. si bene memini
mortuus es. nec iam quod sepulchro tuo iure pug-

nat aliquid. Facile me quidem umbra tua deg ad immutabile
... Nichil alias philosophia posse percipi. et ut oratores tua
large latereque diffundis. arripis nupas dissenciones que
philosophorum. et eas tibi quod illas arma ministrare arbi
traris. Ergo cum mihi democritum et superiores phisicos
de uno mundo et immutabilibus lite diiudicabimus. cum
michi ipsum hedemque eius epicurum concordia manere nequi
uerit. Nam iste luxuriosus cum athomos quas amplectitur
las. id est corpuscula que in tenebris letus amplectitur
non tenet uiam suam. sed in alienos limites passim
sponte declinare permittit. totum primordiorum et per uim ergo
gia dissipauit. Hoc uero michil ad me attinet. Oportet
enim ad sapientiam pertinet horum aliquid scire id non potest illa
late sapiente. Si aut aliud quidem est sapiam ulla
sit sapiens. ista contempnit. Tamen ego qui longe
adhuc absum. uel a vicinitate sapientis. in istis phi
sicis non michil scio. Certum enim hoc quia unum esse
mundum. quia non unum. Et si non unum quia finiti numeri aut
infiniti. Istam sinam carneades falsi esse simul decer
Iste scio mundum istum mirum. aut natura corporum quia aliqua
prudencia sic esse dispositum cuius ipse fuisse. quia fore
aut cepisse esse. et nunc desiturum. quia ortum esse quia
non habere. sed habiturum esse finem. quia et manere cepisse et
non processu esse mansurum. Et immutabilia phisica
hoc modo noui. Sed cum sunt ista disiuncta. nec simili
tudine aliquo falsi ea quisque potest confundere. Ego assumo
aliquid alterum achademicus volo. nam hoc est dicere
relinque quod scis. dic quod nescis. Sed pendet sentia
melius esse pendere quam cadere. Nempe plena esse

Nempe iam potest aut falsa aut vera nominari. Hanc ego
me scire dico. Tu qui nec ad philosophiam pertinere ista negas
et eorum scientiam nichil posse asseris. unde me ista nescire
dic istas disiunctiones aut falsas esse. aut aliquid commune habere cum
falso. per quod discerni omnino non possint. Unde inquis scis esse
istum mundum si sensus falluntur. Nunquam voces vestre ita vim
sensuum refellere potuerunt. ut convinceretis nobis nichil
videri. nec omnino ausi estis aliquando ista temptare. sed posse
aliud esse ac videtur vehementer persuadere incubuistis.
Ego itaque hoc totum quodcumque est quod nos continet atque
alit. hoc inquam quod oculis meis apparet. a meque sen-
titur habere terram et celum. aut quasi terram et quasi celum mundum voco.
Sed dicis nichil michi videri. nunquam errabo. Is enim
errat. qui quod sibi videtur temere probat. posse enim falsum
videri a sentientibus dicitis. nichil videri non dicitis. Prorsus
enim omnis disputationis causa tolletur ubi regnare vos libet.
si non solum nichil scimus. sed etiam nil nobis videtur. si autem hoc
quod michi videtur negas mundum esse de nomine controversiam
facis. cum id a me dixerim mundum vocari. Etiamne inquies.
si dormis. mundus est iste quem vides. Iam dictum est quicquid
tale videtur mundum appello. Sed si eum solum placet mundum
vocare. qui videtur a vigilantibus. vel etiam a sanis. illud
contende si potes eos qui dormiunt ac furiunt non in mundo
furere atque dormire. Quapropter hoc dico istam totam corporum
molem atque machinam in qua sumus sive dormientes
sive furentes sive vigilantes sive sani. aut unam esse aut
non esse unam. Edissere quomodo ista falsa possit esse sententia.
Si enim dormio fieri potest ut nichil dixerim. aut si etiam
ore dormientis verba ut solent evaserint. potest fieri.

ut non hic non ita sederem. non istis audientibus disputarem
ut autem hoc falsum sit non potest. Nec ego me illud per-
cepisse dico quod vigilem. potes enim dicere hoc mihi et dormienti
videri potuisse. ideoque hoc potest esse falso simillimum. Si
autem unus et sex mundi sunt. septem mundos esse quoquo modo
affectus sim manifestum est. et id me scire non impudenter
affirmo. Quare vel hanc connexionem. vel illas superius
disiunctiones dic somno aut furore aut vanitate sensuum
posse esse falsas. et me si expergefactus ista meminero
victum esse concedam. Credo enim iam satis liquere que per
sompnum et demencia falsa videantur. ea scilicet que ad cor-
poris sensus pertinent. Nam ter terna novem esse et quadratum
intelligibilium numerorum necesse est vel genere humano stertente
sit verum. quamquam et pro ipsis sensibus multa video posse dici.
que ab achademicis non reprehensa non invenimus.
Credo enim sensus non accusari. vel quod ymaginationes
falsas furiosi patiuntur. vel quod falsa in sompnis videmus
Si enim vera vigilantibus sanisque renunciaverunt. nichil
ad eos quid sibi animus dormientis insanientisque
fingat. Restat ut queratur. utrum cum ipsi renunciant verum
renuncient. Ecce si dicat epicureus quispiam nichil habeo
quod de sensibus conquerar. iniustum est enim ab eis exigere
plus quam possunt. quicquid autem possunt videre oculi verum vident.
Ergo ne verum est. quod de remo in aqua vident. prorsus
verum. Nam causa accedente. quare ita videretur. si
demersus ille remus unus appareret. magis oculos
meos falsae renunciationis arguerem. Non enim viderent
quod talibus existentibus causis videndum fuit. Quid multis
opus est. hoc et de turrium motu. hoc de pennulis avium

hoc de certis immutabilibusque dici potest. Ego tamen fallar
assentiar aliter quispiam. Noli plus assentiri quam ut
ita te apparere persuadeas et nulla deceptio est. Non enim
video quomodo refellat achademicus eum qui dicit. hoc michi
candidum videri scio. auditum meum delectari scio. hoc michi
iocunde olere scio. hoc michi sapere dulciter scio. hoc michi esse fri-
gidum scio. Dic potius utrum per se amare sint oleastri
frondes quas capra tam pertinaciter appetit. O hominem
protervum. Nonne est capra ipsa modestior. Nescio quales pe-
cori sint. michi tamen amare sunt. Quid queris amplius.
Sed est fortasse aliquis etiam hominum cui non sint amare. Ten-
dis ne in molestiam. Numquid nam ego amaras dixi omnibus
dixi. michi dixi. et hoc non semper affirmo. Quid si enim alias
alia causa nunc dulce quippiam nunc amarum in ore
sentiatur. Illud dico posse hominem cum aliquid gustat
bona fide iurare se scire palato suo illud suave esse
vel contra. nec ulla calumpnia greca ab ista scientia posse
deduci. Quis enim tam impudens sit qui michi cum delectatione
aliquid ligurienti dicat. fortasse non gustas. sed hoc som-
nium est. Numquid nam resisto. sed me tamen in sompnis
illud etiam delectaret. Quare illud quod me scire dixi. nulla
confundit similitudo falsorum. Et epicureus vel cirenaici
et alia multa fortasse dicant contra que nichil dictum
ab achademicis accepi. Sed quid ad me. Si volunt
et si possunt. etiam me favente rescindant. Nichil enim
contra ipsos ab eis disputatum non contra omnes philosophos valet.
Quid enim qui omnia ista que corporis sensu accipi-
untur. opinionem posse gignere confitentur. scientiam vero
negant. Quam tamen volunt intelligentia contineri.

remotamque a sensibus in mente vivere et forte in corpore manentem
est sapiens ille quem querimus. Sed de hoc alias. Nunc
ad reliqua pergamus que pro ista que iam diu sustinui paucis
nisi fallor explicabimus. Certe enim de moribus inquirentes quid
vel iuvet vel impediat corporis sensus in illos vel ipsos qui
summum hominis bonum homini in voluptate posuerunt. Nichil
impedit quod columbe collum quod vox incerta quod grave pondus
hominibus quod camelis leve est et alia sexcenta quominus offe-
dicamur eo quo delectamur delectari se sentit vel eo quo non
delectamur offendi. Quod refelli posse non video. Hec enim non
movebunt qui finem boni mente complectitur quem horum tu
eligis. Sed cum in videas querere in mente arbitror esse
summum hominis bonum sed mihi de scientia querimus. Ergo inter-
roga sapientem qui non potest ignorare sapientiam. Michi tamen
tardiori atque stulto licet scire finem boni humani esse
in quo inhabitet beata vita aut nullum esse aut in animo esse aut in
corpore aut in utroque. Hoc me si potes nescire convince. Sed si non
quod notissime illi veteres nullo modo faciunt. Ergo ne convincere
potero. Non enim reperies cui falsum simile sit. Ergo ne inde
dubitabo. Verum michi videor scire sapientem. Quomodo in
philosophia verum est cum ego inde tam multa vera cognoverim.
Sed metuit fortasse ne summum bonum eligat dormiens.
Nichil periculi est. Cum evigilaverit repudiabit si dis-
plicet, tenebit si placet. Quis enim eum recte culpa-
bit quod falsum vidit in somnis. An fortasse illud
formidabit ne dormiens amittat sapientiam si pro
veris falsa probaverit. Hoc iam nec dormiens quidem
audet somniare ut sapientem vigilantem negaret
si dormiat. Hec et de furore dici possunt. Sed in alia

festinat oratio. Haec tamen sine conclusione securissima non
relinquo. Aut enim amittitur furore sapientia et iam non
erit sapiens quem verum ignorare clamatis. aut scientia eius ma
net in intellectu. etsi pars animi cetera. id quod accepit
a sensibus velud in somnis ymaginetur. Restat dyale
tica quam certe sapiens bene novit. nec falsum scire quisquam
potest. Si vero et nescit. non pertinet ad sapientiam eius cognitio
nitio sine qua esse sapiens potuit. et superfluo vero
sit possit ne percipi quaerimus. Hic fortassis mihi ali
quis dicat. Soles prodere tu stulte quod novis. an de
dyaletica nichil scire potuisti. Ego vero plura quam de
quavis parte philosophie. Nam primo illas omnes propositiones
quibus supra usus sum veras esse ista me docuit. Deinde
per istam novi alia multa vera. Quot sint numerate
si potestis. Si quatuor elementa in mundo sunt. non sunt
quinque. Si sol unus est. non sunt duo. Non potest una anima
et mori et esse immortalis. Non potest homo simul et beatus et
miser esse. Non hic et sol lucet et nox est. Aut vigi
lamus nunc aut dormimus. Aut corpus est quod mihi videre videor.
aut non est corpus. Haec et alia multa quae comme
morare longissimum est. per istam didici vera esse quoquo modo se
habeant sensus nostri. In seipsa vero docuit me. si cuiuslibet earum
que per connexionem superius posui pars antecedens assumpta
fuerit. trahere id quod annexum est. ea vero que per
repugnantiam vel disiunctionem a me sunt enunciata
hanc habere naturam. ut cum auferuntur cetera. sive unum sive
plura sint. restet aliquid quod eorum ablatione firmetur.
Docuit etiam me cum de re constat propter quam verba dicuntur
de verbis non debere contendi. et quisquis id faciat. si

impiricia faciat docendum esse si malicia deserendum si ingenium ceteri non potest monendum ut aliquid aliud potius agat quam tempus in superfluis operam consumat. si non obtemperat parui negligendum. De captiosis autem atque fallacibus interrogationibus breue preceptum est. si male concedendo inferuntur ad ea que concessa sint esse redeundum. Si uerum falsumque in una conclusione confligunt. accipiendum inde quod intelligitur quod explicari non potest relinquendum est. Si autem modus in aliquibus rebus latet penitus hominem. sciam eius non esse querendam. Hec autem hec a dyaletica. et propter cetera alia multa que commemorare non est necesse. non debeo ingratus existere. Verum ille sapiens aut hec negligit aut si perfecta dyaletica ipsa sciencia ueritatis est sic illam nouit ut istorum mendacissimam calumpniam illam si uerum est falsum est. si falsum est uerum est contempnendo et non miserando fame necet. Hec de perceptione satis dicta esse arbitror puto. quando de assenciendo cum dicere cepero tota ibi rursum causa uersabitur. Iam igitur ad eam partem ueniamus in qua dubitare adhuc uidetur alippius. Et primo id ipsum perspiciamus quale sit quod te acutissime atque cautissime mouet. nam si tot tantisque uiris ingeniis corroboratam. hoc enim dixisti achademicorum sententiam placuit. nichil scire sapientem. hoc tamen satisfaciat improbabiliter sapientem tamen. quo cognitum constitui multo esse probabilius. Hoc ipso scire sapientiam. magis est assensio cohibenda. Hoc enim ostenditur. nichil quamlibet copiosissimis subtilissimisque argumentis posse suaderi. cui non ex parte contraria si acriter resistatur ingenium. non minus acute uel fortassis acutius

Eo fit, ut tunc sit victus achademicus cum vicerit. O benigna vin-
cat. Numquam efficiet quibus arte pelasga, ut ille a me victus
victor quam discedat. Certe si michil aliud remaneat quod ad-
versus ista dici possit, et ultro me victum esse confiteor. Non
enim de gloria comparanda, sed de invenienda veritate tractamus.
Michi satis est quoquo modo molem istam transcendere, que intran-
tibus ad philosophiam se opponit, et nescio quibus receptacu-
lis tenebrosis talem esse philosophiam totam minatur michilque
in ea lucis inventum iri sperare permittit. Quid autem amplius
desiderem michil habeo, si iam probabile est non michil scire
sapientem. Non enim alia causa verisimile videbatur eum ab
assensione debere sustinere, nisi quia erat verisimile michil posse
comprehendi. Quo sublato percipit enim sapiens vel ipsam
ut iam conceditur sapientiam, nulla tamen causa remanebit
cur non non assentiatur sapiens vel ipsi sapientie. Est enim
sine dubitatione monstruosius sapientem non approbare sa-
pientiam quam sapientem nescire sapientiam. Nam queso paululum
quasi ante oculos tale spectaculum constituamus si possumus rixam
quandam sapientis et sapientie. Quid aliud dicit sapientia quam
esse se sapientiam? At contra iste non credo inquit. Quis ait
sapientie non credo esse te sapientiam? Quis nisi is cum quo illa loqui
potuit et in quo habitare dignata est, scilicet sapiens? Ite nunc
et me querite qui cum achademicis pugnem. Habetis iam
novum certamen. Sapiens et sapientia secum pugnant. Sa-
piens non vult consentire sapientie. Ego vobiscum securus ex-
specto. Quis enim non credit invictam esse sapientiam? At
tamen nos aliqua complexione muniamus. Aut enim in hoc
hoc certamine achademicus vincet sapientiam, et a me vin-

certe quia non erit sapiens. aut ab ea superabitur. et sa-
pientem sapientie consentire docebimus. Aut igitur sapiens acha-
demicus non est. aut nonnulli rei sapiens assentietur. nisi
forte quem dicere puduit sapientem nescire sapientiam. sapien-
tem non consentire sapientie dicere non pudebit. At si iam ve-
risile est. eandem in sapiente vel ipsius sapientie perceptionem
et nulla causa cur non ei quod potest percipi assentiatur.
video quod volebam esse verisile sapientem assensurum esse
sapientie. Si queris ubi inveniat sapientiam ipsam. rndebo in
semetipso. Si dicis eum nescire quod habeat. redis ad illud
absurdum sapientem nescire sapientiam. Si sapientem ipsum ne-
gas posse inveniri non iam cum achademicis. sed tecum alio
hoc sentis sermone alio disseremus. Illi enim cum hec dis-
putant. de sapiente profecto disputant. Clamat Cicero se
ipsum magnum esse opinatorem. sed de sapiente se querere.
Quod si adhuc vos adolescentes ignotum habetis. certe in
hortensio legistis. Si igitur nec certi est quicquam nec opi-
nari sapientis est. nichil unquam sapiens approbabit. Unde
manifestum est. eos de sapiente illis suis disputationibus con-
tra quas venimus querere. Ergo arbitror ego sapientem cer-
tam esse sapientiam. id est sapientem percepisse sapientiam. et ob hoc
eum non opinari cum assentitur sapientie. Assentitur enim ei
rei. quam si non percepisset. sapiens non esset. nec isti quidem
non debere assentiri nisi rebus que non possunt percipi affirmant.
Non enim aliud sapientia nichil est. Cum igitur et scit sapientiam
et assentitur sapientie. neque nichil scit. neque nulli rei as-
sentitur. Quid amplius vultis. An de illo errore dis-
seremus. quem dicunt penitus cavendum. si in nullam rem
animus declinasset assensio. Errat enim inquiunt quisquis

non solum verum falsum sed et dubium cuiusmodi verum sit appro
bat. Nichil autem quod dubium non sit invenimus. At invenit
sapiens ipsam ut dicebamus sapientiam. Sed huic iam
vobis me fortasse dissentire. Non sunt facile securissima
relinquenda cum versutissimis hominibus agimus. More tamen
vobis geram. Sed quid hic dicam? Quid quid nam? Illud
nimirum vetus dicendum est. ubi et ipsi sunt quod dicant.
Quid enim faciam. que de castris meis foras trudunt numinis
implorabo auxilia doctiorum cum quibus si superari nequeo.
minus pudebit fortasse superari. Iaciam igitur quibus viribus
possum fumosum quidem et scabrum. sed ni fallor vali
dissimum telum. Qui nichil approbat. nichil agit. O
hominem rusticum et ubi est probabile. ubi est verisimile.
hoc volebatis. Audistis ne ut sonent scuta grecam
... exceptum est quod robustissimum quidem. sed qua manu
iaculati sumus. et nichil michi potencius isti mei sug
gerunt. nec aliquid ut video vulneris fecimus. quero tamen
me ad ea que villa et ager ministrat. Onerant
me potius maiora quam ... Nam cum otiosus diu cogi
tasse in isto vivere quo nam modo possit istuc probabile
ac verisimile actus nostros ab errore defendere. primo
visum est michi ut solet videri cum ista vendebam bello tectum
et munitum. Deinde ubi totum cautius perspexi. visus
sum michi vidisse unum aditum qua insecurus error irruet.
Non solum enim puto eum errare qui falsam viam sequitur
sed etiam eum qui veram non sequitur. Faciamus enim duos vi
atores ad unum locum tendentes. quorum alter insti
tuerit nulli credere. alter nimis credulus sit. Venit

e ad aliquod bivium. Hic ille credulus pastori qui aderat
vel agricole rusticano: Salve frugi homo. Dic queso mihi
bene in illum locum pergatur. Respondebit: Si hac ibis nihil
errabis. Et ille dicat ad comitem: Verum dicit, hac eamus.
Ridet vir cautissimus et tam cito assensum facetissime illudit,
atque interea illo discedente in bivio figitur. Et iam incipit
videri turpe cessare, cum ecce ex alio bivii cornu lautus
quidam et urbanus equo insidens eminus et apparere inci-
pit. Gratulatur iste. Cum advenienti et salutato indicat propo-
situm. Querit viam, dicit etiam remansionis sue causam, quo be-
nivolentiorem reddat, pastori eum preferens. Ille autem
casu plenus erat de hiis quos samardacos iam vulgo
vocant. Tenuit suum morem homo pessimus et gratis. Hac per-
ge, inquit. Nam ego inde venio. Decepit atque abiit. Sed quando
iste deciperetur? Non enim monstrationem istam tamquam veram appro-
bo, sed quia est verisimilis, et hic ociosum esse nec honestum nec
utile est, hac eam. Interea iam ille qui assentiendo er- in loco illo
ravit tam cito existimans vera esse verba pastoris non errans
quo tendebant iam se reficiebat. Iste autem nescio quas
siquidem probabile sequitur circuiit silvas nescio quas, posuerat
iam cui locus ille notus sit, ad quem venire proposuerat non-
dum invenit. Vere vobis dicam, cum ista cogitarem, risum tenere non
potui. Fieri per achademicorum verba nescio quo ut errat
ille qui veram viam vel casu tenet, ille autem qui per
avios montes probabiliter ductus est, nec peregrinationem iure
non videatur errare. Et enim temerariam consensionem. Hinc
condempne, facilius ambo errant quam iste non errat. Hinc iam adusque istam

ubi vigilantior tempora sua hominum et mores considerare
cepi. Nunc vero tam multa mala et tam capitalia in istos
venerunt in mentem. ut iam non videam. sed prorsus stomicharem
partim dolere homines doctissimos et acutissimos in tanta
scelera sententiarum et flagitia devolutos. Certe enim
non fortasse omnis qui errat peccat. Omnis tamen qui
peccat. aut errare conceditur aut aliquid peius. Quid si igitur
aliquis adolescentulus. cum hos audierit dicentes. turpe
est errare. et ideo nulli rei consentire debemus. sed tamen cum
agit quisque quod ei videtur probabile. nec peccat nec errat.
illud tantum meminerit. quicquid occurrit vel animo vel sensibus non
esse approbandum. Id igitur audiens adolescens insi-
diabitur pudicicie uxoris aliene. Te te consulo Marce
Tulli de adolescentium moribus vita quam tractamus. cui
educande atque instituende omnes ille littere tue vigila-
verunt. Quid dicturus es aliud quam non esse probabile ut id
faciat adolescens. At illi probabile est. Nam si ex
alieno probabili viveremus. nec tu debuisti administrare
rem publicam. quia Epicuro visum est non esse faciendum.
Adulterabit igitur ille iuvenis coniugem alienam. Qui
deprehensus si fuerit. ubi te inveniet a quo defendatur.
Quid? et si inveniat quid dicturus es. Negabis profecto.
Quid si tam clarum est ut frustra infitiere. Persuadebis
nimirum tamquam in Gymnasio Cumano atque adeo Politano
nichil eum peccasse. immo vero nec errasse quidem. Non
enim faciendum esse adulterium pro vero sibi persuasit. Probabi-
le occurrit secutus est. fecit. Aut fortasse non fecit. sed fecisse
sibi visus est. Iste autem maritus homo fatuus perturbat

omnia litibus pro sponsis castitate proclamans cum qua
forte nunc dormit et nescit. Hoc illi iudices si non
intellexerint aut neglexerint achademicos et tamquam
verissimum punient. aut eisdem obtemperantes veris similiter
hominem probabiliter tamen dampnabunt ut iam quid agat iste
patronus prorsus ignoret. Qui enim succenseat non
habebit. cum omnes se nichil errasse dicant cum non
assencientes id quod visum est probabile fecerint. Ponet
igitur personam patroni et philosophi consolatoris suscipiet. Ita fa-
cile adolescenti qui iam tum in achademia profecerit
persuadebit. ut se tamquam in sompnis putet esse dampnatum.
Sed vos me iocari arbitramini. liquet deierare per
omem divinum nescire me prorsus quo iste peccaverit.
si quisque id egit quod probabile videtur non peccat. nisi
forte in totum aliud esse dicitis errare. aliud peccare.
secundum illis preceptis egisse ne erremus. peccare autem
nichil magnum esse duxisse. Taceo de homicidiis.
parricidiis. sacrilegiis omnibus quoque omnino que fieri vel cogitari
possunt flagiciis aut facinoribus que paucis verbis
et quod est gravius apud sapientissimos iudices defenduntur
nichil consensi. et ideo non erravi. Quomodo autem non fa-
cere quod probabile visum est. Qui autem non putant ista
probabiliter posse persuaderi. legant orationem catiline qua
parricidium quo uno continentur omnia scelera persuasit
illud quis non videat. Ipsi dicunt nichil se in agendo
sequi nisi probabile. et querunt magnopere veritatem cum
eis sit probabile non posse inveniri. O mirum monstrum.
Sed hoc omittamus. Minus id ad nos. minus ad vitam nostram
discrimine. minus ad fortunarum periculum pertinet. Illud

est capitale illud formidolosum illud optimo cuique
metuendum quod nefas esse si hoc ratio probabilis erit.
cum probabile cuique visum fuit esse faciendum. tamen nulli
quasi vero assentiatur non solum sine scelere sed etiam sine
erroris vituperatione committat. Quid ergo. haec illi
non videbant. Immo sollertissime prudentissimeque
videbant. Nec ergo ullo pacto tantum arrogaverim
ut Marcum Tullium aliquem esse prosequar industria vi-
gilantia ingenio doctrina cui tamen asserenti nihil
scire posse hominem si hoc solum diceretur scio ita videri non
ubi id refelleret non haberet. Quid ergo placuit tantis viris
perpetuis et pertinacibus contentionibus agere ne in quemquam
caderet veri scientia videretur. Audite iam paulo atten-
tius non quid sciam sed quid existimem. hoc enim ad ultimum
reservabam ut explicarem si possem quale mihi esse vi-
deatur totum achademicorum consilium. Plato vir sapi-
entissimus et eruditissimus temporum suorum qui et ita locutus est
ut quecumque diceret magna fierent et ea locutus est ut
quomodocumque diceret parva non fierent. Dicitur post mortem Socra-
tis magistri sui quem singulariter dilexerat a Pitagoreis
etiam multa didicisse. Pitagoras autem greca philosophia
non contentus que tunc aut nulla pene erat aut certe
occultissima postquam commotus Pherecide cuiusdam Syri dispu-
tationibus immortalem esse animam credidit multos sapi-
entes et longe lateque peregrinatus audierat. Igitur Plato
adiciens lepori subtilitatique Socratice quam in mora-
libus habuit naturalium divinarumque rerum peritiam quam ab
eis quos commemoravi diligenter acceperat subiungensque
quasi formatricem illarum partium iudicemque dyalecticam

que aut ipsa esset. aut sine quo eo sapientia esse non posset.
perfectam dicitur composuisse philosophie disciplinam de qua nunc dis-
serere tempus non est. Sat est enim ad id quod volo platonem
sensisse duos esse mundos. unum intelligibilem in quo ipsa
veritas habitaret. Istum autem sensibilem quem manifestum est nos
visu tactuque sentire. Itaque illum verum. hunc verisimilem et ad
illius ymaginem factum. et ideo de illo in ea que se cognos-
ceret anima velud expoliri et quasi serenari veritatem. de
hoc autem in stultorum animis non scientiam sed opinionem posse
generari. Quicquid tamen ageretur in hoc mundo per eas virtutes
quas civiles vocabat aliarum verarum virtutum similes. que
nisi paucis sapientibus ignote essent non posse nisi verisi-
velari. Hec et alia huiusmodi videntur mihi successo-
res eius quantum potuerunt esse servata et pro misteriis custodita
Non enim aut facile ista percipiuntur nisi ab eis qui se ab
omnibus viciis mundantes in aliam quandam plusquam huma-
nam consuetudinem vendicaverint. aut non communiter peccat voluit. Itaque
quisquis ea sciens quoslibet homines docere auditis et
zenone principe stoycorum. cum iam quibusdam
creditis in scolam relictam a platone venisset quam
tunc polemo retinebat. suspectum habitum suspicor. nec
tamen visum cui platonica illa velud sacrosancta decre-
ta facile prodi committique deberent. priusquam dedidicisset ea
que in illam scolam ab aliis accepta detulerat. Mor-
tuo polemone successit archesilas zenonis quidem
condiscipulus. sed sub polemonis magisterio. Quamobrem
cum zeno sua quadam de mundo et maxime de anima propter
quam vera philosophia vigilat. sententia delectaretur diceret eam esse

mortales. nec quisquam ut opinor ignorat ...[illegible] hunc sensibilem mundum. michil
putabat in eo agi nisi corpore. nam et deum ipsum ignem puta
bat. prudentissime atque utilissime michi videtur archesilas cum
illud late serpere malum occultasse penitus achademie
sententiam et quasi aurum inveniendum quandoque posteris obruisse.
Quare cum in falsas opiniones ruere turba sit pronior
et consuetudine corporum omnia esse corporea facillime sed noxie
credatur. instituit vir acutissimus atque humanissimus dedocere potius
quos patiebatur male doctos quam docere quos dociles non
arbitrabatur. Inde illa omnia nata sunt que nove acha
demie tribuuntur. quod si corporum necessitate ...[illegible] non habebat. Quod si
Zeno experrectus esset aliquando et vidisset neque quidquam comprehendi posse
nisi quale ipse definiebat. neque tale aliquid in corporibus
posse inveniri. quibus ille tribuebat omnia. olim profecto hoc
genus disputationis quod magna necessitate flagraverat fuisset
extinctum. Sed zeno imagine constantie deceptus. ut
ipsis achademicis videbatur. nec michi et non videtur pertinax
fuit. fides quam illa corporum perniciosa quoquo potuit
perduravit crisippum. qui ei nam maxime poterat. magnas
vires latius diffundendi dabat. nisi ex illa parte
carneades acrior ac vigilantior superioribus ceteris ita
restitisset ut miror illa opinione et aliquid postea va
luisse. Namque carneades primo illam veluti calumpnian
di impudentiam qua videbat althesilam non mediocriter
infamatum deposuit. ne contra omnia velle dicere quasi osten
tationis causa videretur. sed ipsos prorsus sibi stoycos atque cri
sippum convellendos evertendosque proposuit. Deinde cum
undique premeretur. ut si nichil sciret nichil acturus esset
sapiens. o hominem mirum atque adeo non mirum.

ab ipsis platonis fontibus perfluebat attendit sapiens
quales illi auditores comparaverit easque nescio quare
sapiens similes videns id quod in hoc mundo ad agendum sequitur
verisimile nominavit. Cui enim certe simile et perite novare
et prudenter contegebat idque et probabile appellabat.
Comprobat enim bene ymaginem quisquis eius intuetur exemplum.
Quomodo quod nichil approbat sapiens aut quo simile sequitur
verum ipsum verum quid sit ignoret. Ergo illi ignorabant
et approbabant falsa in quibus imitationem laudabilem verorum videbant.
Sed quia hoc tunc confusis nec fas nec faci-
le erat ostendere reliquerunt posteris et quibus illo tempore
potuerunt signum quoddam sententie sue. Illas autem verborum argu-
tias de verbis mover contentione insultantes ridentesque pro-
hibebat. ob hoc et carneades tertie achademie prin-
ceps atque auctor fuisse. Deinde in nostrum tullium conflicta-
tio ista duravit iam plane saucia et ultimo spiritu latinas
litteras inflatura. Nam michi nichil videtur inflatius quam tam multa
copiosissime atque ornatissime dicere non ita sentientem. Quibus
tamen ventis neuens ille platonicus anthiochus satis ut michi
videtur dissipatus est. Iam epicureorum greges
in animis deliciosorum populorum aprica stabula posuerunt.
Quippe anthiochus philonis auditor hominis quantum arbitror
circumspectissimi qui iam veluti aperire credentibus hostibus
portas ceperat et ad platonis auctoritatem achademiam
legesque revocare quamquam et metrodorus id antea facere
temptaverat qui primus dicitur esse confessus non decreto placuisse
achademicis nichil posse comprehendi sed necessario contra stoycos
huiusmodi eos arma sumpsisse. quamquam anthiochus ut institui
dicere auditis philone achademico et mnesarcho stoyco

Conflatura

in achademia veterem quasi vacuam defensoribus et quasi nullo
hoste securam velut adiutor et civis irrepserat. nescio quod
inferis malum de stoycorum cineribus quod platonis adita viola-
ret. Sed huic arreptis iterum illis armis et filo restitit
donec moreretur et omnes eius reliquias tullius noster oppressit
se vivo impaciens labefactari vel contaminari quicquid ama-
visset. Adeo post illa tempora non longo intervallo omni pervica-
cia pertinaciaque demortua. os illud platonis quod in
philosophia purgatissimum est et lucidissimum. dimotis nubibus erroris e-
micuit maxime in plotino qui platonicus philosophus ita eius similis
iudicatus est ut simul eos vixisse. tantum autem interest temporis ut in hoc
ille revixisse putandus sit. Itaque nunc philosophos non fere videmus
nisi aut cinicos aut peripateticos aut platonicos. Et cinicos quidem
quia eos vite quedam delectat libertas atque licencia. Ad eruditionem autem
ad erudicionem doctrinamque et mores quibus consulitur
anime. quia non defuerunt acutissimi et sollertissimi viri qui docerent
disputacionibus suis aristotilem ac platonem ita sibi concinere
ut imperitis minusque attentis dissentire videantur. multis quidem
seculis multisque contencionibus. sed tamen eliquata est ut opinor
una verissime philosophie disciplina. Non enim est ista huius
mundi philosophia quam sacra nostra verissime detestantur. sed alterius
intelligibilis. cui animas multiformibus erroris tenebris
cecatas et altissimis a corpore sordibus oblitas numquam ista
racio subtilissima revocaret nisi summus deus populari
quadam clemencia divini intellectus auctoritatem usque ad ipsum
corpus humanum declinaret atque summitteret cuius non solum
preceptis sed etiam factis excitate anime redire in semetipsas
et resipiscere patriam etiam sine disputacionum concertacione po-

tuissent. Hoc michi de achademicis interim probabiliter ut po-
tui persuasi. Quod si falsum est nichil ad me cui satis
est iam non arbitrari non posse ab homine inveniri veritatem.
Quisquis autem putat hoc assensisse achademicos ipsum
ciceronem audiat. Ait enim illis morem fuisse occultandi
sententiam suam nec eam cuiquam nisi qui secum ad senectutem
usque vixissent aperire consuesse. Que sit autem ista deus vi-
derit. eam tamen arbitror platonis fuisse. Sed ut breviter accipi-
atis omne propositum meum quoquo modo se habeat humana sapientia eam
me video nondum percepisse. Sed cum tricesimum et tertium e-
tatis annum agam non me arbitror desperare debere eam me
quandoque adepturum. Contemptis tamen ceteris omnibus que bona
mortales putant huic investigande inservire proposui.
Quo me negotio quoniam rationes achademicorum non le-
viter deterrebant. satis ut arbitror contra eas ista dis-
putatione munitus sum. Nulli autem dubium est gemino
pondere nos impelli ad discendum auctoritatis atque ratio-
nis. Michi ergo certum est nusquam prorsus a christi auctoritate disce-
dere non enim reperio valentiorem. Quod autem subtilissima ratione
persequendum est. ita enim iam sum affectus ut quid sit verum non cre-
dendo solum sed et intelligendo apprehendere impacienter
desiderem. apud platonicos me interim quod sacris nostris
non repugnet reperturum esse confido. Hic postquam sermonis
finem me fecisse aspexerunt quamquam esset iam nox et aliquid
lucerna illata scriptum esset. tamen illi adolescentes inten-
tissime exspectabant utrum alipius vel alio die se
responsurum esse promitteret. Tum ille Nichil michi aliquando tam
ex sententia provenisse affirmare paratus sum quam quod hodier-

na disputatione disserendo superatus. Nec istam meam tantum
puto debere esse leticiam. Communicabo igitur eam vobis
contubernales mei vel iudices mei quam quidem isto se pacto
a suis posteris vinci ipsi et fortasse achademici optarunt.
Quid enim vobis hoc sermonis lepore iocundius quod sententiarum gra-
vitate pensius. Quid benivolencia promptius quid doctrina
pericius videri aut exhiberi potest. Prorsus nequeam digne ad-
mirari possum quod tam faceta aspera tam fortiter desperata tam
moderate convicta tam dilucide obscura tractata sunt. Qua-
re iam socii mei expectacionem vestram qua me ad respondendum
provocabatis certiore spe meam ad discendum convertite. Ha-
bemus ducem qui nos in ipsa veritatis archana deo iam
monstrante perducat. Hic ego cum illi puerili quodam studio
quod alipius non responsurus videbatur qui fraudatos se
vultu ostenderent invideret immo arridens laudibus meis.
Sed quia de alipii constancia iam securus michi cum metuo
ut vos quoque in gratias agatis instruo vos adversus illum
quibus intencione vestre expectationis offendit. Legite acha-
demicos et cum ibi victorem quid enim facilius istarum nugarum
Ciceronem inveneritis cogatur a nobis hunc sermonem meum
contra illa invicta defendere. Hanc tibi alipi duram mer-
cedem pro mea falsa laude restituo. Hic cum arri-
sissent finem tante conflictionis utrum firmissime nescio mo-
destius tamen et citius quam speravi fecimus.

Explicit liber tercius beati augustini episcopi de achademicis

explicit lib. 3 beati augustini de achademicis

Incipit Retractacio sancti augustini episcopi In libro de beata vita.

Librum de beata vita non post libros de achademicis sed inter eos ut scriberem contigit. Ex occasione quippe ortus est dierum natalis mei et tridui disputatione completus. sicut ipse satis indicat. In quo libro constitit inter nos qui simul querebamus non esse beatam vitam nisi perfectam cognitionem dei. Displicet autem illic quod manlio theodoro ad quem librum ipsum scripsi quamvis docto et christiano viro plus tribui quam deberem et quod fortunam illic sepe nominavi. et quod tempore vite huius in solo animo sapientis dixi habitare beatam vitam quomodolibet se habeat corpus eius. cum perfectam cognitionem dei hoc est qua homini maior esse non possit in futura vita speret apostolus que sola beata vita dicenda est. ubi et corpus incorruptibile atque immortale spiritui suo sine ulla molestia vel reluctatione subdetur. Sane istum librum in nostro codice interruptum reperi et non parum minus habere et sic a quibusdam fratribus descriptus est. Nec adhuc apud aliquem integrum inveni ex quo emendarem quando hec retractavi. Hic liber sic incipit. Si ad philosophie.

Explicit Retractacio Incipit aurelii augustini liber de beata vita ad manlium theodorum.

Si ad philosophie portum a quo iam in beate vite regionem solumque proceditur ratione institutus cursus et voluntas ipsa perduceret. nescio utrum temere dixerim multo minori numero ad eum homines perventuros fuisse quamvis nunc quoque ut videmus rari admodum paucique perveniant. Cum enim in hunc mundum sive deus sive natura sive necessitas sive voluntas nostra sive coniuncta horum aliqua sive simul omnia res enim multum obscura est sed tamen a te iam illustranda suscepta velud in quoddam procellosum salum nos quasi temere passimque proiecerit quotus quisque cognosceret quo sibi nitendum esset quave redeundum nisi aliquando et invitos contraque obnitentes aliqua tempestas que stultis videtur adversa in optatissimam

tiam nescientes errantesque compingeret. Igitur hominum quos philosophia pot-
est accipere tria quasi navigantium genera mihi videor videre. Unum est eorum quos
ubi etas compos rationis assumpserit, parvo impetu pulsuque remorum de
proximo fugiunt seseque condunt in illa tranquillitate, unde ceteris civibus quibus
possunt, quo admoniti conentur ad se, lucidissimum signum sui alicuius operis eri-
gunt. Aliud vero est eorum superiori contrarium, qui fallacissima facie maris decep-
ti elegerunt in medium progredi longeque a patria sua peregrinari audent
et eius sepe obliviscuntur. Hos si nescio quo et nimis latente modo a
puppi ventus, quem prosperum putant, fuerit prosecutus, penetrant in altissima
miseriarum elati atque gaudentes, quod eis usquequaque fallacissima serenitas
voluptatum honorumque blanditur. His sane quid aliud optandum est quam quedam
in illis rebus a quibus leti excipiuntur infausta, et si parum est, seviens omnino
tempestas contrariusque flans ventus, qui eos ad certa et solida gaudia vel
flentes gementesque perducat. Huius generis tamen plerique nondum longius
evagati quibusdam non ita gravibus molestiis reducuntur. Hi sunt homines
quos cum vel lacrimabiles tragedie fortunarum suarum vel inanium negotiorum
anxie difficultates quasi nichil aliud habentes quod agant in libros doctorum
sapientissimorumque hominum truserint, in ipso quodammodo portu evigilant, unde
illos nulla maris illius promissa nimium falso ridentis excludunt. Est
autem genus inter hec tertium eorum qui vel in ipso adolescentie limine vel iam
diu multumque iactati tamen quedam signa respiciunt et sue dulcissime patrie quamvis
in ipsis fluctibus recordantur, et aut recto cursu in nullo falsi et nichil
morati eam repetunt, aut plerumque vel inter nubila devii vel mer-
gentia contuentes sidera, vel nonnullis illecebris capti bone navigationis
tempora differentes errant diutius, sepe etiam periclitantur. Quos item sepe
nonnulla in fluxis fortunis calamitas quasi conatibus eorum adversa tempes-
tas in optatissimam vitam quietamque compellit. His autem omnibus qui
quoquo modo ad beate vite regionem feruntur, unus immanissimus mons ante
ipsum portum constitutus, qui etiam magnas ingredientibus gignit angus-

tas vehementissime formidandus cautissimeque vitandus. Nam ita fulget,
ita mentiente illa luce vestitur ut non solum pervenientibus nondum quasi ingressuris
incolendum se offerat et eorum voluntati pro ipsa terra beata satisfacturum polliceatur
sed plerosque de ipso portu ad sese homines invitat eosque nonnunquam de-
tineat ipsa altitudine delectando unde ceteros despicere libeat. Hii tamen admo-
nent sepe convenientes ne aut occultis subter scopulis decipiantur aut ad se ascen-
dere facile putent et qua sine periculo ingrediantur propter illius terre vicini-
tatem benivolentissime docent. Ita enim eis invident vanissimam gloriam
locum securitatis ostendunt. Nam quem montem alium vult intelligi ratio
appropinquantibus ad philosophiam ingressisve metuendum nisi superbum studium vanissime
glorie. Quod ita nichil intus plenum atque solidum habet ut inflatos sibi superam-
bulantes subterrepante fragili solo dimergat ac sorbeat eisque in tene-
bras revolutis eripiat luculentam domum quam pene iam viderant. Que
cum ita sint accipe mi Theodore. Namque ad id quod desidero te unum intueor
teque aptissimum semper admiror. Accipe inquam et quod illorum trium genus hominum me
tibi dederit et quo loco mihi esse videar et abs te cuiusmodi auxilium certus ex-
spectem. Ego ab usque undevicesimo anno etatis mee postquam in scolis rethoris
librum illum Ciceronis qui Hortensius vocatur accepi tanto amore philosophie succen-
sus sum ut statim ad eam me ferre meditarer. Sed neque mihi nebule defuerunt
quibus confunderetur cursus meus et diu fateor quibus in errore ducerer
labentia in occeanum astra suspexi. Nam et superstitio quedam puerilis me
ab ipsa inquisitione terrebat. Ut ubi factus erectior illam caliginem
dispuli mihique persuasi docentibus potius quam iubentibus esse cedendum incidi in
homines quibus lux ista que oculis cernitur inter summe divina colenda videtur.
Non assentiebar sed putabam eos magnum aliquid tegere illis involucris quod
essent aliquando aperturi. At ubi discussos eos evasi maxime traiecto isto mari diu
gubernacula mea repugnantia omnibus ventis in mediis fluctibus Acha-
demici tenuerunt. Deinde veni in has terras hic septentrionem cui
me crederem didici. Animadverti enim et sepe in sacerdotis nostri et aliquando in sermo-

nibus tunc cum de deo cogitarem nihil omnino corporis esse cogitandum neque tunc de anima. Nam ista una rerum proxima deo. Sed ne in philosophie gremium celeriter advolarem fateor uxoris honorisque illecebra detinebar ut cum hec essem consecutus tum demum me quod paucis felicissimis licuit totis velis omnibus remis in illum sinum raperem ibique conquiescerem. Lectis autem platonis paucissimis libris cuius te esse studiosissimum accepi collataque cum eis quantum potui etiam illorum auctoritate qui divina misteria tradiderunt sic exarsi ut omnes illas vellem anchoras rumpere nisi me nullorum hominum existimatio commoveret restabat aliud. Quid ergo restabat aliud nisi ut immoranti mihi superfluis tempestas que putatur adversa succurreret. Itaque tantus me arripuit pectoris dolor ut illius professionis onus sustinere non valens qua mihi velificabam fortasse ad sirenas abicerem omnia et optate tranquillitati vel quassatam navem fessamque perducerem. Ergo vides in qua philosophie quasi in portu navigem. Sed et ipse late patet eiusque magnitudo quamvis iam minus periculosum non tamen penitus excludit errorem. Nam cui parti terre que profecto vita beata est me admoveam atque contingam prorsus ignoro. Quid enim solidum tenui cui adhuc de anima questio nutat et fluctuat. Quare obsecro te per virtutem tuam per humanitatem per animarum inter se vinculum atque commercium ut dexteram porrigas. Hoc autem ut me ames et a me vicissim te amari credas carumque haberi. Quod si impetravero ad ipsam beatam vitam cui te iam herere presumo parvo conatu facillime accedam. Quid autem agam quo modo ad istum portum necessarios meos congregem ut agnoscas et ex eo animum meum. Neque enim alia signa invenio quibus me ostendam et plenius intelligas disputationum mearum quod mihi videtur religiosius evasisse atque tuo titulo dignius ad te scribendum putavi et ipsi tuo nomini dedicandum. Aptissime sane. Nam de beata vita quesivimus inter nos nihilque aliud video quod magis dei donum dicendum

sit eloquentia mea tritus non sum. Quod enim amico cuius non assequi-
mur non debeo. Fortune vero sublimitate multo minus apud te ti-
mere debeo. Nam quibus donatur eorum ipsos scimus quam magni sibi fecit est. Nam quibus donatur eorum ipsos fortune
fatur. Sed quid iam afferam quesso te attende. Prima de disputacio

Idibus novembris mihi natalis dies erat. Post tam tenue prandium
ut ab eo nichil ingeniorum impediretur omnes qui simul non modo
illo die sed cotidie conviuabamur in balneis ad consedendum vocavi.
Nam is tempori aptus locus secretus occurrerat. Erant autem non enim
vereor eos singulari benignitati tue notos interim nominibus facere in
primis nostra mater cuius meriti credo esse omne quod vivo
Navigius frater meus Trigetius et Licentius cives et discipuli mei
Nec Lartidianum et Rusticum consobrinos meos quamvis nullum vel
grammaticum passi sint deesse volui ipsumque eorum sensum communem ad
rem quam moliebar necessarium putavi. Erat etiam nobiscum etate mini-
mus omnium sed cuius ingenium si amore non fallor magnum quiddam
pollicetur Adeodatus filius meus. Quibus attentis sic cepi.
Manifestum vobis videtur ex anima et corpore nos esse compositos.
Cum omnes consentirent Navigius se ignorare respondit. Cui ego
Nichil ne omnino scis inquam an inter aliqua que ignoras etiam hoc
numerandum est. Non puto me inquit omnia nescire. Potes
ne nobis dicere aliquid
eorum que nosti. Possum
inquit. Nisi molestum est
profer inquam aliquid. Et cum
dubitaret scis ne inquam
saltem te vivere. Scio inquit.
Scis ergo te habere vitam.
Siquidem vivere nemo nisi

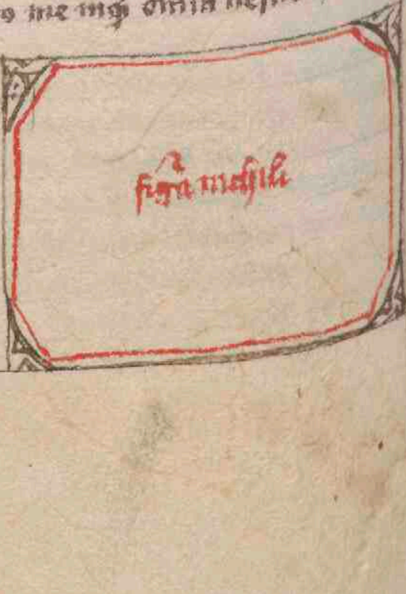

vita patris. Et hoc
inquam scio. Scisne
te habere corpus.
Assentiebatur. Er-
go te iam scis constare
ex corpore et vita.
Scio. Sed non interim sed utrum hec sola sint incertus sum. Ergo duo
ista esse non dubitas, corpus et animam, sed incertus es utrum sit aliud
quod ad complendum ac perficiendum hominem valeat. Ita inquam. Hoc
quale sit aliud, si possumus, queremus inquam. Nunc illud iam ex omnibus
quero, cum fateamur cuncti neque sine corpore neque sine anima esse posse
hominem, cibos propter quid horum appetamus. Propter corpus inquit Licentius. Ce-
teri autem cunctabantur variis sermone inter se agebant, quo posset
propter corpus cibus necessarius videri, cum appeteretur propter vitam, et vita non
nisi ad animam pertineret. Tum ego. Videtur inquam vobis ad eam partem cibus
pertinere quam cibo crescere robustioremque fieri videmus. Assentiebantur
preter Trigetium. Ait enim. Cur ergo non pro edacitate mea crevi. Mo-
dum inquit suum a natura constitutum habent omnia corpora, ultra quam mensuram pro-
gredi nequeant. Tamen ea mensura minora essent si eis alimenta
defuissent. quod et in pecoribus facilius advertimus. Et nemo dubi-
tat cibis subtractis omnium animantium corpora marcescere. Marcescere inquit
Licentius non decrescere. Satis est michi inquam ad id quod volo. Etenim
questio est utrum ad corpus cibus pertineat. Pertinet autem cum eo sub-
ducto ad maciem deducatur. Omnes ita esse censuerunt. Quid anima
inquam. Nulla ne habet alimenta propria. An eius esca
scientia vobis videtur. Plane inquit mater, nulla re alia credo ali
animam quam intellectu rerum atque scientia. De qua sententia cum Trigetius dubi-
taret, hodie inquit illa, tu ipse nonne docuisti unde aut ubi anima
pascatur. nam post aliquam partem prandii potem te dixisti non advertisse

tisse quo
vasculo v
tem̄ q alia
nescio q co
gitasses n
ctiue ab ip
sa cibor p
te abstinne
tas mang

figura nichili

atq morsus. Ubi igitur erat anima tua quo tempore illud vescente
non attendebat. Hinc michi crede. et talibus epulis anima pascitur. De
eis et aut et cogitacionibus suis si per eas aliquid precipere possit. Ne
qua re tu dubitans stare perpet hone michi credite homines doc
tissimorum animos multo esse quam imperitorum qui in suo genere plenio
res atque maiores. Manifestum esse deperint. Recte igitur dicimus eo
rum animos qui nullis disciplinis eruditi sunt. nichil quam bonarum artium sen
serint ieiunos atque famelicos esse. Plenos michi ingenius et illos
animos esse arbitror sed viciis atque nequicia. Ista est ipsa michi in aed
quedam sterilitas et quasi fames animorum. Nam quemadmodum corpus detr
acto cibo plerumque morbis atque scabie repletur que in ea vicia indicant
fame. ita et illorum animi plenam sunt morbis quibus sua ieiunia ostendunt
Etenim ipsam nequiciam bona nequaquam et frugali esse nomine ethymolo
gia ad locum sustine curatum michi omnium viciorum. ex eo quod ne quasi
sit. id est ex eo quod nichil sit veteres dictam esse voluerunt. Cui virtu
que contraria virtus est frugalitas nominatur. Hinc igitur haec a fruge. et a frui
per quandam animorum fecunditatem. ita illa a sterilitate hoc est a nichilo nequi
cia nominata est. Nichil est omne quod fluit quod solvitur quod liquescit
et quasi semper perit. Ideo tales homines et perditos dicimus. Est autem aliqui
si maneat. si constat. si semper tale est. et est virtus tua magna pe

atque pulchritudo que temperancia et frugalitas dicitur. Sed si hoc obscuri-
us est quam ut id iam vos videre possitis, certe illud creditis quod si animus imperitorum
et ipse plenus sit et corporum, tamen duo alimentorum genera reperiuntur.
unum salubre atque utile, aliud morbidum atque pestiferum. Que cum ita
sint arbitror de natali meo quem quedam duo esse in homine convenit, me-
nos id est corpus et animam. Non me prandium paulo lautius corpori-
bus vestris solum sed animis debere exhibere. Quod autem hoc sit prandium si
esuritis proferam. Nam si vos invitos et fastidientes alere conabor,
frustra operam insumimus. magisque faciendam sunt ut tales epulas potius
quam illas corporis desideretis. Quod eveniet si sani animi vestri fuerint.
Egri enim sicut in morbis ipsius corporis videmus cibos suos recusant
et respuunt. Omnes se vultu ipso et consentiente voce quidquid preparas-
sem iam sumere ac vorare velle dixerunt. Atque ego rursus exordiens.
beatos nos esse volumus inquam. Vix hoc effuderam, occurrerunt una voce con-
sentientes. Videturne vobis inquam beatus esse qui quod vult non habet. Ne-
gaverunt. Quid. omnis qui quod vult habet beatus est. Tum mater. Si bona
inquit velit et habeat beatus est. Si autem mala velit quamvis habeat miser est.
Cui ego arridens atque gestiens. Ipsam inquam prorsus mater arcem philosophie tenu-
isti. Nam tibi procul dubio verba defuerunt ut non sicut Tullius te mo-
do panderes. cuius de hac sententia verba ista sunt. Nam in Hortensio quem de
laude ac defensione philosophie librum fecit. Ecce autem ait non philosophi quidem
sed prompti tamen ad disputandum omnes aiunt esse beatos qui vivant ut ipsi
velint. Falsum id quidem. Velle enim quod non deceat idipsum miserrimum.
Nec tam miserum est non adipisci quod velis quam adipisci velle quod
non oporteat. Plus enim mali pravitas voluntatis affert quam for-
tuna cuiquam boni. In quibus verbis sic illa exclamabat ut obli-
ti penitus sexus eius magnum aliquem virum nobiscum considere crederemus.
me interim quantum poteram intelligente ex quo illa et quam divino
fonte manarent. Et Licentius. Sed dicendum inquit tibi est ut beatus
sit quisque quid velle debeat et quarum rerum eum oporteat habere desi-
derium. Invita me inquam natali tuo quando dignaberis quod apposueris.

vota

libenter sumam. Qua conditione hodie apud me ut epulis peto. nec
flagites quod fortasse non est paratum. Quae cum modeste ac verecunde commonem
nomis sue pincerne. Ergo illud inquam quaerit mecum nos. nempe quemquam beatum esse
posse qui quod vult non habet. nempe omnem qui quod vult habet. beatum esse. Redderunt.
Quid. illud inquam concedit. omnem qui beatus non sit miserum esse. Non
dubitaverunt. Omnis igitur inquam qui quod vult non habet. miser est. Placuit
omnibus. Quid ergo sibi homo comparare debet. ut beatus sit inquam. Forte enim
et hoc isti nostro convivio subministrabitur. Ne licentii aviditas negligat-
ur. Id ut opinor ei comparandum est quod cum vult habet. Manifestum esse dixe-
runt. Id ergo inquam semper manens. nec ex fortuna pendulum. nec ullis sub-
iectum casibus esse debet. Nam quidquid mortale et caducum est. non potest a nobis
quando volumus et quamdiu volumus haberi. Assentiebantur omnes. Sed trigetius.
Sunt inquit multi fortunati. qui eas ipsas res fragiles casibusque sub-
iectas tamen iocunditas pro hac vita cumulate largeque possident. nec
quidquam illis eorum que volunt deest. Cui ego. Qui timet inquam videtur-
ne tibi beatus esse. Non videtur inquit. Ergo quod amat quisque si amit-
a aut tere potest. potest ne non timere. Non potest inquit. Amittere autem illa for-
tuita. Non igitur hoc qui amat et possidet. potest ullomodo esse beatus.
Nichil repugnavit. Hoc loco autem mater. Etiam si securus sit inquit ea se
omnia non esse amissurum. tamen satiari talibus non poterit. Ergo et eo miser
quo semper est indigens. Cui ego. Quid si inquam hic omnibus habundans
rebus atque circumfluens cupiendi modum sibi statuat. eisque contente
decenterque iocundeque perfruatur. nonne tibi videtur beatus. Non ergo inquit
rebus illis. sed animi sui moderatione beatus est. Optime inquam. nec huic
interrogationi aliud. nec abs te aliud debuit responderi. Ergo nullo
modo dubitamus. si quis beatus esse statuit. id eum sibi comparare debere
quod semper manet. nec ulla seviente fortuna eripi potest. Hoc inquit
trigetius iam dudum consensimus. Deus inquam vobis eternus et semper ma-
nens videtur. Hoc quidem inquit licentius ita certum est ut interrogatione
non egeat. Ceteri quoque omnes pia devotione consenserunt. Deum igitur
inquam qui habet beatus est. Quod cum gaudentes libentissime acciperent

Nichil inquam mihi vos iam querendum arbitror esse nisi quis hominum habe-
at deum. Beatus profecto is erit. De quo quid vobis videatur. Hic
licentius Deum habet inquit qui bene vivit. Trigetius Deum habet inquit
qui facit que deus vult fieri. In cuius sententia lastidianus concessit. Puer
autem ille minimus omnium. Is habet deum ait qui spiritum inmundum non habet. Mater
vero omnia sed hoc maxime approbavit. Navigius tacebat. Quem cum inter-
rogassem quid sentiret illud ultimum sibi placere respondit. Nec rusticum
consobrinum visum est negligendum quem non esse de re tanta eius sententiam
quia mihi videbatur non deliberatione magis quam pudore impeditus silere.
Trigetio consensit. Tum ego. Teneo inquam omnium placita de re magna
sane et ultra quam nec queri quicquam oportet nec inveniri potest si modo eam ut
cepimus serenissime atque sincerissime investigemus. Quod hodie quia longum est
et hinc in epulis suis et animi quiddam luxuriantur si ultra modum in eas et vo-
raciter irruunt. ita enim male quodammodo digerunt. unde valetudinem mentium
non minus quam ab illa ipsa fame metuendum est. melius nos hec questio
cras esurientes si videtur accipiet. Illud nunc libenter ruminatis vo-
lo quod subito mihi ministratori vestro in mente suggestum est inferendum. Et est
ni fallor quale solent ultima apponi quasi scolastico melle confectum
atque conditum. Quo audito sese omnes quasi in elatum ferculum tetenderunt
coegeruntque ut dicerem properarem quidnam id esset. Quid inquam putatis
nisi cum achademicis totum quod suscepimus confectum esse negotium. Quo
accepto nomine tres illi quibus res nota erat sese erexerunt alacrius
et velut porrectis ut fit manibus inferenti ministro adiuverunt
quibus potuerunt verbis. nichil se iocundius audituros esse monstrantes.
Tum ego ita rem exposui. Si manifestum est inquam beatum non esse qui quod
vult non habet quod paulo ante ratio demonstravit. Nemo autem querit quod
invenire non vult. et querunt illi semper veritatem. Volunt igitur invenire. Vo-
lunt igitur habere inventionem veritatis. At non inveniunt. Sequitur eos non habere
quod volunt. et ex eo sequitur etiam beatos non esse. At nemo sapiens nisi beatus.
Sapiens igitur achademicus non est. Hic repente illi quasi totum rapien-
tes exclamaverunt. Sed licentius attentius et cautius adtendens re

mit assensione atque subierat. Rapuit quidem vobis tum siquidem certum
manu illa conclusione commota. Sed nihil hinc admirandum in historia
et parte mea suffragio Alipio. Nam aut simul mecum eam sanabit
aut monebit cur non oporteat attingere. Dulcia mihi magis mella
debet navigans plene venenosa. Ait ille arridens: plane me mihi
talia sanabit. Nam nescio quo contortum hoc et aculeatum ipse posui
isti ut aiunt. Ille de melle ymetio acre dulce et nihilque inflat
visceram quae totum est palato aliquantum remorso, tamen ut possum libentissime
in medullas traicio. Non enim video quo redargui possit ista con-
clusio. Prorsus nullo modo potest, ait Trigetius. Quare gaudeo iam dudum
illis me inimicitias suscepisse. Nam nescio quo impellente natura vel
ut verius dicam deo, et nesciens quid refellendi erant tamen animus ad-
versabatur. Hic Licentius: Ego inquit illos nondum desero. Ergo ait Tri-
getius dissentis a nobis. Numquid nam ille inquit vos ab Alipio dissentitis?
Tum ego: Non dubito inquam quin si adesset Alipius huic ratiunculae ce-
deret. Non enim tam absurde sentire poterat ut aut beatus illi videretur
qui tantum bonum animi quod ardentissime habere vellet non haberet, aut illos nolle
invenire veritatem, aut eum qui beatus non sit esse sapientem. Nam his
tribus quasi melle, farre atque aceto illud quod metuis gustare confectum
est. Ille ne mihi hunc tamen puerorum illecebre cederet, Achademicorum
tanta ubertate deserta qua involvente hoc nescio quid breve aut ob-
iecit aut perhibet. Tum vos inquam longum aliquid nos quemadmodum prius
adversus Alipium. Nam non mediocriter putat ista esse fortia et vali-
dans sibi ipse de suo corpore argumentatur. Tu autem qui eligisti de
absentis auctore pendere, quid horum non probas, utrum beatum non esse qui quod
vult non habet, an illos negas velle habere inventam veritatem, quam velle
menti ingruit. Prorsus inquit beatus est qui quod vult non habet. quasi
stomachans arridens. Quid tu ut iubeas ut scriberetur. Non dubi-
mihi exclamans. Quid ille tu annuere scribi. Dixi inquit. Atque ego
simul prepecia ut nullum verbum preter litteras funderet. Ita adolescentem

l. invenit

An videtur esse quis sapiens non beatus

mihi verecundiam atque constantiam exigitur tenebant. Sed tu hinc
nobis, cum locantur qui ad vescenda pericula sua provocarentur, ad adventum
ceteros rei totius ignaros, sed sane cupientes quod inter nos solos tam locunde
ageretur sine risu nos invidi. Cum in praesulis silentes visi sunt quod plerumque
spleturi hinc qui cum epulantur inter audissimos rapacissimos que convivas
a rapiendo vel continuitate sese abstinent vel pudore tacent. Et quia ego
inductus erat et magnum tunc hominis personam atque ut totum explicite vehe-
mentis hominis est in illis epulis sustinebat docti, commovit me illa inaequalitas
mensae nostrae et distrepantia. Arrisi mihi atque illa libentius quod mi-
serabant qui de suo cellario quod mendum imparis iam dic nobis mihi.
Et redde qui sunt isti academici et quod sibi velint. Cui hunc tu ex-
posuisse, aspreque ita ut nemo illorum ignarius abscederet, isti homines
inquit caducarii sunt, quo nomine vulgo apud nos vocantur quos comitialis
morbus subvertit. Et simul surrexit ut abiret, atque hic omnes laeti at-
ridentes in proposito fine discessimus.

Secunda die disputatio

Post tridie autem tum item post prandium, sed aliquanto
quam pridie serius, idemque cum consedissemus: Tarde inquam venistis
ad convivium, quod vos non cruditate accidisse arbitror, sed pauci-
tatis ferculorum securitate, quod non cunctanter aggrediendum visum est, quod
cito vos peresuros putastis. Non enim multarum reliquiarum esse
credendum est remansisse, ubi die ipso atque solemnitate tam exiguum
repertum est. Fortasse recte. Sed quid vobis paratum sit, ego quoque vobis
nescio. Alius enim est qui omnibus cum omnis tum maxime tales epulas
praebere non cessat. Sed nos ab edendo vel imbecillitate vel saturi-
tate vel negotio plerumque cessamus, quod manente in hominibus
cibos esse sane inter nos heri, nisi fallor, pie constat que convenit.
Nam cum eo demonstrassem cum beatum esse qui Deum haberet, nec huic
quisquam vestrum sine restitisset, quaesitum est quisnam vobis videretur Deum
habere. De qua re, si bene memini, tres sententiae sunt. Nam partim
placuit Deum habere illum qui ea facit quae Deus vellet. Quidam autem

dixerunt q is deu hret qui bene viuet. Reliquus vo in eis de
ee visus e in quibz imudus qui appellat spus no e. Sz fortasse
oms diuersis vbis vnu idemq sensistis. Nam si duo pma considemo
z omis qui bene viuit ea facit que vult deus z ois qui ea facit que
deus vult bn viuit. n quicq e aliud bn viue q ea facere que deo
placent. n q vobis aliud videt. Assentiebant. Tertio vo illud
paulo diligentius considerandu e. Potest q ritu castissimor sacror
spus imudus qntu intelligo duobz modis appellari solet. vel ille
qui extrinsecus aiam invadit sensus qz conturbat. z qndam hoibz infert
furore. cui excludendo qui psit manu iponere uel exorcizare
dicunt. hoc p diuina eu adiurando expellere. Aliter aut dr spus immu
dus. ois oio aia immunda qd nichil est aliud q vitijs z erroribz
inquinata. Ita abs te quero tu puer. qui fortasse aliquo semote ac
purgatiore spu istam snam protulisti. qs tibi videat spm immundu no
hre. ille ne qui demone no ht. quo vesani hoies fr solent. an
ille qui aiam sua ia a vitijs omibz pitus qz mundauit. Non inquit
mi videt immundu non hre qui caste viuit. Sz castu inqm que
vocas. Eu ne qui nichil peccat. an eu tm qui ab illicito con
cubitu sese abstinet. ceteris pctis no desinit inquinari. Ille inquit
ve e castus qui deu attendit z ad ipm solu se tenet. Que v
ba pueri sicut dicta erant cu placuiss in conscripsi hec ultima. q mi tibi
necesse est bn viuat. Et qui bene viuit. necio talis z n q tibi
aliud videt. Concessit cu ceteris. Ergo inqm vna e hic dca sententia.
Sz illud paululu a vobis quero. velit ne deus. ut ho deu querat.
Dederunt. Item quero. nuq na possum dicere illu qui deu querit
male viuere. Nullo dixerunt. Etia ho fatu rndete. Spus immu
dus pt ne deu querere. Negabant. Dubitante aliqntu navi
gio. qui postea ceterorum vocibz cessit. Si igitur inqm qui deu que
rit. facit id qd deus vult z bn viuit. aut spm immundu no ht
qui aut querit deu nondu habz dm. Non igitur quisquis aut

repperiat. Quomodo tamen castus ee pt q ab illicito concubitu tm sese

nota

bene vivit. aut qui que deus vult facit. aut spiritum immundum non habet. Sed ulti-
mo deum habere credendus est. Hic cum se certis concessionibus suis de-
ceptos viderent. Postulavit mihi cum diu stupida fuisset ut ei hoc
ipsum quod conclusionis necessitate intorte dixerat explicando relaxa-
rem atque solverem. Quod cum factum esset. Sed nemo inquam potest pervenire
ad deum nisi deum quesierit. Optime inquit. Tamen qui adhuc querit
nondum ad deum pervenit et si bene vivit. Non igitur quisquis bene
vivit deum habet. Michi inquam videtur deum nemo non habere. Sed eum qui
bene vivit habere propitium. qui male infestum. Male ergo inquam hesterno
die concessimus eum beatum esse qui deum habet. siquidem omnis homo habet deum.
nec tamen omnis homo beatus est. Adde ergo propitium inquam. Satisne inquam hoc
inter nos saltem constitit. eum beatum esse qui habet deum propitium. Vellem inquit
Navigius consentire. Sed illum vereor qui adhuc querit. presertim ne concludas
beatum esse Achademicum qui hesterno sermone vulgari quidem et male la-
tino. sed aptissimo sane ut mihi videtur verbo caducarius nominatus est. Non
enim possumus dicere hominem deum querentem adversus deum esse. Quod si dici
nefas est. propitius erit. et qui propitium habet deum beatus est. Beatus ergo ille
erit qui querit. Omnis autem querens nondum habet quod vult. Erit igitur
beatus homo qui quod vult non habet. Quod heri omnibus nobis videbatur
absurdum. unde credebamus Achademicorum tenebras esse discussas.
Quam ob rem iam de nobis Licentius triumphabit. et ut illa dudum quam con-
valitudine mea temere accepi. has de me penas exiget quas pru-
dens medicus amonebit. Hic cum et mater arrisisset. ego inquit
Trygetius non concedo continuo deum adversari cui non sit propitius.
Sed esse aliquid medium puto. Cui ego. Istum tamen hominem inquam medium
cui nec propitius deus est nec infestus deum quoquomodo habere conce-
dis. Hic cum ille cunctaretur. Aliud est inquit mater deum habere. aliud
non esse sine deo. Quid ergo melius inquam est. utrum habere deum an non
esse sine deo. Quantum possum inquit intelligere ista est sententia mea.
Qui bene vivit. habet deum sed propitium. Qui male. habet deum sed adversum.
Qui autem adhuc querit nondum que invenit. neque propitium neque adversum.

sed non est sine deo. Hic annuit mater mea et simul omnes. Nunc esse diceretis. Dicite inquam quaeso mihi utrum nobis videatur esse homini deus propitius cui favet. Esse confessi sunt. Numquid ergo mihi favere deus non videtur homini qui deum quaerit? Favere responderunt. Habet ergo, inquam, qui deum quaerit deum propitium, et omnis qui habet deum propitium beatus est. Beatus igitur et ille est qui quaerit. Qui autem quaerit nondum habet quod vult. Erit igitur beatus qui quod vult non habet. Prorsus mihi inquit non videtur beatus esse qui quod vult non habet. Ergo inquam non omnis qui habet deum propitium beatus est. Si hoc cogit ratio, inquit, non possum negare. Ista inquam mihi distributio est, ut omnis qui iam deum invenerit et propitium deum habeat et beatus sit; omnis autem qui deum quaerit propitium deum habeat sed nondum sit beatus. Iam vero quisquis vitiis atque peccatis a deo se alienat non modo beatus non sit, sed ne deo quidem vivat propitio. Cum hoc placuisset omnibus: Bene habet inquam, sed adhuc vereor ne vos moveat quod superius concesseramus, miserum esse quisquis beatus non esset. Cum consequens erit esse miserum hominem aliquem bonum in deo propitio, quippe nullo miserorum in tribus prioribus duos divites appellamus, omnium bonorum possessores pauperes nolebamus. Sed illud videte utrum, quomodo verum est quisquis egens miser sit, ita sit verum quod omnis miser egeat. Ita enim erit verum nihil aliud esse miseriam quam egestatem. Quod memini te dicere cum laudares sententiam. Hoc autem hodie longum est ut quaeramus. Quare peto ne vos fastidium teneat ut ad istam mensam crastino quoque conveniatis. Quod cum omnes se libentissime dixissent, surreximus. Tertia die disputatio

Tertius autem dies disputationis nostrae matutinas nubes, quae nos cogebant in balneas, dissipavit tempusque pomeridianum liquidissimum reddidit. Placuit igitur in pratuli proxima descendere, atque omnibus nobis ubi commodum visum est assidentibus, reliquus ita sermo peractus est. Omnia pene inquam quae ut mihi concederetis a vobis volui, habeo ac teneo. Quare iam hodierno die quo disputationem terminare possimus, tandem hoc nostrum convivium aliquo intervallo dierum distinguendum; quod minus aut non multum est ut exponatur quid miseriam esse sit. Dictum enim est a matre nihil aliud esse miseriam quam

egestate. Convenit enim inter nos omnes qui egeant miseros esse. Sed utrum omnes et miseri egeant, non illa questio est quam hesterno die non potuimus explicare. Hoc autem iam se habere si ratio demonstraverit, perfectissime inventum est quis sit beatus. Erit enim ille qui non eget. Omnis enim non miser beatus est. Ergo beatus est qui egestate caret, si quam dicimus egestatem eandem miseriam esse constiterit. Quid enim, ait Trigetius, non potest ex eo iam confici omnem non egentem beatum esse? Quoniam manifestum est omnem qui egeat miserum esse. Nam concessisse vos memini nichil esse medium inter miserum et beatum. Aliud ne medium inter mortuum et vivum et medium videtur esse? Nonne omnis homo aut vivus aut mortuus est? Fateor medium neque hic esse aliquid medium. Sed quorsum istud? Quia medium et illud te fateri credo omnem qui ante annum sepultus est mortuum esse. Non negabat. Quid? Omnis qui ante annum sepultus non est vivus? Non ait. Ergo medium sequitur ut si omnis qui eget miser est, omnis qui non eget beatus est, quamvis inter miserum et beatum ut vivum et mortuum medium nichil inveniri queat. Quod ubi aliquorum paulo tardius intellexisset, ut ea quibus potui verbis ad eorum sensum accommodatis aperiente atque versante: Igitur miserum esse omnem qui egeat dubitat nemo. Nec nos terrent quedam sapientium corpori necessaria. Non enim eis eget ipse animus in quo positum est beatum vivere. Ipse enim perfectus est. Nullus autem perfectus aliquo eget. Sed quod videtur corpori necessarium sumet si adfuerit, non enim istarum rerum franget inopia. Omnis namque sapiens fortis est. Nullus autem fortis aliquid metuit. Non igitur metuit sapiens aut mortem corporis aut dolores, quibus pellendis vel vitandis vel differendis sunt necessaria illa quorum ei potest contingere inopia. Sed tamen non desinit eis bene uti si ipsa non desint. Verissima est enim illa sententia: Nam et quod vitare possis stultum admittere est. Vitabit igitur mortem ac dolorem quantum potest et quantum decet, ne si minime vitaverit non ex eo miser sit quia hec accidunt, sed quia vitare cum possit noluit, quod manifestum stultitie signum est. Erit igitur ista non vitans

non enim rerum perpessione sed stultitia miser. Si autem non valuit
evitare cum hec sedulo ac decenter egerit, non eum ista inven-
ta miserum faciunt. Etenim et illa comitem eius secundum fortunam non immu-
tata est. Cum non potest id fieri quod vis, id velis quod possis. Quid est mise-
rum cui nichil accidit preter voluntatem. Qui quod sibi videtur non posse pro-
venire non potest velle. Habes igitur rerum certissimarum voluntatem. Sic enim ut quisque
agit, ita agitur. Non est contumeliosa quedam prescripto et divina lege sapientie,
que nullo ab eo pacto capi potest. Ita nunc videre videor quod omnis qui
miser est egeat. Nam hinc sententie concedende difficultates illa-
res fuerunt, quod multi in magna fortunarum rerum copia constituti sunt, qui-
bus ita facilia sunt omnia ut ad eorum nutum presto sint quecumque cupiditas pos-
cat. Difficilis quidem ista est vita. Sed fingamus aliquem talem, qualem
Tullius fuisse dicit Oratium. Quamvis non facile dicat oratium egestate
liberasse hominem ditissimum, amenissimum, deliciosissimum, cui neque
ad voluptatem quicquam deerat, neque ad gratiam, neque ad bona integra
valitudine. Nam et prediis questuosissimis et amicis iocundissimis
quantum libuit habundavit, et illis omnibus aptissime ad salutem corporis
usus est, cuique ut breviter totum explicem, se instituenti voluntatisque
successio prospera concurrit. Sed fortasse inquiet aliquis, ventum plus
illum quam habebat habere voluisse. Hoc ignoramus, sed quod satis est quesi-
tioni, fatemur eum non desiderasse amplius quam tenebat. Videtur
ne vobis eguisse. Quia si concedam michi licentius nichil eum plus
desiderasse quod in homine non sapiente nescio quis accipiam, metue-
bat tamen, erat enim, ut dicitur, ingenii non mali, ne illa omnia sibi vel
uno adverso impetu raperentur. Non enim magnum erat intelligere, talia
cuncta quantacumque essent esse sub casibus constituta. Hic ego arridens
vides inquam licentia fortunatissimum istum hominem a bona veri ingenii
mente impeditum. Quo enim erat acutior, eo videbat omnia illa
se posse amittere. quo metu frangebatur. illud quod vulgare sit asserere
dicunt hominem malo suo esse cordatum. Hic cum ille et cetera arr...

sissent. aliud tamen mihi diligentius attendamus. quia et si timuit
iste non eguit. Unde questio est. Egere enim est in non habendo non in
timore amittendi que habes. Erat autem iste miser. quia metuebat
quamvis non egeret. Non igitur omnis qui miser est eget. Quod cum approba
vissent cum ceteris. et ipsa cuius sententiam defendebam aliquantum tamen addubitans
nescio inquit mater. et nondum plane intelligo quomodo ab egestate possit mi
seria. aut egestas a miseria separari. Nam et iste qui dives et locuples
erat. et nichil ut dicitis amplius desiderabat. tamen quia metuebat ne a
mitteret egebat sapientia. Ergo ne egentem hunc diceremus. si egeret argento
aut pecunia. cum egere in sapientia non diceremus. Ubi cum omnes admi
rando exclamassent. me ipso etiam non mediocriter alacri atque leto quod
ab eo potissimum dictum esset quod pro magno de philosophorum libris atque ultimum
proferre paraveram. videtisne inquam aliud esse multas varias que doc
trinas. aliud. attentissimum animum in deum. Nam unde ista que
miramur nisi inde procedunt. Hic Licentius letus exclamans. Prorsus
inquit nil verius nil divinius dici potuit. Nulla enim maior et mise
rabilior egestas nulla est quam egere sapientia. Et qui sapientia non eget nulla
re omnino egere potest. Est ergo animi egestas nichil aliud quam stultitia.
Hec est enim contraria sapientie. et ita contraria ut mors vite. ut beata vita
miserie. hoc est sine aliquo medio. Nam ut omnis non beatus homo
miser est. Omnisque homo non mortuus vivit. Sic omnem non stultum
manifestum est esse sapientem. Ex quo et illud iam licet videre non ex eo tantum
Sergium Oratam fuisse miserum. quod timebat ne fortune illa munera amit
teret. sed quia stultus erat. Quo fit ut miserior esset si tam pendulis incer
tis hiis que bona putabat nichil omnino metuisset. Esset enim non for
titudinis excubiis. sed mentis sopore securior. et altiore stultitia de
mersus miser. Ac si omnis qui caret sapientia patitur magnam eges
tatem. omnisque compos sapientie nichilo eget. sequitur ut stultitia sit
egestas. Ut autem omnis stultus miser. ita omnis miser stultus est.
Ergo ut omnis egestas miseria. ita omnis miseria egestas esse

conuincitur. Qua conclusione Trigetius cum se parum intellexisse di-
ceret, Quid inter nos, inquam, ratione conuenimus? Eum esse miserum qui sapientiam
non haberet. Quid est ergo miserum esse? Sapientiam, inquit, non habere. Quid est
miserum sapientiam non habere? Hic cum taceret, ratione hoc est miserum habere stul-
titiam. Hoc miserum et nichil ergo est miserum aliud habere egestatem quam
habere stultitiam. Ergo quo iam necesse est egestatem alio verbo nomina-
ri quam stultitia nominatur, quamquam nescio quo dicimus habet egestatem aut
habet stultitiam. Tale est enim ac si locum aliquem qui lumine careat dica-
mus habere tenebras, quod nichil est aliud quam lumen non habere. Non
enim tenebre quasi veniunt aut recedunt, sed carere lumine hoc ipsum est iam
tenebrosum esse. Ut carere veste hoc est esse nudum. Non enim veste
accedente veluti aliqua res mobilis nuditas fugit. Sic ergo dicimus
aliquem habere egestatem quasi dicamus habere nuditatem. Egestatis enim
verbum est non habendi. Quapropter ut quod volo explicare sicut possum,
ita dicitur habet egestatem quasi dicatur habet non habere. Itaque si stultitiam quam
veram et certam egestatem esse demonstratum est, vide iam questionem
quam susceperamus utrum iam soluta sit. Dubitabatur enim inter nos
utrum cum appellaremus miseriam nichil aliud quam egestatem nominaremus.
Videmus autem ratione recte stultitiam vocari egestatem. Sicut ergo et omnis
stultus miser et omnis miser stultus est, ita necesse est non solum omnem
qui egeat miserum, sed omnem qui miser sit egentem esse fateamur.
Quod si ex eo quod et omnis stultus est et omnis stultus miser est conficitur
stultitiam esse miseriam, cur non ex eo quod et quisquis eget miser est
et quisquis miser est eget, nichil aliud miseriam quam egestatem esse confir-
mus. Sed cum omnis ita esse fateremur, illud iam consequitur ut vi-
deamus quis non egeat. Is enim est sapiens et beatus. Egestas autem
stultitia est egestatis quoque nomine. Hoc autem verbum sterilitatem quandam
et inopiam solet significare. Attendite quaeso quanta cura a ve-
teribus hominum sive omnia sive quod manifestum est quedam verba cre-
ta sint, eorum rerum maxime quarum notitia plurima. Iam enim nec

dico omnem stultum egere. et omnem qui egeat stultum esse. Credo vos et
concedere animum stultum esse vitiosum. omniaque animi vitia uno stultitie nomine
includi. Primo autem die huius disputationis nostre nequitiam dixeri-
mus esse ab eo dictam. quod nec quicquam sit cui contraria frugalitas a fruge fuisse
nominata. Ergo in his duobus contrariis hoc est frugalitate atque nequitia.
ista duo videntur eminere. esse et non esse. Egestatem autem de qua questio
est quod putamus esse contrarium. Hic cum aliquantulum cunctarentur. si dicam inquit
trigetius. divitias video his paupertatem esse contrariam. Est quidem
inquam vicinum. Nam paupertas et egestas unum atque idem accipi solent.
Tamen aliud verbum inveniendum est. ne melior pars desit vo-
cabulo. ne cum illa pars paupertatis et egestatis nomine habundet ex hac
parte soli opponatur divitiarum nomen. Nichil enim absurdius hic
quam sit egestatis vocabulum. ubi est contraria pars egestati. Plenitudo
inquit licentius si dici potest. videtur mihi sic recte opponi egestati. Postea
inquam de verbo quaeremus fortasse diligentius. Non enim hoc curandum
est in veritatis conquisitione. Nam et Sallustius eius lectissimus pen-
sator verborum egestati opposuit opulentiam. tamen accipio istam plenitudinem.
Non enim hic grammaticorum formidine laborandum aut metuendum est
ne ab eis castigemur. quod incuriose utimur verbis qui res suas nobis ad
utendum dederunt. Ubi cum arrisissent. quoniam quasi meos verbis mihi in-
tenti estis in deum velud quedam oracula non contempnere statui. Vi-
deamus quid sibi velit hoc nomen. Nam nullum accommodatius est
arbitror veritati. Plenitudo igitur et egestas contraria sunt. at hic similiter ut
in nequitia et frugalitate apparent duo illa esse et non esse. et si egestas
ipsa stultitia. plenitudo erit sapientia. Merito et omnium virtutum matrem
multi frugalitatem esse dixerunt. quibus consentiens tullius etiam in popu-
lari oratione ait. ut volet quisque accipiat. ego tamen frugalitatem id est
modestiam et temperantiam virtutem maximam iudico. Prorsus doctissime et
decentissime. Consideravit enim frugem id est illud quod esse dicimus
cui est non esse contrarium. Sed propter vulgarem loquendi consuetudinem
qua frugalitas quasi parsimonia dici solet duobus consequentibus

quod senserit illustrius subiciendo modestiam et temperanciam. Que hec duo verba
diligencius attendamus. Modestia utique dicta est a modo et
a temperie temperancia. Ubi autem modus est atque temperies nec plus est quicquam
nec minus. Ipsa igitur est plenitudo quam egestati contrariam posueramus
multo melius quam si habundanciam poneremus. In habundancia enim intel-
ligitur affluencia et quasi rei nimium exuberantis effusio. Quod cum eve-
nit ultra quam satis est eciam ibi desideratur modus. Et res que
nimia est modo eget. Ergo nec ipsa redundancia egestatis aliena
est. A modo autem et plus et minus aliena sunt. Ipsam eciam opulenciam
si discucias invenies eam nichil aliud tenere quam modum. Nam no-
ab ope dicta est opulencia. Quomodo ergo opitulatur quod nimium est cum incom-
modius sit sepe quam parum. Quicquid igitur vel parum vel nimium est quia
modo eget obnoxium est egestati. Modus igitur animi sapiencia est. Et
in sapiencia contraria stulticie non negatur et stulticie egestas. E-
gestati autem contraria plenitudo. Sapiencia igitur plenitudo. In ple-
nitudine autem modus. Modus igitur animi in sapiencia est. Unde pre-
est et non immerito diffamata. Hoc primum in vita esse utile ut ne quid
nimis. Diximus autem in exordio hodierne disputacionis me
si inveniremus nichil aliud esse miseriam quam egestatem cum beatum esse
fatendum qui non eget. Est autem inventum. Ergo beatum esse nichil
aliud quam non egere. Hoc est esse sapientem. Si autem queris quid sit sapi-
encia quam et ipsam racio quantum in presencia potuit evoluit atque erui-
nichil enim est aliud quam modus animi, hoc est quo sese animus librat
ut neque excurrat in nimium neque infra quam plenum est coartetur. Ex-
currit autem in luxurias, dominaciones, superbias ceteraque id genus quibus
immoderatorum miserorumque animi sibi leticias atque potencias cum
comparari putant. Coartatur autem sordibus, timoribus, merore, cupidi-
tate aliisque quecumque sunt quibus homines miseros esse miseri confitentur.
Cum vero sapienciam contemplatam invenerit eamque ut verbo huius pueri u-
tar ad ipsam se tenet nec se ad simulachrorum fallaciam quaqua

posthac amplexus a deo suo cadere atque demergi solet. Illa co
motus inanitate contracta. nichil moderationis et ideo nichil egestatis.
nichil igitur in se le pertimescit. Hic est igitur modum suum et sapientiam quisquis
beatus est. Que est autem dicenda sapientia nisi que dei sapientia est. Accepimus autem
auctoritate divina dei filium nichil aliud esse quam dei sapientiam. et est dei filius
profecto deus. Deum igitur habet quisquis beatus est. quod omnibus nobis iam ante
placuit cum hoc convivium ingressi sumus. Sed quid putatis esse sapientiam
nisi veritatem. et hoc enim iam dictum est. Ego sum veritas. Veritas autem ut sit.
fit per aliquem summum modum a quo procedit. et in quem se perfecta convertit. Ipsi
autem summo modo nullus alius modus imponitur. Si enim summus modus
per summum modum modus est. per seipsum modus est. Sed et summus modus
necesse est ut verus modus sit. Ut igitur veritas modo gignitur. ita modus veri
tate cognoscitur. Neque igitur veritas sine modo. nec modus sine veritate um
quam fuit. Quis est dei filius. Dictum est veritas. Quis est qui non
habet patrem. Quis alius quam summus modus. Quisquis igitur ad sum
mum modum per veritatem venerit. beatus est. Hoc animis deum habere id est
deo frui. Cetera enim quamvis a deo habeantur non habent deum. Admonitio
autem quedam que nobiscum agit ut deum recordemur. ut eum queramus.
ut eum pulso omni fastidio sitiamus de ipso nobis fonte veritatis emanat.
Hoc interioribus luminibus nostris iubar sol ille secretus infundit. Huius
est verum omne quod loquimur. etiam quando adhuc vel minus sanis vel repen
te apertis oculis audacter converti et totum intueri trepidamus.
nichil quam aliud etiam hoc apparet esse quam deum nulla degeneratione impedi
ente perfectum. Nam ibi totum atque omne perfectum est. simulque est omni
potentissimus deus. Sed tamen quamdiu querimus. nondum ipso fonte atque
ut illo verbo utar plenitudine saturati. nondum ad nostrum modum
nos pervenisse fateamur. Et ideo quamvis iam deo adiuvante. nondum
tamen sapientes ac beati sumus. Illa est igitur plena sacietas animorum.
hoc est beata vita. pie perfecteque cognoscere a quo inducaris in veritatem.
qua veritate perfruaris. per quod conectaris summo modo. Que tria
unum deum intelligentibus. unamque substantiam exclusis vanitatibus

varie supersticionis evadunt. Hic mater recognitis verbis que sue memorie
penitus inherebant et quasi evigilans in fidem suam versum illum sacerdotis
nostri. Fove precantes trinitas leta effudit atque subiecit. Hec est
nullo ambigente beata vita que vita perfecta est. ad quam nos festinantes
posse perduci. solida fide. alacri spe. flagranti caritate presumendum
est. Ergo inquam quoniam modus ipse nos admonet convivium aliquo intervallo
dierum distinguere. quantas pro viribus possum ago gratias summo et ve-
ro deo patri domino liberatori animarum. Deinde vobis qui concordi-
ter invitati. multis et me cumulastis muneribus. Nam in tantum sermo-
nem nostrum contulistis ut me negare non possim ab invitatis meis
esse saciatum. Hic omnibus gaudentibus et laudantibus deum. Vellem inquit trigecius hoc modo nos cotidie pasceres. Modus
inquam ille ubique servandus est. ubique amandus. si vobis cordi est ad
deum reditus noster. His dictis finita disputatione
discessimus.

Explicit liber beati Augustini de beata vita

Incipit retractatio beati augustini In libro de ordine rerum :-

Per idem tempus inter illos qui de achademicis scripti sunt. duos etiam libros de ordine scripsi. in quibus questio magna versatur. utrum omnia bona et mala divine providentie ordo contineat. Sed cum rem viderem ad intelligendum difficilem. satis egre ad eorum perceptionem cum quibus agebam disputando posse perduci. de ordine studendi loqui malui quo de corporalibus ad incorporalia potest proficisci. Verum et in hiis libris displicet michi sepe impositum fortune vocabulum. et quod non addebam corporis. cum sensus nominavi. et quod multum tribui liberalibus disciplinis quas multi sancti nesciunt. quidam etiam qui sciunt eas sancti non sunt. et quod musas quamvis agens deas iocando commemoravi. et quod admirationem vicium nuncupavi. et quod philosophos non vera pietate preditos. dixi virtutis luce fulsisse. et quod duos mundos. unum sensibilem. alterum intelligibilem. non ex platonis vel ex platonicorum persona. sed ex mea sic commendavi. tamquam hoc etiam dominus significare voluerit. quia non ait. regnum meum non est de mundo. sed regnum meum non est de hoc mundo. cum possit et aliqua locutione dici. et si alius a domino christo significatus est mundus. ille convenientius possit intelligi in quo erit celum novum et terra nova. quando complebitur quod oramus dicentes. Adveniat regnum tuum. Nec plato quidem in hoc erravit. quod esse mundum intelligibilem dixit. si non vocabulum quod ecclesiastice consuetudini in re illa inusitatum est. sed ipsam rem velimus attendere. Mundum quippe ille intelligibilem nuncupavit. ipsam rationem sempiternam atque incommutabilem. qua fecit deus mundum. quam qui esse negat. sequitur ut dicat irrationabiliter deum fecisse

quod fecit, ut non fuerit vel antequam faceret, nescisse quid faceret, si apud eum ratio faciendi non erat. Si vero erat sicut erat, ipsam videtur Plato vocasse intelligibilem mundum. Similiter tamen isto nomine uteremur nos, si iam satis essemus litteris ecclesiasticis eruditi. Similiter illud non placet, quod cum dixissem summa opera danda est optimis moribus, mox addidi: Deus enim noster aliter exaudire nos non poterit, bene autem viventes facillime exaudiet. Hoc enim dictum est tamquam deus non exaudiat peccatores. Quod quidem dixit in evangelio, sed ille qui nondum cognoverat Christum, a quo iam fuerat illuminatus in corpore. Similiter illud non placet, quod Pythagore philosopho tantum laudis dedi, ut qui hanc audit vel legit possit me putare credidisse nullos errores in Pythagorica esse doctrina, cum sint plures iidemque capitales. Hoc opus sic incipit: Ordinem rerum. **Explicit Retractatio. Incipit liber primus de ordine rerum**

Ordinem rerum, Zenobi, consequi ac tenere cuique proprium, tum vero universitatis, quo coercetur hic mundus et regitur, vel videre vel pandere hominibus difficillimum atque rarissimum est. Huc accedit quod etiam si quis hec possit, non illud quoque valet efficere, ut dignum auditorem tam divinis obscurisque rebus vel vite merito vel habitu [quodam] eruditionis inveniat. Et tamen nichil est quod magis avide expetant queque optima ingenia magisque audire ac discere studeant, qui scopulos vite huius et procellas velut erecto capite inspiciunt, quam quomodo fiat ut et deus humana curet, et tanta in humanis rebus perversitas usquequaque diffusa sit, ut non divine sed ne servili quidem cuipiam gubernationi

quodam

si ei tanti parentis daret. Et ubi deceda excideretur. Videre est
quasi nemini hominum quibus talia cure sit credendum ditaret.
aut divina providentia non usque in hec terrena et ima perte-
ndi. Quid esse mala omnino dei voluntati contraria. Utrumque ipso-
rum sed magis posterius. Quis enim dicere tam credere deo quodque
tam sapientissimum tam etiam potentissimum deo sit. Tum in rebus homi-
nibus neque quicquam non potuisse aliquid eminatus (?) et neglige-
ntie uel usurpatio multo est quam malicie et infidelitatibus
plenum conatior. Itaque compellit ratio tenere non minores pro- velut
videntie. Quod ista terrena non posse a divinis administrari quod neg-
ligi vel contempni potius quam ita gubernari ut omnibus de deo sit
mete. atque rerum expanda questio. Si quis tamen tetricus est
medice ut quidque in nonnedis corporibus quod preter humana dispo-
sitione ac voluntate et recta divine potentie moderationisque
dubitet nisi forte quod casibus tam raris subeuntque divine
missione vel inmissione quorumque malorum membra figuntur.
Quod autem quis negat. posse in recte fecerit fateri. Quod
vel per permissam nam quod in singulis quibusque rebus mich-
i humana arte satisfacere ordinatam universam alienare a
sanctissimo maiestatis arbitrio velle inquis vane oppinionis
credulitatis quam hoc ipsum et plenius cognitioni quam membra
pulicus disposita mire atque distincta sit. Cum ideo huma-
na vita mutabilium perturbationum in continua vicissitudine et
fluctuet. Sed hoc pacto si quis tamen minutum terminet.
vel in vermiculato pavimento nichil velit unius tessule mo-
dulum acies eius valet ambire. Vituperaret artifice
velut ordinationis et compositionis ignarum. eo quod varietatem compositionis
lapillorum perturbatam putaret. a quo illa emblemata
in unius pulchritudinis facie congruentia sit eternitatis

trahi non possent. Nichil enim aliud magis eruditis hominibus
attendit quam universa rerum contemplatione atque conceptu in be-
ata mente complecti et considerare non valeres. si quid cor
offenderit. quia sue cognitioni magnitudo est. magnitudo rerum
putatur inherere feditate. Cuius enim omnibus maxima est. magis
Nota
quam homo sibi ipsi est incognitus. quia tamen licet se noscat. magis in
corpus habet consuetudinem recedendi a sensibus et animum in
semetipsum colligendi. atque in se ipso intuendi. Quod homini tamen
assequitur quia plagas quasdam opinioni quas vite cotti-
diane cura sollicitudo infligit ac solitudine munitur. ac libera-
libus meditatur disciplinis. Ita non sibi animus reconditus que
sit pulchritudo universitatis intelligit quod perfecto ab uno
cognoscatur esse idcirco illa videre non licet dicere quod in multa
procedit. secretumque audiens pauperie qua nescit sola se
cognitione multitudinis posse vitari multitudinem ac non
dico hominum. sed omnium que sensus attingit. Nec mirere
quod eo egestate patitur magis quo magis appetit
plura complecti. Ut enim in circulo quamvis amplo unum est
medium quo cetera coniunguntur. quod centrum geometrie vo-
cant. et quamvis totius ambitus partes innumerabiles sunt dimetiantur
nichil tamen est preter illud unum quo cetera pariter. Sic vo-
et quod omnibus quo quod equalitatis inter distantia sunt in
in qualibet parte. si egredi velis eo amittitur omnia que
plurima perspicere. sic animus a se ipso fusus in necessitate quadam
dividatur. et vera medietate tollitur. cum enim non sua
cogitat ubique unum querere et multitudo invenire non si-
nit. Ex quo et hec que dixi qualia sunt et quanta contexe-
ris illarum quoque modo et in unum cogitat. atque perfecte
sint certa et in parte fugienda sint. assequitur perfecto

in zenobi. Sicut in illo notum et mysterium tuum et pulchritudinis omnino
amator eius sine libidinis immoderatione atque sordibus quod
signum vite sue sapiens perniciosis cupiditatibus divina in
te prestabit. ne tuam tam deserens falsis voluptatibus il-
lectus. quod placitatore nichil turpius et periculosius tueri pot-
assequeris quo istud in vere cum eruditori expertum dedis-
qua purgatum et excolit animus. nullo modo ab ydoneus
cui divina fama committat. Quod totum cum ita sit et hoc
flagitet ordine quid de studiosis et bonis viris proveniat
qualisque vita nobis levamus lenem tui. et quem fructum de
liberali otio capiamus. sine te libri satis ut opinor debe-
bunt. nomine tuo nobis ipsa mea elaboratione dulciores. preter-
ea si te in ipso ordine de quo ad te scribo melius elegeris
inserere atque computare voluisset. ita cum stomachi dolor scola
me deserere coegisset qui iam ut scis etiam sine ulla tali neces-
sitate in philosophiam confugere moliebar. statim me contuli ad villam
familiarissimi nostri verecundi. Quid dicam eo libenter
Nosti optime hominis tum in omnibus tum vero in nos benivolentiam
singularem. Ibi disserebamus inter nos quaeque videbantur u-
tilia adhibito sane stilo quo cuncta exciperentur. Quod
videbam conducere valetudini mee. Cum enim nonnulla loque-
di cura intemperanter nulla me disputandi intercipiebat animo
dum contentio simul etiam ~~~~ ut si quid vellem scribere necessarium
placuisset. nec aliud dicendi necessitas. nec labor inconducibilis
esset. Aderat autem ipse Alypius et Navigius
frater meus. et licentius repente admirabili poetice deditus
Trigetius quem nobis militia reddiderat. qui tamquam veteranum
adamavit historiam. Etiam in libris nonnichil habebamus
Sed nocte quadam cum evigilassem de more meditarem

qz ipe tacitus agitare. que i mēte nescio unde veniebāt.
ut aut ma id m amor inveniendi vel iā i ↄsuetudinē verterat. ut autē
p̄ma si tales cure detinuit. ad ceteram vitam dedita. ipse
noctis p̄te pervigil q̄rerē cogitando. nec me patiebar
adolescētum lucubrationibꝫ a meipso avocari. q̄ ꝛ illi q̄
toto die ceteris agebant. ut nimium mihi videretur. si aliq̄
noctium in studiorum labore usurparet. ꝛ id a me ipsi q̄
p̄ceptum habebant. ut aliquid p̄ter codices agerent secum ꝛ se
cū habitare consuescerent. atq̄ ergo ut dixi vigilabam. cum
ecce aque sonus pone balneas q̄ p̄fluebat convertit me
in animū eius. et animadversū ē solito alternius aquam strep
in videbatur. q̄ iā clarius iā pressius eadē aqua strepe
bat silicibꝫ irruens. Cepi a me querere q̄ nā ca eēt
fateor nichil occurrebat. Cum licentius lecto suo impa
tientes stipulas p̄cusso iuxta ligno sorices terruit. seseq̄ vigi
lante hoc modo indicavit. Cui ego animadvertisti inq̄ licen
tiā. video tibi musam tuā lumine ad lucubrandū acce
disse. quo canalis ista incertū sonet. Iā in inquit ī
nō est novū. Nā desiderio serenitatis. cū expgefactus
aliquando aure admonuissem. ne imber ingrueret. hoc ipse
bat ista aqua q̄ nunc approbavit sequentibus. Nā ꝛ ipse
in eodem gelatu lecto suo cubans vigilabat. nos nescie
bus erat in tenebris. q̄ in italia etiam pretiosis ditissimis
necesse est. Ergo ubi vidi scolā nostram quantacumq̄ etiam ibi
tia ꝛ alipius ꝛ navigius in urbe ierant. etiā dū qui d
ius nō sopitam. ꝛ me cursus ille aque aliquid de
se dicere admonebat. quid nā vobis videtur inquā q̄
cause q̄ sit alternatim hic sonus ille ꝛ putamus quasi trā
siens vel tinsitu vel re lavanda aqua teneri illi

meatu impellat. Quid putas inquit licet non alibi
folia cum vestimenti que anticipino spectaculo copiosius de
ridunt stinguisonis arida intrinsica circum aliqua atque cede
ubi ac unda que urgebat pertransierit. i. in usum colligi ∴ pertransierit
atque supponi. Ad aliud vero usum foliorum naturam
fore. quod ad illa ficorum. vel refrigerandum vel contegendum
solum valeat. Visum est mihi probabile aliud non habens quod consen
sumque sum laudans ingenium eius. nichil me nescisse cu
diu quesisse cur ita esset. Tum imposito modico silen
tio. merito inqua tu ut mirabaris et apud calliopam te miraris
tenebas. Miro inquit ille. Quia modo plane dedisti in mag
na miraculo quando hoc est inquam. Quia tu inquit ita miraris
es. Sic enim solet michi oboriri admiratio. dum quod verum
huius modi est. ut res insolita preter manifestum rerum ordinem. ∴ aliter certum
Et ille. preter manifestum inquit accipio. Ista preter ordinem ut
in se videre. Sic ego certior spe alacriorem quam soleo et
aliquid ab his inquiro. quod se tantum et tam subito heri
pene ad ista conversum adolescentibus animus concepisset. nulla
tenens de his rebus inter nos antea questione agitatam
bene inquam bene. sed prorsus multum bene sensisti. multum
ausus es. hoc non crede longo intervallo transcendis heli
conem. ad cuius vertice tempus ad celum pervenire conaris. Sed
bone inquit modo me in queso te ista valde in aliud
intendi animum. Sic ego non nichil metuens. ne studio po
tius penitus propositum a philosophia longe rapetur. ut ita loquar
inquam abs te versus istos tuos de metrorum genere canendo
et blandiendo inspectans. qui inter te atque veritatem in amore
amicitie. quam inter amatores tuos conari ergo. Ista in se illi vel

molitam in musica reportabat fabula e ovidii poete pi-
ramne ut ille tum etiam instituerat. Quod tu sentiens q(ui)
putabat vere dixisse. subtexuit aliquantum. Et ego iam
aliquantulum cepi et ad me conversus. ne frustra occupatus
participatum atque inceptum velle. tum ille. Egomet meo apud te
iudicabo cum surrexero inquit. Nos demum e(st) invidus illud vel
etiam quod nunc dixi a me de me patitur. Et sane illud hodie
timui fortasse in somnis videtur. Quod non ait hodie
perii. Ego forte hodie vigilavi. Ista si non contempnimus. si
quid superstitiosi solent etiam de muribus augurari. si
ego illic nunc vel sorice qui me te vigilante in cubile suo
sit strepitu suo commonuit. si quid sapit redire in cubile
et strepitu commonuit. Ita ego ipse isto strepitu vocat-
ur. semper conquiescere. Nos ego ipse isto strepitu. Ista alia
me commoveat philosophari potius quam cantare. Ita alia
ut te tota die comprobanti iam cepi credere vel constituisse inde-
bitum. Quare non te molestum est. atque id sic debere arbitr-
aris. Quare non te molestum est atque id sic debere ministra-
ris. rogita quod vis. defendam quantum potero ordine rerum.
quod preter ordinem fieri posse asseram. Tantum enim cum ea
bi atque hausi. ut etiam si me quisquam in hac disputatione supera-
rit. etiam hoc nulli temeritati sed rerum ordini tribuerem
enim res ipsa. sed licentius superabitur. Ego vero fui gaudens
eis me instituit. tum respicio. Quid inquam tibi videtur. Simul dilige-
inquit ordini placuisse. sed me tamen fuit tamen. et recte dixit
tisse dispicienti acerrimo favore inquam tamen illa gerere pro licen-
ista quam michi es etiam tu licentius ac me ipso te puto esse dub-
persus. ait licentius. ego huius sine dubio fui. Quidem enim de-
te pietate tuus meo sermone fecisti. Atque plane si erexit quantum
me. Ita ut vere poetica tum me autem a philosophia prorsus. Sed huc
dicendi vel diffidentia tua ... gaudentibus verbis hec

ius inquit ita quod plus est. Licentium uero achademicorum quos in-
ille studiosissime defendere solebat. Hec modo inquit omitte
queso ne me his uafris quibusdam et captatiolis a nescio quo
dimare que iam pre expectare cepit et tum me inhiante sus-
pendo. detorqueat atque dissipat. Hic ego risi uiderique
cernens inuidere letitias meas quas uel optare aliquando au-
sus sum. Versu istum gestiens effundi. Sic prius ille de-
ficiat. sic alter Apollo incipiat. producet in ipse si fece-
rimus. quo nos ire iubet atque ubi ponere sedes. qui dat
modo augurium. nostrisque illabatur animis. Nec iste alter Apollo est
qui in speluncis in montibus in nemoribus in odore thuris
pecudumque alacrimitate uicinitati implet insanos. sed alius
profecto est. ille alter uerax. atque ipsa quid in uerbis ambi-
gamus. ueritas cuius uates sunt quicumque possunt esse sapientes. Ergo
aggrediamur Licenti freti pietate cultores et uestigia nos-
tris ignem perniciosum fumosarum cupiditatum opprimamus.
Iam inquit interrogata oro te. si possis. hoc tamen nescio quod
explicare uerbis meis. Hoc ipsum inquit responde primo utrum
tibi uideatur. aqua ista non temere sic. sed ordine influere. Ita
quod ligneolis canalibus sublabitur et ducitur usque in usus nos-
tros eo ordine pertinendo. Ferri enim ab hominibus hoc uolentibus
ut uno eius itinere sumant et bibant et lauent. et pro locorum oppor-
tunitatibus consequens erat ut ita fieret. Quid uero illa ut di-
cis folia sic inciderint. ut hoc quod mirati sumus eueniret.
nonne rerum ordine ac non casu potius fieri putabi-
mus. Quid uero inquit ille aliud atque ceciderint. debuisse autem
passe sed sine causa. quicquam uideri potest. premisse inutilem nichil
bonum atque remoti. Quod ita uis persequar. situs ar-
borum atque ramorum ipsiusque ponderis quantum in foliis posuit.

Quid aeris vel mobilitate qua volitant. vel mollitie
qua descendunt. ceterisque latius pro affectu celi. pro omni
pro figuris suis ceterisque innumerabilibus atque obscurioribus causis
quid ad me attinxerit querere. Latent ista sensum meum pe
nitus latent. Illud tamen quod agnosse questionem facis et nescio
quid aliud non latet nichil fit sine causa. Per n. ociosas
creatura pre querere. quod tamen cat ut ibi arbores ponerent
Respondebo servitos ee heres libertatis fere. Et
si fructuose arbores non sunt ac tenere nate sunt. que illas
huc rndebo. nos pati vide. non temeraria que illas
genuit neququam ee natam. Quod pla dicit atque sine causa fi
erat. quia nichil fit in toto causam ordine. Cum ego
et me inquid ociosum percunctatore vocas. vix enim
possum non esse qui expugnavi sic cum persistimo et
colloquiis pertim tamen querere abs te nam ista. quamvis
dei ordinatum. cum bono ut de ceteris rebus innumerabilibus
natura istas ipsas arbores que fructum non afferunt
tamen. Ac illo cogitate quid dicet. ait exercitus
na usus arbustorum in solis fructibus plectere hominum
Quanta sunt alia que umbra. que ligmis postmo
ipsis frondibus seu foliis fiant. Noli obstrectare inquit
ille interrogationibus eius hec crede. Innumerabilia sunt enim
proferri possunt. ex quibus nulla est hominibus utilitas. vel
tempore ita latet. quia recondita est. sed ab hominibus proferri
cum defendi hec non possit. Ipse potius nos doceat
ne atque fiat quod non te presserit. Post istius
hinc iste inquit me iam nitendum est esse docturus. et tu qui
iam tante rei te dicis esse professus et adhuc me nichil
doceas nimium discere cupientem. et per hoc solus dies

tergeret vigilantem? Quo me mittis inquit? An quod lenius te
sequor quam illa folia ventos quibus in confluente aquam in
ciunt. ut eis certe pars sit si etiam thematum. Ista quid a
liud est? Cum Licentius et Augustinum de hiis que fiunt in me
dio philosophia doceret? Noli obsecro inquit. et te tamen abiecto a
me extollere. Nam et ego in philosophia puer sum. Et non nimis cu
ro cum menstruo. Ecce que michi ille reddat. qui me cotidie q
rulum accepit. Cuius te quidem credo esse velle futurum
ille hoc esse forsitan longum est. sed tamen aliquid quoque nimium
se ponit ab huiusmodi studiis docet aliquid putat. tamen
disserentium societate. quasi vinculum nostre cogitationis con
tinet? Idem autem aliquid non est nisi nichil. An non vides
bio vel filii vitam. libenter illa ipsa folia que feruntur
ventis que videbis mutare consiste aliquantum precipitium
se flumen et de rerum ordine homines commove. sic tamen hoc
quod abs te defenditur verum est? Hic ille letus etiam
exsiliens ex lectica quis negaret Deus magne inquit
te cuncta ordine administrare? Quam se omnia tenent
que ratis successionibus in nodos suos urgentur
Quanta et quam multa facta sunt. ut hec loqueremur. quanta
fiunt. ut te inveniamus. Unde enim hoc ipsum nisi ex re
rum ordine manat et ducitur. quod evigilavimus. quod illum
sonum advertisti. quod quesisti tecum causam. quod tu tantam tan
te rei non invenisti. Sorex etiam prodit ut ego
vigilans proderer. Postremo tuus etiam ipse sermo te
fortasse id non agente. non enim cuique in potestate est
quid veniat in mentem. sic nescio quo circumagitur
ut me ipse doceat quid tibi debeam respondere. Itaque oro
te si hec que a nobis dicta fuerint vel instituisti mitti a

libris

data pervagentur. paulo latius ad hominum famam. Nonne
ita res magna videbitur ut de illa consulti aliquibus vi-
tes magnus aut callidus tunc dici debuit. multo amplius si
evenisset? R. Si rudissimus ita divinus diceretur ita esset a con-
dibus omnium. Ut tamen ex ea nemo quereret cur factum esset
ideo. aut utrum minus aberrans latenti homini molesti-
us fuit. Nunc nam in talia futura quisquam illorum a per-
dixit aliquis. a consultore certum dicere. Sic quasi fuit in-
ter liberum non ignobilem dicere. et id unum elicere
videtur. non non posse aliter diminui. perfecto quid quod vulgo
arbor
~~...~~ foliorum in agro. quidque vilissima de finali in domo
fuerit tam sit in ordine rerum nota. quod ille sciat. hinc
enim vilis fuit. que sine illis precedentibus vilissimis ...
bus nec in mente venire possent. nec ad precedentes
posteriusque mundi. Quare iam rogo. nemo ex me
querat. cum quicquam fiat. Ratio. Nichil fit. nichil (?)
in. quod non aliqua causa gemeret ac moneret. Apparet ...
inquam nescire adolescentibus quod multa. et a qualibus vi-
ris quam divinatione dicta sint. Gaudium. Tunc nunc non video
aliquid sine causa. ita id iam video et nolle tunc sed
ordo iste susceptus tuus. bonum ne quidquam an malum
fieri esse videatur. Ratio. Et ille subministrabis. non inquit sa-
rogasti. Ut video de duobus que ante tunc. Video ...
enim quadam medietate. Nam ordo in se nec bonum
nec malum videtur. Quid saltem censeas nisi ordinem
esse genera. Nichil ait ille. Ita quod esse quod quidem ...
esse per ei rei que totum occupavit totum optim...
...? Quod enim erit ordini contrarium. nec erit ...
preter ordinem nichil autem esse preter ordinem videtur ...

il go ordini oportet putare contrarium. Ergo ne ait Trige-
tius. contrarius ordini error non est. Nullo modo inquit
lla neminem video errare sine causa. Causarum autem seri-
es ordine includitur. et error ipse non solum gigni-
tur causa. sed etiam ~~aliquid~~ gignit aliquid cui causa sit. Quapro-
pter quo extra ordinem non est. eo non potest ordini ~~non~~
esse contrarius. Et cum tacuisset Trigetius. egoque incipiebam
non capere me pre gaudio. quod videbam adolescentem hominis ami-
ci filium etiam meum fieri. nec solum verum in amicitiam quoque
mei in surgere atque grandescere. et studium vel in me-
diores litteras desfluerat. quasi despecta possessione
sua toto impetu in mediam venire philosophiam. quod dum
latus miror et exestuo in gratulatione. subito ille quasi
mente quadam correptus exclamat. O si possem dicere
quod volo. Rogo ubi estis verba. succurrite. Et bonum et ma-
la in ordine sunt. Credite si vultis. nam quomodo id ex-
plicem nescio. Ego mirabar et tacebam. Trigetius autem
ubi vidit hominem paululum quasi digesta ebrietate
affabiliorem redditumque colloquio. absurdum mihi
videtur Licenti et plane alienum a veritate quod dicis. Sed quae-
so patiaris me paululum. nec perturbes clamitando. Dic
quod vis ait ille. Non enim metuo ne me aufe-
ras ab eo quod video ac pene teneo. Utinam inquit
ab eo quem defendis ordine devius non sis. non tam
in deum ferveris ut inerius loquar in turbia. Quid
enim potuit magis impium quam etiam mala ordine
contineri? Certe inquit Deus amat ordinem. Vere amat
ait ille. ab ipso manat et cum ipso est. et si quid potest
de re tam alta dici convenientius. cogita quaeso ipse

tacui. hic ego sic respondens. quid te nunc ista docuerunt. quid
Quid cogitas inquit Trigetius. Licentio presso quid. Certe
dixi. fateorque et nunc in eo quod intelligo. ordine ut
et mala dixisti ordine contineri et ipsum ordinem fluere
manare a summo deo atque ab eo diligi. Ex quo sequitur
ut et mala sint a summo deo et mala deus diligat.
In qua conclusione timui Licentio. At ille ingemiscens
difficultate verborum. nec omnino quaerens quid responderet
sed quemadmodum quod respondendum erat exprimeret. Non di-
ligit deus mala inquit. nec ob aliud nisi quia ordinis
non est. ut deus mala diligat. Et ordinem ideo multum
diligit. quia per eum non diligit mala. At vero ipsa mala
qui possunt non esse in ordine. cum deus illa non diligat. Nam
ipse iste est malorum ordo. ut non diligantur a deo. An
parvus tibi rerum ordo videtur. ut et bona diligat deus
et non diligat mala. Ita nec praeter ordinem sunt mala
que non diligit deus. et ipsum tamen ordinem diligit. hoc
enim ipsum diligit diligere bona et non diligere mala. Qui ordo
quod est magni ordinis atque dispositionis. Qui ordo ipse
atque dispositio. quia universitatis congruentiam ipsa dis-
tinctione custodit. fit ut mala etiam esse necesse sit. Ita quasi
ex antithetis quodammodo quod nobis etiam in oratione iucun-
dum est. ita ex contrariis omnium simul rerum pulchritudo
figuratur. Post hoc interfuit modicum et repente
sese erigens. qua Trigetius lectum habebat interrogavit. quaeso
ex te quaeso inquit. iustusne sit deus. Tacebat
ille nimis ut postea retulit. admirans et [illegible]
subito condiscipuli et familiaris sui afflatum in-
nova inspiratione sermone. Quo tacente ille ita sic

cutus est. Tu ergo Deum iustum non esse iudicas tu videris quid
agis. qui me dudum impietatis arguebas. Tum ait
nobis respondit. nobisque ipsius ordine necessitate quadam conclusit iustum
esse Deum. sua cuique distribuendo utique iustum esse. Que autem
distributio dici potest. ubi distinctio nulla est. Aut que dis-
tinctio si bona sunt omnia. Quid ergo preter ordinem reperiri
potest. Dei iustitia bonorum malorumque meritis sua cuique
reddentis. Iustum autem Deum omnes fatemur. Totum igitur or-
dine includitur. Quibus dictis rursus ille surrexit pro strato cum levi
voce tu et vobis facere neos. nichil ne tu inquit
vel tu qui compulisti ad ista iudices. Cui ego. Si omnia
inquam videbitur. Heccine meruisset. Cedo inquam. Si quod
videbitur per diem iudicabo qui in ea videt rediens. Non sine
dico est ille qui fenestris fulgor inducit. Simul et age
ne tanta bona tua litteris absorbeat oblivio.
Cum enim hec me non mandari placuerint. Di-
ctum est plane quod sentio. disputabo adversum te quantum
possum. non enim si me vinceris maior triumphus dabitur
vel calliditati vel acumini tuo quam erit homi-
quorum propter suscipiendis temporibus. Cessat utilitas tua
que numquam pasta eruditione disciplinarum tenuiter for-
tasse sustineri non potuit. res te ipsa commonebit. Quare
ista disputatione multum exercearis. vides ut in eam pannor respicias grande sunt. Quibus
cum transissemus. Licentius volo parvulum illo
ita meto sepe de rerum ordine erudiunt. Zenobius meus. cui tum alta parumper
satisfacere potuit seu pro obscuritate
rerum. seu pro temporis angustias. Tum enim ille
consummationem usque adeo fuit impatiens. ut me

quod diligencius et copiosius fieri cogeret quod
etiam carmine prosequeretur et bono carmine. Unde magis illu-
mines. Sed neque tunc et legi potuit ab istis in reprehen-
sio devolissio. neque ut pro ista perfectio eius tamen repetime nob-
is et probata fuit tunc illo. ut nichil istorum venire
in mente potuit ista id relinquere in respectu statuit et
multa continuatur. cum et sermo iste multum quam
debet. Deinde quod eciam non ut dicta dicturus. etiam sed
indicare eius nobis benivolencie decet. postremo quod singu-
lis de spe tua nemini cedit ista et cum prius etiam quod
nobilitate puris tui. vel potius omnium meum multum
licitum erat. ne ingenium tuum quedam scintille quas de
gentes candidatebat. non tamen conflaverit cum mea quam
extinguerit memoria. Et cum te poetice quoque stu-
dere cognovit. sic gratulabar. ut in me gestiente
ita videat. nichil in quidem cernis inquit fuerit
sine nobilitate mea et puellem levitate videbitur
sine aliquo vel divino initu et ordine fit an nobis
non vos dubite dicere. prefor sit ad illa mihi sub-
to effectus. Aliud longe aliud nescio. quod in
furor resplenduit. Dulchior et phia furor. quam
tisbe q̄ pyramus q̄ illa venus et cupido. talesque
nostri amores. Et cum suspiriis verbis agebat
Accepi ego hec. quid dicam libenter. et quid non
dicam. accipiat unusquisque ut volet. nichil
nisi quod forte diuidere gaudebam. Intra post-
illum dies se aperuit. Cum recepto illi. et ego
manus multa oravi cum audio licentiam
illam prohibere lete atque gratiule. Deus
illud

ube nob. ꝛ unde fuite tua ꝛ salue cuius. Quid pdic ap
ternam cu eo i quisita ne forab cotiss. paulo clauib te
cunt q ut mi ima ferie posss. q illo loco talia gti
mo i petita tenendi. Nichil n. aliud dicebat. qui ipm
cantilene modu nup hauserat. ꝛ amabat. ut sit me
las inuisitatu. Obmutescat eu religiosissima ut sede fera
ub hoc ipm quod iuuenis locus tantis esse. Cur il
le dicebat iocans. Quasi vo si quis hic me cum
includet. no erit deus pondicius vocem mea. Ergo
minime eu regressus est plus. sed vix ob eande tam
opprssat. accessit ad lectu meu. Vix dic ni nup.
ita fiat nobis quod vis. quid de me constituis. Atq
ego adolescens devotio apprehendes. quid [illegible] expisti
sed hecin tu dm retinuisse. Sit vultu dei quo respondat
illo ille eu admiratione recordatus. magis nup dictis ꝛ hym
nis illis in metpis para monet q nō tu egere audbit il
luius illis crimis mei. ꝛ id ad illud iudic piget et
pudet ita totus in quod magis ꝛ mira subuectoris so
ne hoc est de in deu quid. Omnia ꝛ illud gaudeo
esse fruest au saeculis suppositis uerity est. quod ce
lesti ipsa cantitatis. Nichil nūqua negat hoc displicet
ꝛ uo illic ordine pinto pt me. ut eciā hinc aliquid
dicendi. Ita illi cantico ꝛ loco ipm quo illa offensa e
ꝛ nocte congruere uideo. A quibus n. rebus putas
nos aicre ut gaudeamus ad deu cuiusq felice uidea
u a quo certo corpis atq pedibus. ꝛ ita a tenebris
quibus nos circa tenebat. Aut quid est aliud cantic
u ab immediate [illegible] uitate ac tpanea. i. se se ut

tolli. Quid hoc aliud est dei factis qui ipsi cui sus-
piratus? et cui nos amare mundos pulchrosque virtutibus
virtutibus? Velut dicit nos pr inquit exclamans deum sup-
plicius qui ad amare vite queso quanta acci... ut or-
dam erga nos atque in prosperiore ordine fit. Cui ordi-
nequa curas fecerit et est ad illos virtus ista erudi-
tio disciplinam liberalem. modesta sane atque sanctita-
et alacriores et perseveratiores et promptiores exhibet
amabiliores amplectende virtutibus ut et ardentius appe-
tant et constantius insequantur et vibrant postremo dili-
que docet libenti bene vite. Quid nondum omnes s-
erigit et qui attendunt in animis. vel his quod
dat possis egentibus habens que morbi expeditis quibus
sapiat cum pape cepit. Ut medicum presentis. sic cum
aqua potio curam fiat. i pannos suos reddunt. Cum
ut celestre tabescat stabile voluptatum compositio-
suscipiunt libentius. qui monita medio paululum dura
et morbis onerosa precidendo atque subeundo. valitu-
dinem sanorum huiusque reddant. Itaque ille sicut dei nove-
at sensit tamen sepe contenti vivunt in... vivunt ... qui
illos at vel ut velut loquitur aliud ... ille
corpus agit in thalamo suo dignius quod ille si hec
optimus ac pulcherrimus quod quibus nec bene ... inesse
vivere satis sit. vade ergo intueri ad illas inquit
Decepturum sub. quid te facere velimus. Iube atque quod
placet. Ubi se inquam proximus et illa est sicut dicitur
ut amabiles est intueri et in dolore quo quod tuam
amicitie vehementius inflammari decet. habebis commodius
sima opportunitate. Atque ipse illius fede libidinis et ...

tabescat
vt

illas

dicam correctione venatorum. quibus misericordia illa con-
tingit. Deinde totus in laude attollere puerum et sinceri a-
moris quo aic dotate discipulis et virtute formose co-
pulavit intellectum per posterum. et non plus per morte fugi-
it vir et brissia vitta posterum. Hec ille tacitus ac diu
considerate mirans. moto capite abscessit. Deinde quod ego
fui tempore reddit ibere deo totidem vivis votis ut me ceperant
in balneis. Ille non socius cum celo isti in agro esse
mine potentius aptius ad disputanda et familiaris fue-
rit esse cum fortes adduximus gallos gallinaceos
rentes pugna minus acre libuit. attende illud
quod non ambiunt. qui non pascerent oculi animalium.
ne quid tale timeat pulchritudo rerum. gratia scientia et sci-
entia modificatur et gubernatur. que rethoricos sibi
spectatores suos trahit. qualiter ad libitum se gra-
tiis iubet. Illa vero ubi non potest signum dare. ut in eius
tempus gallus erat videre iniecta pectus capita
insultans comas. vehementer ictus. acutissimas cutes
et in motu nullum rerum corporum nichil non decere.
quippe alia tunc semper omnia moderate postremo se
Deinde ipsam virtutis superbientium. et membra in vim
quasi orbe tollere. Velut in fastu dominatoris. signum
ac virtute elevatis a crure percutientis. et in voce alter me
re deformiter totidem. et eo ipso ne legibus nescio quo
extremum et pulchrum. cuncta quebatur tunc sit omnis
tunc per dominatorem subiectis sibi feminis. tunc deinde nos
que pugne facies adequabuntur et post alteram ista co-
gitatione duceret in voluptate spectaculi. quid in nos
esse quod a sensibus remota quereret multum. quid in re

sum quod ipsa sensim mutatione receperunt. Dicebamus in-
superius. ubi non lex. ubi non melior debitum ipsum ha-
in umbra consuetudinis: ubi in mutata disciplina illius prelati
tudinis: ubi in modus atque in admonitioni ut consuetu-
di modus erat. Percepimus quo oportuit erat. atque ibi co-
gnovimus satis diligenter ita continentes id erat. com-
petenter in institutionibus studiosorum media conscri-
omnia me lucubrationis opuscula in hunc libellum perti-
notissimus. Nihilque a me aliud actum est illo die ut ha-
litudini parem. ut quam cena cum ipsis diminutum ha-
me vigilis audire cotidie pluries eam. Nichil nobis utique
aliud quam regimen modum considerantibus. quam in parabole neque
senticie ac cum quidque aliquis studiose asserit difficillime
atque invenissim. Deinde post hec die bene mane aliter eos ad
plicium locum convenimus in coram confratribus. Ego autem
inter me dubium. Hic esto inqua licet conventu poterit. et tu
quidem scire velles ut pauca id agitur. de ordine quem cuiusque
Aliud esse nunc quam in scola illa vestra nunc sunt in ordine
frater conscripturus. copiose atque ordinate nobis ordine
studere accipite si volens. primo facere velit. quod
neque quidquam de suis laude brevius neque ut in vite
nostra per. Deinde que si tenemus in vita producere
iad deu ad deum. et que si tenemus in vita in presenti
turos ac nobis ut iam nunc maius de nobis fallere
et scriptimus. Diligentissime ergo nunc nos ista questio
adeent debet atque dissolvi. Velle adesse ceteri qui nobiscum hum
interioris interesse solent. Vellem si fieri posset. non
tes tamen sunt omnes saltem familiares nostris. quorum
ior. inferentur non nimis metum esse. quam nos

intentos. Aut certe ipsum tuum Zenobium. quem de hac re tan
ta molientem. numquam pro eius magnitudine otiosus accepi. Sed
quod id iam non eveniret. legerent litteras meas. quibus institutum iam
de istis rebus verba nostra complexae. rebusque ipsis a memoria fu
gatis. scriptorum quasi vinculo quo reducuntur necesse est. Et sic for
tasse ordo ipse postulabat. qui eorum procurat absentiam. Ita
et vos quasi in rem tantam. quam plurimis praesidiis imponitur
nobis exercitatione animo inservientibus. et tu illi legerint qui nobis
magna cura sunt si quid eos moverit ad considerandum.
alias nobis disputationes disputatio ponimus. Fecitque ipsa
successio sermonis in ordine inferret disciplinae. Sed ut
ut praemiserat Licentio. quoniam res pater adversabor. quotiens
causam iam pene confecerat. si possit ea defensionis mu
nimento stabilire firmeque vallare. Hic ubi eos silentio. vultu
nutu suspensione atque immobilitate membrorum. et rei magnitudine
esse satis commotos. et audiendi desiderio inflammatos
esse conspexi. Ergo inquam Licenti si tibi videtur collige in te
quidquid virium potes. elimina quidquid habes acuminis. et
ordo iste quid sit diffinitione complectere. Tum ille ubi se
ad definiendum cogi audivit. quasi aqua frigida aspersus
exhorruit. et turbatione solita me intuens atque ut fit
ipsa trepidatione subridens. Quid hoc est rei quod est sic dicitur [illegible]
Credo inquit amice nescio quo adductitio spiritu me credis
inflatum. Statimque sese erigens vel fortasse aptum aliquid
meditatus est. Paululumque siluit. ut in diffinitionem quoquo
ille de ordine notionibus erat conduceret. Ordo inquit
est per quem aguntur omnia quae deus
constituit. Quid ipse deus inquam non tibi videtur agi
ordine. Prorsus inquit videtur. Ergo agitur deus ordine

ait Esicius? Et ille: Quid enim inquit? Christum deum ne-
gas, qui et ordinatos nos venit, et a deo patre missus est
pro diatis? Et ergo deus propterea ad nos ordinate missus et deus
verus esse non negamus. Non solum agit etiam sed agitur etiam ab
ordine. Hic Esicius aliquid dubitans: Nescio inquit quo
istud accipiam. Deum non quem nominamus, id quod mentibus ipse pre-
cepit secundum [illegible]. Ille ac tunc oriunt: quem dei filium nominamus.
Libellam [illegible] facis inquit [illegible] Negabimus ergo dei filium
deum esse. Hic ille cum eius periculosum [illegible] vide[illegible] cum sepe
1 est cessit atque ait: Et hic quidem deus? Sed cum ipse prior [illegible] no
deum dicimus. Cur ergo prohibetis nos potius inquam [illegible]
non filius ipse deus dicitur. At ille religione commotus non
cum etiam verba sua scripta esse nollet. Urgebat Esicius [illegible]
immensam puerorum [illegible] more. Vel potius hominum [illegible] nefas. Cum
ne enim qui non glandi [illegible] nos agitatur illud. Cum
motum [illegible] obnunciare [illegible] verbis [illegible] et
eius perturbatione [illegible] ridente. Letatusque Esicium [illegible]
ambobus ita ne agitis inquam? Nonne vos movet [illegible] et copi-
osiorum molibus atque [illegible] tenebris [illegible]
Prd amen. Hec enim illa est Paulo [illegible] de qua [illegible]? [illegible]
letabar [illegible] et [illegible] voluntateque surrectio? [illegible]
[illegible] lapicidibus [illegible] quam ego [illegible] quibus [illegible]
[illegible] cuius morbi dementia [illegible] ipse [illegible]
si videntis [illegible] statim [illegible] produci eum [illegible]
in [illegible] ubi sumus. [illegible] quidem [illegible]
[illegible] stultorum indoctorumque [illegible] est [illegible] porrigit.
eodem modo diversis ope [illegible] et manu [illegible] Alii qui-
dem sunt [illegible] alii sunt qui [illegible] docuit [illegible]
in [illegible] Nolite [illegible] nos [illegible]

minuscias karitas mi sunt vobiscum mea illa quam eos qui dicunt
corpore ad meliora studia sancti obire velle. qui
ut faciunt. pene fletibus cotidianis deum rogamus. Idem
more tui ac me qui tanto sanct quam volo. sepe
memetipse commonito nolite obsecro. Sed quid in amoris
si quid necessitudinis debetis. si intelligitis quantum vos di-
ligam. quanta facta. quantum me cura exagitet. mox [illegible]
si dignius sit quod non negligitis. si denique deo teste in-
metior. Nichil me plus in optare. quam vos impedire in
beneficium. et si me [illegible] libet vocatis. in [illegible] in luce
deum. Boni estote hic ubi ne quid dicam. lacrime in me
dei proposuit. litteris molestissime [illegible] omnia scribe
bant. Quid in [illegible] fecimus oro te. Adhuc iniqua in
faltus [illegible] peccatum [illegible]. Tu nescis in illi scola quam in me
stomachari solitum. quousque adeo puto ut velle ac deo
re disciplinarum [illegible] laudis amore ducti. ut o
etiam alienam [illegible] in [illegible] non pudet. exasperent et plangi.
O [illegible] malum. ab eis [illegible] quorum erant illa
12 quam [illegible] vos quantum media [illegible] ut [illegible]
fecitis. [illegible] physicam et [illegible] vita. quia me [illegible]
[illegible] letor [illegible] tabifice. atque [illegible] iac
[illegible] [illegible] [illegible] obvius. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] et fortasse [illegible] vos ab isti [illegible]
tantum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad studia doctrine
et ab [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] torpore [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] si [illegible] est tales etiam [illegible]
[illegible] quibus vita [illegible] sine aliorum vitiorum successione
non [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Nolo illud obsecro [illegible] omnia que diligo. ut [illegible] nobis

videbis. atque illa omnia delere iubeas. simul ut comparas etiam in-
dicis quas ita non habeo. [Il]lo inquit aquilo in libris tr[illegible]
tum est. eorum que a nobis multa diffusa sunt comp[illegible] inquit
[illegible]. maneat una pena. ut ea ipsa que nobis [illegible]
fama. flagellis quibus a suo amore deterreat. [U]t in primis
amicis et familiaribus [illegible] iste [illegible] in [illegible]
desiderabiliumque. [illegible] est ille. atque [illegible]
[illegible] a nobis quod promisissemus. Illa ea quod non [illegible]
[C]uius et [illegible] et [illegible]. tu scribi [illegible]
[illegible]. quid agitis inquit? [M]agis ita in istis quos [illegible]
[illegible] libris. etiam [illegible] umquam audium [illegible]
[illegible] [illegible]. [C]um ergo non valde cum [illegible]
[illegible] atque [illegible] iudicia. quam [illegible] in legendo [illegible]
[illegible]. atque [illegible] homines [illegible]. [Il]lo inquit [illegible]
[illegible]. et qualibus induti vestibus sint. et [illegible]
[illegible] fortuneque [illegible]. [illegible] in [illegible]
[illegible] a quo [illegible]
[illegible]. quid [illegible] explicatum atque
[illegible] sit. [I]n quibus [illegible] non nulli [illegible] quorum [illegible]
[illegible] sit. [illegible] sit cum quibus [illegible]
[illegible]. et fabule [illegible] depictateque [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] satis eis fecit et [illegible]
[illegible]. quorum libros [illegible] nobis [illegible]
[illegible]. et [illegible] temporibus ut omnia [illegible] tibi et [illegible]
[illegible] et ipsis insignis [illegible] fortune et [illegible]
[illegible] [illegible] theodorus [illegible] ipsa [illegible]
[illegible] et [illegible] posteros. [illegible] libel-
[illegible] de [illegible] temporum [illegible]
[illegible] quorum facta manus [illegible]. lectoque [illegible]

non dixerint. Esto quidem est. Tolerent quoque per me tres vel
curiosi vel nimium studiosi gesta vilitate linguis
invidie prepositorum / me tacito philosophari non mo
deste fuerit. Neque quemquam istorum quorum meis libris fama
insertus fortasse conspicietur. Sunt enim non soli liberalium artium
ius discipline liberali. Nec dicam philosophie satis est. Si sicut ino
apud suos loco nati doctissimorum ac hominum vite etiam
studiores philosophatos. Et multo viliora fortunarum genera
bonis sua cum qualibet hereditate nobilitate nullo omnino
velle. Etiam si posset ulla conditione mutare nollet. Decent
in tede. Tale hominum genus. Cui plus placeat hoc ipsum quam
mentem philosophantis. Quod si quid sit aliud a istius de
contrariis venientibus. Ita et fecerint sic apud veteres phi
losophari. Et philosophia tamen in plurimum placeret. Ita me quam ma
amor sapientie dicitur. Unde etiam divine scripture quas vehe
menter amplectimur. Non modo quam philosophos sed philosophos hos mundi eu
atque invidos esse perperunt. Cetera ac alium
inmodi ab istis omnibus ignotissimum. Que paucorum sanctorum
intellectus intuetur. Satis et ipse sigit. Quam non dicat ingenium
meum non est de modo. Sed ingenium meum te et de hoc mundo
Ita quisquis omnem philosophiam fugiendam putat. Nichil nos
velit aliud quam non amare sapientiam. Contempnendum te go
vem si ea mediocrem amantes. Multo magis si tamen crimen esto
amantes sapientiam. Illud vero tamen ea multo plus quam ^ dixi ^ incipim
tantis et volentem quam me deligeres. Atque in ea tamen esse
certis. Ut ita nec solus in huiusmodi fortunis nec temporis mortis

al' fortissimis quod viris doctissimis difficillimum et horrendum breviter
quam scientia peritie anime omnes esse confitentur. quoniam ne me
libenter et etiam discipulum dabo. Hic illa satis blande atque
religiose numquam me tam mentitam esse dixisses. et video
tam multa verba fudisse ut neque scribenda esse existimarem
ta libri modus esset neque tabule. itaque forte et proli
xior questione differri. simul ut meo stomacho parcitur.
Ita cum plus quam vellem commoveretur. ea que in eum dicen
da in illos adolescentes nemo visus fuit. Sed cum abire
cepissemus. memento inquit Licentius. quam nulla et quam mi
nima abs te accipienda per occultissimum illum divinumque
ordinem etiam te nesciente submiseris. Vides inquam
et magistri deos non sit nobis tempus qui hec adiuvat ab
id ipsum proximo sermone meliores. Hoc fuit tum illo die
negotium meum. Explicit liber primus de ordine rerum. Incipit liber secundus
Interpositis deinde paucis diebus venit
alipius. et exorto sole clarissimo invitavit celi nitor et
quantum in illis locis hyeme poterat blanda temperies in pratum
descendere. quo sepius et familiariter utebamur. Nobiscum
erat etiam mater nostra. cuius ingenium atque in res divinas inflam
matum ^ animum cum antea convictu diuturno et diligenti consideratione
perspexeram. tum vero in quadam disputatione non parve rei quam die
natali meo cum convivis habui. atque in libellum contuli
tanta mihi mens eius apparuerat. ut nihil aptius vere
philosophie videretur. Itaque institueram cum habundaret otio
ut colloquio nostro non deesset. quod in primo etiam libro
operis abs te cognitum est. Cum ergo in locum
ut commode potuimus consedissemus. ego illis duobus ado
lescentibus. Quamvis vobis inquam succensuerim

magnis rebus affectibus. tum ut videtur non sine ordine
a summo deo attendisse. Quod in sermone quo vos ab ista
levitate deterrebam. tempus ita consumptum est. ut rebus tan-
tis ad aliquid adductum dilatata videatur. Accipe quam questionem
iam notissimam feci et quam in ea pertexenda audi. Pateris
ne licere. tamen quam suscepisti ex illa tua diffinitione
defendere? Ita memini me arbitrari te ordinem esse dix-
isse. per quem deus agit omnia. Patere sit inquam aptum valeo
Quid ergo inquam agit ordine omnia deus? Ita ne ut et
sine ordine agitur? Ab per te eo ordine ab eo tota gubernantur
Ubi omnia bona sunt inquit. Ordo non est? Ergo in summa e-
qualitas apud deum. Quod ordinem non desiderat. Negas
iniquitatem apud deum omnia bona esse? Non nego inquam. Conficitur
iniquid. neque deum neque ea que apud deum sunt ordine
administrari. Concedebat. Numquid ita omnia bona nichil tibi videtur
esse? Immo aiunt ipsa bona sunt. Ubi ergo est iniquitas illud tu
quod dixisti omnia que sunt ordine administrari.
Mensisque omnino esse quod ab ordine sepositum sit? Sed
sunt inquit et mala per que fieri est. ut et bonorum ordo con-
cludatur. Ita sola bona non ordine inferuntur. sed sunt bona
et mala. Cum ait dicamus omnia que sunt. in sola utique bona
dicimus. Ex quo fit ut omnia sint que deus administrat ordine
administrari. Cum ergo deus administrat et agitur. videtur
et moveri. Immobilia putas esse? Ista inquit que in
hoc mundo sunt. Fateor moveri. Reliqua inquam negas?
Que sunt cum deo inquit non moventur. Reliqua omnia
moveri arbitror. Cum ergo ea que cum deo sunt inquam non
moveri putas. cetera autem credis moveri. credis omnia que
moventur non esse cum deo? Repetite hoc ipsum inquit planius

paulo

~~pausa~~ Quod non mihi visum est difficultate intellige-
ndi sed noluisse sed quaerendi spatium quo inveniret quid
responderet. Divisisti inquam ea que cum deo sunt non moveri
cetera ad motum. Cum ergo hec que moventur non moveri
si censes cum deo, qui omnia que sunt cum deo negasti moveri
restat ut preter deum sint que moventur. Quibus dictis
aliquantum tacebat. Cum tandem. Videtur inquit mihi. Quid inquam? Nichil hor-
rendi? Si qua non sunt non moventur cum deo sine [illegible]
ad me inquam. Fateamur tamen ut opinor non omnia que in
mundo sunt non moveri. Ex quo conficitur non omnia que in
mundo huius cum deo esse. Fateor inquit non omnia. Sic ergo hic mundus
sine deo? Non inquit. Cum deo ergo sunt omnia. Quid? sine deo
videbitur? Quero inquit illud non dixeris. quod sine deo videatur esse
sit. Illa preterea omnia que moventur non mihi videntur esse cum
deo. Sine deo est ergo inquam celum? Non quod moveri [illegible]
ambigit. Non est inquit sine deo celum. Est ergo aliquid cum
deo quod moveatur? Non possum inquit explicare quod peto
prius ut volo. Tamen quid moliar dicam, quantum potest
non expectatis verbis meis sagacissime si potestis
intelligatis. Illa et sine deo nichil mihi videtur esse. Et
quod cum deo est id mihi videtur immobiliter manere. Quod
vero ab dicere sine deo esse non posse. Non plus quam habere
^sine nichil ^ deo esse arbitror. Sed quod celum potius habere dicis est
aliquid quod non manet quod tamen dicitur non
cum deo. Cuius ipsum celum non dubitem [illegible]
moveri. Definii ergo inquam si placet quid sit esse
cum deo et quid sit non esse sine deo. Si non [illegible]
mus nos consuetum est facile [illegible] [illegible]
respondis quia [illegible] nichil videamus [illegible]

inquit definite. Quid ergo facimus inquam? Tu inquit
defini quaeso. Ita facilius est mihi videtur in alienis deprehendere
quod non placet quam bene definiendo explicare. Tentabo tamen mo-
do inquam. Videtur mihi id esse cum deo quod ab eo intelligitur atque [ca]
administrari. Ita ait ille hoc ego iam acceperam. Sed dicebam quod nec
no moveri esse cum deo. Vide ergo inquam utrum haec tibi sal-
tem definitio placeat. Cum deo est qui intelligit deum.
Concedo inquit. Quid ergo inquam sapientes deum in-
telligunt non videtur? Videtur inquit. Cum ergo sapientes non [sapientes]
plures in una domo vel urbe, sed quae immensa in gurgite
perferendo naufragosque moverentur, quid erit verum quisquis
cum deo est? Non moveri rursum inquit non movisti. Quia ego quod sapiens
facit dispereat esse cum deo. Cum deo est. Sed illud quod novit
ille novit inquam sapiens: codicem suum, pallium, tunicam,
supellectilem si quam habet, ceteraque eiusmodi quae stulti
etiam bene noverunt. Fateor inquit nosse tunicam et
nosse pallium non esse cum deo. Hoc ergo inquam dicis, non
quod novit sapiens esse cum deo, sed tu quisquis sapien-
tis cum deo est id nosse sapientem? Optime inquit. Illa
quae sensu corporis iste novit non esse cum deo, sed illud
quod animo percipit. Plus etiam fortasse audeo dicere, sed
tibi dicam vobis in expectatoribus quia opinione quia dicta. Se-
quibus ea sola novit quae corporis sensus attingit, non solum
cum deo esse non mihi videtur, sed ne secum quidem. Hic
cum Trygetium adversantem in eo vultu nescio quid vel-
le dicere viderem, sed verecundia eum ne quod ne in alienum lo-
cum irrueret conniveri facere potuisse, iam tenente Licentio ut
permitteret si quid ille contra [vellet] contra inquit quae ad sensus cor-
poris pertinent conspicimus nos mihi videtur nosse. Aliud est

enim sentire aliud posse. Quid ergo si quid nomine solo vel
[illegible] pacto. et eo solo comprehendi posse. Ex quo fit nomen.
ut si illud est in deo. quod intelligendo sapiens nomi-
natur quod nomine sapiens possit esse in deo. Quod in
litteris approbasti. [illegible] aliud quod nullo pacto posse
comprehendi dixi enim. Sapiens corpore ipse in deo est. Nam
et semetipsum intelligit sapiens. Quo conficitur. et ipse
quod a te accepi. id esse in deo quod intelligitur. id esse in deo quod a
et ex eo quod a nobis dictum est. id esse in deo quod a ipsius
sapientie intelligitur. Quod habent eius parte per qua ipsius sapientie
utitur sensibus. Non enim puto commendandum esse in sapiente
hominis. Fateor me nescire. Non dico enim sic suspicatur sapiente
negabis tamen in quantum non solum ex corpore et anima sapiente
constare. sed et ex anima tota. Siquidem parte ipsa qua utitur
sensibus dicere esse nefas. Democritus et [illegible] oculos sentit
vel aures. sed nescio quid aliud per oculos sentiunt
ipsum [illegible] sentire si non damnemus intellectum. Non damnandum
parti animae. restat ut corpori tribuatur. Quo absurdius
nichil in [illegible] videtur. Anima [illegible] sapientie
[illegible] virtutibus. et iam cohaerens deo. sapiens appellatur
digna est. nec quicquam eius aliud ^ appellatur [illegible]
sapiente. Sed tamen quedam ut ita dicam sordes [illegible]
[illegible] quibus se ille induerat. et qui subito [illegible]
in semetipsum [illegible] fuerit vel si totus hic [illegible]
est. ei [illegible] parti [illegible] fuerit. atque subito fit [illegible] subito
sola sapientie nomen debet. Sed [illegible] qua parte [illegible] sapiens
[illegible] ipsam [illegible] [illegible]
[illegible] ut hec ei [illegible] [illegible]
substrato [illegible] [illegible] ut [illegible]

pacto

deleatur

bus uerumptamen illa quia non sapientis sed sunt uicia. non
se audeat extollere nec supplicare domino nec lingue ipsis
que ad se pertinet passim atque immoderate uti. Sed illa u-
tilissimam partem prout ea pertinent que perficiuntur. Cumque autem
est medietas uicia in excedentibus et deficientibus in bonis. ille
ergo sapiens amplectitur deum corpus perfruitur. qui sunt maius q̄n̄
nec corporis ut sit. nec metuitur ne desit. sed compo
nens sui sunt et partibus conuincit ac mobilis. et se ma
et diligens quodammodo peculio. ut eo tamen fruatur.
simam est ... familiaribus uerbis parceque custodiat. Cum
que ... non admiratione considerans ... sui ...
... me uiuit illo audiente dixisse. Cum au-
tem aliquid ... agere inquam licet. Sumo tuo quod tibi
... peculio suo ... ut fortasse est
se uelut formula bone mentis regenda concedit. Ipsa
... est in ... ut hoc dicens. Ergo ... ad
nescias et necias disciplinas mediam corporis sapienti
Quid ... media corporis est. tu omnes ... partes
sensus ... est in ... ad id quod ...
ergo ... illos interiores intellectus ... uelut ... deum
... in... ... ... quo ... omnia ...
tellectus uidet ac possidet quid corporis est queso med
... ... uti corporis ... ad hec quod ... te ...
ela i tuenda. nodum ... familiaris dominus. Sed ei meo ...
... ... ut in ... et ... audeo me ... si ilh9
... mea. et si forte aliquid impero atque obtemperat

in factis se in spiritale quod dicitur in alijs ... Nobis quid
se se erigit, ut eum sub pedibus nostris iactat ...
de sapiente quemlibet me nolo nominis. Nec me inquit a
tum inquit nam sapientes iste suos potest deservire et ...
to cum hoc corpus agit in quo istum formulam sua lege ...
inventum teneas | et distinguit officium beneficia ...
potest et maioris quod ab eo vehementissime flagitium ...
encia temporum docendi. Quod cum facit ut ... disci-
erat nunquam ... sit. Semper saepe ad quod ex ...
eloquatur ac disputet. Quod in medicine ... negligit ...
precat ... et alium quo officia benivolentie ... media
sapientis aut confitebimur ... aliquas sapientes ...
custodit ... fortasse ad ... rem ... illi famulo ut ...
suos sed tum ... quia medicus fundum illi ... quidem custo-
dit ... publica et ex optima ... disciplina ... quidem ... si quis tum
dicat ... quam ... servitores ad sapientiam producerent ... quid
ei ille custodiendo ... Nec ... hinc ... ille deo ...
... arbitri a sapiente ... quidem ille ... si ille ...
... est sine ... sive cum ... loquatur ... disputa-
... instituimus diligenter ... quod ... offi-
... sufficeat et ei ... inmissio ... facias ...
... sive ... sub eo se videt ... vivere ...
... [illegible] ... illa lecte ...
... nichil ... ut in ... diligentius ...
susceptimus potius ... De isto ... diligentiam ...
admodum ... ita ... rebus ...
... Videbimus aliud cum deo ... esse cum deo
ordine reddit. Definitum est ... quid sit esse cum
et cum a me ... esse ... esse cum deo quod intelligit

deum. Vos etiam plures adiecistis. ut enim sint etiam illa que
intelliguntur a sapiente. quamvis mihi et multum me movet.
quod subito tu cum deo stulticiam collocavisti. Ista si cum deo est
quecumque intelligit sapiens. non nisi intellectam stulticiam effugere
potest. cui etiam quod dictu nefas est. pestis illa cum deo
Qua conclusione commoti. cum in silentio aliquantulum se tenu-
issent. Videat inquam Trygetius etiam ille. de eo adductum ad
istam disputationem optimissimo. non vos puto temere contula-
tos. Tu Alipi. Deus det melius inquit. Huccine in tan-
dem. tum meum silentium probaretis. Sed accepta iam quibus
est. Vin ne evitari. Hinc utriusque rogationi satisfaciam.
cum mihi probaveris vel in futurum comperero et a vobis impetravero.
ut a me amplius ista in sessione nichil flagitetis. Illud
solum inquam et Alipi benivolentie atque humanitatibus tue
vobis tua sermoni meo etiam desiderata negas. Ergo perse-
ins. quod instituisti efficere. Cetera vero iam sese habet ordo il-
le complicent. Ergo iam de ordine inquam sic comparanda melio-
ra. in ea assertione. interim me subsistere voluistis. Ergo
in falsa. ob hoc stulticiam deo ista tua gelidus(?) ab his
copulatam putasti. quod dixisti quod intelligit sapiens cum
deo esse dixeris. Ergo id quomodo accipiendum sit. ut omitto. Cum
illa ratiocinatione paululum adiuta. Dixisti quippe.
Ista si cum deo sit quecumque intelligit sapiens. nec nisi
intellectam stulticiam effugere potest. Quasi vero illud ob-
scurum sit. an quod stulticia quisque vitet. sapientis cum
deo esse concedendo. et dixi est a sapiente intellecta esse
cum deo. Cum ergo evitande stulticie causa eandem stulti-
ciam quisque intelligit. nondum est sapiens. Cum autem sapiens
fuit. non inter ea que sapiens ^ fuit stulticia numeranda est.

^ ille intelligit

Quomodo igitur ea comperta sunt de eo quia iam sapientes intelli-
git. iure a deo stulticia fecerunt. Acute quidem try-
ut soles alipi iudicasti. sed tamen in alienas terras aff-
tias. Tum quare ut arbitror adhuc metum stultus esse dig-
nabis. quid faciemus. si aliquid nancisceris sapientem
qui nos tanto malo docendo ac disputando liberet
libenter. Ista michi enim plus quam tu arbitror [illegible] stulticia.
nunc ut iam omnia quae sit. quod sit qualis sit omnis stulti-
de te enim non facile affirmaverim michi tamen tamen et tu
tenes. quam tu et quod diu a me non intelligitur. Dicturus est
ergo ille te auctore ut vos hoc doceam. quam stultus
ad me veniens delinquis. Video ait vos [illegible]
esse potius. Ista ego iam stulticia non intelligo. [illegible] homines
quidem ab eo sic audire non valeat amare homines
ut comes nobis fiet simplex ingenium alium quidem
sit in plene stulticia non intelligo. video tamen [illegible]
infusione michi stultus esse. Erubescit enim [illegible]
ita nos aliquid relinquere ad sequi. Disputabit ergo et [illegible]
aggerabit copiosissime stulticie mala. Nos ac [illegible]
nobis quidem [illegible] audiemus attente homines nescien-
te quae loquatur. et credemus eum id quod non intelligat
[illegible] adhuc deus susceptorum [illegible] stulticia
pulsatum. Nichil autem simplicius est. quod vides possit
[illegible] Restat ergo quod non valetis exprimere [illegible] suscep-
[illegible] ita sit ab illo ut dicas [illegible]
tas. quasi oneratum ut solet accepisse. [illegible]
[illegible] huius minime tenax est. De his modo [illegible]
[illegible] Quare vel hoc contenti sint quod me [illegible]
laborante. non prius eis expositum [illegible]

Dei. Vel si dicti prodim. nulla quidem sua culpa co-
silio libenter auscultavit et in hoc iam te credunt. et
sunt in ceteris cautiores. Illa conceptis inquam quod
in tua defensione effecisti nostro quod etiam persistere possis di-
te cupiebat. faciasque vero tua venia. Illa fortasse non
bene instructus es. qui venies huic negocio saepenu-
mero ut remoto prodimo isto. tamen sua parentes au-
dita pateat ut tempus. Tu effecisti licencia grassus ab-
sente. quo inquit velut accipite. et videte stulticia
mea. Isto in videre debeo digna intellectus quo intelligitur
ipsa stulticia. quae non intelligitur vel sola maxima ea est.
Non facile inquam verso istud accipe. quibus cum intelli-
gas moveat quod sentit aliquis. quo vere quisque
per docet. qualis sit res qua non intelligit. quanta
quibus inanis afficiat prima. quod intra non videt. in illud vero
quod attendens quod tu dixisti dicere et verum. tu ei sit
ista. etiam de doctorum libris non sumit. tum sensu ipsum co-
sideraris corporis. ita et isto ipso dia velit. et ipse solis
in intellectu qualiscumque collato: adduceret ut dicat ne
nunc posse videre tenebras cum obire si inanem hoc est intel-
ligere quod sensu videre. et licet quisque oculis aptis
sanis purusque sit. videt tamen tenebras non sunt. non absimile vi-
intelligi non posse stulticia. Illa nullas alias inter te-
nebras novarum. Nec iam etiam illud movebit quo stulti-
tia potest non intellectu videri. Verum oculis tenebris
videtur. corpore quo nolumus non videre. sic quisque volet
videre stulticiam. non eam tunc intelligere sed ea quae sunt
intelligi per hanc et non intelligere doceat. eamque sed et
pulsare. non quo ipsam magis intelligit. sed quo alia in

intelligi sentiat. Sed ad ordinem redeamus. Ut aliquid nobis
redderet licentius. Illud enim ego volo ut mihi respondeas utrum
agit stultus, ordine vobis agere videatur. Nam videte in quos
contentus quos laqueos habeat. Si ordine dixeris, ubi erit illa
diffinita: ordo est quo deus agit omnia? Que si est in hiis que
stultus quod agit ordine agit. Si autem ordo non est in hiis que
aguntur a stulto, erit aliquid quod ordo non teneat. Neutrum autem
vultis. Videte quaeso ne cuncta ordinis defensione contur-
betis. Hic iterum contristatus; ita ille alacer adsurgit duo absentes tunc. Sed
facile est inquit. Hinc intelligere quidem complexionem tuam videor
si me in presenti sollicitudo deficit qua summa mea videri
asseri illustrarique debet. Tu dicis quod sentio fratres celebrari
quod paulo ante petisti illo in illa concordata celebrari
ad id quod a me involutum prolatum erat. Parum vobis ut
tulit levius. Namque omnis vita stultorum quamvis per eos
minime constans minimeque ordinata sit, per divinam tamen providentiam
necessario rerum ordine includitur, et quasi quibusdam locis
illa ineffabili et sempiterna lege dispositis nullo modo esse
sinitur ubi esse non debet. Ita fit ut angusto animo ipsam
solam quisque considerans vehementer eius fedidate repercussus
aversetur. Si autem mentis oculos erigens atque diffundens
simul universa collustret, nihil non ordinatum suisque semper
quasi veluti sedibus distinctum dispositumque reperiet. Quam
magna, quam mira mihi per vos deus ille atque ipse ut
magis magisque credo [illegible] respondet rerum nescio quibus oc-
cultus ordo respondet. Nam ea dicitis que nec quomodo dicantur intelligo, ut ea et vera et alta esse suspicer. [illegible]
at aliquid in istam sententiam tu fortasse vim [illegible]
atque in ea occurrunt mirabilia que me ad conspiciendum

pressus et habet. Quid in tam insignite tetri urbis? Quid illo ac-
crucidentius atque dirutis? at inter ipsas leges loci nequam
tenet. et in his mortalitate ciuitatis ordine inserit. estque
suo ac notens ordine ac alieno pena notetur. Ex
perdidimus. quam maximus decoris et turpitudinis plenus? me-
trabus lenonibus ceterisque hoc genus pestibus dici potest? auser-
meretrices. de illis lupanaribus turbauit omnia libidinibus. co-
sitiue intrinsecus loco. labe ac decore dehonestauit. sit
gno hoc genus hominum per suos mores turpissimum dicta. por
omnis leges conditore uilissimum. Ilo in corporibus euidentem
quae membra si sola attendas. non possis attendere. tamen
ea ne uideo nec quod uera sunt decessere uoluit. nec quia
indecora eminere permisit? Quae tum deformia sua loca
tenendo meliore loci decesse melioribus. Quid nobis sua
uis agro. quid uillaque constructus spectaculo fuit. pug- quid
na illa conflictusque gallinatorum gallorum. cuius superiore
libro faciumus mentionem? Quid abiectius tum deformius sub
tecti uidimus? Et per quam tum eius de tetanus perfide pul-
chritudo peruenit. Talia uideo sunt omnia. Soloecismos quo-
que. Soloecismos et barbarismos quos uocauit poe-
ta. adamauerit quae scemata et methaplasmos mutatis
appellauere nominibus. quod manifesta uitia fugere maluere
desiderabimus. Dethe tum ista tam-inibus. suauissima commixta
pinguedine uarietate fastidiosa. Transferam in libera foro
tempusque dedere. quis non ea fugere. atque in theatra se-
cundo uidebit? Ordo ergo ea gubernans et moderans.
nec apud se inimica. nec debilibera aliena esse patietur.
Dissimilis quidem. imparilitasque similitudinem. ipsos saltus

atque demissos lucos super imponens illustrat. quo [illegible]
si sola sit. comparatis ut valem. Si autem illa desit. pulchritu-
do consuevit. ut in suis quoque regionibus possessionibus que do-
minatur. sibique tempora continua luce obstant. totumque confundunt. [illegible]
ne et sic debent ordo queritur. Medietates cottidie [illegible]
.·. incrementes paulatim vel minuendo. vel addendo in astro-
rum falsitatibus. quis non metuat. quis non credit. Expe-
rimentum in disputationibus certis et suis sedibus collocatum
valent. ut nescio quo pacto eas dulcescat tempora decepti-
Nunc sic quoque ordo tempore laudabit. Ita in geometria
musica. in astrorum motibus. in multorum mutationibus ordo [illegible]
dinatur. Ut si quis quoque eius formam atque tempus penetrare vo-
let desiderat. aut in lineis incidat atque per hec eo sine vo-
lo errore ducatum. Talis in erudiendo. quis si eam mo-
data [illegible]. nam nichil ibi quod nimium formidandum [illegible]
tale [illegible] militem intrat. vel et ducit. ut ad [illegible]
aliud modum ultra quod [illegible] nec possit. ut [illegible]
nec cupiat quam velit evolet atque conscendat. [illegible]
ducat. ut nec iam diu temporis [illegible] tenerat [illegible]
fit eas despiciat getaque disputet. ut nullam [illegible]
moveat. cum alius optimum aliud disputatores [illegible]
[illegible] distribuat. ad totam notare cum aliud [illegible]
diuitis ordine dispensat. et liberos habere nec [illegible]
alius operis nimia fecunditate [illegible] egreat [illegible]
pecuniam qui liberaliter largiter multa pars [illegible] amplam [illegible]
macer fosse meruerit. [illegible] et scabiosus feneator. [illegible]
memoria cupidosus dispergat atque diffundat. [illegible]
die lacrimas medicus nimium impetret. aliud [illegible]
extollat indignum. lucidi maiores abscondat in [illegible]

ba. Hec n. et alia in hominum vita contristant homines plurimique
sepe dicunt. nullo nos ordine divine providentie gubernari
aliqui dicunt quia pii et boni atque splendidis externis prodita. qui
neque nos despicit a summo deo in eum indicavit. et in possunt
rerum tanta quadam caligine atque commotione turbari.
nullo ordine videt. Videres enim mediam abditissimas
causas ceterorum suos fere etiam contrariis comprehende.
Cum si hoc solum intuetur. cum tali se penas habe
mus oriunt. et certe ff' contraria vero iniquia faciat. quis
eas fatale videbit. et ubi apud nos indagabitur quo
ordine nulla suspicio. Ego ac si quod meos mone post
sed. quoniam mihi apparet. quoniamque sentio. contra illos disti
plinis omnibus erudiendos aliter quippe ista sic intelli
gunt. ut luce clariora sint. nullomodo potest. Qui autem ad
professores sunt. et aliis negotiis participant. ut a
divina ad diffidendi fidei presidia pateret. quo illos
vinculo deo se retrahat ab hiis horrendis et involutissimis
malis liberat. ille qui neminem sibi per iusticia his ceden
te quidem permittit. Duplex est enim via qua sequimur cum
iter nos obscuritas movet. ratione. et certe auc
toritate. Philosophia rationem permittit et vix paucissimos libe
rat. Eos quos tum non nimis non contempne illa iusticia. si
sola intelligere. ut intelligenda se cogit, sive ullumque
aliud negotium habeat. quod valet ut ita dicatur commanant
essentia dei. quia ut doceat. quod sit omnium rerum principium
sine principio. quantumque in eo maneat intellectus. quid
ve inde in salute universi sine ulla degeneratione mana
verit quam deum dicit omnipotentem cuique omnipotentem. premi
sit una et spiritum sanctum. dicere veneranda iusticia quod si fides

de sinceritate et incorrupta perfectione liberat. nec confuse ut quidam
nec contumeliose ut multi praedicant. Quantum ac illud sit quod
hoc et nostri generis corpus tantus pro nobis deus assumere atque
agere dignatus est. quanto videtur vilius tanto et clementia
plenius. et a quadam ingeniosorum superbia longe alteque re-
motius. Unde vero anima ducat originem. quid hic agat. quantum
distet a deo. quid habeat proprium quod alternat in utramque naturam
quatenus moriatur. et quomodo immortalis probetur. quam magnum putatis
esse ordinis ut ista discernantur. Magnum omnino atque etiam de q[illegible]
[illegible] si tempus fuerit prolixius loquemur. Illud nunc a me accipiatis
volo. si quis temere ac sine ordine disciplinarum in harum
rerum cognitionem audet irruere. pro studioso curiosum. pro docto
pro docto credulum. pro cauto incredulum fieri. Itaque in quo mihi
[illegible] tam bene atque apte [illegible] et minor [illegible]
sit. et [illegible] cognoscere. Videamus tamen quod ad [illegible] verba
mea latenus possit intendo. Iam nobis licentius ego ab his
qui tam diu nescio qua causa occupatus. alienus ab his
sermonibus fuit. ut cum ista non aliud quam eos qui non assunt
[illegible] nobis [illegible] esse [illegible]. Sed redi ad
Licentium. atque hic totus fuit ut assis. Tibi nunc dico
definitionem meam probasti qua dictum est quid sit esse
cum deo. in quo mente sapientis manere immobilem
quam assequi [illegible] voluistis. Sed id me
[illegible] quo cum iste sapiens quam diu inter homines vivit
corpore esse non negetur. quo pacto fiat ut eius corpus
[illegible] atque illud [illegible] mens immobilis maneat. Homines qui
[illegible] non potes dicere cum moveri navis
in ea sint non moveri. Hominibus ab ipsis ea possideri
[illegible] fateantur. Etenim si sola ea cogitatione

nota

moueri

faciatque illic quo vellet. tum tu eam moueri. non putas illi qui
ibidem constitutus sit non moueri. Non ait Licentius aliquis ita est in
corpore ut corpus impetat aliud. Trygetius Recte ego hoc dico inquid
sed est eques non ita est in equo ut eum equus portet. sed tamen
quomodo quo vellet illuc equum agat equo moto moueri
necesse est. Sic inquit secundum ipse immobilis. Cogis nos inquit
definire quid sit moueri. Quod si potes facias volo. Tunc ergo
inquit maneat quod beneficium tuum. nam maxime postula-
mica. et ne me sepius interroges rursum ut definire quid
erat. Sed id facere potest ipse Trygetius. Tunc enim dedi
puerum. puer de domo cui dedicamus id negotium ecce inter nos
nos et hora paululum de meridie. Tu ergo dic quid sit inquit
moueri. Id definire nos puer iste. sed ipsis oculis cogit
omnia. Dicamus et hunc ex loco aliud transeamus. Non inquid dico aliud
si fallor moueri. Sed tu audisses. dixissemus hic ubi
respicimus corpora. cum celum obducatur nubes solito la-
mistis. in balneo quamdiu aliter est. quod dicis inquid licet ti
nichil esse aliud motum. quam de loco in locum transitionem.
Concedo inquit. Concedis ergo inquid neminem in eo loco esse
in quo id fuerat. et motum id fuisse. Non intelligo inquit
Si quod inquid quod in alio loco dudum fuit. et in alio est
motum esse credis. Assentiebatur. Ergo inquid posset ani-
mus sapientis diuidi corpus hic intus nobiscum esse. ut ani-
mus eius abesset. Posset inquit. Etiam inquid si nobis
colloquitur. et nos aliquid doceret. Etiam si inquit nos ipsum
doceret sapientiam. non illud nobiscum dicimus esse. sed potius non
sit in corpore inquid. Non inquit. Cum ego corpus illud quod
iam est animo non mortuum fateris. tu ego. Vivum posse
censes. Nescio inquit quo explicem ista et corpus hominis vi-

de isto loco
de isto loco

moueri

tum esse non posse video si aliquid in eo non sit. et id possu-
mus dicere ubi sit corpus sapientis. non eius enim esse cum deo.
Ego inquam fateor ut hoc explicares fortasse non. quia ubi-
cumque est. quoquo ierit sapiens. iuerit deum cum quo esse possit.
Ita fit ut possimus. et id negare si de loco in locum transit.
quod et movetur et tamen semper esse cum deo. fateor. Igitur corpus negas
de loco in locum transitum facere. sed mente ipsam negas. inquam
nomen sapientis proprium et illud intueri. et cedo inquam
nec res obscurissima ducitur diligentius que tractanda
impediat in parte proposito nostro. Sed illud videamus quod
desertum est a nobis quid sit esse cum deo. Video enim forte posse
etiam quid sit esse sine deo. quamvis id manifestum esse arbitror
Ita enim videri eos qui cum deo non sunt esse sine deo.
Si possem inquam in verba supponere. dicerem quod forte
non displiceret. Sed peto parcas infantie mee. Nam et istam
preparas ut te decet velox mente precipias. Itaque non possunt
cum deo non videri esse. et a deo tamen haberi. Itaque non
eos sine deo dicit esse quos deus habet. cum deo
non dico. quia non ipsi deum habent. Siquidem deum habere iam
inter nos placuit in sermone illo. quem die natali tuo cum
studiosissime habuimus. placuit non aliud esse quam deo perfrui.
Sed fateor me formidare ista contraria. quomodo quisquam
sine deo sit. nec cum deo. Non te moveat ista inquam.
Quando illa ubi res conveniet quibus verba contemnuntur. Illa ordine
ad illud tandem ordinis definitionem revocemus. Illa ordinem
esse dixisti quo deus agit omnia. Nihil autem ut video non ordine
deus agit. Illa enim que dicta est nihil preter ordinem. sic ista videtur
non posse dici. Manet inquit sententia mea. Et iam video
quid sis dicturus. vel quia deus agit que non bene agit

tur. Optime inquam quasi oculos in medio reliquisti. Sed ut vidisti
quam eorum dictum quod ita peto videas quid intelligendum sit. Atque
ille nutans capite atque firmius tu vide inquit. Et sunt
quaestioni nimis forte superveniat. Atque ille per aliquantulum sile-
tium petit ut a me hoc ipsum in usus intelligeret. tum vero
superius a ceteris fuisse visum non omnino animadvertat. Tunc ego
Quid inquam vel tu ut in ceteris aliter dicunt negabis? Quare
moneo potius ut ea quae superius dicta sunt vel legere cures
si audire nequisti. Quamquam valde absurda a primo
initio cum tunc non exire tuli. Denique ita esse te perturbatum ut neque
illa quae dicerentur quae tecum intus intimo strepebat a nobis praeter te
agebas. et ea praeterea quae- que scripta iste in fine animaduerte.
Sed illud quaero. quod nondum discussum diligenter modo tem-
pus ista ut primo nobis ipsis de ordine quaestione. nescio
quibus ordo percepit memini te dixisse hanc esse iustitiam
dei quae separat inter bonos et malos et sua cuique tribuit.
Nulla est quantum sentio manifestior iustitiae definitio.
Itaque respondeas velim. Dominum videris aliquando deum non fu-
isse iustum. Nunquam inquit. Si ergo semper fuit deus iustus
semper bonum et malum fuerunt. Prorsus inquit mater. Nihil ali-
ud video quod sequatur. Non enim iudicium dei fuit ullum
quando malum non fuit. nec aliquando bonis et malis sua cuique
non tribuit. potest videri iustus fuisse. Cui Licentius. Censes ergo sem-
per inquit malum fuisse? Non audeo inquit illa hoc dicere. Quid ergo dicemus inquam. Si deus
iustus est quia iudicat inter bonos et malos quando non
erat malum non erat iustus. Hic illis tacentibus animadverti
Trygetium respondere velle atque permisi. At ille prorsus inquit
erat deus iustus. poterat enim bonum malumque secernere.

si extitisset et ipse quo potuit iustius cat. Illo in eius dicto
coniurationem prudentissime investigasse. quaeratur catilinae
specialis bello corrupta fuisse summis. qua propter mactasse
iuste illos summo supplicio senatus auctoritate mactasse. et molem in
fortitudinis suscepisse omnia tela inimicorum. et molem in
ipse dixit audie. non in eo fuisset veritus iste cum
catelina in re publica tanta pericula comparasset. verius cum
scipiam id per aliquod opus huius consideranda et in
ne quantum magis in deo. Et tum in augustinus ista ut
vero. comparans illi. quotiens ista permittit. Ista ut ab
eligamus deus sed iustus fuit. qui extitit malum ista
non sed insistet. nichil distulit sua cuique reddendo
cat distribuenda iustitia. sed ecce ea reddendo qua
it. Quod eum liceret et nunc in tanta iniquitate
iussent. quid dicis iniqua liceret. Ubi ergo
nonne asseruisti. non posse ordine fieri. Quod in
ut malum nasceretur. non utique dei ordine factum est. sed
cum esset natum dei ordine inclusum est. Et ille admirans
ratus ac moleste ferens. quod tam repente bona causa
lapsa ex manibus. prorsus inquit ex illo dicto
ordine ex quo malum esse cepit. Ergo inquam
esset ipsum malum non ordine factum est. Et
ortum est. ordo esse cepit. ordo fuit. erat apud deum
et aut fuit nichil fuit quod malum dicitur. aut si aliquando
si vocetur. quia ordo ipse aut bonum est aut ex bono est.
quod ad sine ordine fuit. nec est aliquid consuetudine oblivione
quid potius occurrat. sed illa consuetudine
elapsum est. quod ordine contigisse
vel ordine factum. Tum ille inquit quid

cepit quam ut ipsius sententiam. Ita inquit debui dicere postquam ma-
lum natum est cepisse ordinem. sed ut illa iusticia de
qua trigetius disseruit. Ita et ordinem fuisse apud
deum. sed ad usum eius venisse non postquam mala esse ce-
perunt. Eodem inquam revolveris. Illud enim quod dixi vides
inconcussum manere. Ita semper apud deum fuit ordo. sed
ex illo tempore esse cepit. ex quo et malum. tamen malum e
preter ordinem natum est. Quod si concedis fateris etiam pre-
ter ordinem fieri posse. quod tamen tuam debilitat ac de-
truncat. Si autem non concedis incipit dei ordine natum
malum videri et malorum auctorem deum fateberis. quo
sacrilegio nichil mihi detestabilius occurrit. Quod eum
sive non intelligentem. sive dissimulantem se intellexisse
sepius versarem ac evolverem. nichil habuit quod
diceret. et se silentio dedit. Tum mater. Ego inquit non
puto nichil potuisse preter dei ordinem fieri. quia ipsum
malum quod natum est nullo modo dei ordine natum est.
sed illa iusticia id inordinatum esse non sivit. et in sibi
meritum ordinem redegit et compulit. Hic ego cum omnes
viderem studiosissime. ac pro suis quemque viribus deum querere.
sed ipsum de quo agebamus ordinem non tenere. quo ad illius
ineffabilis maiestatis intelligentiam pervenitur. Oro vos in-
quam si ut video multum diligitis ordinem. ne nos prepos-
teros et inordinatos esse patiamini. Quamquam enim occultissima ratio
se demonstraturam polliceatur nichil preter divinum ordinem fieri. tamen
si quempiam ludi magistrum audiremus conantem docere puerum
sillabas. quem prius litteras nemo docuisset. non dico ridendum
tamen stultum. sed vinciendum tamen suasisse putaremus. non ob aliud
opinor. nisi quod docendi ordinem non teneret. Sed multa talia

ipsius que a doctis suspicienda est ac diligenda et imitanda
honoribus. Nec stultorum iudicium fugiunt facere neque abiecti
et esse ista omnia que fatemur esse perversa. non esse preter
vel ordinem. alia quedam et a multitudinis suspicione remota
sed disciplina se ita studiosis et deum atque animas aman-
tibus manifestaturam esse promittit. ut nullis numerorum
summis possimus esse certiores. Hec autem disciplina ipsa dei
lex est. que apud eum fixa et inconcussa semper manens in sapientes
animas quasi transcribitur. ut tanto se sciant vivere melius tantoque
sublimius. quanto et perfectius eam contemplantur intelligendo et vi-
vendo custodiunt diligentius. Hec enim disciplina eis qui illam
nosse desiderant simul geminum ordinem sequi iubet
Nota cuius una pars vite. altera eruditionis est. Adolescentibus ergo stu-
diosis eius ita vivendum est ut a venereis rebus ab illece-
bris ventris et gutturis. ab inmoderato corporis cultu et or-
natu. et inanibus negociis ludorum. a torpore somni atque pigri-
cie. ab emulatione. obtrectatione. invidencia. ab honorum potestatumque
ambitionibus. ab ipsius et laudis inmodica cupiditate se ab-
stineant. amorem autem pecunie. totius sue spei certissimum
venenum esse credant. nichil enerviter faciant. nichil audacter.
In peccatis autem suorum vel pellant omnino iram. vel ita frenent ut
sit pulse similis. Neminem oderint. nulla vicia non curare
velint. magnopere observent ne nimis vindicent. ne minus
ignoscant ne peius. Nichil puniant quod non valeat ad
melius. nichil indulgeant quod vertat in peius. Suos
putant omnes in quos sibi potestas data fuerit. Ita serviant ut eos pu-
deat dominari. ita dominentur ut eos delectet servire. In
alienorum autem peccatis molesti non sint nolentibus. Inimicicias vi-
tent cautissime. ferant equissime. finiant citissime. In-

ri vel cotidiana actu atque conversatione cum hominibus positus est si
nam vitam hominis civilitas publica omnem faciat quod pati non
sint rem publicam nolint administrare in persona perfecti ac
vel mixti status [illegible] persona ferendum. vel etiam vir vivere
mente sed [illegible]. [illegible] ad ista [illegible]. in arbitrio sui
esse preceptum ad ita utique facilius de tota etate similiter
omnium ac loco vivere. tempore. actos a heant a [illegible] inster.
obsequiar definitis et hominis in [illegible] ministros
minime sit apte [illegible] vivat. Dum colat. [illegible].
quietem fide [illegible] civitate [illegible]. aptet tranquillitatem atque
otium [illegible] fui. omnesque [illegible] quibus [illegible]
te bonis. [illegible] vitam. Sequitur ut dicam. quo studiosi e
[illegible]. et sicut domini et vivere instituerint ad dis
[illegible] in uno [illegible] auctoritate. Ipse auctori
[illegible]. aliud et cum [illegible] in affectu [illegible]
quod plurimis in appetitus estimatur. Itaque [illegible]
vel. bonorum auctoritatis [illegible] videatur esse [illegible]
[illegible] non aptior civitatis [illegible] hominis [illegible]
[illegible] fit. ulla ac [illegible] nomine. qualis se de
[illegible] decretis. et qualis vita et [illegible] possit. Hec
[illegible] omnibus magis bonis et occulta [illegible]
[illegible] in auctoritatis [illegible] quam [illegible]. [illegible]
[illegible] dubitasse vite optime precepta sectatur. [illegible]
[illegible] fuit. in domum [illegible]. et [illegible] [illegible]
ta fuit. ea ipsa qui [illegible] et [illegible]. et quid [illegible]
ipsa [illegible]. qua [illegible] auctoritatis [illegible] fui [illegible]
[illegible] sequitur atque [illegible]. et quod [illegible] [illegible]
quo [illegible] fuit. vel ipsa potius [illegible]. et quod [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. ad quam [illegible] in hac

vita paucis pervenire. Ultimo quia vero et per hanc vitam
consequi per Tulli ac sola auctoritate colenti. Bonis enim
moribus i. tribus vero bonis constituere operam dederat. et corp[ori]
hec. et id valetur liberalibus disciplinis atque optimis cu[...]
di. vere eos quidem cum inter homines divinae. nescio
appellare. cum [illegible] esse [illegible]. nisi ut hoc corpus i[n]
quo eos quo vero inter [illegible] de [illegible]. eo et fac[...]
lius ac difficilius liberari. Auctoritas ac potestas divina [...]
tum humana. Est vero et prima. eam similiter divina [...]
mirare. In qua [illegible] actionum [illegible] mira [...]
lacia quam per [illegible] ad istos sensus corporis [illegible]
divinationes. nonnullasque potestas [illegible] facu[...]
lie conspicere. et [illegible] fortunas [illegible] a [illegible]
[illegible] [illegible] et tamen formidabiles [illegible] [illegible]
ergo auctoritas divina dicenda est. quam [illegible] in [illegible]
[illegible] transcendit. omnem humanam facultatem. [illegible]
hominem agentis. ostendit ei quid [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] sensibus quibus videntur illa miranda [illegible]
intellectum iubet [illegible]. sit divinitatis. et [illegible]. Docet
sit. et cur hec faciat. et quid vim pendat. [illegible]
at in factis oportet. preceptis suis et similiter [illegible]
ceptione [illegible]. Cum omnia sacra quibus [illegible] [illegible] non
minus [illegible] [illegible]. in quibus bonorum vita facilius auctoritate
[illegible] [illegible] [illegible]. sed magistrorum auctoritate
[illegible] [illegible]. Humana vero auctoritas plerumque fallit
[illegible] [illegible] cis cum videtur ratione excellere. qui [illegible] [illegible]
[illegible] pit. mihi dat indicia doctrinam suam [illegible] quibus [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aliis. quod vivendo [illegible] perspicit. quibus [illegible] apparet
[illegible] quam et fortune munera acceperit quorum [illegible]

dunt. Verum magnum . perceptuque maius est difficillimum esse
dico. ut eis quicquam videatur preter dantibus credens iure
vituperet. Sic accipimus pro magistro magistri vite preparato abs
te ad oculos nostros tuo pleno tuo virtus constituta e-
tiam quamvis cotidianis preceptis instituimus. Tum nos hodie
cupidiores flagitationibusque redidisti ad quam si fieri pos-
set. id primum nos eloquentia ceteros homines in percipiendo et
intelligere cupere. si ut hec audita sunt mirabilia ita
etiam imitatione facilia. Sed nescio quo modo dum vela
nos contra absit. ait hunc aut hec audient celestia
divina ac prope vera esse proclamet. Et appetendo sunt aliter
nunc. ut in vestigium videatur. et divinos homines et id sine
divina ope sit viue. Cum ego hec precepta divine diu
per ut sint plurimum placeret alipi. quamvis in verbis meis
ipse expressa sunt. ut tamen a me ducta aperte sunt. Hic
in magnorum hominum et pene divinorum libri plerique sunt
Crassi nostri ... te in dicendo putatum. sed per istos adoles-
centes. nec est cur auctoritatem meam iure contempnas.
Nam non dico illos nolo esse ut doctum vel indoctum et sic
per quos ipse in magnum ... gentatos. et te arbitror
istud impossibile simulare. Non ut possit ad sequendum ista dif-
ficilia quia tanta aviditate recepisti. totoque in ea natu-
ra mirabili impetu effusus es. ut erit verborum. tum in re
nostra magna effectus sis. Non ut et non bella tua mutenda.
quo factu occasio. Nam neque te falla tua laude studio-
sior sum puto. et hoc asserit qui velit umquam noverit et a
primo iste mitte cum minimum multis ignotum est. Honos ad
vir et redditur ... optimis moribus. si non alie fruitus atque
divisisti quamvis det te arbitror esse quod esse improbabile

Et nam patri quemeius latet te. Iste multorum non latentia ea ipsa
quando pro latet. In alio non fuit ista. qui neque sensu carpi
potest et plurimum diu confirmata velit vitiorum hominum colloquiis eade

Viciosorum

erit quam quod probat et appetit videat multa et faciat in libe
per aut vitandum omnium hominum et respicia fugienda compositum

quam propter eorum hominum vitandum

nos videntes et audientes. difficile aliud compositum id est
quam scimus iste inciderat. eoque fit ut multos nouerit
et tamquam claros et scripturi et eos sui familiares nouerit ac bonos
Quod et ex aliorum morum quibusdam maxime ac bonis non sum
nos scimus sibi persuadeas velim. Ita enim iste subito ex
illa ex hac eo initium. quod de pravis sunt subitoribus aliquibus
bona vita interdum cultat et donec effulserint. Ita ne longius
sectis molestiam. quales eciam esse tenuit. Ita ne fama
abeat. quos istos adolescentes quam amantissime ac familiari in hac
dat tamen studiosos magistri quem et talis inspecte in hac aetate
aetate incepisse unicuique voluptatibus. Ergo hac aetate quod
omne peccatum ex alio. Ita et illud dictum amplius quod
ut decebat religiosus in verbis scriptoris tamen perfuisse bonus
quod nouissimi opinati officium clementie sicut pro bonum si
post prelos egit. Sed ad disputationes in eo a domo si
placet intueamur. Et cum de auctoritate satis dictum sit ea
videamus quid sibi velit ratio et mentis motio. ea
distinguendi et concedendi potest quam dicit bene
deum intelligendum. vel ipsam quam in nos ac naturam
de aliam. unusquisque suis generi hominum. non ob aliud in
quia in istorum sensuum negotia potest. Videlicet in sensu
ipsum cuique difficile est. Itaque tamen in ipsis fallacibus
esse totum aliter vero mollescant. quid sit ipsa natura
et qualis sit. non parum prorsus ignorat.

sitim ita se res habeat. Satis est hoc dixisse in presentia. Ita si
tamen sicut intelligenda et ut oculis capiat. Etiam
deprendas sic quasi arrogans. Si vel mea illa iam percepisse
confitear. Etiam confiteri in his dignata et quibus nos note
videris. procedamus indagemus ea si possimus interim pro ut sus-
ceptus sermo desiderat. Ac primum videamus ubi hoc verbum quod
est ratio frequentari solet. Illa nos movere maxime
debet quod ipse homo a veteribus sapientibus ita diffinitus est. homo
est animal rationale mortale. Hic genere posito quod animal dictum est
videmus additas duas differentias. quibus credo admonendus
erat homo et quo sibi redeundum esset et unde fugiendum. Nam
ut progressus anime usque ad mortalia lapsus est. ita regressus esse
in ratione debet. Uno verbo a bestiis quod est rationale. alio
a divinis separatur quod mortale dicitur. Illud igitur nisi tenuerit
bestia erit. Hinc nisi se averterit. divina non erit. Sed quia so-
lent doctissimi viri quid intersit inter rationale et rationabile
acute subtiliterque discernere. nullo modo est ad id quod insti-
tuimus negligendum. Rationale esse dixerunt quod ratione
uteretur vel uti posset. rationabile autem quod ratione factum esset aut
dictum. Itaque has rationabiles balneas possumus dicere itemque
sermonem nostrum. rationales autem vel illum qui has fecit vel nos a quo
loquimur. Ergo procedit ratio ab anima rationali in
ea que vel fiunt rationabilia vel dicuntur. Duo igitur video in
quibus potentia vis ipsa rationis possit et ipsis sensibus ad-
moveri. opera hominum que videntur. et verba que audiuntur. In
utroque autem utitur mens gemino nuntio pro corporis necessitate.
uno qui oculorum est altero aurium. Itaque cum aliquid videmus
congruentibus sibi partibus figuratum non absurde dicitur rationabiliter
apparere. Item cum aliquid bene concinere audimus non dubitamus

dicitur. quod iobile p(ro)uat. ‖ Sed attendat(ur) si dixerit. iobi-
le alter. aut iobile sit p(ro)pter. aut iobile molle est. non p(er)
te in hiis que propter aliquid ab hominibus p(ro)cedant sunt. ut
olent vel sapient vel fuerit. vel quid aliud ut
quis lectus vel floribus odoribus p(er)fusis fragrantes. Sed
inabilius dicitur alter. cum in utroque. quare sit forum. aut
poculum quod medicus confecerit iobile est amarum vel
dulce. aut quod quidem langwidus solum nisi sit. talis iobi-
lis aut tempus. ‖ Sed attende secundum nisi. Et una ratio
mouetur. aut 2 ita laudat. quod iobile flagrat. non sit
dicit illud ut olfactus nisi sit. tunc non percipit vel
illud iobile. id enim iobile alter dicitur. non opera q(ue)
his ille odor est. ‖ Ita q(ue) cum a toto p(ro)lixius
bilis conditio possumus dicere iobile atque sape(n)s
tam corporis illa sit. sed pura satisfaciat voluptas
nullomodo ipsa loquendi consuetudine dicitur. ‖ Et non quod
de illo tamen poculo medicus dedit. cum id dulce
te debuit. aliud insipere. propter quod ita dicitur morbi
gratia id in illo sensu est. sed alio tempore licet in corpore
ac respectu ligurientes atque gule similis contrariis. cum
ita dulce sit. et videat quia libet aut quod dicere.
illud dicet iobile dulce. non forte illius dicitur
eam sibi sit una. et illud quod inueniet ob hoc
confectum sit. ‖ Continuis autem necessitate potius quod
necessaria ratio in sensibus. et quod ad visum atque audi-
tum pertinet in ipsa et voluptate. ‖ Alii vero sensus in
voluptate sed propter ad aliud placent hoc nomine
ac et iobilis auribus forum propter aliquid fine. ‖ Sed quod
ad oculos pertinet in quo conuenientia p(ro)pria iobile

pulchrum appellat solet. quod id ad aures quam rationabiliter
concentu dicimus. cantusque numerorum rationabiliter esse proportio-
sonantibus iam vocatur proprio nomine. Est neque in pulchritudinibus
rebus quas nobis color illicit. neque in aurium sonantium
quasi corda quae liquide sonat atque pure rationabile illud
dici solemus. Restat ergo quod in istorum sensuum volupta-
te ad rationem pertinere fateamur. Ubi quidem dimensio est.
atque modulatio. Ita in hoc ipso edificio singula bene ~~quippe~~ consi-
derantes non possumus non offendi. quod unum ostium videmus in
latere alterum prope in medio. nec tamen in medio collocatum.
Quippe in rebus fabricatis nulla cogente necessitate iniqua
dimensio partium facere ipsi aspectui velut quandam videtur in-
iuriam. Quod autem intus tres fenestre. una in medio. due e
lateribus paribus intervallis solidis lumine infundunt. quam nos
delectat diligenterque intuentes quamque in se animum rapit. manifestum
res est. nec multis verbis nobis aperienda. Unde ipsi architec-
ti iam suo verbo rationem istam vocant. et partes discordantes collo-
catas. dicunt non habere rationem. Quod late patet atque
in omnes artes operaque humana diffunditur. Iam in carminibus
in quibus item dicimus esse rationem ad voluptatem aurium perti-
nentem quis non sentiat dimensionem esse totius huius sua-
vitatis opificem? Sed histrione saltante tametsi bene specta-
tibus illi omnes signa sint rerum. quamvis membrorum nu-
merus quidam motus. oculos eadem illa dimensione delectat.
tamen rationabilis illa saltatio. quod bene aliquid significet. et
ostendat excepta sensuum voluptate. Nam si Venerem pennatam
faciat et Cupidinem palliatum. quamvis id mira
membrorum motione atque collatione depingat. non oculos
videtur offendere. sed per oculos animum. cui signa illa

illa spiritualis. Ita oculi offenderentur si non pulchre mo-
veretur. Hoc non pertinebat ad sensum in quo anima corpori
mixta de corpore percipit voluptatem. Aliud ergo pertinet ad
per sensum. Ita si ipse mulier pulchre moveretur per se ipsam fa-
ciunt solum pulchritudinem et motum sentiendo. Hoc est in auri-
tibus adiuvat. Ita quod sonat idem [illegible]. Illud ipsum audi-
libet atque illicit. Quod autem per eundem sensum [illegible]
[illegible] ad iudicandum quid sit animo. Sed [illegible]
[illegible] cum audimus illos [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] noctibus
obscurit. Aliter [illegible] [illegible] aliud [illegible] [illegible]
intellectualis [illegible] invisibilia [illegible] ut invisibilia [illegible]
[illegible] in quibus illud invisibile [illegible]
[illegible] in [illegible] ad [illegible] [illegible] in [illegible]
[illegible] in [illegible] nos admonet [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] In malis [illegible]
[illegible]. [illegible] in discipulis. De quibus [illegible]
[illegible]. Namque illud quod in nobis [illegible] invisibile [illegible]
invisibilia vel facit vel sequitur quia [illegible] quod
[illegible] in eorum [illegible] [illegible]. [illegible] quibus [illegible]
[illegible] ipsa [illegible]. nec [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. atque ita [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] qui [illegible]: [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] quosdam [illegible] ut [illegible]
[illegible] [illegible] non potuit ad eos [illegible]
qui [illegible]. Et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Ergo illa non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] atque [illegible]. Nichil autem horum [illegible]
potuit si [illegible] [illegible] [illegible] quaedam in se [illegible]

tio insistere patet videri. Ergo utilitas in utroque magis
veritate cumulata est. Quibus duobus generibus nata est
illa librariorum et calculatorum professio velut quaedam grammatice infan-
cia. quam Varro litterationem vocat. Grece autem quo appel-
letur non satis in presentia recolo. Progressa deinde ratio animadvertit
eosdem oris sonos quibus loquimur et quos litteris iam sig-
naverat. alios esse qui moderato varie hiatu quasi eno-
dati et simplices faucibus sine ulla collisione deflue-
rent. alios diverso pressu oris tenere tamen aliquem sonum extre-
mos esse qui nisi adiunctis sibi primis erumpere non valerent.
Itaque litteras hoc ordine quo exposite sunt vocales et semi-
vocales et mutas notavit. Deinde sillabas notavit. Deinde
verba in octo genera formasque digesta sunt. omnisque il-
lorum motus integritas iunctura perite subtiliterque distincta
sunt. Inde iam numerorum et dimensionum non immemor metrorum et
dimensionis. adiecit animum in ipsas vocum et sillabarum varias
moras atque inde spatia temporis alia dupla et alia simpla
esse comperit quibus longe breviesque sillabe tenderentur. notavit
etiam ista et in regulas certas disposuit. Poterat iam per-
fecta esse grammatica. Sed quia ipso nomine profiteri se litteras clamat
unde et latine litteratura dicitur. factum est ut quicquid dignum memo-
ria litteris mandaretur. ad eam necessario pertineret. Itaque unum nomen
quidem. sed res infinita curarum plenior quam iocunditatis
aut veritatis. Huic discipline accessit historia. non tam ipsis
historicis quam grammaticis laboriosa. Quis enim ferat imperitum
videri hominem qui volasse Dedalum non audierit et illum non me-
dacem qui finxerit stultum qui crediderit. imperitum
qui interrogaverit. [illegible] in quo nostros familiares
[illegible] miserari soleo. qui si non responderint quid vocata

partes orationis octo

Grammatica

multiplex

hystoria

sit nisi homini rationali. actu sacre misericordiae eum ipsi coram quibus
ea rogavit vanos et ineptos nec tamen post audeat
appellare. Illa igitur ratio perfecta dispositaque grammatica admo-
nita est querere atque attendere hanc ipsam vim qua
peperit artem. Nam eam definiendo distribuendo colligendo
non solum digesserat atque ordinaverat. verum ab omni
etiam falsitatis irreptione defenderat. Quando ergo ad alia
transiret fabricanda. nisi ipsa sua prius quasi quedam machinamenta et
instrumenta distingueret notaret digereret proderetque ip-
sam disciplinam disciplinarum quam dyalecticam vocant.

Dyaletica

Hec docet docere. hec docet discere. in hac se ipsam ratio
demonstrat atque aperit que sit. quid velit. quid valeat.
Scit scire. sola scientes facere non solum vult sed etiam
potest. Verum quoniam plerumque stulti homines ad ea que suadentur
recte utiliter et honeste. non ipsam sincerissimam quam rarus animus videt
veritatem sequuntur. sed proprios sensus consuetudinemque. opor-
tebat eos non doceri solum quantum queunt. sed sepe et
maxime commoveri. Hanc suam partem que id ageret. necessitatis pleniorem quam puritatis. refertissimo gremio
deliciarum quas populis spargat ut ad utilitatem suam dig-
netur adduci vocavit rhetoricam.

Rethorica

Hactenus pars illa que in
significando rationabilis dicitur. studiis liberalibus disciplinisque
promota est. Hinc se illa ratio ad ipsarum rerum divinarum
beatissimam contemplationem rapere voluit. Sed ne de
alto caderet quesivit gradus. atque ipsa sibi viam per suas
possessiones ordinemque molita est. Desiderabat enim
pulchritudinem quam sola et simplex posset sine istis
oculis intueri. Impediebatur a sensibus. Itaque in eos
ipsos paululum aciem torsit. qui veritatem se habere

135

clamates. festinate ad alia progrediens ipsorum strepitum
probabat. Et primo ab omnibus cepit. quod dicebat ipsa
verba sua esse quibus latina et grammatica et dyalectica et rethorica
uteretur. Sic ista potentissima procurrendi cito di-
dicit. quod [illegible] sonum et id quod signum esse distabat. Intel-
lexit nichil aliud esse quam auditus iudicium prime. quoniam
flatus et digitus faciunt. ut in voce cantantis. et in eo quod
[illegible] faciant. et in eo quod pulsu excitatur
ad sonandum prime [illegible] vel [illegible] vel choros
[illegible]. atque omnis [illegible] qui voce propria canunt. secundum
tibiis et fistulis instrumentis deputatur. tertio vero cythara
[illegible] cymbala. atque omne quod percutiendo canorum es-
set. Videbat autem hanc materiam esse utilissimam in [illegible]
diffusione [illegible] et acuminis similitatis quod moderata va-
rietate sonum figuraverint. Recognovit hinc esse illa
[illegible] quod in grammatica cum sillabas dividi [illegible]
[illegible] et pedes et alterum [illegible]. et quia
in ipsis verbis brevitates et longitudines sillabarum que
equali mensura [illegible] in [illegible] facile sunt.
separavit pedes illos in ordines certos disponendo atque
[illegible] et in eo quod [illegible] sensum ipsum pertinent. moderatos
[illegible] articulos quos cesa et metra nominavit. Et
ne longius quam eorum [illegible] prolixitas quod eius iudi-
cium posset sustinere. modum statuit. [illegible]
et ab eo ipsum versum vocavit. Quod autem non esset [illegible]
sine moderatione [illegible] nobilis ordinatis pedibus
[illegible] nomine vocaverunt. qui [illegible]
[illegible] dici potuit. Sic ab ea poete [illegible]
[illegible] quibus [illegible] et [illegible] sonorum et verborum

Unde dicitur versus

Rithmus.

rerumque magis munita. plenum eos habuit. [illegible] Et quia de
quorum vellet id est visibilium mediatorum prestaret
pura illa disciplina sine pede ducebat. iudicaret eos
signatos esse permisit. In hoc tamen quarto gradu sive in rith
mis sive in ipsa modulatione. intelligebat regnare
Arismetica numeros perficereque totum. Inspexit diligentissime cuiusmodi
essent. Reperiebat divinos et sempiternos. presertim quod ipsis
auxiliantibus omnia superiora contexuerat. et iam tollerabat
egerrime splendorem illorum atque sinceritatem. corporea vo
cum materia decolorari. Et quoniam illud quod mens videt
semper est presto et immortale approbatur. cuius generis numeri apparebant
sonus autem quia sensibilis res est. preterfluit in preteritum tempus
imprimiturque memorie. rationabili mendacio. iam poetis favente
Apagini ratione quelibet. ne quod [illegible] esse
filios musicos. et medeiae filias musicas esse musicam
Musica Unde ipsa disciplina sensus intellectusque particeps musice nomen in
venit. Hinc profecta est et terra celumque collustrans sen
sit nichil aliud quam pulchritudinem sibi placere. et in
pulchritudine figuras. in figuris dimensiones. in dimen
sionibus numeros. quesivitque ipsa secum. utrum ibi talis linea
talisque rotunditas vel quelibet alia forma et figura esset. et
qualem intelligentia contineret. longe deteriorem invenit. et
nulla ex parte quod viderant oculi cum eo quod mens cerne
bat comparandum. Hec quoque distincta et disposita in disci
Geometria plina redegit. appellavitque geometriam. Movebat eam
multum celi motus. et ad se diligenter considerandum invi
tabat. Et iam ibi per constantissimas temporum vices per astro
rum ratos definitosque cursus. per intervallorum spacia mo
derata intellexit nichil aliud quam illam dimensionem

[illegible] dimittit. Que scilicet conficiendo ac perlegendo or- Astrologia
dine nectens astrologiam genuit. maximum religiosis
argumentum. tormentumque curiosis. In hijs quoque omnibus disci-
plinis occurrebant ei omnia numerosa que tamen in illis dimen-
sionibus manifestius eminebant quas in seipsa cogitando
atque volvendo intuebatur verissimas. In hijs autem que sentiun-
tur umbras earum potius atque vestigia recolebat. Hinc
se multum erexit. multumque presumpsit.
ausa est immortalem animam approbare.
Tractavit omnia diligenter. percepit prorsus se
plurimum posse. et quicquid posset numeris posse. Movit eam
quoddam miraculum. et suspicari cepit. seipsam fortasse
numerum esse. eum ipsum quo cuncta numerantur. aut si id non esset.
ibi tamen eum esse quo pervenire satageret. Hunc vero totis vi-
ribus comprehenderit. qui iam universe veritatis index futu-
rus. ille est de quo mentionem fecit Alipius cum de Achademicis
quereremus. scilicet Protheus in manibus eorum. Imagines e-
nim false rerum earum quas numeramus ab illo occultissimo quo
numeramus effluentes in se se rapiunt cogitationem et se-
pe illum cum iam tenetur elabi faciunt. Quibus si quisquam
non cesserit. et illa omnia que per tot disciplinas late
varieque diffusa sunt. ad unum quoddam simplex verum certum-
que redegerit. eruditi dignissimus nomine. non temere
querit illa divina non iam credenda solum verum etiam con-
templanda. intelligenda atque retinenda. Quisquis autem
vel adhuc servus cupiditatum et inhians rebus pereunti-
bus vel iam ista fugiens casteque vivens nesciens tamen
quid sit nichil. quid informis materia. quid formatum ex-
anime. quid corpus. quid species in corpore. quid locus. quid

cogitando
volvendo

quam tempus quam in loco quam in tempore. quid motus, quid locus, quid
stabilis motus. quid sit esse quod sit nec in loco esse nec in
tempore. quid sit per tempus et per locum. quid sit et nusquam esse et nusquam
non esse et nusquam esse et nusquam non esse. quisquis hec nescit
non dico de sensibus illis deus qui scitur melius nesciendo, sed
de anima ipsa sua querere ac disputare voluerit, tantum
errabit quantum errari plurimum potest. facilius autem ista cog-
noscet qui numeros simplices atque
intelligibiles comprehendit. porro
istos comprehendet qui et ingenio valens et privilegio
etatis aut cuiuslibet felicitatis otiosus et studio vehe-
menter accensus memoratum disciplinarum ordinem quan-
tum satis est fuerit persecutus. Cum enim artes ille omnes liberales
partim ad usum vite partim ad cognitionem rerum contemplationemque
discantur, usum earum assequi difficillimum est nisi ei qui
ab ipsa puericia ingeniosissimus instantissime atque constantissime
plurime operam dederit. Quid vero ex illis ad id quod que-
rimus opus est, ne te ista terreant mater, hec velut rerum
immensa silva terreat. Etenim quedam ex omnibus eligentur multis
numero gravissima vel potentissima cognitione ac multis
quidem ardua. et tamen cuius ingenium in cotidie novum
est et cuius animum vel etate vel admirabili temperancia remo-
tissimum ab omnibus nugis et a magna labe corporis emer-
gentem in se multum surrexisse cognosco, tam erunt
facilia quam difficilia tardissimis miserrimeque viventibus. Nam si
te dicam te facile ad eum sermonem perventuram qui locu-
tionis et lingue vitio careat, profecto mentiar. Me enim
ipsum cum magna necessitas fuit ista perdiscere, adhuc in multis verbo-
rum sonis Itali exagitant. et a me vicissim

Nota

quod ad ipsum sonum attinet reprehenditur. Aliud est ec-
dicere. aliud quidem fecit. Solecismos autem quos dicimus
fortasse quisquam doctius diligenter attendens in oratione mea
reperiet. Non enim defuit qui in nonnulla huius vitia ipsius
Ciceronis fecisse peritissime persuaserit. Barbarismorum autem
genus nostris temporibus ita compertum est. ut et eius ipsa oratio
barbara videatur. qua Roma servata est. Sed tu contemptis
istis et puerilibus rebus. vel ad te non pertinentibus. ita
summa pene divina vitam namque conspexeris. ut eius al-
tam remisisse. corpus reliquisse diversis videare. Hor-
tandum de ceteris huiusmodi artibus dixerim. quas si pe-
nitus fortasse contempseris. admoneo te quantum filius au-
det. quantum promittis. ut fidem istam tuam quam venerabilis
mysteriis percepisti. firme cauteque custodias. Deinde ut
in hac vita atque moribus constanter vigilanterque provide-
as. De rebus autem obscurissimis et tamen divinis. quod deus et
nichil mali faciat. et sit omnipotens et tanta mala fiunt.
et cui bono mundum fecit qui non erat indigens et utrum
indigens fuit. et utrum semper fuit malum. an tempore ce-
pit. et si semper fuit. utrum sub conditione dei fuit. et si fuit.
utrum etiam iste mundus semper fuit in quo illud malum
divino ordine domaretur. si autem hic mundus aliquando esse
cepit. quomodo antequam esset potestate dei malum tenebatur. et quid
opus erat mundum fabricari. quo malum quod iam dei
potestas frenabat. ad penas animarum includeretur. si autem fuit
tempus quo sub dei dominatu malum non erat. quid subito
accidit quod per eterna tempora retro non acciderat in deo. nam no-
vum cepisse consilium. ne dicam ineptum et ineptissimum est
dicere. si autem inoportunum fuisse et quasi subitum malum

des dictus. quod nonnulli existimant. Ita nec dictis in
se tenebit. nec subcumbet dictis. Quid enim
potuit deus nature nescio. quia illa naturam mali. Si non deus
non potuisse. fabricandi mundi causa non erit. Si potuisse certe
dicitur: inexpiabile nefas est deum violabilem credere
nec ita saltem. ut vel creature pudicicie ne sua sibi
violaretur. Itaque etiam penas hic peccatorum dispen
sa nisi eius et dei seruam nichil voluit dio atque in
Si autem istum mundum non fecisset dicimus ipsum et atque non fa
cere creatum credere ne illud sequatur. quod deus eum non
voluit. Sed ipse de his atque huiusmodi rebus requirit
ordine illo eruditionis. aut nullo modo aut complexus
est. Et ne quaestio latissima ad nos impetu ferat
ea arbitretur. hoc dico plane atque breviter. sine il
rerum cognitione. neminem aspirare debere. sine il
la quasi duplici scientia bone disputationis potentieque nume
rorum. Si quis et hoc plurimum putat. solos numeros magnopere discat
novit aut solam dyalecticam. Si et hoc infinitum est. tan
tum perfecte sciat quid sit unum in numeris intelligibilibus
at. nondum illa summa lege. summoque ordine rerum om
nium. sed in his que cotidie passim sentimus atque agi
mus. Excipit enim hanc eruditionem. iam ipsa philosophia. et
in ipsa nichil plus inveniet quam sit unum. sed
longe altius. longeque divinius. Cuius duplex questio est.
una de anima altera de deo. Prima efficit ut nosmet
ipsos noverimus. Altera ut originem nostram. Illa nobis
dulcior. ista carior. Illa nos dignos beata vita.
beatos hec facit. Prima illa discentibus. ista iam doc
tis. Hic est ordo studiorum sapientie: per quem fit quisque

Nota

quo

Deinceps ad intelligendum ordinem .i. est .i. ad demonstrandos duos
mundos. et ipsum parentem universitatis cuius nulla scientia est in
anima. nisi scire quomodo eum nesciat. Hunc ergo ordinem tenens
anima iam philosophie dedita. primo seipsam inspicit. Et cui iam
illa eruditio persuasit. aut suam aut seipsam esse rationem. in ratio-
ne autem aut nichil melius esse et potentius numeris. aut nichil aliud
quam numerum esse rationem ita secum loquetur. Ego quodam meo
motu interiore et occulto ea que discenda sunt possum distingue-
re vel connectere. et hec vis mea ratio vocatur. Quid autem distinguendum
est. nisi quod aut unum putatur. aut non est. aut certe non tam unum
quam putatur. Item cur connectendum est. nisi ut unum fiat
quantum potest. Ergo et in distinguendo et connectendo unum volo
et unum amo. Sed cum distinguo purgatum. cum connecto inte-
grum volo. In illa parte vitantur aliena. in hac propria co-
pulantur. ut unum aliquid perfectum fiat. Lapis ut esset lapis.
omnes eius partes. omnisque natura in unum solidata est. Quid
arbor. nonne arbor non esset. si una non esset. Quid membra
animantium ac viscera. et quicquid est eorum e quibus con-
stant. certe si unitatis patiantur divortium. non erit animal. Nota
Amici quid aliud quam unum esse conantur. Et quanto magis unum
tanto magis amici sunt. Populus una civitas est. cui periculosa
est dissensio. Quid autem est dissentire nisi non unum sentire.
Ex multis militibus fit unus exercitus. Nonne quevis multitu-
do eo minus vincitur. quo magis in unum coit. Unde ipsa coi-
tio in unum cuneus nominatus. quasi coiuneus. Quid amor omnis.
Nonne unum vult fieri cum eo quod amat. Et si ei contingat
unum cum eo fit. Voluptas ipsa non ob aliud delectat vehe-
mentius. nisi quod amantia sese corpora in unum coguntur. Dolor
unde perniciosus est. Quia id quod unum erat discindere nititur.

Nota

tis. Ergo molestie et periculositate. Unum sed tamen eo quod sequi-
tur post. Ego multis rebus passim animalibus [illegible] ego sum
[illegible] factum contigerit. Una faciendo domum. Melior ego sum quam illa? Illa
quidem ego facio. illa facit. Facio nec melior quam facio? Sed non in
dubium est in me esse meliorem. Quod domus est. Sed in illa [illegible]
sit melior hirundine aut apicula. Illa enim et illa [illegible]
fabre struit. et illa favos. Sed hiis melior quam [illegible]
malis sit. ac si in variis dimensionibus id est. magis [illegible]
[illegible] quod fabricat magis apte constructis dimensionibus [illegible]
Vivimus maximum est. Illa ergo mensura faciendo. [illegible]
cognoscendo melior sit. Quid ergo [illegible]
[illegible] mensura potuit. Potuit perfecto. [illegible]
eo quod non perfectis dimensionibus lingua [illegible]
accommodat ut ex eo de hiis ac verba principaliter [illegible]
cogitamus cum loquimur quo motu [illegible]
[illegible] quibus bonus cantor. et si musice [illegible]
[illegible] naturali. et [illegible]
todiat in canendo. Quod si quis [illegible]
at indoctus. [illegible] facit operante natura. [illegible]
et pecoribus ponendus? [illegible] facit. [illegible]
[illegible] animal sit. Quod ergo [illegible]
et ego sum et [illegible] et mortale quiddam [illegible]
id non est [illegible]
[illegible] magis [illegible] fuit ista [illegible]
nec magis [illegible] post [illegible] nec [illegible]
iste mundus [illegible] potuit ista [illegible] Ista [illegible]
[illegible] mundus ac iste nec [illegible] fuit nec [illegible]
quod [illegible] hodie nec hodierno tempore die. nec [illegible]
[illegible] homine eodem loco [illegible] fuit. [illegible]

mendum [illegible]

manet. nichil vel prius spatio temporis sed ergo mea que si
immortalis est id est. et ego qui ista omnia vel discerno vel
connecto, id est sum. illud quo mortale appellor non est meum. aut
si anima non est ratio et tamen ratione utor per rationem me-
lior sum. a deteriore ad melius a mortali ad immortale fu-
giendum est. Hec et alia multa secum anima bene erudita lo-
quitur atque agitat. Que persequi nolo. ne cum ordinem vobis ordine
docere cupio modum excedam qui pater est ordinis. Gra-
datim non solum fide sed et certa ratione mores vitamque optimam non per se
fide sed ratione perducit. Cui numerorum vim atque potentiam dili-
genter intuenti. nimis indignum videbitur et nimis flebile
per suam scientiam versum bene currere. citharamque concinere et
suam vitam. suamque ipsam que anima est iter devium sequi
et dominante sibi libidine. cum turpissimo se vitiorum strepi-
tu dissonare. Cum autem se composuerit et ordinaverit. atque
concinnam pulchramque reddiderit. audebit iam deum videre. atque
ipsum fontem unde manat omne verum. ipsumque patrem veritatis.
Deus magne qui erunt illi oculi. quam sani quam decori.
quam valentes. quam constantes. quam sereni. quam beati. Quid autem est
illud quod videt. Quid queso. Quid estimemus. quid opinemur. quid
loquimur. Cotidiana verba occurrunt. et sordidata sunt omnia vilissimis rebus. Nichil amplius dico. nisi
promitti nobis aspectum pulchritudinis. cuius imitatione pul-
chra. cuius comparatione feda sunt cetera. Hanc quisquis viderit.
videbit autem qui bene vivit. bene orat. bene studet.
quomodo eum movebit cur alius optans habere filios non
habeat. alius eos nimis habundantes exponat. alius odit infantes ante-
quam nascantur. alius diligat nascituros. quomodo non repugnet nichil fu-
turum esse quod non sit apud deum. ex quo necesse est omnia ordine

Margin notes:
ordine — filios
habundantes — filios

sit omnia et tamen non fruitur deum inquam. Postremo quam multa vel ista
istum movebunt. aut illa ira. aut illa cupiditas. aut illa
fastidia. aut illa blandimenta fortune. In hoc non suscipi-
si nimio vehementer considerandum est quod sit tempore et loco
defectus in parte sive loci sive temporis. intelligit tamen nihil
do esse melius toto. cuius illa pars est. Et cum sub quo
offendit in parte. perspicuum sit hoc dicto non ob aliud
offendere. nisi quia non videtur totum. cui pars illa mirabiliter
congruit. in illo vero mundo intelligibili quamlibet partem. Dixi
tamen. tamquam totum pulchrum esse atque perfectum. a nobis
latius si vestra studia sive meditationes istum a nobis
sive aliam fortasse breviorem atque commodiorem viam instituerint. atque
credimus ut hortor ac spero tenendum instituerit atque
omnis sunt constanterque teneret. Quod in nobis nunc agitur maxi-
ma opera danda est optimis moribus. Deus enim noster aliter nos
exaudire non potest. Bene autem viventes. facillime exaudi-
et. Oremus ergo non ut nobis divitie vel honores vel huiusmodi
res fluxe atque nutantes. et quibus imperfecte transeuntes. Que
ut ea proveniant. que nos bonos faciant ac beatos. Que
vota ut devotissime impleantur. tibi maxime hoc negotium mater iniungimus
atque confido cuius nunc luculentius cuius precibus indubitanter credo atque affirmo mihi
ea mentem deum dedisse. ut inveniende veritati nihil omnino
proponam. nichil aliud velim. nichil cogitem. nichil amem.
Nec desino credere nos hoc tantum bonum. quod te promerente
concupivimus. eadem te petente adepturos. Iam vos te alipi
quid hortor. quid moneo. qui propterea nimium non es. Scis tamen
a quotidie vos amare fortasse plus iusto. nimium vos in-
quam iure dici potest. Hic ille. Vere effecisti inquit. ut memori-
am doctissimorum atque magnorum virorum. que

magnitudine incredibili videbatur cotidiana consideratione.
et ista puta. quam inter nos est admiratione id solum dubitan-
tes scientiis. Verum et si necesse sit de illa mirari possimus
quid in nobis. Nonne illa venerabilis atque prope divina. que
mira et visa est et probata pytagore disciplina. abs
te hodie minus etiam pene oculis inspecta est. tam et vite
singulas. et sancte in tanta innocentia corporis temporis et liquida
equitate. et quod illi viro magne venerationi fuit. ipsa est
sacra illa virtutis ibi esse. gloria esse. consoles quis est.
et ita plane significasti. ut omnibus suspiciendum
et adamus tibi esse adhuc secutam. cum nos absque compren-
sione putemus. si angelicis quoque flagitamus arbitre
id sue. ut veri in verbis animus delectat atque excitat. et
quod ei mittere statuimus habes litteras. qui de nobis
plerumque libere multa invenit. et qui aut alii fortasse le-
gerunt neque hos metuo ne tibi sufficeat. Omnibus in
annalibus eius et iudicatos in benivolentissime exposuit. Quod
aut pytagore meliore fecisti nescio quod illo divino or-
dine occulto et in morte periisse credo. Res in multitudine
cassata in consensus extiterat. quam in illo vides. si quam in libris
mecenie mandatis credendum est. omnibus vero quibus in
tentat maxime et pene cotidianis. ut satis esset laudibus
psleo. quo inserende in publice. disciplinam suus au-
divisibus ultimam tradebat iam doctis iam perfectis iam sapientibus
in brevis Catones eum non videbat fluctus ut eis nollet per-
mittere in dicere. qui ea inserendo pene divine scrupulos e
veniret. et si omnes defecisset. ipse illis fluctibus quam
scrupulis fieret de ipso eum sapiente dissimile dicit

me tam

perfectissime velut pelagi rupes inconcussa persistet. et certe que
luculentius in hac sententia verbis dicta sunt. hic sermonibus dis-
putationis faciamus ... rebus omnibus et multam comparationem
concessam diminuimus. cum iam nocturnum lumen fulsisset illarum ...
Et sic est finis. Deo gratias de libro beati Augustini ...

Incipit Retractatio augustini de quantitate anime

In eadem urbe scripsi dyalogum in quo de anima
multa queruntur ac disseruntur. id est unde sit. qualis
sit. quanta sit. cur fuerit corpori data. cum ad cor-
pus venerit qualis efficiatur. qualis cum abscesserit.
Sed quoniam quanta sit diligentissime ac subtilissime
disputatum est ut eam si possemus ostenderemus corporalis
quantitatis non esse et tamen magnum aliquid esse ex hac una in-
quisitione totus liber nomen accepit ut appellaretur de anime quan-
titate. In quo libro illud quod dixi. omnes artes animam secum
attulisse mihi videri nec aliud quicquam esse id quod dicitur discere quam reminisci
et recordari. non sic accipiendum est. quasi ex hoc approbetur
animam vel in alio hic corpore vel alibi. sive in corpore sive extra
corpus aliquando vixisse. et ea que interrogata respondet
cum hic non didicerit. in alia ante didicisse. Fieri enim potest. quod
iam in hoc opere supra diximus. ut hoc ideo possit. quia
natura intelligibilis est. et conectitur non solum intelligibilibus verum etiam
immutabilibus rebus. eo ordine facta est. ut cum se
movet ad eas res quibus connexa est vel ad se ipsam
in quantum eas videt. in tantum de his vera respondeat. Nec sane
omnes artes eo modo secum attulit. ac secum habet. sicut
nulla et de artibus que ad sensus corporis pertinent.
sicut multa medicine. sicut astrologie omnia. nisi que hic

mihi videri

Incipit retractatio beati augustini de quantitate anime

addiscit non potest dici. Sed vero quod sola intelligentia capit
propter id quod dixi. cum vel a se ipsa vel ab alio fuerit bene in-
terrogata et recordata videtur. Illo loco velle inquam
hic ipsa dixi ac incipiam construere. Dum quod perspicio. vel
nichil agere aliud quam reddere me. cui me maxime debeo.
Illud videor dixisse potius debuisse. reddere deo cui me max-
ime debeo. Sed quoniam sepe homo primo reddendus est ut illic
quasi gradum inde surgat atque attollatur ad deum. sicut filius ille
minor prius in se reversus est. ad semetipsum. et tunc ait. sur-
gam et ibo ad patrem meum. ideo sic sum locutus. Denique mox
addidi. atque ita servum domino facere. Quod ergo dixi.
cui me maxime debeo. ad hominem retuli. magis enim me
debeo quam hominibus ceteris. quamvis deo magis quam mihi. Hic liber
sic incipit. Quoniam video te. Explicit Retractacio beati augustini

Incipit liber de quantitate anime. Adeodatus ad
augustinum sic ait. Quoniam video te

Quoniam video te abundare ocio. queso ut mihi respon-
deas. de hiis que me movent. non ut opinor
inepte atque importune. Sepe enim cum a te multa
quesissem. nescio qua illa greca sententia me deterru-
isti qua prohibemur ea que supra nos sunt requirere. Sed
non puto nos ipsos supra nos esse. Quare cum de anima
quero. non sum dignus qui audiam quid supra nos. sed
fortasse dignus quid audiam quid sumus nos. Augustinus.
Enumera breviter que de anima scire velis. Adeodatus.
Faciam. Ista enim mihi diuturna cogitatione parata. Quero
igitur unde sit anima. qualis sit. quanta sit. cur corpori fuerit data
et cum ad corpus venerit qualis efficiatur. qualis cum abces-
serit. Augustinus. Queris unde sit anima quod quero.

te

audi me

xplicit retractacio beati augustini incipit liber de quantitate anime. Adeodatus ad augustinum sic ait. 	.

intelligi cogor. Aliter nam dicimus unde sit homo quando scire volumus que sit eius patria

scire cupientes. Aliter unde sit cum querimus unde constet

ex quibus elementis rebusque compositus. Quod horum scire cupis ac

cum interrogas unde sit anima. Utrum nam quasi regionem eius ac quasi

patriam unde huc venerit nosse desiderabas. an quod

sit eius substantia requiris. Euod. Equidem utrumque scire

vellem. Sed quid sit prius tuo iudicio malo committi.

Aug. Propriam quandam habitationem anime ac patriam deum ipsum

sic credo esse a quo creata est. Substantiam vero eius nominare non

possum. Non enim eam puto esse ex hiis usitatis notisque na-

turis. quas istis corporis sensibus tangimus. Nam neque ex igne

ex terra. neque ex aqua. neque ex aere. neque ex horum

neque ex hiis omnibus neque ex aliquibus iunctis horum con-

stare animam puto. Sed quemadmodum si ex me quereres ar-

bor ista ex quibus constet. notissima ista quatuor elementa

nominarem. ex quibus omnia talia constare credendum est. porro si per-

gens quereres unde ipsa terra vel aqua vel aer vel ignis constent

nichil iam quod dicerem reperirem. sic cum queritur ex quibus sit

tum ex quibus sit homo compositus. respondere possum ex anima

et corpore. rursum si de corpore queras. ad illa quatuor ele-

menta recurram. De anima vero querenti tibi. cum simplex quiddam et

et proprie videatur esse substantie. non aliter hereo. ac si queras ut

dictum est. unde sit terra. Euod. Non eam substantiam intelligo. Aug.

hic substantiam cum dixeris a deo factam. Id intelligo posse.

Quid et terram ipsam a deo factam negare non possum. nec tamen

dicere possum ex quibus quasi aliis corporibus constet terra. non

possum dicere. Simplex enim corpus est terra. eo quod

quo terra est. et ideo elementum dicitur omnium istorum cor-

porum que fiunt ex quatuor elementis. Non ...

similem qua dicis et a deo animam factam et propriam quandam
habere naturam. Hec enim cuius propriam quandam naturam et similem quae deus
fecit ut ignis aeris ut aque ut terre quo cetera ex om-
nibus hiis componi censes? Adeod. Accipio interim unde sit anima
id est ex deo quod mecum sedulo pertractabo. Et si quid me mo-
uerit postea requiram. Nunc queso explices qualis sit anima. Aug.
Video nunc esse similis deo esse animam ut si fallor inquiris. Huiusmodi
Adeod. Id ipsum est quod a te explicatum vellem quemadmodum
sit anima deo similis cum deum a nullo factum esse credamus animam
vero ab ipso deo factam superius dixeris. Aug. Quid tu diffi-
cile deo putas fuisse ut aliquid sibi simile faceret cum hoc
in tanta varietate ymaginum et nobis videas esse concessum.
Adeod. Sed nos videlicet mortalia facimus deus autem immortale
animam fecit ut opinor. Nisi forte tu aliter videris. Aug.
Ergo tu velles talia fieri ab hominibus qualia deus fecit. Ad.
Ordinem. Non equidem hoc dixerim. Sed quemadmodum ipse in-
mortalis immortale quiddam fecit ad similitudinem suam sic et nos
immortales a deo facti ad similitudinem nostram facimus in-
mortale esse deberet. Aug. Recte diceres si ad eius ymagi-
nis pingende tabulam quod in te immortale est adhiberes. Nunc
vero in ea exprimis similitudinem corporis quod profecto mortale
est. Adeod. Quomodo ergo similis sum deo cum immortalia nulla
possim facere ut ille. Aug. Quia nec ymago corporis
tui potest hoc valere quod corpus tuum valet. Sic animam non mi-
randum est si potentiam tantam non habet eius ad cuius simili-
tudinem facta est. Adeod. Ad hoc interim satis est.
Nunc quanta sit anima. Aug. Quomodo quanta sit?
Non enim intelligo utrum eius quasi spacium latitudinis vel
longitudinis vel roboris vel honoris sit requiris

omnium requiris an quantum valeat nosse vel Evolentium qui
cubitus fuit Hercules id est in quot pedes statura eius porrecta fuerit. A. Deus
et iste quot cubitus vir fuerit id est quante potentie atque virtutis
Utrumque de anima scire cupio. Augustinus. Et quid illud superius
non potest. Non enim intelligi de anima. Ev. Volo ut longa
et lata et quasi valida suspicanda est anima. Corporea ista sunt
ut mihi videtur et de consuetudine corporum sic animam queris.
Ideoque vim perspicuum esse in mysteriis ut omnia corporea
contempnat. Universoque huic mundo renunciet qui ut videmus
corporeus est. Quisquis se talem reddere desiderat qualis a primo
factus est id est similem deo. Nam alia salus anime est aut innovatio
vel reconciliatio auctoris sui. Ev. Probe quantum sit anima a
questione hac est removendum non possum. Sed possum affirmare
neque illam longam esse nec latam nec robustam neque horum
horum que in mensuris corporum queri solent. Et hoc A. Recte plane
existimo. Tunc et reddam si placet vel
hoc ac vehementer exspecto. Videtur nam tibi quia nichil est anima
si nichil est horum. Augustinus. Prius ergo si videtur considero quoniam
esse res que non possis dicere nichil esse. Nec tamen in anima
nichil aqua huius spatia que requiris in ea non
solum esse et ex eo nichil animam esse videatur. Et in ea res preciosior et plurima
in longitudine sive aliquod tale sed eo preciosior quanto magis
existimanda sit quo nichil horum habet. Deinde videndum
horum hic habeat videbimus. A. Recte. Unde quo hec Augustinus
ut modo ego audire ac discere paratus sum. Augustinus
faciam. Sed volo interrogati mihi respondeas. Fortasse non eo quod
te docere conor ipse iam nosti. Credo non te dubitare
hanc arborem non esse nichil. A. Recte
dubitaverit. Augustinus. Quid illud non dubitas iustitiam

possis

cia, iusto esse hanc arborem meliorem? Adeod. Ridiculum
istud quidem, quando non nulla sit comparatio. Aug. Liberaliter
mecum agis. Sed illud nunc attende. Cum constet ita esse hanc
arborem deteriorem quam est iusticia, ut nec comparanda quidem tibi
videatur, ergo lignum vero esse nichil confessus sis. Placetne ergo
ut ipsam iusticiam nichil esse dicamus? Adeod. Quis hoc
demens dixerit? Aug. Recte dicis. Sed fortasse arbor hec
propterea tibi videtur esse aliquid, quod longa et lata et ro-
busta pro suo modo sit; quod si detraxeris, nichil erit. Adeod. Ita videtur.
Aug. Quid ergo iusticia quam tu nichil esse confessus es, ymmo
quiddam longe divinius hac longeque prestancius videri
esse? Adeod. Nullo modo in iusticia vel longa vel lata
vel tale aliquid cogitanti potest occurrere. Aug. Ergo nichil
horum est iusticia, et tamen ipsa nichil non est; cur tibi anima nichil
videtur, nisi eius aliqua longitudo sit? Adeod. Age iam
non mihi videtur ex eo nichil esse animam, quod nec longa nec lata
nec robusta sit. Sed verum ita se habeat nondum ante ita esse
scis. Scis enim plura ut multa sint magni existimanda que
ipsius carent. Sed non contemno ex hoc contemplari animam esse credendo
puto. Augustinus. Oro istud nobis enodandum restat, et hoc
me deinceps explicaturum promiseram. Verum quia res subti-
lissima est, et longe alios mentis oculos querit, quam quibus
consuetudo in cotidiane vite actibus hic polita est.
Admoneo te ut per ea per que te ducendum existimo libens
pergas, nec mirum quod in initio circuitu defatigatus egre
tuleris. Aliquanto tandem ducar te ad id quod cupis pervenire.
Prius abs te quero utrum corpus ullum putes esse, quod non in
suo modo habeat aliquam longitudinem et latitudinem et altitudinem. Adeod.
Quid dicis altitudinem non intelligo. Aug. Illa dico

qua efficitur ut nichilominus corporis cogitetur. At etiam sentiatur si
pluerit vel ventum. Quid si deinde corporibus. Quamquam si quis
demas corporibus. quantum mea opinio est. neque sentiri possit neque in solo
sit. neque omnino corpora esse iudicantur existimari. Hinc in solo corpora
as. quod tu senseras. Adeodatus. Prorsus non dubito corpora cor-
poribus tangere non posse. Augustinus. Quid illud. potestne dici
tas ista tibi non esse nisi in corporibus? Adeodatus. Non video
ergo quo esse alibi possint. Augustinus. Ergo animam non putas
aliud esse quam corpus. Adeodatus. Si etiam ventum corpus esse
fatemur negare non possum corpus mihi animam videri. Ita de
aliquid eam esse cogito. Augustinus. Corpus quidem ventum nichil al-
tud gerendo. quod si me de fluctu interrogares. Ita michi in-
ter quod istud aeris commotio et agitatio ventum esse sentimus
[…]d in loco tranquillissimo et ab omnibus ventis quietissimo
tum flabello apparebit. quo et muscas abigentes
aeris commotione flatumque sentimus. Quod tum evenire cor-
ruptione quodam motu celestium vel terrenorum corporum
magnum spacium mundi ventus vocatur. ex diversis partibus
si nova et diversa sortitus. An est aliud vide. Adeodatus. Augustinus.
Vel michi. et probabile esse accepimus quod dicis. Augustinus.
Dic mihi prius. vel ipsum ventum cum in mentione sentias
aliquid longitudine latitudine. altitudine sentias.
deinde videbis. utrum tale aliquid anima sit. et hoc modo et
sit investigare possimus. Adeodatus. Quid hoc aere longius
et latius et altius facile invenitur. que commotio ventus
esse me abs te iam persuasum est. Augustinus. Recte dicis. Adeodatus.
nunquam animam tuam putas esse nisi in corpore tuo.
Ita puto. Augustinus. Intrinsecus tantum. ut cutis velut impleat.
an tantum foris intrinsecus. velud tectorium. an et intrinsecus et

visseq(ue) et ea arbitraris? Adeod. Hoc sentio quod velis
me requisisse. Ita si esset inanisque. nichil in visceribus
istis vitale haberet. Nisi esset capatissequ(e). non etiam in cute
semel sentire posset comprehendere. Aug. Quid ergo amplius
queris. quanta sit anima. cum videas eam tantam quanti corporis spa-
cium patitur. Adeod. Si hoc ratio docet. non amplius requi-
ro. Aug. Recte facis nichil querere amplius quam docet ra-
tio. Sed hec ratio videtur ne tibi certissima?
non inveio. videtur ne tibi promissio? Adeod. Cum alia
non video. videtur. Sed suo loco queram quod me multum mo-
vet. utrum hec figura cum eadem maneat a corpore exeat.
Ista hoc mihi distinguenda. non videtur posuisse me.
Sed quoniam de anima queritur. ad quantitatem in vide-
ponere. non est hoc loco pretermissa questio. Aug. Non
tibi existimas. Adeod. Sed plus de spacio eius
quod me movet. adhuc explicemus si placet. ut
ut dixi. Ita tua ista. si est iam satis factum est. Aug. Quid
ipse facit de hoc ipso quod iam pactum est. Quid
dubitare. Aug. Vetera illa. que appellantur memoria. non
quero in queso te. Verum ea que appellatur memoria. non
Aug. Ergo que hac arbitraris esse an corporis? Adeod.
Et hunc dubitare ridiculum est. Aug. Quid memini ego aliud
corporis meminisse aliquid dixi et intelligi potest? Aug.
Meministi ne tandem in medio Mediolanensibus?
Adeodatus. Valde memini. Aug. Nunc ergo quia
eius facta est mentio. recordaris quibus quantitatibus? Adeod.
Recordor. Aug. Nunc ergo nichil interius atque integrius
scire. ac nichil interius atque integrius
dicis? Adeod. Ita est. Aug. Iterumque meministi ordo est

quanto spacio terrarum nunc a nobis longe absit. Adeod. Im-
mo ego memini. Aug. Vides igitur animo eciam tantam locorum
distanciam. Adeod. Video. Aug. Cum ergo anima tua hic sit, ut supra
corpus nec ultra spacium eius porrigitur. Adeod. [illegible]
demiror unde fit ut anima illa videat. Adeod. Aug.
num ad hoc, si putas, non quo illi loci sint presentes. Adeod.
Ymagines ergo illorum locorum memoria continet. Aug. Quod ita
ita sentio. Nam et quid ibi nunc agatur ignoro, quod [illegible]
ignorarem, si animus meus usque ad ea porrigeretur, atque
illic presencia sentiret. Aug. Verum michi videris dicere. Sed
iste ymagines corporum sunt. Adeod. Ista necesse est. Aug. [illegible]
non aliud dicis videbis eorum quam corpora. Aug. [illegible]
nec contuitus es pupilla speculi ac [illegible] in pupilla [illegible] Aug. [illegible]
faciem tuam vidisti. Adeod. Immo sepe. Aug. [illegible]
multo minor quam est apparet. Adeod. [illegible] Adeod. [illegible]
quam ut per modum speculi videre. Aug. Necesse est ergo ymagines A[illegible]
proporcione corpora in quibus apparent pusillas apparere [illegible]
Nec tamen dico. Aug. Cum ergo tanto pusillo spacio sit anima [illegible]
corpus eius, tam magnas ea potuit concipere ymagines [illegible]
urbes et montes et latitudines terrarum et alia queque ingentia
apud se possit ymaginari. Volo enim cogites [illegible]
diligencius quanta et quam multa memoria nostra contineat,
que utique anima continet. Quis ergo fundus est, quis sinus, [illegible]
[illegible] qui possit capere hec, cum eam tantam [illegible]
quantum corpus est, superior ratio docuisse videatur. Adeod. Nec
invenio quid respondeam, nec satis explicare possum quantum
me ista moveant. Et multum me ipse derideo, quod tam
cito consenserim, ut ex ipsius corporis sui [illegible] talem [illegible]
esse animam estimarem. Aug. Non ergo iam [illegible]

quale videtur esse? Ad. Nullo modo. Ita etiam fateor istum
tamen quem fluctum vocas esse probabilius. Animum tamen istum
quomodo possit implere immutabiles tales tantosque mun-
dos, secundum eam ymaginacionem, ut quas ymagines que spacio
continentur suscipere non possit. Aug. Vide ergo ne melius
sit eam esse ut supra diximus, nec longam, nec latam,
nec altam, sicut iusticia de qua inter nos convenit. Ad. Facile
assentirer, nisi me plus conturbaret, quonam pacto
tantorum spaciorum ymagines innumerabiles nulla sua latitu-
dine et longitudine et altitudine capere possit. Aug. In-
veniemus hoc fortasse quantum licet, si prius diligencius dis-
cusserimus hec tria, scilicet longitudinem, latitudinem et altitudi-
nem. Itaque conare cogitare longitudinem que adhuc nullam lati-
tudinem assumpserit. Ad. Nichil tale possum cogitare.
Si enim filum aranee in animo constituero, quo nichil exilius solemus
videre, occurrit mihi etiam in eo tamen et longitudo per se et latitu-
do et altitudo, que qualescumque sint, esse tamen negare non possum.
Aug. [Non] usquequaque absurda est responsio tua. Sed certe cum ea
isti in aranee filo intelligis, discernis hec tria, et quid inter se
differant nosti. Ad. Nam aliter potui videre nisi hoc decer-
nere sine filo? Aug. Ergo et intellectu distinxisti hec, hoc potes
secernentibus illis sola longitudine cogitare, nec aliquod
corpus volvas animo. Nam quodcumque fuerit his omnibus non
carebit. Incorporeum enim est quod te nunc intelligere cupio. Ita
sola longitudo tantum in animo intelligi potest, in corpore inveniri
non posse. Ad. Iam intelligo. Aug. Ergo istam longitu-
dinem si quasi secare cogitatione per longum velis, vides profecto
non posse. Ad. Ita. Si potes, testor ei nulla latitudo. Ad. Manifestum
est. Aug. Hanc ergo longitudinem meram et simpliciter,
si tibi placet, lineam vocemus. Hoc enim nomine a multis doc-

Non

linea

tis appellari solet. Adeod. Voca quicquid vis. Nam in nomini-
bus laborandum non est, cum res apta sit. Aug. Recte facis. Sed illud
solum approbo unum commoneo ut se rex cum ad magis intelli-
te hinc deletur. Sed linea ista quam iam ut opinor bene intel-
ligis si porrigatur sive ex una parte seu ex utraque quantum
quantum porrigi potest omnis nullum esse finem. Ita. Ad hoc con-
templandum minus valet acies mentis tue. Adeod. nullam
prorsus omnino. At nichil facilius. Aug. Vides quod nullam
figuram posse fieri si nichil agatur aliud quam ut illa linea Aug.
rigitur. Adeod. Quam dicas figuram nondum intelligo. Aug.
Figuram nunc voco cum aliquod spacium linea lineisve concl-
uditur. ut si circulum facias, vel quattuor lineas sibi copulatas si-
met iungas, ita ut nullius finis ab alterius copulatione liber
est. Adeod. Quid dicas figuram iam me videre arbitror. Aug.
Sentiam tamen videbimus quo ista tendat. Adeod. Quid ex hiis effi-
cias. Aug. Hoc
invenies. Ego quod de animo requiro sciam. Aug. Hoc cum
te admonui et postulavi ut pacienter feras circuitum nostrum
quod iterum quesivi ut facias. Non levibus rebus querimus
ad agnoscendum. Nosse in hoc plane et tenere volumus
si fieri potest. Aliud enim est cum auctoritati credimus. Aliud cum
rationi. Auctoritati credere magnum compendium est et nullus labor.
Quod si te delectat, poteris multa legere que magni et divini viri
de hiis rebus que necessaria videbantur. Salubriter quasi nutu
locuti sunt. Credique sibi voluerunt. Ab hiis quorum animis
vel tarditatibus vel implicationibus alia salus esse
non posset. Tales enim homines quorum profecto maxima multitudo est
si racione velint veritatem comprehendere, similitudinibus racionum facillime decipiuntur,
et in varias noxiasque opiniones ita labuntur, ut emergere
ac liberari aut nunquam aut egre queant. Hiis ergo utilissimum
est excellentissime auctoritati credere et secundum hoc agere vitam.

Linea circularis

Linea recta

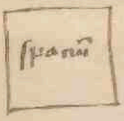

Nota quare Augustinus aliquando incommunis utitur verbis

salubriter

comprehendere

Nota Magnum compendium est et nullus labor soli auctoritati credere. Pueris et mulieribus ad virtutem non ita, sed multi et longi circuitus verborum sunt neccessarii

Quod si tuus putas non solum nichil esse sed intellectu ap-
probari ad cupiditatem istam infrenare non poteris. quoniam tibi
persuasisti istam questionem ad virtutem. multi et longi circuitus
tibi tolerandi sunt ut id non adducatur nisi ad ea que sola sunt
dicenda est i. vbi id et non solum vbi fuerit certa et ab omni
falsitatis aliena. sed tamen nullo modo hoc ab homine inveniri potest
et nulle definitiones false que vel similes ab ea te possunt
reducere Adeodatus Nichil iam propterea desiderabo. agatur
ac ducatur id quod velis. divino producitur. Augustinus Deus hoc fa-
ciet. quod ad hoc de solis talibus i. vbi. quod certe de hiis maxi-
me comprehendi est. Ergo ad id quod instituendo pertineamus.
Iam quid sit linea et quid sit figura iam tibi notum est. dic
quod abs te quaero. vtrum putas ullam figuram fieri posse.
si linea ex vna parte ex alia per infinitum ducatur. Adeodatus
Nullo modo id fieri posse figuram. Augustinus Quid est agendum
est ut figuram faciamus. Adeodatus Quid nisi ut illa li-
nea infinita non sit. ut ducatur in circulum ut ex alia parte
se contingat. Non video quo alio posset ex vna line-
a gerendi aliquod spatium. quod si fiat. secundum tuam descrip-
tionem figura non erit Augustinus Quid si rectis lineis figu-
ram facere vellem. posset? ut de vna linea factum. an non
potest. Adeodatus Nullo modo Augustinus Quid duabus Adeodatus Ne
hoc quidem Augustinus Quid tribus Adeodatus Video posse Augustinus
Bene ergo nosti ac tenes. cum figuram tribus lineis rectis faciendam
esse. nunquam quod tribus rectis non posse. an si [illegible] vlla adiscutien-
do de hac te sententia deuocabit Adeodatus Plane si falsum hoc
Augustinus invenitur nichil est quod me scire posse confidam
Augustinus Vide ergo illud videre. quod tribus lineis figuram fe-
ceris Adeodatus Etiam si finibus iungantur. Augustinus Quid tibi

^ an q imparibus

^ non

se inuicem tangunt nonne uides angulum fieri? Adeod. Ita est. Aug. Quot
igitur angulis haec figura constat? Adeod. Totidem quot lineis. Aug.
Quid ipsas paresne lineis constituisti an impares? Adeod. Pares. Aug.
Quid anguli tantidem omnes patent an alius alio contractior
vel apertior? Adeod. Etiam ipsos pares video. Aug. Quid inaequales angu-
li in figura quae tibi tribus paribus lineis facta sit. Augustinus
li fiunt an non censes? Adeod. Nullo pacto fieri posse
Quid si tribus lineis tibi sed imparibus figura constet ... pares
pares esse angulos an aliud intelligis? Adeod. Dico non pares
Aug. Recte dicis. Sed dic quaeso quae tibi figura melior uidetur? Adeod.
aequa et pulchrior ea ne quae paribus lineis constat; aequalitatis
quis dubitet eam esse meliorem in qua aequalitas? Adeod. Nescio quis
Aug. Ergo tu aequalitatem inaequalitati praeponis? Adeod. quis non
contraria praeponat. Aug. Vide nunc in figura quae tibi angulis paribus
facta est. quid in ea sit angulo contrarium id est contra angulum Aug. quid
uero linea an angulus? Adeod. Lineam video. Aug. Quid si nunc
quod si et angulus angulo et linea lineae contraria sit in ea accidit
aequalitate esse potiorem in ea figura in quo id ... Adeod. lineis
Fateor quidem. sed quemadmodum id fiat ... Ambus lineis ... hoc fieri
video. Augustinus Quid quatuor lineis fieri ne hoc ... quatuor lineis
paribus fit. Aug. Melior est ergo figura quae quatuor lineis ... aequi
quibus quam quae tribus constat. Adeod. Certe melior ... quod est ista
magis in ea aequalitas ualet. Aug. Quid ergo ista qua
tuor tantum quibus lineis constet censes ne posse eam ... ut non anguli in ea omnes pares sint? an non putas? Adeod.
datus uideo ~~non~~ posse. Aug. Quo modo? Aug.
Sed duo contractiores duo apertiores sint. Aug. et duo
eadem. quemadmodum et ambo ~~et ambo~~ contractiores Aug.
apertiores similiter sic. Adeod. De uisu ... apertissime

Scilicet istis et hic quidem figura potius equalitate omnibus late-
ribus enim perfecta sic non posse ut eam quatuor lineis paribus fi-
guram perfici nisi omnes anguli vel omnes anguli pares sint.
que quadrangula sit parva tibi ego quero intende. Adeodatus. Cerno
et firmissime teneo. Augustinus. Nichil ne te movet eciam in his
rebus tanta et tam congruencia quedam iusticia. Adeodatus. Quomodo
? Augustinus. Quia nichil ut arbitror dicimus esse iusticiam nisi
equitatem. Equitas autem ab equalitate quadam videtur appella-
ta. Sed que in hac virtute equitas ut iusticia cuique tribuantur
Porro sua cuique nisi quadam distinccione tribui non potest. an aliter
putas? Adeodatus. Manifestum est et prorsus assencior. Augustinus. Quid?
distinccione arbitraris ne esse ullam? Si omnia paria sint nichil
omnino inter se distent? Adeodatus. Nullo modo. Augustinus. Ergo iusti-
cia servari non potest nisi in rebus in quibus servatur sit quedam
ut ita dicam imparitas et dissimilitudo. Adeodatus. Intelli-
go. Augustinus. Cum igitur fateamur istas figuras de quibus agimus
inter se esse dissimiles illarum scilicet que tribus et hanc que quatuor an-
gulis constat cum ambe fiant paribus lineis. nonne videtur
tibi quedam iusticia retenta. ut illa que hanc non potest parilita-
tem congruentissime teneat angulorum equalitatem. in hac
vero quoniam tanta est linearum congruencia. illa lex angulorum
dimittat nonnullam inequalitatem. Hoc quoque cum me
multum moveret quemadmodum abs te visum est. quoniam mo-
ista virtute equitate equalitate decere. Adeodatus.
Iam certe quod dicis et non mediocriter admiror. Augustinus.
Age nunc. quia inequalitati equalitatem iure preponis. ne-
quisquam enim est ut opinor humano sensu preditus cui non
id videatur. queramus si placet figuram in qua summa equa-
litas inveniri queat aliquam. Est ea sine dubitacione

enim

ceteris preferat. Adeod. Placet video enim que ista sit equa-
Aug. Prius unde vero est illarum figurarum quadra-
ta quam satis videbatur facta in eo ex ea videbantur
excellens. que quatuor lineis paribus totidemque angulis equa-
libus constet. Itaque in hac ut vides et linearum equa-
litas et angulorum est. et quod in illa que tribus paribus line-
is clauditur non inveniebamus adest huic preter angulo est in-
contrariorum. Nam linea linee et angulus angulo re-
gionis contrarius. Ad. Ita video est ut dicis. Aug. Nam si habe-
ne summam equalitatem an aliquid vero videtur. Nam si non habet
frustra instituamus alia querimus. Si autem Ad. Videtur
volo ut ipsum in albo te demonstret. Ad. linee sunt ubi
in hic. Nam ubi et anguli pares et Aug. Ergo
deprehendam inequalitatem non video. venit ad a-
liud sentio. nam verum linea donec dulso late-
gulos summa equalitate predita est. Sed cum e censeo an-
alia iungitur linea et angulum facit nonne linea clau-
ipsum esse inequale. An tibi figure pars que linea videtur
dicitur cum illa parte que angulo concluditur congruere in
equalitate an similitudine. Ad. Nullo modo. Et me
pudet temeritatis mee. Ego enim ductus sum quod et an-
gulos in ea pares viderem et latera conveniret. Sed quis
non videat corporum laterum ab angulis magna differen-
tia. Aug. Accipe aliud inequalitatis apertissimum
indicium. Certe enim centrum vel illa figura triangula
paribus lineis constante, vel ista quadrata habere aliquod est ab omni
medium. Ad. Cerno plane. Aug. ducimus pro-
medio cum lineas ad omnes figure partes Ad. Impossi-
ne est duci linee videntur an pares.

prorsus. Nam longiores eas esse necesse est quas in angu-
los duximus. Aug. Ista in quadrata quot sunt et quot in tan
gulam. Ad. Quatuor hic. tres ibi. Aug. Que mi-
nime omnium. Ad. Que rursum. Aug. Et quot sunt
in figura utraque. Ad. Tot videlicet quae in media latera
ducuntur. Aug. Recte nunc vides dictum. neque hic opus
est diutius immorari. Ad id enim quod voluimus satis est. Nam
et magna equalitate hic figuram ut opinor vides. et tamen
nondum ex omni parte perfectam. Ad. Video et quam illa
figura sit que habeat summam equalitatem nosse vehementer ex-
specto. Aug. Quam censes nisi eam cuius extremitatibus
sibi congruis et undique nullo angulo equalitatem perturbante et
a cuius medio ad omnes extremitates pares lineae duci
possunt. Ad. Iam ut opinor intelligo. Nam illa figuram
que una linea in circulum ducta terminatur mihi videris dicere.
Aug. Hec intelligis. Nunc illud itaque considera. cum
superior ratio lineam docuerit in sola longitudine intelligi.
nec quicquam latitudinis usurpare. et ideo per longum quo ducitur
dividi non posse utrum tibi videatur figura quelibet sine
latitudine inveniri. Ad. Nullo modo. Aug. Quid ipsa
latitudo potest ne longitudinem non habere. quemadmodum latitudo sola
sit quemadmodum superius longitudinem sine latitudine intelleximus
an non potest. Ad. Video non posse. Aug. Vides ergo
illud nisi fallor quod latitudo ab omni parte dividi queat. linea
vero per longum non queat. Ad. Manifestum. Aug.
Quid igitur putas pluris valere. quod dividi potest an id quod non
potest. Ad. Profecto id quod non potest. Aug. Ponis igitur
lineam latitudini. Nam si quod dividi non potest preponendum

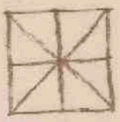

ē. ꝓponam' necc̄e ē ē qd' minꝰ dixi pr̄. Latitudo aut
ex oī pte diuidit'. Longitudo vō nō nisi ex diuso
Nā p longā diuisione nō admittit. Est igr̄ latitudo
prestantior. an tu aliud existimas. Ad. Ita prsus fa
teri rō cogit ut dicis. Aug. Iā igr̄ si placz vi
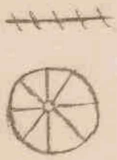
sit aliqd ī ista rōne. qd' oīo nō queat diuidi. Est em̄
h° multo ē qȝ illa linea meliꝰ. Nā linea ex diuso
cuiꝰ īnumabilis posse secari. Itaqȝ ē ipi h° intuendū
diuiso. Ad. Ego illud puto nō posse diuidi. qd'
mediū ī figura ponis. Vn̄ ī extrema linee ducunt' Nā
si diuidit' longitudine. ad latitudine cape nō pt. Et si lo
gitudine sola hȝ nō iā vn̄ ducunt' linee. s; ipa linea
ē. Si nō ē latitu d. aliud desidet' mediū a quo ī extrema
latitudis linee ducant'. utrūqȝ aut hoc nō respuit.
Id ē ei gr̄ qd' diuidi negat. Aug. Rec̄ dic. Et nō si figura
ne ē talis aliqd videt'. vt illud vn̄ linea ducit'. et dico linee
nondū sit cuiꝰ mediū intelligas. Illud n. dico linee
pricipiū. a quo incipit longitudo qd' volo sine ulla lon
gitudine intelligas. Nā si longitudine intelligis. nequaq Ad. Tale
pfecto intelligis vn̄ ipa incipit longitudo. Ad. ... video posse
dio. Aug. Hoc igr̄ iā ē qd' te intellige video pote
tissim' oīm que demrata sūt. siquidē hoc ē qd' nullā
diuisione patiat'. punctū vocat'. cū mediū tenz figure. uel
Si aut pricipiū linee ē uel linearū. aut ēt finis. uel
cū oīo aliqd notat qd sine ptibȝ intelligendū sit. nec
tamen obtineat figure mediū signū dicat'. Est aut

signum. nota sine partibus est aut punctum nota medium
figure tenens. Ita fit ut omne punctum signum sit non autem
omne signum punctum videatur. Volo enim de hiis nominibus inter
nos conveniat ut minus disputando circumloquamur. Quamquam
plerique punctum appellent non quod omnis figure medium sed quod solius
circuli vel pile teneat. tamen et si minus nobis de vocabulis laborandum
est. Ev. Assentior. Aug. Vides ergo et circulum valeat.
nam ab ipso incipit linea. ipso terminatur. figuram tribus lineis
nullam videmus fieri posse nisi ipso angulus claudatur. deinde vi-
demus secari lineam per partem quam omnino nulla ad se admittat
sectionem. Nulla linea linee nisi per hoc copulatur. Postre-
mo cum ceteris planis figuris non de altitudine adhuc michil
dicimus eam ponendam vero monstravit que circulo clauditur propter
summam equalitatem. quam alia ipsius equitatis moderatio est.
quod punctum in medio constitutum. Multa de huius potentia
dici possunt sed adhibeo modum. et tibi ipsi cogitanda plane
permitto. Ev. Sane ut videtur. non enim me requirere pi-
gebit. si quid fuerit obscurius alterno aut mediocrius ut puto
magna huius signi potentia. Aug. Sit ergo illud
attende. cum et quod signum sit longitudo. et quod sit latitudo.
comprehendis. quod horum per se videatur alterius indigere. sine quo
esse non possit. Ev. Video quod latitudo longitudine indi-
geat. sine qua prorsus intelligi non potest. Rursum cerno longitudinem
latitudine quidem non indigere ut sit. sed sine signo illo esse
non posse. Illud autem signum per semetipsum esse et nullius
horum indigere manifestum est. Aug. Ita est ut dicis.

Sed diligentius considera utrum latitudo videatur undique secari
queat · an aliunde · nec ipsa sectione possit admittere
quamvis plus admittat · quam linea. Ad. Sectio quidem · Nam
ubi non possit. Aug. Credo te non recordari
nescire istud nullo possis · Quare commonefacta te ipsa
modo. Certe enim latitudine sit intelligis · ut cogi-
tacione tua de altitudine nichil usurpes. Ad. Cavi
omnino. Aug. Quero huic altitudini [accedat] altitudo · et inde
utrum aliquid accessit quo magis secari queat. Ad.
Nunc omnino admonuisti. Video enim non solum
desuper aut ex inferiore parte · sed a lateribus quoque admit-
ti posse sectionem · nichil quod omnino remansisse unde
queat penetrare divisio. Quare manifestum est latitudi-
ex hijs partibus secari non posse · propter quod subvectum est al-
titudo. Aug. Cum tibi igitur si non fallor et longitudo
et latitudo [et altitudo] nota est · quero utrum possint dici ... duo su-
periora · ubi altitudo adest. Ad. Sine longitudine
quidem video esse non posse altitudinem · sine latitudine
autem potest. Aug. Redi igitur ad cogitacionem latitudinis
et si eam quasi iacentem animo figuraveris · erigatur in quolibet la-
tus · si eam velles per tenuissimam rimam ubi seclusa
iacuit ingredi educere. An nondum intelligis quod volo
Ad. Intelligo que dicas · sed nondum fortasse quid ve-
lis. Aug. Illud scilicet ut videas utrum si erecta latitu-
do videatur tibi migrasse in altitudinem · et latitudinis nomen
descripsionem que admisisse · an adhuc maneat latitu-
do similis ita sit ita collocata. Ad. Videtur altitudo [in]

sta
Aug. Recordaris ne obsecro quemadmodum altitudinem
definieramus. Ev. Recordor plane. et me iam sic vidisse
piget. Nam id hoc modo quod erecta latitudo sectionem per lon-
gum deorsum versus non admittit. Qua re nulla vel ea prorsus
minora cogitari quorum medium et extrema cogitentur. Secundum
superiorem autem demonstrationem altitudinis quam fecisti ut recor-
damur nulla omnino est altitudo ubi nichil interius cogitari potest.
Aug. Recte dicis. et sic te omnino meminisse cupiebam. Quid
illud iam valeo respondeas utrum falso dixerim an ponas.
Ev. Iam sunt dubitare mirabilis dementie est.
Aug. Dic igitur queso queso te numquam ita vera linea
est que per longum secari potest. quod verum si est quod nullo modo secari
potest. quod vera latitudo que tamen erecta est ut diximus sectionem per
longum deorsum versus non admittit. Ev. Nichil minus.
Aug. Numquid ne oculis istis corporeis vel tale punctum
vel talem lineam vel talem latitudinem vidisti. Ev.
Omnino numquam. Non enim sunt ista corporea. Aug. At
qui si corporea corporeis oculis mira quadam rerum cognatione
cernuntur. oportet animum quo videmus illa incorporalia corporeum
corpus non esse. An tu aliter existimas. Ev. Perge iam
credo corpus non esse animum vel quicquam corporeum. Quid est tandem
dic michi. Aug. Vide interim utrum confectum sit cur illi illa
de quantitate de qua nunc quo est nostra quod sit animum oblitum te
esse miror. Superiore enim nos questionem distulisse meministi.
Cum quesisse primum unde esset. Quod duobus modis a nobis
intellectum esse memini. uno quo quid de regione eius quesitum est.
altero utrum vel ex terra vel igne vel alio quopiam istorum
elementorum esset vel ex omnibus vel ex aliquibus horum

In hac quoque questione inter nos non magis hoc querendum esse
quam unde sit terra vel si quid aliud elementorum singulorum illud est.
Intelligendum est enim quod quamvis a Deo facta sit anima habere illam esse
substantiam que neque terrena neque ignea neque aerea sit neque
humida. Nisi forte arbitrandum est Deum terre dedisse ut non
aliud sit quam terra et non dedisse anime ut nichil aliud quam anima
sit. Si autem definiri tibi animam vis et ideo queris quid sit anima
facile respondeo. Nam mihi videtur esse substantia quedam rationis particeps
regendo corpori accommodata. Ita illud potius attende quod ita dicam locali-
ter ambigitur nunc utrum quantitas et quid de ita dicam neque
spacium in anima ullum sit. Nam propterea quoniam corpus non est neque demum
aliter incorporea ulla ratione valeat ut superior ratio demonstra-
bat paululum tacet spacio quo corpora metiuntur. Et ob hoc non pre-
terea credendum aut cogitari aut intelligi talis eius quantitas non pre-
Si autem te movet cur tanta celi terre maris que spacia memoria quedam sua
contineat cum sit ipsa nullius quantitatis magna quedam vis
est quam tamen ex hiis que nobis comperta sunt quantum ingenium est ut ex-
tuo inesse lumine adiuvante potero. Si enim corpus nullum est quod non
iam ostendit quod longitudine latitudine [altitudine] careat nichil quod corpora
non cum aliis duobus esse in corpore potest. Ac tamen solam
interiore quodam oculo id est intelligencia videre concessum est.
A[ugustinus]. Quid arbitraris nos concedere sit animam corpus non esse ut sit
corpore melior. E[vodius]. Quo concesso non opinor dubitandum esse cum etiam
etiam lineam meliorem esse. Aug[ustinus]. Ridiculum est enim omnibus meliorem
illa insinuet corpori ut corpus sit non hiis omnibus melior esse
esse qui corpore est melior. Ac ipsa linea quam melior
invenitur animus eo duobus ceteris prestat quod minus quam illa [illegible]
duo secari potest. Potius illa duo eo magis secari [illegible] linea eo spacia
quo magis in se spacia destendit.

nisi longitudinis nullum habet. Quo sublato michil quo ve-
niamus spacium. Quapropter conceditur in ea melius esse. necesse nullo
spacio sit. et ideo vidi secuturum quod non possit. Frustra igitur ut
opinor quantitatem animi que nulla est invenire laboramus.
cum eam linea esse concedas meliorem. Et si figurarum omnium pla-
narum illa optima est. que circulo effingitur in qua ratio do-
cuit. nichil esse melius puncto atque potencius quod nullo du-
bitante partibus caret. quid mirum si anima neque corporea sit neque
ulla que longitudine porrecta aut latitudine diffusa aut al-
titudine solidata. et tamen tantum valeat in corpore ut penes
eam sit regimen omnium membrorum et quasi cardo quidam in
agendo cunctarum corporalium motionum. Cum autem oculi me-
dium quod pupilla dicitur nichil aliud sit quam quoddam punctum oculi.
in quo tamen tanta vis est. ut eo dimidium celum tuus ineffabile
spacium est. ex aliquo eminenti loco conspici et collustrari possit.
non abhorret a vero animam carere omni corporea magnitudine.
que tamen illius differentiis consumatur quantus corporum magnitu-
dines quaslibet ymaginari habeat. Sed pauci licet ipso
animo cernere. id est. ut ipse animus se videat. Vide-
at autem per intelligentiam. Huic soli enim licet videre
nichil esse in rebus potencius et magnificencius his
naturis. que ut ita dicam sine timoribus esse intelliguntur. Timore
enim non absurde appellatur magnitudo corporis. que si mag-
nitudine esset plus nobis profecto elefanti saperent.
Quod si quisquam corpora congnatos dicet elefantes esse sapien-
tes sensi enim quibus admiratus. sensi tamen et hunc homines
sepe abigere. illud quantum opinor saltem concedet plus asino
sapere apiculam. quorum comparare magnitudines. plus profecto

e quam asinum vel quam equum de oculo dicebamus. cum non liceat
aquile oculum multo quam nostrum esse viviorem esse. Nos tamen
illa sublimiter ita volans. ut a nobis in tanta luce diffi-
cile videatur latentem sub frutice lepusculum et sub fluctibus
piscem videre comperta est. Si in ipsis sensibus quibus nisi cor-
pora sentire non datum est. nichil ad rem .i. ad vim sentiendi va-
let corporis magnitudo. metuendum ne est quaeso ne ipsa ra-
tio humanus cuius excellentior et pene solus aspectus est ipsa ra-
tio qua et se invenit molis nichil est. si illam caret vel latitu-
dine qua obtinentur loca carere queat. Magnum quid
mihi crede magnum sed sine ulla mole de animo cogitanda sunt.
Ev. facilius contingit hiis qui et bene eruditi ad hec acce-
dunt. non studio inanis glorie. sed divino amore veritatis accensi.
aut qui iam in hiis quaerendis versantur. quamvis minus eruditi
ad investiganda ea venerint si sapientibus bonis se dociles
praebuerint. atque ab omni corporum consuetudine. quantum in hac vita
potest se abstraxerint. Fieri autem animo per divinam pro-
videntiam non potest ut religiosis animis seipsos et deum suum
pie caste et diligenter quaerentibus inveniendi fa-
cultas desit. Sed ab ista questione nunc quod te ab hac ma-
gis detinet iam recedamus si placet. sed ad alia redeamus. quae
de illis figuris loquentibus a nobis fortasse disputata sunt quae
solebas. vides quantum ad alia valebit. si hanc disputationem
aliquo modo ad verum re cerneris. Ita exercet animum hoc genus
disputationis ad subtiliora cernenda. ne luce eorum repercussus
et eam sustinere non valens in easdem tenebras quas fugere

cupiebat libenter refugiat. et affert nisi fallor ar-
gumenta certissima. quibus quod fuit inventum atque confec-
tum ipsi dicente. habeat dubitacionem. quantum homo talia
vestigare promissum est. Anima enim ego de hiis rebus
dubito. quam de hiis quas istis oculis video cum pituita
per bellum agentibus. Quod nisi minus sentiam atque audio
dicendum est. quam fieri vos vere prestare vestigiis et re-
ea fieri esse aliquam quam corporeo lumine sentimus. quam et
nonnulle bestie melius cernunt. id autem quod vere inveniri
nichil esse grande. Euodius si dicere tale esse ~~quale~~
quale illud est quod oculi videntis nichil dico confido pos-
se indignius videri. A. Ev. Accipio istum libentissime
atque assencior. Sed illud me movet cum corpore quanti-
tatis non esse animam res ita clara sit. in ut dio quad-
modo illis argumentis resistam. et quod corpus non concedam
quantitatis ignorem. primum autem cetute ut corpus crescit ita et
anima. vel crescat vel crescere videatur. Deinde ut negetur qua-
tes. ne bestiarum quidem nonnullarum astucie comparandos.
Quis autem dubitet illis crescentibus etiam ipsam in eis quo-
dammodo crescere racione. Deinde si per spacium sui corporis anima
distenditur que nullius quantitatis est. Si autem non diste-
ditur quid sentit ubique pungentem. A. Augustinus. Quid ea quibus
quidem me quoque sepe moverunt. Itaque non sic impatienter unde ut
in soleo. utrum autem bene vos que tecum agit indicabit. Ceterum
sequeris sit tamen sit. plus esse non possum. ne forte aliquid me-
lius cum disputacionem in mentem dimittis veneris. Sed agamus

si placet more nostro ut duce ratione tu ipse verum invenias. ad
prius comparatis. utrum accrescat cum corpore animus an etiam argumentum
sit quod aetatis accessu aptior humanae consuetudini homo et in
ea magis magisque peritus ~~fit~~ est. Ad. age ut placet
ceterum. Nam et ego id genus docendi ac discendi maxime
probo. Nescio quo enim modo cum id quod nesciens quisque
ipse invenerit fit ipsa inventio non modo verior sed etiam vere etiam melius et
dulcior. Aug. Dic ergo utrum tibi maius esse et melius
quaedam an unum atque idem esse videatur duobus nominibus ap-
pellatum. Ad. Aliud esse quod maius aliud quod melius arbitror. Dic
Aug. Quid horum duorum est cum putes esse quantitate melior
Aug. Dic mihi duarum figurarum rotunda quadrata ... Ad.

Hic videtur quod magis divinius

esse consistere. quantitas ne id faciat an quid aliud. Ad.
Nullo modo quantitas sed illa de qua superius egimus qualitas
excellentie cum est. Aug. Nunc ergo illud attende utrumque
tibi videatur. virtus qualitas quaedam esse vite recte vivere et vita magis
consentiens. Nam si aliud ab alio discrepet et vitam magis
ni fallor offendimus quam si aliqua pars circuli maiore minore
ne intervallo quam alie partes distent a puncto. An tu aliter
existimas. Ad. Immo assentior et hanc quam asistere
ta est probo esse virtute. Nam et id dicenda non est quae consti-
manda non vera et cuius vita per omnia congruit virtuti. Hec
perfecta vel solus vel certe maxime qui bene atque ho-
neste vivit et qui ita sic affectus solus virtute et certe
ea vivere iudicandus est. Aug. Quid? hoc dicis. Et
illud est vides ut opinor similiorem esse virtuti circuli figuram

planarum quam alias quaslibet. Hinc est quod apud oratium ma-
gnis laudibus [splendens] extollere visum illum quo ait cum de sapiente
ageret. Fortis et in se ipso totus teres atque rotundus. Et recte.
Nam neque in animi bonis quicquam invenies quod magis sibi ex
omni parte consentiat quam virtute, neque in planis figuris quam circulus.
Quobrem si circulus non magnitudine spacii sed quadam conformitate
ceteris prestat, quanto magis de virtute existimandum est quod non
maioris loci occupatione sed divina quadam congruentia vocis
atque concordia ceteras affectiones animi superat. Cum autem proficere
puer laudabiliter dicitur, ad quam rem magis quam ad virtutem proficere
dicitur. An non tibi videtur. Ev. Manifestum est. Aug.
Non igitur tibi debet videri animus sicut corpus crescendo cum etate
proficere. Proficiendo enim ad virtutem pervenit quam fatemur nulla
spacii magnitudine sed magna vi constantie pulchram atque per-
fectam esse. Et si aliud est maius aliud melius ut iam dedisti,
quicquid anima cum etate proficit atque per rationem fit, non mihi videtur
fieri maior sed melior. Quod si membrorum id faceret magnitudo,
eo quisque prudentior esset quo longior et validior. Quod secus se
aliter habere non opinor negabis. Ev. Quis istud negaverit?
Sed tamen cum proficere animam per etatem et tu concedas, miror
qui fiat ut omnis sine quantitatis corporis et si non membrorum spacio
aut certe temporis adiuvetur. Aug. Desine mirari. Nam et
hic te falli video. Nec enim membrorum magnitudo in meliorem
afferri argumenti etiam animam adiuvet quod multi exiliori
brevioreque membris prudentiores inveniuntur quibusdam
mole magna corporis preditis. Item quam iuniores nonnullos

senioribus plerisque magis industrios atque strenuos videas
non video cur putanda sint spacia temporis in etatibus incre-
menta ut corporibus sic anime dare. cum et ipsa corpora quibus
per tempora crescendo atque ampliora spacia tenere concessum est
sepe sint annosiora breviora non modo seminibus quae magnitudinem
temporis gerunt atque muniuntur. sed et puerorum quos maiuscu-
limus hiis breviores esse corpore quibus sunt etate maiores.
Si ergo porrecta in plurimum tempora nec ipsis quidem corporibus
magnitudinis afferunt causam. sed omnis illa seminis vis est quae
nec minorem sane occultiorum et difficilem ad demonstrandum
quantitatis arbitrandum. quanto minus arbitrandum est longo
tempore longiore animam fieri quod eam videmus usu rerum atque assi-
duitate multa didicisse. Quid si te illud monet quod
solemus eam quam greci macrochimiam vocant. longanimitatem
interpretari. Quod nomen licet a corpore ad animum multa alia trans-
ferri. sicut ab animo ad corpus. Nam si montem superbum
vastissimam rebare dixit virgilius. que verba animi sunt
ad corpora esse translata quid mirum si mutua vice longitudinem
dixit cum longa nisi corporea esse non possint. Ea vero
que inter virtutes appellatur animi magnitudo ad nullum spa-
cium. sed ad vim quandam. id est ad potestatem potentiam quam animi re-
lata recte intelligitur virtus. eo pluris existimanda quo
plura contempnit. Sed de hac re post loquimur. cum quemus quanta
sit anima. sicut queri solet quantus fuerit hercules. pro eius vir-
tutis excellencia non mole membrorum. Ita enim supra distribuimus. Oportet autem nunc te recordari quod de pro-

[..] iam satis egimus. Nam id potentissimum ac maius
in figuris conuinci ratio docebat. potencia vero atque
dominatus nonne conuincitur quadam magnitudine. Et in puncto
tamen nullius spacium reperiebamus. Non igitur cum magnam
vel ingentem animam audimus vel dicimus quantum loci occupet
sed quantum possit cogitandum est. Quamobrem si iam primum ar-
gumentum tuum quod tibi per etatem cum corpore animam crescere vi-
debatur satis discussum est. transeamus ad cetera. Ad.
Nescio utrum omnia que me solent movere assolent pre-
teriri sinamus. Et si potest ut recordationem meam aliquantulum su-
mam videmus quod nunc in mente venit videamus quale
sit quod puer infans non loquitur. atque id crescendo asse-
quitur. Aug. Facile est istud. Nam credo videri
tibi eam linguam quemque loqui qua loquuntur homines inter
quos natus educatusque sit. Ad. Nemo id ig-
norat. Aug. Constitue igitur ⁞ quempiam ibi
natum atque altum ubi homines non loquuntur. sed nutibus
membrorum motu cogitationes suas sibimet exprimentes
mendas significent. Nonne censes eum talia esse fac-
turum neque locutum quia loquentem neminem audierit. Ad.
Nolo me hoc interroges quod fieri non potest. Quis enim tales
homines inter quos quemquam natum cogitare possit.
Aug. Ita ne tu non vidisti mediolani adoles-
centem honestissimi corporis et elegantissime forme. mutum
ita atque surdum. ut neque alios nisi motu cor-
poris intelligeret. neque ipse aliter que vellet significaret.
Hic enim est notissimus. nam ego novi rusticum quendam loquentem
de loquente uxore filios omnes mares atque feminas quatuor
fere aut eo amplius. isti enim nunc satis memini mutos

⁞ altu

surdos quoque genuisse. Nam eos eo quod loqui non poterant
mutos, eo quod signa nulla nisi oculis colligebant,
et surdos intelligebam. A. Ev. Illud vero bene noveram
et de istis nescio quibus verum credo tibi. Sed quorsum ista?
A. Aug. Quia dixisti non te posse cogitare
nisi tales homines nasci propria. A. Ev. Nec nunc aliud dico
verum istos nisi fallor nisi eos qui loquendo nascerentur. Sed cum ita
concedis. A. Aug. Non equidem negaverim. Sed quaeso
nunc nos constet nonnullos homines tales esse posse. quaeso atque in
cogites si ex genere masculus et femina ingeniti atque in
aliqua quamquam casu delati solitudine ubi tamen vivere possent
valerent, gignerent filium non surdum, quemadmodum cum eis
iste loqueretur. A. Ev. Quemadmodum censeo nisi
ut parentes ei signa dabant, ita gestu signa reddere quidem posset
tuus. Sed tamen puer parvus nec hoc quidem. Sed cum responderit
Quare illa ratio mea manet integra. Sed cum inter
loqui an gestu facere crescendo assequatur. A. Aug.
etiam inter quos pertineat. Si fateri nolis crescere
Iam in videre cum infirme et quisque ambulat amplior
crescendo hunc habere etiam quam eos qui id facere nequeunt.
A. Ev. Hoc aliud est. Nemo enim hic non videat esse
artis. Nam quod didicerit. A. Ev. Ita video. A. Aug. videre
Aug. Cur obsecro artis?
be tu ergo et si aliud quisque discat non artis esse
A. Ev. Plane quod quis artis discat esse non nego. A. Aug.
Non ergo ille didicit a parentibus gestu facere. A.
Didicit sane. A. Aug. Oportet ergo et hoc non aut
crescendo amplioris, sed imitatione cuiusdam artis esse
concedas. A. Ev. Non possum hoc concedere. A. Aug. nunc
Ergo non omne quod discitur artis est, quod nunc

Ad. artis est credo. Aug. Non quero ille didicerit gestu
quod ipse non minus dederas. Ad. Didicerit. sed hoc non est
disciplina? Aug. atque tu paulo ante dixisti artis esse quod
ea didicimus. Ad. age iam concedo et loqui et gestu facere eo quod
artis de [illegible] tamen alie sunt artes quas in
aliis intuendo discimus. alie quas a magistris nobis inferuntur.
Aug. Quas tandem istarum putas animam ex eo quod appli
fiat addidisse. Ad. nunc omnes. Ad. Non omnes puto
sed illas superiores. Aug. Nonne tibi ex hoc gignitur
videre infirme ambulare. Nam hoc videndo ut ar-
tem qui faciunt assequuntur. Ad. Ita credo. sed tamen
non omnes qui hoc spectant et magno studio intuentur asse
quuntur. sed qui huius rei magistros patiuntur. Aug. bene
sane dicis. Nam hoc totum et de locutione videtur. Multi
enim greci et aliarum lingue gentes non crebro loquentes audi
unt qua funambulum spectant. qui ut linguam nostram disce
[illegible] nos. cum ipsorum nosse volumus sepe magistris traduntur.
Que cum ita sint miror cur anime inventis tribuere ve
lis quod loquuntur homines quam aut infirme ambulare nolis. Ad.
Nescio quo ista confundis. Nam qui ut linguam nostram dis
cit magistro traditur novit aliam quandam suam qua cum eum eligere nūa
vellet puto didicisse. Cum autem discit alienam non amplius
anime sed arti tribuo. Aug. Quid si ille qui inter
mutos natus atque alitus esset sero ac iam iuvenis in alios
homines incidens loqui didicisset cum aliam linguam nullam
nosset eo tempore putares animam eum crevisse ut loqui didicisset.
Ad. Nunquam istud ausim dicere. et iam concedo tamen non pu
to amplioris anime argumentum esse quod loquimur. ne et alias
artes omnes cogar fateri crescendo animam construxeram.

Quod si dixero illud sequetur absurdum. decrescere animam cum
quedam obliviscimur. Augustinus. Bene intelligis et vim ut au-
dias vere dici animam distendendo quasi crescere. et contra minui de-
distendo. Sed translato verbo ut supra ostendi. tamen illud ab-
surdum est ne quod spatium loci maius occupaverit videatur dum
crescere. sed maiore quadam vi peritior quam imperitior sive ad
agendum. Sed magni tamen refert qualia sint illa ipsa que
Nota discit. quibus quodammodo videtur augeri. Nam ut in corpore
tria sunt genera incrementorum. Unum necessarium quo naturalis quedam
tia impletur in membris. Aliud supervacuum quo a ceteris membris immodi-
ca valitudine augendo aliud discrepat. per quod ad alia
eveniunt. ut senis digitis nascuntur homines. et plura que alia
que eo pertinent consuetudine nimia sed monstruosa nominantur.
tertium noxium quod cum accidit tumor vocatur. Nam et ipse
vera crescere dicitur. et veraciter locum occupat ampliorem. sed
expugnata bona valitudine. ita in animo quedam quasi naturalia
incrementa sunt. cum honestis. et ad bene beateque vivendum accomodatis disciplinis quasi
mediantibus disciplinis augeri dicitur. Cum vero discuntur que mira-
biliora quam utiliora sunt. quamquam in nullis rebus plurimis opinabilia
supervacanea tamen. et de illo secundo genere numeranda sunt. Delectaverunt
auctor enim si quidam tibicine. ut Varro auctor est ita populum
ut rex fieret. ideo tamen nunc illo artificio augendum putare
debemus. et nec maiores quam humani sunt dentes habere vellemus
si audissemus a quopiam quod tales habuerit morsu hostem necasse.
Nota Noxium vero illud genus est artium. quo animi valitudo sauciatur.
Nam et odore ac sapore mira dignoscere. prelimenta et
quo lacu piscis captus sit vel quod tenue annum sit nosse
in al' qtenue dicere. quedam est miseranda peritia et huiusmodi artibus

quasi crevisse anima videtur, quod neglecta mente defluxit
in sensus, nihil aliud quam tumuisse vel etiam contabuisse iudi
canda est. Ev. Accipio ista et assentior. nec tamen nihil
angor ex eo quod imperita omnino vero et bruta est anima quam in
pueris recens natis contueri licet inspicere. Cur ergo nullas artes
secum attulit si eterna est. Aug. Magnam omnino magnam
et qua nescio utrum quicquam maius sit questionem moves, in qua
tantum nostre sibimet opiniones adversantur, ut tibi anima nullam,
mihi contra omnes artes secum attulisse videatur. nec aliud quicquam
esse id quod dicitur discere quam reminisci et recordari. Sed videsne
huius temporis non esse utrum ista sese habeant requirere. Nunc enim
agimus ut appareat si potest non eam secundum loci spacia parvam
magnamve nominari. Eternitate eius si ulla est optime scru
tabimur. Tum illud quod contuitu posuisti aut corpori fuerit data quam
tunc sub se tractare ceperimus. Nam enim ad eius talem constitutionem
pertinet semperne an non semper fuerit futurave sit et quod nunc perita
nunc imperita est. Cum et longo tempore ne corporibus quidem afficere
magnitudinis tamen sensus comparandus et perita notissimum sit
posse nulla ad rem crescentibus ac sepe senescentibus opor
tunum esse multa que alia dicta sunt satis ut opinor ad
demonstrandum non cum magnitudine corporis quam etas affert
etiam animam fieri ampliorem. Quare videamus si placet illud
alterum argumentum tuum quale sit. Ev. Quod per totum spatium cor
poris tactus sentitur ab anima quam spacii nullius ac volumnis
Aug. dicendum. Convertere iam ad aliud visne de viribus
decidendum alicuius arbitrium. Ev. Est hoc enim quod auctiora per
etatem corpora vires exerunt ac ampliores. Sed cum
his amplior non fiat anima. Ev. Nunquam enim virtus anime

vires autem corporis putandas solcant. Numquam tamen ab anima vires
abdicaverim, cum videam in quorundam corporibus nullas esse. Corpus quidem viribus sicut sensibus uti animam non negandum est.
Tamen quin ista sint vinctis officia, quis hoc dubitaverit. Et puerum
ad animam potius pertinere. Cum igitur maiores vires in pueris
grandiusculis quam in infantibus esse videamus, ac deinde adolescentes
iuvenes quoque in dies viribus prestent, donec rursus corpore senescente
minuantur, non leve argumentum mihi videtur crescentis cum corpore atque
deinde senescentis anime indicium est. Aug. Non usquequaque
absurdum est quod dicis. Sed ego vires non magis in amplitudine
corporis et etatis quam in exercitatione quadam et in conformatione
membrorum esse soleo putare. Id autem ut tibi probem, queso
utrum tu ab alio poterisne ambulare ac minus defatigari maiorum virium esse arbitreris. Ev. Ista sentio. Aug.
Cur ergo puer multo amplius itinera conficiebam sine defatigatione
aucupandi studio et ambulando exercitatus quam adolescens,
cum me ad alia studia quibus sedere magis cogebar contulissem,
si accedenti etati et per hanc crescenti vires ampliores
tribuende sunt. Deinde in ipsis luctatorum corporibus palestrici
non mole ac magnitudine, sed nodos quosdam lacertorum
et districtos colores figuram quam omnem corporis congruentem
sibi peritissime inspiciunt, et hinc potius argumentum virium colligunt;
que tamen omnia parum valent, nisi vis artis et exercitationis accedat. Sepe etiam visum est ingentis corporis viros ab
exiguis viribus esse superari vel in movendis vel transferendis
ponderibus vel in ipsa etiam luctamine. Nam olimpionicam
quibuslibet lassari citius in itinere quam exilitatem aliquam incredere
qui uno illius digito collidi posset, cui est incognitum?

Quae si z ipas vires no peque omes ꝫ alias ad aliud
aptiores magnas voca(m)q z corpm liniamenta magis
z sigre ꝙ magitudines valent plimu z si q̄titates
tn afferut ut celebre tredim sit hoiem tollendo condic
similu pim egisse ut cu z chaurs sine sensu maior̄ sue
ns. qd paulatim addebat tolle ac sustine possit. necqz
ampliores vires etat cu corpe auam crevisse signant.
Cs si amplig aligt ataliu maiora corpa co ipo q ma
iora sut hnt viriu. illa cu e qd lege nat̄e cedut pondera
minora maioribz nō mō cu ad ꝓpu locu suapte nutu
ferunt ut humida z tirena corpa i ipig mudi mediu locu
qui e finis. vnusq aeria z ignea sursu vsus. ꝫ z cu aligo
tormeto ꝗ iactu ꝗ ipulsu ꝗ repulsu. eo ꝙ nō spote feru
tur i aliena ut cogunt. Nam si ex alto de misert q̄ ꝙ
sit duos lapides dispar q̄titat. citig quide maior eve
puerit. ꝫ ei mior subitat eoꝫ ievitabilit occupet. ce
dit ꝗ sto sil ꝙ i solu deducit. Jet si deinq desup maior
minor aut q̄ sursu vsus iacit. ubi obuia venerint.
repulsio minoris. z retrocessio fiat nate est. Ros ne io
accidē putes qd mior q̄ nam i sublia ire cogebat. Alt
vs maiore ipetu locu suu petebat. Itaq ut maior in
supna iaculet z mori occurrat i eas delectio videbis
nichilomig repulsu mioré i celu cogi. ꝫ repulsi ipo
casu in alia pte ut qua ꝯpeditu est in vna descedat.
Jet si ambo nō motu nali. ꝫ a duobz qi i capo pug
nantibz adusu ꝯtrie iacti sibinuz i medio spatio q
plodant. quis dubitaueit mioré maiori ee cessura
i eam pte vn ipe z quo ille ferebant. Que cu ita sint
v cu minora ut dcm est Pondera maioribz cedant

P

multum tamen refert. Quanto in sese agant impetu. Nam
si maiore impetu minor velut vehementi aliquo tormento
emissus infligatur maiori vel lapis iaculatus vel iaculum lan-
guescenti cominus ab eodem resiliat retardat illud tamen.
aut et immorari cogit quomodo ictum atque ponderum. Huius ra-
tionis atque intellectus contra presens negotium postulat. Vi-
de nunc eas que dicuntur in animalibus vires utrum huic rationi
congruat. Nam corpora omnia animalium quis negat suo pon-
dere impediri. Quod pondus nimium anime actum quo minus mo-
veat multum valet magnitudine corporea. Sed nimius anime ad mo-
vendum corporis pondus nervis ~~[illegible]~~ quam tormentis vin-
Nervos autem regerat nobiliores quod efficit siccitas ca-
lor quod moderatus quarum eos laxat ac infirmat humoris copia
Itaque sopore quia cum frigidum et humidum dicitur medium [illegible]
bant membra languescunt. atque ipse corporis torpescit com[illegible]
nimio et debilior ideo quod mobilis est flaccidis et enim [illegible]
letargicis. Hec quosdam freneticos quibus vigilie
et acute febres et tota calida plus nimio nervos ten-
dunt atque durant maioribus viribus quam integra valitudine
valuerant et multa facere manifestum est cum eorum corpus egritudine
attenuatius sit et exilius. Sic ergo et nimii anime et nervorum
quodam machinamento et pondere corporis confinit hee que vires
vocantur. Solitas nimium cohibent qui minor sit spe vel an-
dana verecundie aut timore. Sed in extremis magis desperatos. Nam
in metu cum aliqua spes subest vehementiores vires appa-
rere solent. Machinamentum configuratio quedam corporis compaginis
temperatio modificat valitudines confirmat [illegible]
pondus dat moles membrorum quam etas et nutrimenta

operum. instaurat aut sola nutricula. His omnibus que
equaliter prevalent in animis uirtutibus et tanto est aliquis alio
ualidior. quanto plus cum ista consurgunt. Fit quod sepe in
priuati nutu meliore machinamento alius quamuis parum
pondus corporis egerit. alium maiore mole preditum euitat.
Quamuis quod numquam tanta moles est. ut et si tenerrime in se
agitur. opprimat tamen parum adversarium multo uehementius in-
mergere. Cum uero non pondus corporis nec moderatio membrorum
sed nunc ipse .i. ipse animus credit. ut non modo ualidior. sed tamen
timidior ab audaciore superetur. nescio utrum uiribus attribuendum
sit. nisi quis dicat uirtute suas quasdam uires animi quibus ei
maior audacia uel fiducia paratur. Nunc cum alteri assur-
gesit alteri. tunc intelligitur quanto animus corpori suo et in eo quod
per corpus agitur antecellat. Quapropter cum infanti puero plus
ad detrahendum aliquid uel repellendum minus sit integer-
rimum aut et per recente minus quod per istam conortione[?] tabi
lios. et per humore qui illi etati conuenerat marcidi et per nulla
operatione languidi. pondus uero sit adeo exiguum ut
ne ab alio quidem spectu terribiliter urgeat. opportunius quod sit
ad accipiendam quam ad ferendam molestiam. quis est qui
hec custodia que dixit contulisse annos uidit uires quod per eos
satis cognouit creuisse animum. que in dies amplioribus
ueritatem uere ac prudenter cogitet. Nam cum iste si ab aliquo
uisione que uelamine interposito. non aspiciat puros ac le-
ues. calamos sepe animi quanto per iaculatos uidit non
longe ire motorem quod reside. ac post pausillum sagittas in
ferro gerentes penulas uegetas neruo nitentissime

De copia doctrina(rum) non crede

emissas · telum remotissi(m)e petere · fides q(uo)d f(a)c(t)a fuit · pau
romani ho(min)is uiro et femi(ne) creuisse illa(m) tantillo q(uo)d a(n)i(m)a(m)
auctu(m) uideb(at)ur cu(m) uiribus · Quo(d) q(uo)d dicis sat(is) p(er)suasu(m) (e)st · Ad
inde si a(n)i(m)a crescit · uide q(uo)d sit insitu(m) incremento eius
de uiribus corporis crede(re) cu(m) illis sola(m) accomodat(us) nutu h(ab)e(re)
sola possideat · Ac si cresce(re) a(n)i(m)am putas · cu(m) ad di(...) uiri(bus)
minui putanda (e)st cu(m) demi(tur) · Demittu(n)t aut(em) i(n) senectu(te) de
inde in labore studiorum atq(ue) huius t(em)p(or)ibus doctrine acqui
(...) atq(ue) exerci(tati)o(n)i solent · neq(ue) ullo mo(do) eo(dem) t(em)p(or)e sit augen
(...) (et) minui p(otes)t · Multum i(taque) crescunt a(n)i(m)e argumenta
uiribus i(n) maiore etate maiores · Multa alia dici p(ossu)nt
s(ed) si tibi iam satis (est) e(st) modu(m) adhibeo ut ad illa cu(m)
sequamur · Ad(eodatus) · Michi uero sat(is) p(er)suasu(m) (e)st · maiores
uires n(on) ex eo q(uod) a(n)i(m)a creuerit ee · Na(m) (et) alia omni
ta que a te subtiliter dicta sunt insania (et) morbo corpo
a(n)i(m)am cresce(re) · cu(m) ip(su)m corp(us) minuat(ur) ne ipse quide(m) sic
(...) dixit · eius uires multo ampliores q(uam) sani esse
solent nec nescit · Unde iam magis uide(tur) i(n) nouis
esse o(mn)e q(uo)d miramur · (...) (...) uires i(n) quo p(ar)te
pe(n)d(it) · Quare te oro aggredere iam illud cui (...)
(...) (...) si n(on) tantu(m) sp(aci)o(rum) magnitudi(n)e (...) Aug(ustinus) · Ang(ustia)
corporis (e)st · Ubiq(ue) ictus sentit cu(m) tangitur · Aug(ustinus) · (...) asse(n)sore
Age uero aggrediar q(uo)d uis · s(ed) multo te in (...)
opus (e)st · q(uam) fortasse te existimas ee debe(re) · Quare (...)
ut nu(n)c magis attentus ac uideas (...) q(uo)d n(on) uideat(ur) tibi
esse iste sensus quo a(n)i(m)a p(er) corp(us) utit(ur) · Nam ip(su)e iam
no(m)i(n)e p(ro)p(ri)o sensus dicit(ur) · Ad(eodatus) · Sensus ee quinq(ue) audiu(i)

pore. videndi. audiendi. olfaciendi. gustandi. atque tangendi.

A Aug[ustinus] Definitio ista vetustissima est et saepe in sermonibus celebratur. Vellem autem diffinires in ea aliquid quod sit ipse sensus ut eadem diffinitione omnia illa includerentur, neque aliud quippiam quod sensus non esset in ea intelligeretur. Sed si id non potes nichil urgeo. Illud enim quod satis est, etiam potest in diffinitionem vel refelli vel probari. **A** E[vodius] Ad hoc me fortasse non deero quantum valeo. Non enim et hoc semper facile.

A Aug[ustinus] Attende ergo utrum ita a sensu puto esse non latere animam quod patitur corpus. **A** E[vodius] Placet mihi hec diffinitio.

A Aug[ustinus] Adesto igitur huic tue, ac tuere illam dum a me paululum refellitur. **A** E[vodius] Tuebor sane si tu adiuveris. Si minus, iam mihi displicet. Non enim frustra tibi visa est refellenda.

A Aug[ustinus] Noli nimis ex auctoritate pendere, praesertim ea que nulla est. Et quod sit ait [illegible] saepe audeo, ne te ratio subiugat. **A** E[vodius] Ergo prorsus nichil metuo quo vos inde perferrent; non enim me citare [illegible]. Sed iam incipe si quid habes, ne differendo potius quam avellendo defatiges.

A Aug[ustinus] Dic mihi quid patiatur corpus tuum cum me vides. **A** E[vodius] Patitur omnino aliquid, nam oculi mei partes, ni fallor, corporis mei sunt. Qui si nichil paterentur quo te viderem,

A Aug[ustinus] Ac non est satis ut persuadeas tuos oculos aliquid pati, nisi etiam quod patiantur ostendas. **A** E[vodius] Quid tandem nisi ipsum visum? Nam videntes [sunt]. Si enim me rogares quid pateretur egrotus, estuare respondere; quod cupiens cupiditatem; quod metuens metum; quod gaudens gaudium. Cur ergo roganti quid videns patiatur

[in margin:] plus quod videa nescio
[in margin:] + adeo

nō rec̄e visū ipm̄ respondeat. A. Aug⁹ Et cū
gaudens gaudiū sentit. an negabis. A. Ymo p̄turbatio
no assentior. Aug⁹ hoc ⁊ de ceteris sentim⁹
mbꝫ dixim⁹. A. Sic ē. Aug⁹ q̄ oculi sentiūt videndo
hoc vident. A. Nullo⁹ istud dedim⁹. Aug⁹ [illegible]
lorē vid⁹. quē tn̄ oculi sepe sentiūt. Aug⁹ [illegible]
appet te de oculis agē. Bene vigilas. [illegible] ⁊ [illegible]
itaq̄ ut gaudens gaudendo gaudiū sentit. ita ⁊ videns
videndo sentiat visū. An alid pt. Quicq̄d videns
videndo sentit. id ⁊ videat necē est. A. Non
necē. Aug⁹ Si cū amore videndo sentiat. in ⁊ amore
videt. A. Aug⁹ Cautissime ⁊ sagacissime. Gaudeo te
le decipis. Sꝫ nunc attende. qm̄ ꝯsistit int̄ nos. non omne
oc qd̄ oculi sentiunt. neq̄ omne qd̄ videndo sentiūt vide. A.
putas ne hoc saltē vm̄ ēe omne qd̄ sentit videns
hoc sane n̄ ꝯcessero quo sensus potest vocari qd̄ videm⁹ ⁊ patuit. A.
Aug⁹ [illegible] omne qd̄ sentim⁹ nonne ēt patim⁹ sentim⁹. A.
Ita est. Aug⁹ Igitur si omne ~~si omne~~ qd̄ videm⁹ A.
⁊ oc qd̄ sentim⁹ patim. patim omne qd̄ videm⁹ ac vicissim
Nichil resisto. Aug⁹ Pateris igitur me ac vicissim ⁊
ego te cū vicem nos vide⁹. A. Sic ꝯsistime
ad hoc me ro instanter cogit. Aug⁹ Jam pene con-
na credo absurdissimū ⁊ stultissimū vid̄ h̄. si quis asse-
meū ibi te pati aliqd̄ corp⁹. ubi nō est ipm̄ corpus
qd̄ pateris. A. Et videtur absurdū ⁊ ita [illegible]
esse ut dicis. Aug⁹ Quid illud. nonne manifestum
alio loco esse corp⁹ meū. alio tuū. A. [illegible]

Aug. Sentiunt autem corpus meum oculi tui. et si
sentiunt utique patiuntur. nec puto ibi pati ubi id quod pa-
titur non est. Nec tamen ibi sunt illi ubi est corpus meum.
Ibi ergo patiuntur ubi non sunt. Ev. Ego quidem omnia
ista concessi. que non concedere absurdum videbar. sed hoc ultimum
quod ex hiis confectum est. ita est absurdum. ut illorum potius aliquid
temere me dedisse quam hoc verum esse consentiam. Nam oculos meos
ibi sentire ubi non sunt. ne in sompnis quidem dicere auderem.
Aug. Vide ergo ubi obdormieris. Quid enim tandem tibi
elaberetur incautius. si ut paulo ante vigilares. Ev. Equidem
ipsum mecum sedulo pertracto atque revolvo. Nichil tamen
sic eluceret. quod me dedisse peniteat. nisi forte illud quod
oculi mei sentiunt cum video. Visus namque ipse forsitan sentit.
Aug. Immo ita est. Is enim se foras porrigit et per oculos
emicat longius quaqua versum potest lustrare quod cernimus. unde fit
ut ibi potius videat. ubi est id quod videt. non unde erumpit
ut videat. Non ergo tu vides cum me vides. Ev.
Quis hoc insanus dixerit. Video ego vero. sed misso per oculos
visu video. Aug. At tu si vides. tu sentis. Si tu sen-
tis tu pateris. Non potes ibi pati aliquid ubi non es. Ibi autem
me vides ubi ego sum. Ibi ergo pateris ubi ego sum. At si
ubi ego sum. tu ibi non es. quo pacto audeas dicere vi-
dere me abs te prorsus ignoro. Ev. Visu inquam porrecto
in eum locum in quo es. video te ubi es. At me ibi non
esse confiteor. Sed quemadmodum si virga te tangerem. ego utique
te tangerem. id quod sentirem. neque ibi tamen essem ego ubi te
tangerem. ita quod dico visu me videre. quamvis ibi non sim.

non ego esse cogor fateri non me esse qui videam. Aug.
Nichil ergo temere gessisti. Ita enim et oculi tui hoc modo defendi
possunt. quorum est quam longe visus ut dicis. Neque illa est ab
surda conclusio. quod ibi oculi tui vident ubi non sunt. An tibi aliud videtur. Ev. Ita sane est ut dicis. Ita enim nunc si seipsos viderent
animadverti. quod si ibi viderent oculi ubi sunt. et seipsos
Aug. Rectius diceres non et seipsos. sed tamen seipsos
viderent. Nam ubi sunt et quem locum tenent. Per visum ibi
et ubi illi. nec quicquam illis vicinius est. Alioquin cum ibi est
ubi ego sum. et non nosmetipsos videre sumus. Nunc cum ita sint si tamen
ibi viderent oculi ubi sunt. nichil amplius quam seipsos viderent.
Cum autem se non videant. non solum cogimur concedere posse illos videre
ubi non sunt. sed et omnino non posse nisi ubi non sunt. Ev.
Nichil est quod hinc dubitare me faciat. Aug. Ergo
non dubitas ibi eos pati ubi non sunt. Ita ubi vident
ibi sentiunt. Ipsum enim videre sentire est. sentire autem pati.
Quia vero ubi sentiunt ibi patiuntur. Alibi autem vident quam sunt.
Ibi ergo patiuntur ubi non sunt. Ev. Miror et quam vera
ista conclusio. Aug. Hec fortasse conficias. Sed inde
obsecro utrum omne quod per visum cognoscimus videamus. Ev.
Ita credo. Aug. Credis et omne quod videndo cognoscimus per visum nos cognoscere. Ev. Et hoc credo.
Aug. Cur ergo plerumque fumum solum videndo ignem
sublatentem cognoscimus. quem non videmus. Ev. Verum dicis et
iam non puto nos videre quicquid per visum cognoscimus. possumus
enim ut docuisti aliud videndo aliud cognoscere quod

visus non attingit. Aug. Aliud illud quod per senti-
mus possumus nec non videmus? Ad. Nullo modo. Aug.
Aliud est igitur sentire, aliud cognoscere. Ad. Nihil aliud.
Nam sentimus fumum quem videmus, et ex eo ignem quem non videmus
subesse cognoscimus. Aug. Bene intelligis. Sed vides
certe cum hoc accidit corpus meum vel oculos nichil pati ex ig-
ne sed ex fumo quem solum videmus. Etenim video sentire et sen-
tire pati esse iam supra consensimus. Ad. Teneo et assen-
cior. Aug. Cum ergo per passionem corporis non latet aliud
aliquam, non continuo sensus vocatur unus de quinque memoratis, sed cum
ipsa passio non latet. Namque ignis ille non visus nec audi-
tus nec olfactus nec gustatus nec tactus a nobis non tamen
latet etiam fumo viso, et cum hoc latere non vocetur sensus, quia
ex igne corpus nichil est passum, vocatur tamen cognitio per ratiocinationem
ex passione corporis, quamvis alia ex alia vel visione
coniectatum est atque compertum. Ad. Intelligo et optime vi-
deo istud congruere ac favere illi diffinitioni tue quam ut eam mi-
chi dedisti defendendam. Nam ita memini esse abs te sensum
diffinitum ut cum non latet quod patitur corpus. Itaque illud quo
fumus videtur sensum vocamus; passi enim sunt oculi videndo, qui
sunt corporis partes et corporea. Ignem autem ex quo nichil cor-
pus est passum, quamvis cognitus fuerit, sensum non vocamus. Aug.
Memoriam quidem tuam probo et sequacem intelligentiam. Sed
omnino illa definitionis labascit. Ad. Cur queso?
Aug. Quia non negas ut opinor non nichil pati
corpus cum crescimus vel senescimus, neque id nos ullo

sensu sentire manifestum est. nec id tamen animam latet. Non enim
eam
latet quedam quod patitur corpus. nec tamen sensus iste appellari
potest. Videndo enim maiora ea que aliquando minora
vidimus. et videndo senes eos quos iuvenes ac pueros
fuisse constat. coniectamur aliquam etiam mutacionem nunc corpora
etiam nunc dum loquimur pati. neque in eo fallimur ut opinor. quam quod intelligo
Nam planius est ut me falli dicam quod video. quam quod intelligo
capillos meos nunc crescere. corpusque per momenta mutari.
Que si mutacio ista passio corporis est quod nemo negaverit. nec
nunc sentitur a nobis. nec tamen animam latet quia nos latere non pa
tet ut dixi corpus quod non latet animam. nec sensus est tamen. debebat tibi
cavere illa definicio que nichil quod sensus non esset. Ad. Nichil michi
de cum hoc inclusit. Ergo viciosa est.
restare video quam ut te petam ut aut definias aliud aut
hanc emendes si potes. Nam eam ista voce quam vehementer
probo viciosam esse negare non possum. Aug. facile
est ista corrigere quod volo tu audias. fugies enim in aede
Ad. Nunc alibi quod
si bene intellexisti ubi peccet
ubi aliena comprehendit. Aug. Quo tandem modo
Ad. Anima quod senescit corpus. quibus in iuvene non
potest negari pati aliquid. idque cum sciamus non latet animam quod
patitur corpus. neque tamen ullo sensu percipi potest. Nam nec video
me iam senescere. neque id auditu. aut olfactu. aut gustu. Ad.
tactu sentio. Aug. Unde igitur istud nosti.
racione id colligo. Aug. Quibus argumentis innitentes
tua nititur. Et alios video senes. qui ut ego nunc

in inuenies animi. Aug. Itane ipse est quo eos
vides vnus de quinque. Ev. Quis negat. Sed
quo eos vides me quoque cum ego non videam concedo sen-
tire. Aug. Verborum igitur diffinitionem illam quo per-
tinere addendum putas cum ipse non sit ubi non latet animam
corporis passio. nec tamen ita ut eam per aliam passionem
vel per aliud quodlibet intelligat. Ev. Dic quaeso
paulo planius. Aug. Geratur mos. et multo
libentius retardamur quam festinamus. Sed fac totus assis.
Valebit enim hoc ad plura quae dicam. Definitio nichil
minus nichil amplius continet quam id quod susceptum est explicandum.
Alioquin omnino viciosa est. utrum autem vicio huius careat conversione
exploratur. Quod his exemplis tibi fiat apertius. Si enim
me rogaveris quid sit homo. et ego hoc modo definiero. homo
est animal mortale. non continuo quia verum dictum est et definicionem
probare debes. sed supposita ei particula id est omne convertere illam
et intueri. utrum conversa vera sit. hoc est utrum quemadmodum
verum est omnis homo animal mortale est. ita sit verum omne animal mortale
homo est. quod cum aliter inveneris improbabis definitionem per illud vicium
quo aliena complectitur. Non enim solus homo est animal mortale.
sed et quaevis bestia. Haec igitur hominis definitio perfici solet
cum additur mortali rationale. Nam homo est animal rationale mor-
tale. Atque ut omnis homo animal rationale mortale est. ita omne
animal rationale mortale homo est. plus ergo continendo superior defi-
nitio viciosa erat. Bestia enim cum homine continebatur. Ista
perfecta est. Nam quia dicit hominem et nichil plus quam hominem

ueniet. Tenenda autem nunquam uitiosa est. si addas grammati-
cum. Nam quamuis enim omne animal rationale mortale grammaticum defini-
tio sit. plures tamen homines qui grammatici non sunt. hac defini-
tione non continentur. Et ob hoc ista propositio ista est
falsa est. cum autem conuerteris uera. Falsum est enim. est omnis homo animal rationale gram-
maticum rationale mortale grammaticum est. sed uerum est. omne animal rationale mortale gram-
maticum homo est. quamuis nunquam contineat. Cum autem neque per pro-
positione neque per conuersione enuntiata uera est. Huius singulis est
compositio uitiosior. ut sunt iste due. homo est animal candidum. et homo est
animal quadrupes. Nam et si dicas omnis homo animal candidum [?] Et hoc
uerum homo est animal quadrupes. falsum dicitur et si conuertas. Hec tamen [?]
inter se differunt. quod illa prima in aliquos homines cadit. Nam enim
plerique sunt homines candidi. hec autem in neminem. Nullus enim
quisque homo quadrupes est. Hec pro tempore ad explorandas iudicandasque
definitiones didicisti. quemadmodum propositione atque conuersione probentur.
Sunt alia multa de hoc genere que docentur et uerborum plena
et tenebrarum. que paulatim. ubi oportunum uidebitur conabor
ut discas. Nunc conuerte animum ad illam definitionem omnem [?]
quam pinor [?] cum discussisses corrigere inuenta est et eam non esse
[illegible] sensus esse comprehendisti. aliud quod sensus non esset. et eo non esset
cum conuertis eam. Fortasse enim uerum est omnis sensus passio corporis est. non
est animam non latens. ut uerum est omnis homo animal mortale est et bestia
ut falsum est omne animal mortale homo est. quia bestia est.
ita falsum est. omnis passio corporis non latens animam sensus est.
quia nunc nobis ungues crescunt. neque animam latet. Id enim
scimus neque id sentimus. sed coniectando cognoscimus.

modum quo illi definitioni hominis ut perficeretur additum est rationale quo
additio bestie que per rationale coniungebantur exclusae sunt nichil quod preter
hominem atque hominem etiam tali definitione comprehendimus. Idoneam
censes aliquid et huic addendum est quo inde se ingerit quo tenus
alienum nec quicquam in ea nisi sensus et omnis sensus intelligatur. Ad.
Censeo quidem sed quid addi possit ignoro. Aug. Sensus
est omnis passio corporis que vel crescit vel decrescit sentientibus
nobis. ut non lateat animam. Ad. Ita est. Aug.
Haec passio per seipsam non latet animam an per aliud.
Ad. Per aliud plane. Aliud enim est videre ungues maio-
res aliud scire quod crescant. Aug. Cum igitur crescere ipsum
sit passio quam nullo sensu attingimus magnitudo autem illa
quam sentimus eadem passione facta sit non ipsa sit passio mani-
festum est talem passionem non per seipsam scire nos sed per aliud.
Ergo si non per aliud animam non lateret nonne sentiretur potius quam
coniceretur. Ad. Intelligo. Aug. Cur ergo dubi-
tas quid illi definitioni sit addendum. Ad. Iam video
sic esse definiendum ut sensus sit passio corporis per seipsam non
latens animam. Nam et omnis sensus hoc est et omne hoc ut opi-
nor sensus est. Aug. Si hoc ita est fateor definitionem
esse perfectam. Sed temptemus eam si placet utrum illo secundo vitio
non vacillet quo illa hominis cui grammaticum additum est. Nam
meministi esse oportere quod esse hominem dicimus esse animal rationale mortale gram-
maticum eo quod peccaret ista definitione quod conversione vel est
cum prima enuntiatione sit falsa. Namque falsum est omnis homo
animal rationale mortale grammaticum est cum verum sit de animali rationali
mortali grammatico homo est. Ergo ideo vitiosa est hec
per seipsam non latens animam. Sed contra non potest hec enuntiatio per pas-
sione illa corporis

definitio · quod nichil quidem preter hominem sed non omnem hominem tenet.
Et hec fortasse talis est. De qua velut perfesta gloriam. Aug. Si
omnis passio corporis per seipsam non latens animam sensus sit,
non tamen omnis sensus istud est. Quod sic intelligimus licet.
Bestie nempe sentiunt. ac pene omnes quinque illis sensibus vigent. Ad. Sic est
quantum eis nature tributum est. An tu negabis. Ad. Mi-
nime. Aug. Quid hoc nonne concedis scientiam ubi re- Ad. Conce-
res aliqua firma ratione percepta et cognita est. Ad. Et hoc con-
do. Aug. At bestia ratione non utitur. Cum autem
cedo. Aug. Non igitur scientia cadit in bestiam. si omnis
non latet aliquid utique scitur. Non igitur sentiunt bestie. Ergo
sensus est cum passio corporis per seipsam non latet animam. Sen-
tiunt autem ut paulo ante concessum est. Quid igitur dubitamus
illam definitionem improbare que omnem sensum complecti non Ad.
potuit. Siquidem bestiarum sensus exclusus est. Cum aliquid
Fateor me deceptum. cum tibi concessi scientiam tunc esse. cum aliquid
firma ratione perciperetur. Solos enim homines cum hoc rogabas nec ob
intuebar. Rationem neque possum dicere ratione uti bestias. nec scientiam
possum scientiam denegare. Sciebat enim ut opinor dominum suum canis ille
quem post viginti annos recognovisse perhibetur. ut taceam de ce-
teris innumerabilibus. Aug. Dic mihi oro te si due res tibi
tibi proponantur. una ad quam perveniendum sit. altera per quam
pervenire possis. quam istarum pluris pendis et quam cui preponis.
Ad. Quis dubitat eam prestare ad quam sit perveniendum
Aug. Ergo cum sint due res quedam scientia et ratio. per ratio-
nem pervenimus ad rationem an per rationem ad scientiam. Ad. Ita sunt
res sibimet quantum arbitror ita nexa est ut per alterutram

ad aliam puenire possit. Namque ad ipsam vitam nos pe-
nemus. nisi ad eam perueniendo esse fuerimus. Aug. Porro
certe quod ista ut ad vitam per eam perueniremus. Ev. Ad ipsam
sciam qua dicis scire sine vita peruenit. A. Numquid
hoc dubium. Nam est ista summa retinemus. Aug. Quis in
tione igitur. Ev. Non ita est. Aug. Eligo potius te-
meritate. Ev. Quis hoc dixerit. Aug. Ergo quid
igitur. Ev. Nichil quod insitam nobis. Aug. Nonne
uideris quod mihi nos superius conuenit. cum rogassem utrum
putares tu non esse sciam. cum res aliqua firma in-
nonne percipit. Nam vidisti ut opinor hanc esse uideri
humanam sciam. nunc vero dicis posse hominem sine aliquo
sciam cum te nulla re percipit. Quis autem non videat
nichil sibi esse aduersius quam ista duo sunt. et non esse sciam.
et cum res aliqua firma percipitur vere. et esse quendam vel sciam
nulla vere percipere. Itaque nosse cupias utrum horum deligas
Nam utrumque simul esse nullo pacto potest. Aug. Hoc eligo quod
paulo ante dixi. Nam illud superius temere me dedisse confi-
teor. Cum enim vere mecum nos vero quendam idque fit rogando
et intuendo. quo posset ad summam perueniri qua concedit vero.
Nisi aliquid prius concederem. Concedi autem vere qui posset quod nes-
ciret. Ita ista vero non inueniet in me aliquid cognitum quo intres
ad incognitum ducere. nichil omnino illam disciplinam. nec eam pror-
sus vere nominare. Quo pacto fieret nichi non assentiens ali-
quam necessitatis esse in nobis aliquam sciam. Ubi ipsa vero sumat
exordium. Aug. Iterum ita more. et tu quod ut instituo
quotiens aliquid dati peniteret emendare promittam. Sed
ne queso abutaris ista licentia. et negligenter aiuu

interrogo intendas ne assidua male gesta rerum et de bonis que
bene geruntur dubitare te cogant. Ad. Perge potius ad
certa. Nimis enim addam vigilantie mee quod possum [illegible] pudet
pudet me de summa eadem totiens nunquam tamen [illegible]
fuit venti et lapsum meum te presenti manu dante corrigere
Rerum enim est ideo suscipienda presumpcio que optanda constancia
Aug. Proveniat tibi plane ipsa constancia quod assime po-
tes. ita mihi placita summam contulisti. Sed nunc cito quod presens
summus ad ista quod volo. Ducis enim abs te quod tunc mihi videbatur
mihi vocationem et vacationibus Ad. Non satis valeo ista
distinguere. Aug. Hoc igitur intuere utrum existimes hominem iam adi-
piscenti vel viro aut in [illegible] ambagine auferam sapienti
sine intermissione in esse vere dum sanus mente est sicut bona
valitudine corporis dum peste ac membris caret. an sicut ambu-
lare sedere loqui modo inesse modo deesse. Ad. Sane in-
semper puto inesse vere. Aug. Quid vero dum per ea que ra-
ducuntur ac manifesta sunt vel interrogando alium vel respon-
do alia prodimus nos ad aliquam veri cognitionem. Ad. Non semper
aut nos aut quivis sapiens semper facere.
non enim semper quilibet homo aut sapiens vel optimorum vel seu vel a-
lio querit dissentiendo aliquid. Ista qui querit nondum invenit. Ita
si semper querit nunquam invenit. Sapiens autem iam invenit ut nichil
aliud dicam vel ipsam sapientiam: quam cum esset stultus dissensio
fortasse aut quoquo modo alio potuit requirebat. Augustinus
Recte dicis. quo te intelligas volo non esse istam vere dum per ea que
conceduntur atque cognita sunt. ad aliquid ingenium ducimur. Hoc
enim non semper vir iam consensimus inesse menti sane. racio autem
Ad. Intelligo. Sed quorsum ista. Aug. Quia

ubi aptam debere asseritur scientiam habere nos in videndo. Quod egomet
paulo ante dixi mentis aliquem intuitum dum nos ratio ad inquirendum
quod scimus aut recipimus non ratione vocanda esse dum hoc agat.
Non enim sana mens hoc agit semper, cum semper habeat rationem. Sed
vero ista fortasse ratiocinatio vocatur, ut ratio sit quidam mentis
aspectus. Ratiocinatio autem rationis inquisitio, id est aspectus illius
per ea que aspicienda sunt motio. Quare ista opus est ad
querendum, illa ad videndum. Itaque cum ille mentis aspectus
quem rationem vocamus coniectus in rem aliquam videt illam, scientia no-
minatur. Cum autem non videt mens quamvis intendat aspectum
inscitia vel ignorantia dicitur. Non enim et corporalibus his
oculis omnis qui aspicit videt. Quod in tenebris facillime animad-
vertimus. Ex quo liquet ut opinor aliud esse aspectum, aliud vi-
sionem. Que duo in mente rationem et scientiam nominamus. Nisi quid te ad-
versus hec movet, aut parum dilucide ista distincta ar-
bitraris. Ad. Ista vero mihi hec distinctio placet, et libenter assenti-
or. Aug. Vide ergo nunc utrum aspicere nos putas ut videamus
an videre ut aspiciamus. Ad. Hinc vero nec cecus quidem ambigat
dubitaverit aspectum esse propter visionem, non visionem propter aspectum.
Aug. Fatendum igitur visionem pluris quam rationem. Ad. Co-
gor vero. Aug. Placetne tibi meliores aut feliciores
esse homines bestias? Ad. Avertat deus tam immanem amentiam.
Aug. Recte sane exhorruisti, sed ad hoc cogit nos sententia
tua. Dixisti enim eas habere scientiam et nos habere rationem. Rationem
autem habemus per quam venimus ad scientiam. Sed ut grada-
tim facile pervenimus, quid nos adiuvabit ut bestiis nos
anteponendos putemus, cum ille habeant scientiam et hec pluris
quam ratio pendendum esse aptum sit? Ad. Cogor omnino
aut scientiam bestiis non concedere aut nihil recusare, cum
rationem aspectum esse pendendum. Ad. Fatendum omnino. Aug. Ergo et scientiam pluris

"scientiam" appears in the right margin, beside the line beginning "tua. Dixisti enim".

Faint offset text below the last line: "... aspectum esse pendendum ... fatendum omnino ... ergo et scientiam pluris".

in multo ante ponat. Sed iam explicatum illud quod de anime viribus
commemoravi, quale natura sit. Nam eam admiratus quamvis tamen in animi
Nota latebam. Aug. Quid autem hoc putas esse ad vim quandam animi
non contendo. Sensu enim nos multe bestie superant. Quod nos illis
... non hic locus est ut quaeramus. Nocte autem lucem, studio nos ... acce...
posuit. Sed ille sensus ea quibus tales anime delectantur, accedunt ad be...
consuetudine, cuius magis videtur posse discernere. atque eo facilius quo anima be...
luarum magis corpori affixa est. cuius sunt isti sensus quibus utuntur ad ...
voluptatem quam quam ex eodem illo corpore capit. Humana vero anima quam
vide atque stiam. de quibus agimus, quod sunt ista longe praestantia
sensibus suspenditur, sic a corpore quantum potest, et ea quam intus est libentius fruitur
voluptate quanto quam in sensus declinatur, tantomagis similiorem hominem
Nota pecori facit. Inde est quod et pueri vagientes, quanto alienioris sunt
a lacte, tanto facilius discernunt sensu et contactu, conventione quam nutriu...
nec odorem aliarum partium sustinere, cum quibus consuetudo non fuit. ...
vere quamvis aliud ex alio incidit. libenter tamen in eo sermone ... de ...
admonet anima ne se ulterius quam necessitas cogit refundat in sensus, sed ab
his potius ad se ipsam colligat et repuerescat deo. Hoc est enim novum
hominem fieri vetere exuto, a quo incipere propter neglectam dei legem
necessitas. quo nec verius nec secretius quicquam divine scripture continent.
Vellem hinc plura dicere atque ipse me constringere, dum quasi praecipio,
nihil agens aliud quam reddere me ei, cui me maxime debeo. Ut fiam
deo sicut quod ait oratius, amicum mancipium domino. Quid de deo sentio? Si...
ad eius reformemur imaginem, quam nobis ut pretiosissimum quiddam et carissimum
custodiendam dedit. cum nos ipsos tales nobis dedit, qualibus nichil ...
nichil possit praeter ipsum anteponi. Hac autem actione nichil michi videtur
operosius et nichil esse cessationi similius. neque tamen eam suscipere aut implere
animus potest, nisi eo ipso adiuvante cui redditur. Unde fit ut homo
eius clementia reformandus sit, cuius bonitate ac potestate formatus est.
Sed ad propositum redire cogimur. Quia vero vide iam ubi

iam cõprobatum sit feras non habere scientiam totamque illam velut
ymaginem sciencie quam miramur vim esse sentiendi. Ad. Cõprobatum plane.
Aug. Si quid de hoc diligencius querendum est aliud tempus aucupabor. Nunc
nosse cupio quid hinc conficias. Aug. Quid aliud putas nisi
diffinicionem illam sensus in qua nescio quid plus quam sensum
includebat. Ita tunc conticis vicio vacillare quia non omnem sensum po-
tuit includere. Habent enim fere sensum nec habent scienciam. Aug.
Quid non latet sciunt et omne quod sciunt ad scienciam constat pertinere. De hijs
omnibus id inter totum convenit. Aut certe illa est bona sensus de passione
corporis non latente animam. aut eo carent bestie. Sensu autem
gaudeant bestijs. Diffinicio igitur viciosa est. Ad. Fateor nec invenio
quo resistam. Aug. Accipe aliud quod magis nos huius
diffinicionis pudeat. Ita enim meministi ut opinor terciam diffinicionem superius
tibi demonstratum quo convincitur nichil est quod eius eciam pertinet parte vera est.
Talis illa est. omnis homo est animal quadrupes. Ita sunt omnis homo animal quadru-
pes est. sive de animali quadrupes homo est. Quod dicit atque confirmat. Insanit quod
facto si non iocatur. Ad. Bene dicis. Aug. Quid si in homine eciam
viciosa ista mea deprehenditur putas ne quicquam magis esse quod sit ex-
plodendum atque deridendum de animo. Ad. Ego vero fatebor. Sed
nolle sic sic puto concedi me tamen dum verum et vocanuncialis agitur.
Aug. Nichil est quod metuas. Iam enim confectum est negocium. An
tibi nondum persuasum est cum de differencia ferarum et hominum agatur.
aliud esse sentire aliud scire. Ad. Immo maxime. Augustinus
Aliud igitur scis. aliud sciat. Ad. Ita est. Aug. Ita aut sen-
sus racione. Sed aut visu aut auditu olfactu aut gustatu aut tactu.
Ad. Assencior. Aug. Et omne quod sentimus vere scimus. Nullus
sis scientia est. Quid autem non latet ad scienciam pertinet. Ad

nullum quo sensum pertinet non latere. ut nullus homo quem doctissimos esse dici-
pit. Quamobrem ista nova diffinitio suscepta tua non solum alienos
tuos invasisse. neque aliquid sui intus reliquisse. sed michil omnino sibi fuisse
proprium. totumque alienum occupasse quicquid est. E. Quid ergo agimus?
Patieris ne illam de iudicio ita descendere. A. Unde enim ego defen-
sione qualem potui prebueram. tu tamen ipsam litis formulam que
nos decepit composuisti. Et ego quidem tamquam si optime non potui
bona fide affui quod mihi satis est. Tu vero si prevaricationis argueris
quid facias. a quo et producta est. ut iurgaret ardenter et oppugnata
ut turpiter cederet. Augustinus. Nam est hic quousque video a quo huic vel mihi
metuendum sit. Augustinus. Ego te putavi quem adhibui vel adhibiturus sum
instruendi. tamen recessisse bonum ut tu ad iudicium veniens fieri patronus in tribunali
assistas. E. Quid est quod aliquid quod ista presens qua in tribunali. E.
terne defendenda tuenda quam commendas. Augustinus. Est cele-
Quid non est obscuro. Augustinus. Sensum quicquid sit aliud ipsum aliud
sciam. aliud tamen non latere utrumque esse. Non latet quod anime apparet
sive per passionem corporis sive per intelligentie puritatem. Atque illud primum
ipsius hoc autem alterum sciam sibi vindicavit. E. Planum igitur illa
diffinitio tuta et probata. Augustinus. Planum vero. E. Ubi nam
deceptus sum. Augustinus. Ubi rogavi utrum esse quod non latet sentire. Non
enim huius rogationis temere assensus es. Nam quod bellue dicimus non o-
minus esse sciam. si quod non latet. sed si per rationem non latet. Tu autem per
corpus non latet sensum vocari. sed per se ipsam non latet corporis passio.
An ignoras quibusdam philosophis et paucis visum esse ne dignum quod
quod mente comprehenditur. ad nomen aspirare sciencie. ita firma comprehensio
sit ut ab eo mens nulla queat ratione demoveri. E. Accedo
Accipio ista gratissime. sed queso quoniam quod sit ipsum subtilissime
arbitror explicatum est. referamus nos ad illam questionem propter
quam explicandum hoc susceperamus. Attuleram enim ego argu-
mentum ipsi homini et bestie communis plurimum differant animal tamen esse

vel omnino nichil sibi fuisse

mentum. quo tantam animam probare esse quantum eius est corpus. eo quod tangere
a capite usque ad pedis extremum pollicem sentit. quamquam usum tanti
[illegible]. atque inde ad sensus definitionem morarum plenissimarum fore ne
fessalo delati sumus. Ita ipsum sermonem tanti operis iam conclude si placet.
Aug. Geram morem atque ubertim. [illegible] quibusdam effectum
est. Si enim sensus est corporis passio per seipsam non latens animam. quod ut
finisse teneremus. diuturnis quod velles permotum sumus. meministi
ne tandem nos compulisse ibi sentire oculos ubi non sunt. vel potius
ibi pati. Ad. Memini. Aug. Etiam illud dedisti nisi
fallor. nec nimis dubitas datam fuisse animam multo quam totum
corpus est esse meliorem ac potentiorem. Ad. Hinc vero dubitare
nefas puto. Aug. Age si corpus ibi potest pati aliquid ubi non est.
propter quandam cum anima contemperationem quod oculis in cernendo accidere
inventum est. adeo me animam crassam et pigram putamus per quam
ipsi oculi tanti sunt. ut eam lateat corporis passio si non ibi ea
erat. ubi ipsa passio contingit. Ad. Multum me movet ista
conclusio. et ita multum ut omnino stupeam. et non possim quid videam. sed
[illegible] ubi sim non inveniam. Aug. Numquid enim dicam sensum non esse cum
corporis passio per seipsam non latet animam. Ad. Quid est aliud. sed
hoc non est. Aug. Oculos nihil pati cum videmus. Ad. Absurdissimum
est. Aug. Et ibi pati ubi sunt. Ad. At seipsos non vident. nec ubi sunt
quippe est [illegible] potest ipsos. Aug. Non esse oculis animam potentiorem cum eadem sit
istorum potentia. Ad. Nihil est dementius. Aug. Ergo dicendum est
potentius esse ubi pati. ubi quippe sit. quam ubi non sit. Ad. Et si hoc
bonum esset. non esset praestantior visus ceteris sensibus. Aug. Quid. Ad. Si
ictu aliquo et incidens quippiam vel humoris perturbatione. cum
patiantur oculi ubi sunt. neque hoc animam latet. nec ista

nonne

passio visus. sed tactus vocatur. et tamen talia pati oculus potest etiam
exanimato corpore cum iam decesserit anima. quia passio non latet. Illud autem
quod pati non potest oculus. nisi assit anima. id est quod videndo patitur. hoc passio
ibi patitur ubi non est. Ev. quo cum non videatur nullo loco animam
contineri. Siquidem oculus ubi est corpus ibi etiam non loco suo patitur. nonne
quod numquam sine anima pateretur. Ev. Quid igitur faciam. queso te. nonne his rationibus
confici potest animas nostras non esse in corporibus. Ev. Si ita est ubi Aug.
sim nescio. Quis enim mihi eripit quod ego ipse anima sum. Noli
perturbari. ac magis bono animo factus sis. Ista enim cogitatio
et consideratio ad nosmetipsos nos invitat et a corporibus avellit et
corpore. Sed autem tibi visum est non esse animam in corpore viventis animantis
quamquam videatur absurdum. non tamen doctissimi homines quibus id
placuit defuerunt. neque nunc arbitror deesse. Sed perspicue quidem ut pur-
ligatur. res est subtilissima. et que enucleanda. mentis acies sit purgan-
da. Nunc attende potius quod aliud afferas quo animam
vel longam vel latam esse. vel tale aliquid convincas. Nam illud ar-
gumentum tuum de tangendo sensu sentis non attingere verita-
tem nec valere aliquid ut eam per totum corpus vice sanguinis diffusam
esse convincat. Aut si iam quod afferas nichil habes videamus que
restant. Ev. Nichil haberem fortasse nisi recordarer quam mirari
plurimum soleamus palpitationes caudas lacertarum amputatas
a cetero corpore que motum sine anima fieri nullo modo mihi persuadere pos-
sum. neque quo pacto fiat ut nullum sit anime spatium. cum cum
corpore potest. Aug. Intelligo animae posse videre aerem et
ignem. que duo per anime presentiam tenentur in corpore terreno et humido
ut omnium quattuor fiat temperatio. Dum post eiusdem anime abscessum ad
superna evadunt. ac sese expediunt. movent illa corpuscula de-
la tanto concitatius quanto plaga recentiore subito erumpunt. Dum minus
inde post motum languescere. postremo desinere.

minus quod fit quod effugit ac deinde totum se evolvat. Sed ab
hoc me revocat quod hanc hausi oculis pene fervens. quod credi pro
fecto dcc non servus quam debemus. Cum enim nuper in agro essemus Ligurie
mei illi adolescentes qui tunc mecum causa studiorum suorum erant. ani
madverterunt humi iacentes in opaco loco reptantem bestiolam multi
pedem longam dico quemdam vermiculum vulgo notum. et hoc tamen
quod dicam in eo numquam expertus eram. versa namque stilo quem forte habebat
unus eorum medium animal percussit. Tunc ambe partes corporis ab
illo vulnere in contraria discesserunt tanta pedum celeritate ac nichil
lo imbecilliore nisu. quam si duo huius animantia forent. quo miracu
lo exterriti. causeque curiosi ad nos ubi simul ego et alypius conse
deramus alacriter illa viventia frusta detulerunt. Neque nos pa
rum commoti ea currere in tabula quaqua versum poterant cernebamus. atque
unum eorum stilo tactum contorquebat se ad doloris locum. nichil sen
tiente alio. ac suos alibi motus peragente. Quid plura. Tempta
vimus quatenus id valeret ad vermiculum. immo iam vermiculos in mul
tas partes concidimus. Ita omnes movebantur. ut nisi a nobis illud fac
tum esset et comparerent vulnera recentia totidem illos separatim
natos. ac sibi quemque vixisse crederemus. Sed tunc ego quod illis
adolescentibus dixi. cum intenti me intuerentur tibi nunc dicere vereor.
Iam enim tantum processimus. ut nisi tibi aliud videatur quod contra causam meam
probabiliter valeat. tota nostra intentio per tam longum munita sermo
ne ab uno vermiculo penetrata succubuisse videatur. Illis autem
precepi ut in studiis sicuti ceperant cursum suum tenerent. ita eos
oportunius aliquando ad querenda et discucienda ista si res moneret
esse venturos. Sed cum illis discedentibus cum alipio commentaremur
secum uterque nostrum pro suo modulo recordaretur et coniectaret et quereret
si exponere vellem. longe plus a nobis dicenda sunt quam ab ipso

principio tantis ambagibus atque anfractibus devia sunt. Non
apud te tamen tacebo quod sentio. non mihi tunc multa iam nota
esse. de corpore et specie quam mentis corporis. de loco. de tempore de motu
que subtilissime atque abstrusissime propter hanc ipsam questionem disserunt
ad dandam palmam his. qui corpus esse animam dicunt declinare.
Quapropter te ut possum etiam atque etiam admoneo. ne temere aut
in libros. aut in disputationes loquacissimorum hominum. maxime qui his
sensibus corporis credentium te precipites. donec corrigas firmes
que vestigia que usque ad ipsum deum animum ducunt. ne ab illo se
cretissimo tranquillissimo mentis habitaculo. a quo nunc dum hic peregrinatur
peregrina est. studiis similibus. et laboribus quam ceteria desidia per
avocaris. Nunc autem accipe ergo illud quod ut sentio multum movit.
nos quia robustius de multis. sed quia probatius neque quam probabilius qui
etiam sed quia est aptius eligere potui. Ev. Dic oro te quod cupis
potius. Aug. Primum illud dico si maiora eam lateant cum
in questione quadam corporum illa contingant non quamvis nos quo
bus ita perturbari oportet. ut tam multa que supius luce clariora
tibi visa sunt falsa esse arbitremur. Fieri enim potest ut huius rei
causa nos lateat que vel humane nature occultata est. vel si
alicui homini cognita. nec ista a nobis interrogari possit. aut in
hoc ingenio usi simus ut satis nobis facere non possit interrogatus.
Num quid ita ex eo quod quod contra ex parte firmissime didicimus ac ve
rissimum esse confitemur. labi nos atque extorqueri licet. Atqui si
illa maneant intacta que interrogata certa et indubia esse conspexi
michil est quod istud comiculum puerile metuamus quod sic vincatur
et monstratur. eius. causam non valeamus afferre. Si enim apud
te de aliquo firmum inmotum que constaret quod esset vir bonus cum

in latrocinium quinimo quos perquiris comprehendes. atque aliquo
casu autem abs te possit interrogari moreretur. qualibet tamen pu-
nire potius illius cum sceleratis questione atque quinimo. et si placet
quod scelestus et sceleratus. Cum igitur non cum tam multis argumen-
tis superius editis. atque abs te firmissime comprobatis planum tibi
fiat sic in loco animam contineri. atque ob hoc nullius talis esse quantitatis vel non
quale in corporibus cernimus. aliquam suspicatus es tamen cum nonnullis
animam continuum in omnibus partibus vivat. non ea tamen quod cum corpore
animam gradi potuit quam si reperire non possis querenda non est.
ponis vero quod falsa credenda est. Deinde quero abs te utrum
putes in verbis unus aliud esse ipsum sonum aliud quod signo signi-
ficatur. Ad. Ergo utrumque idem puto. Aug. Dic mihi quo
sonus ipse verbi procedat cum loquimur. Ad. Quis dubitet a me pro-
cedere. Aug. Abs te sol procedit cum nominas solem. Ad.
De sono me interrogasti non de ipsa re. Aug. Aliud ergo so-
nus est aliud res quam signat sonus. Tu autem utrumque idem esse dicebas.
Ad. Age iam concedo aliud esse signatum sonum aliud rem que
signatur. Aug. Dic ergo utrum posses ignarus latine lingue
notare in loquendo solem. si non intellectus solis procederet sonum. Ad.
Nullo modo possum. Aug. Quid si antequam ipsum nomen ore procedat. si
volens id enuntiare aliquantisper diu te teneas in silentio. nonne in tua
cogitatione manet quod expressa voce alius auditurus est. Ad. Id.
manifestum est. Aug. Quid si cum ipse sol tante sit magnitudinis. num
illa nomen eius quam cogitatione ante voce tenes. aut longa aut
lata. vel quid huius videri potest. Ad. Nullo modo. Aug. Age iam
dic mihi cum ore ipsum nomen erumpit tuo atque id ego audiens solem
cogito quem tu ante vocem et cum ipsa voce cogitasti et nunc for-
tasse ambo cogitamus. nonne tibi videtur nomen ipsum veluti

accepisse ex te significatione quam ad me per aures deportavit. Ad. Video. Aug. Cum igitur nomen ipsum sono et significatione constet. sonus autem ad aures. significatio ad mentem pertineat. nonne arbitraris in nomine velud in aliquo animante sonum esse corpus. significationem autem quasi animam soni. Ad. Nichil mihi videtur similius. Aug. Attende nunc utrum nominis sonus per litteras dividi possit cum anima eius id est significatio non possit. Siquidem ipsa quam paulo ante in nostra cogitatione nec latam nec longam esse dixi tibi videri. Ad. Prorsus assentior. Aug. Quid cum per litteras singulas sonus ille dividitur. videturne tibi significationem illam retinere. Ad. Quid autem possunt singule littere significare. quod nomen quod ex hiis conficitur significare. Aug. Quid cum perdita significatione discerptus in litteris sonus est. num aliud putas esse factum quam dilaniato corpore discessisse animam et quasi mortem quandam nominis contigisse. Ad. Non solum assentior. sed ita libenter. ut nichil me magis in hoc sermone delectaverit. Aug. Ergo satis perspexisti in hac similitudine quomodo possit dissecto corpore anima non secari. accipe nunc quomodo frusta ipsa corporis cum anima non secta sic vivere possint. Iam enim concessisti ut opinor significationem que quasi anima soni est dum nomen editur per se ipsam nullo pacto dividi posse cum ipse sonus qui velut corpus eius est possit. Sed in solis nominibus ita soni est facta divisio ut nulla pars eius significationem aliquam retineret. Ita illas litteras dilaniato corpore nominis tamquam ex anima membra id est significatione carentia considerabamus. Proinde si aliquod nomen invenerimus quod divisum queat et singulis partibus quippiam significare concedas oportet non quodam velut morte tali partitione factum esse cum tibi membra separatim considerata quelibet significata et quasi spiritualia velut

Suc. Ad. Concedā dīo ꝛ uer̄ iā dixim̄ sonꝰ flagita·
Hugꝰ tempe· Rtam dū incumā solis attendo de mag
noīe supiꝰ cōiungꝰ lucifer mī occurrit· qui ꝓfēs inc̄ ꝛam et
ꝛam· stellam scissus nō michil pōre pte signat cū dicimꝰ luci·
ꝛ ia in hº plus q̄ dimidio corpe noīs binit· extrema ꝛ ps
hē aiam Rtam cū fre aliq̄ inbet hanc audis· Mū ēn pos
ses obtpare· si quis tū dicat fer codite· si michil significaret
fer· Mod cū addit̄ lucifer luci sonat· ꝛ sigficat stellam·
Cū aūt demit· nō michil signat ꝛ ob hº q̄ retinz uita· Tu
aūt locꝰ ꝛ tpe sit quibꝰ oīa que sequnt̄ occupant uel pocius
q̄ occupant· qd oculi sentimꝰ p locū· qd auribz p tpe diui
dit· Ut ēn iniculꝰ ille· plus loci totꝰ occupat q̄ ps eiꝰ· ita
maiore tpis mora tenz· cū lucif dicit q̄ si luci tm̄ diceret·
Quare si hº sigficatione uiuit ꝛ ea diminucione tpis q̄ dim
so illo sono facta ẽ· cū eadē signata diuisa nō sit· nō ēn ipa
p tpe distendebatur· s; sonꝰ· ita cōpshandū ẽ· secto iniculi
corpe· q̄ q̄ ī minore loco ps eo ipo quo ps ēat uiuet· nō dico
aiam sectā· nec loco minore· minore ēē sectam· licz integri aīs
mat̄ mēbr oīa p maiore locū porrecta sit possederit·
Nō ēn locū ipa· s; corpꝰ qd ab eadē agebat̄ tenebat· sic
illa sigficacio nō distenta p tpe· oēs tamē noīs lras suas
moras ac tpa possidentes uelut animat atqz cōplenat· Hec
silituue· meciī cōtentꝰ sis peto q̄ te sentio delectatū· Que aūt
subtilissime de hº disputari pnt· ita uix ī similitudinibꝰ· q̄ plurimꝰ
fallut· s; rebz ipis satisfiat· ne ī pntes expētes· Nā ꝛ cōclu
dendꝰ est· tū longus smo· ꝛ multa alijs que tibi desunt· aīmꝰ

ad hec intuenda et despicienda recolligit ut possit
intelligere liquidissime verum esse quod a quibusdam doctissimis viris
dictum est ita sese habere animam precipuam in illo. sed tamen per corpus
posse pertineri. Nunc accipe a me si voles vel potius recog-
nosce per me quanta sit anima non spacio loci ac temporis sed vi ac po-
tentia. Prima ita si meministi proposuimus ac distribuimus iam dum nobis.
De numero vero animarum nescio quid tibi respondeam. Tu autem ad istam questionem
pertinere putamus. Quicquid enim dixero non esse eos quendam a te pertine-
re tibi differendum quam vel numerum ac multitudinem non pertinere
ad quantitatem vel tam involutam questionem modo a me tibi posse ex-
pedire. Si enim dixero unam esse animam conturbaberis quod in altero beata
in altero misera. nec una res simul et beata et misera esse potest. Si unam
simul et multas dicam esse ridebis. nec mihi facile unde tuum risum comprimam
suppetit. Si multas tantummodo esse dixero ipse me ridebo minusque
mihi displicentem quam tibi perferam. Audi ergo quod ex me commode
te audire posse pollicear. Quod vero ut a nobis quam aliis nimium one-
rosum est ut fortasse opprimatur ne subire contendas velis. Ev.
Cedo compressus et quod tibi incommodum videtur agi posse quantum va-
leat anima expecto ut exponas. Aug. Vellem ab uno doctissi-
mo aliquo nec id tantum sed et eloquentissimo et omnino sapientissimo perfectissimoque
hominem de hoc ambo interrogare possimus. quantum illa in corpore anima
corpore valet quantum in se ipsa quantum apud deum cui mundissima proxima est
et in quo habet summum atque omne suum bonum dicendo ac disputando
explicaret. Nunc autem cum mihi ad hanc rem desit alius audeo
tamen tibi non deesse. Et hoc incredibile est quod dixi quantum valeat anima
indoctus expedio quod ipse valeam securus explicior. In primis
tamen tibi amputo latissimam quandam et infinitam expectationem

ne me de omni anima dicturum putes sed tantum de humana quam solam
curare debemus si nobismetipsis cure sumus. Hec igitur primo quod
cuivis animadvertere facile est corpus hoc terrenum atque mortale presentia sua
vivificat, colligit in unum atque in uno tenet, diffluere atque contabescere
non sinit, alimenta per membra equaliter suis quibusque redditis distri
bui facit, congruentiam eius modumque conservat non tantum in pulchritudine
sed et in crescendo atque gignendo. Sed hec homini et cum arbustis
communia videri queunt. Hec enim etiam dicimus vivere. In suo vero quoque
[illegible] genere custodiri, ali, crescere, gignere videmus ac fatemur.
Ascende itaque alterum gradum et vide quid possit anima in sensibus ubi
evidentior manifestiorque vita intelligitur. Nec enim audienda est
nescio que impietas rusticana plane magis quam lignea qua sunt
ipse arbores quibus patrocinium prebet, que dolere vitem cum uva de
cerpitur et non solum sentire ista cum ceduntur sed et videre atque audire cre
dit. De quo errore sacrilego alius erit disserendi locus. Nunc quod
institueram intende que sit vis anime in sensibus atque in ipso motu
manifestiori animantium quorum nobis cum hiis que radicibus fixa sunt
nulla potest esse communio. Intendit se anima in tactum et eo calida
frigida aspera lenia dura mollia levia gravia sentit atque discernit. De
inde innumerabiles differentias saporum odorum sonorum formarum gus
tando olfaciendo audiendo videndoque diiudicat atque in
hiis omnibus ea que secundum naturam corporis sui sunt asciscit atque appetit,
reicit fugitque contraria. Removet se ab hiis sensibus certo intervallo
temporum et eorum motus quasi quasdam ferias reparat, ymagines
rerum quas per eos hausit secum catervatim et multipliciter versat, et hoc
totum est sompnus et sompnia. Sepe et gestiendo atque vagando faci
litate motus delectatur et sine labore ordinat membrorum concor
diam. Pro copulatione sexus agit quod potest in duplici natura
atque

societate atque amore moliri bonum fetibus non iam gignendis verum
sed etiam fovendis· tuendis· alendis que conspuitur· rebus inter quas corpus agit
de quibus corpus sustentatur consuetudine sese innectit· et ab eis quasi membris
egre separatur· Que consuetudinis vis et seiunctione rerum ipsarum atque inter-
vallo temporis non discissa memoria vocatur· Sed hec rursus omnia posse
animam et in bestiis nemo negat· Ergo attolle te in tertium gradum qui iam
est homini proprius· et cogita memoriam non consuetudine inolitarum sed animadver-
sione atque signis commendatarum ac retentarum rerum innumerabilium tot artes
opificum· agrorum cultus· exstructiones urbium· variorum edificiorum ac
molimentorum multimoda miracula· inventiones tot signorum in litteris in verbis
in gestu· in cuiuscemodi sono in picturis atque figmentis tot gentium linguas
tot instituta· tot nova· tot instaurata· tantum librorum numerum et cuiuscemodi
monumentorum ad custodiendam memoriam· tantamque curam posteritatis
officiorum potestatum honorum dignitatumque ordines· sive in familiis sive
domi militieque in re publica· sive in profanis sive in sacris apparatibus
vim racionandi et excogitandi· fluvios eloquentie· carminum varie-
tates· ludendi ac iocandi causa· milleformes simulationes· modu-
landi peritiam dimetiendi subtilitatem· numerandi disciplinam· preteritorum
et futurorum ex presentibus coniectationem· Magna hec et omnino humana· Sed est ad-
huc ista partim doctis et indoctis· partim bonis ac malis animis commu-
nis· Suspice igitur atque insili quarto gradui· ex quo bonitas incipit
et omnis vera laudatio· Hinc enim anima se non solum suo corpori si quam uni-
versi partem agit· sed ipsi etiam universo corpori audet preponere bonaque eius
bona sua non putare atque potentie pulchritudinique sue comparata dis-
cernere atque contempnere· et inde quo magis se delectat eo magis se abs-
trahere a sordibus· totamque emaculare· et in mundissimam et comptissimam red-
dere· roborare se adversus omnia que de proposito ac sententia demovere mo-
liuntur· societatem humanam magni pendere· nihil que velle alteri quod sibi nollet
accidere· sequi auctoritatem ac precepta sapientum et per hec loqui sibi

deu cred(er)e
In hac tam p(re)claro actu a(nim)e inest adhuc
labor et c(ontra) mundi huius molestias atque blandicias magnus
ac durissimus conflictus. In ipso enim p(ur)gac(i)o(n)is negocio sub est mortis
metus sepe non magnus. sepe vero vehementissimus. Non
magnus tunc cum robustissime creditur. nam videre h(om)o uterque sit
nisi n(isi) p(ur)gate a(n)i(m)e licet tanta dei p(ro)videncia iusticia que
iubenda o(mn)ia. ut nulli mors inique acc(i)d(er)e possit. et si eam
forte iniquus intulit. Vehementer aut(em) formidatur mors in hoc
gradu. cum et illud eo creditur infirmius quo sollicitius q(ue)ritur. et
eo ip(s)o minus videtur. quo tranquillitas p(ro)pter metum minor est ad investiga(n)da
obscurissima rerum p(er) n(atur)am. Deinde quis magis sentit a(n)i(m)a eo
ipso quo p(ro)ficit. q(uan)tum intersit inter pura et contaminata. eo magis
metuit. ne deposito isto corpore minus ea(m) deus possit q(ua)m se ipsam
ferre polluta(m). Nichil aut(em) difficilius q(ua)m et metuere mortem et ab
illecebris huius mundi. sicut p(er)icula ip(s)a postulant temp(er)are. Tanta
est tamen a(n)i(m)a ut et h(oc) adiuvante sane iusticia summi et veri dei qua
hec universitas sustentatur et regitur. qua et factum est ut non in(de) sint
omnia. sed ita sint ut omnino meliora non possint. cui sese in corpore ope-
re difficili mundac(i)onis sue committendam p(er)fruendamque piissime tu-
tissimeque maculis que delicta. cum se denique in se ip(s)a letissime tenet.
nec omnino aliquid metuit sibi. aut ulla sua causa quicquam agitur. Est igitur iste
quintus gradus. Aliud est enim efficere. aliud tenere puritatem. Alia p(ro)r-
sus actio qua se inquinata redintegrat. alia qua non patitur se
rursum inquinari. In hoc gradu omnifariam concipit q(uan)ta sit. Quod cum conceperit
tunc vero ingenti quadam et incredibili fiducia p(er)git ad deum. id est
in ipsam contemplacione(m) veritatis. et illud p(ro)pter quod tantum laboratum est altissimum
et secretissimum premium. Sed hec actio i(d est) appetitio intelligendi.
ea que vere summe que sunt. summus aspectus est anime quo perfectio-
r et q(uam) c(on)vertitur. Quod cum effectum erit i(d est) cum fuerit a(n)i(m)a ab omni tabe libera.

rem meliorem rectiorem quam non habet. Sextus quidem est ut iste ac-
tionis gradus. Aliud est enim mundare oculum ipsum anime ne frustra
ac temere aspiciat et prave videat. Aliud ipsam custodire
atque firmare sanitatem. aliud iam serenum atque rectum aspectum in id quod
videndum est dirigere. Quod qui prius volunt facere quam mundati et sana-
ti fuerint, ita illa luce reverberantur veritatis, ut non solum nichil
boni, sed et plurimum mali in ea esse putent. atque ab ea nomen
veritatis abdicent. et cum quadam libidine et voluptate miserabili
in suas tenebras quas eorum morbus pati potest, medicine
maledicentes refugiant. Unde divino afflatu et prorsus ordinatis-
sime illud a propheta dicitur. Cor mundum crea in me deus et spiritum rectum innova in visceribus meis.
Spiritus enim rectus est credo. quo fit ut anima in veritate querenda devi-
are atque errare non possit. qui profecto in eo non instauratur
nisi prius cor mundum fuerit. hoc est nisi prius ipsa cogitatio ab omni
cupiditate ac fece rerum mortalium sese cohibuerit et eliquaverit.
Iam vero in ipsa visione atque contemplatione veritatis qui septimus atque
ultimus anime gradus est, neque iam gradus, sed quedam mansio quo
illis gradibus pervenitur, que sint gaudia, que perfructio summi et veri
boni, cuius serenitatis atque eternitatis afflatus, quid ego dicam. Dixerunt
enim hec quantum dicenda esse iudicaverunt magne quedam et incomparabiles
anime, quas etiam vidisse ac videre ista credimus. Illud plane nunc ego
audeo tibi dicere. nos si cursum quem nobis deus imperat et quem tenen-
dum suscepimus constantissime tenuerimus, perventuros per virtutem dei
atque sapientiam ad summam illam causam vel summum auctorem vel summum
principium rerum omnium. vel si quo alio modo res tanta congruentius appel-
lari potest. Quo intellecto vere videbimus quam sint omnia sub sole
vanitas vanitantium. Vanitas enim est fallacia. Vanitantes autem
vel falsi vel fallentes vel utrique intelliguntur. Licet tamen di-

[illegible] quantum inter haec et ea que vera sunt distet, et quemadmodum tum
ista et omnia Deo auctore creata sint, et in illorum comparatione nulla
sint, per se autem considerata mira ac pulchra. Tunc agnoscetur
quam vera nobis credenda imperata sint, quamque optime ac saluberrime
apud matrem ecclesiam nutriti fuerimus, et que utilitas lactis illius
quod parvulis Paulus apostolus se potum dedisse predicavit. Quod alimen-
tum accipere, cum quis iam grandis est pudendum, respuere cum oportet — matre nutritur saluberrimum est, cum
est miserandum, reprehendere aliquando aut odisse scelestum et impietatis;
tractare autem et dispensare commode laudis et caritatis plenissimum. Vide-
bitur et nunc huius corporee tantas commutationes et vicissitudines dum
divinis legibus serviunt, vel aliud quid quam ipsam et resurrectionem carnis,
que partim tardius, partim omnino non credunt, ita certam teneamus, ut cer-
tius nobis non sit solem cum occiderit oriturum. Iam vero eos qui ad ex-
emplum salutis nostre ac primitias a Filio Dei potentissimo eterno atque
incommutabili susceptum hominem, cum demque natum esse de virgine, ceteraque
huius historie miracula irrident, sic contempnemus tamquam eos pueros qui
cum pictore appositis tabulis quas intuentur pingente viderint, non
putent posse hominem pingi nisi aliam picturam qui pingit aspexe-
rint. Tanta autem in contemplanda veritate voluptas est, quacumque
ex parte eam quisque contemplari potest, tanta puritas, tanta sinceritas,
tam indubitata rerum fides, ut neque quicquam antea scisse se aliquando ali- — rata d'
quis putet, cum sibi scire videbatur, et quo minus impediebatur animo
tota inherere veritati, mors que antea metuebatur, id est ab hoc corpore
omnimoda fuga et elapsio, pro summo munere desideretur. Audisti quanta — munere
sit anime vis ac potentia. Que ut breviter colligam, quemadmodum faten-
dum est animam humanam non esse quod Deus est, ita presumendum nichil inter
omnia que creavit Deus esse propinquius. Ideoque divine ac singulariter in ecclesia
catholica traditur nullam creaturam colendam esse anime, libentius

eum loquor verbis quibus hec nobis insinuata sunt. Sed ipsum rerum
rerum que sunt omnium creatorem. ex quo omnia. per quem omnia. in quo omnia.
id est incommutabile principium. incommutabilem sapientiam. incommutabilem
caritatem. unum deum verum atque perfectum. qui numquam non fuit. numquam non
erit. numquam aliter fuit. numquam aliter erit. quo nichil secretius nichil pre-
sentius. qui difficile invenitur ubi sit. difficilius ubi non sit. cum quo
omnes esse non possunt. et sine quo esse non possunt. et si quid de illo incredi-
bilius. convenientius tamen atque aptius homines dicere valemus. Hic
igitur solus deus anime colendus est. neque discrete neque confuse. Cum
enim anima colit in deo. necesse sit melius esse quod se superat quam ipsa est.
naturam nec terra nec maria nec sidera nec luna nec sol nec quidquam
omnino quod tangi aut his oculis videri potest. non denique ipsum quod videri
a nobis non potest celum. melius esse credendum est. Immo hec longe omnia
deteriora esse quam est quelibet anima ratio certa convincit. si modo eam vi amato-
res ducentes per insolita quedam. et ob hoc ardua. constantissime
atque obscurissime sequi audeant. Si quid vero aliud est in rerum
natura preter ista que sensibus nota sunt. et que prorsus quam aliquod loci spatium
obtinet quibus omnibus prestantiorem animam humanam esse diximus. Si
quid igitur aliud deus quam corpus deus creavit. quiddam est deterius. quiddam par. deterius
ut anima pecoris. Par ut angeli. Melius autem nichil. Et
si quando est aliquid horum melius. peccato eius fit non natura. Nec tamen
non usque adeo fit deterior. ut ei pecoris anima preferenda aut conferenda
sit. Deus igitur solus ei colendus est qui solus est eius auctor. Homo
autem quilibet alius quamvis sapientissimus et perfectissimus. vel prorsus quelibet anima
rationis compos ac beatissima amanda tantummodo et imitanda est. et ei pro
merito atque ordine quod ei congruit deferendum. Nam dominum deum
tuum adorabis. et illi soli servies. Errantibus vero congruat vel ...
miseris et laborantibus quantum licet atque preceptum est opem ferendam
esse sciamus. ita tamen ut hoc ipsum cum bene agitur deum per nos intelligamus

Neque quisquam nobis Christum benedictum invideat, tantis gloriae cupiditatibus
deceptus. Quo uno malo a summa et prima deicitur. Neque
oppressos vitiis sed ipsa vitia, neque peccantes sed ipsa peccata ode-
rimus. Omnibus enim subvenire velle debemus, etiam qui nos lese-
runt aut ledere aut quo ledi volunt. Hec est vera, hec perfecta, hec
sola religio, per quam Deo reconciliari possumus, pertinet ad animae de
qua querimus magnitudinem, que se libertate dignam facit. Nam
ille ab omnibus liberat, cui omnibus servire utilissimum est, et in cuius servi-
tio placere perfecta sola libertas est. Sed video me pene excessisse
metas propositi mei, ac sine ulla interrogatione tua dixisse multa,
neque id me penitet. Nam cum ista per tam
multas sanctas scripturas dispersa sint, que ita non quomodocumque collecta
videamus, plene tamen intelligi nequeunt, nisi quisque in illorum
septimo gradu fortiter agens pietatem custodiens, et
ad ea percipienda sanitatem ac robur comparans, ingrediatur omnia
singillatim diligentissime ac sagacissime. Neque illis gradibus
omnibus inesse distincta et propria pulchritudo, quos actus melius
appellamus. Querimus quippe de animae potentia, et fieri
potest ut hec omnia agat simul, sed id sibi solum agere videatur
quod agit cum difficultate, aut certe cum timore. Agit enim hoc
multo quam cetera attentior. Ascendentibus igitur sursum versus,
primus actus docendi causa dicatur animatio, secundus sensus, tertius
ars, quartus virtus, quintus tranquillitas, sextus ingressio,
septimus contemplatio. Possunt et hoc modo appellari: de corpore, per
corpus, circa corpus, ad seipsam, in seipsa, ad Deum, apud Deum.
Possunt et sic: pulchre de alio, pulchre per aliud, pulchre circa
aliud, pulchre ad pulchrum, pulchre in pulchro, pulchre
ad pulchritudinem, pulchre apud pulchritudinem. De quibus

Neque

omnibus post requires si quid videbitur aperiendum. Quod vero isti nos
sim totiens ista signare vocabulis ne te moveat cum alii alios
nobis vocant eadem aut alia et per aliter. et ob hoc a illa alia et diu
ista hi vocabula. Immutabilibus enim modis eadem res et appellationibus
di parte verissime atque subtilissime sed in tanta copia modorum
utitur quisque quo se convenire uti existimat. Deus igitur summus et verus
lege inviolabili et incorrupta qua regit quod condidit regit. subiectam
anime corpus animam sibi et sic omnia sibi. Neque in ullo actu eam
deserit. sive pena sive premio. Id enim iudicavit esse pulcherrimum
ut esset quicquid est. quod est. et ita naturae gradibus ordinaretur ut considerantibus
rans universitate nulla offenderet ex omni parte deformitate
anime pena. anime premium conferret. Scilicet alicui quod portione iuste pulchri-
tudinis dispositionemque rerum omnium. Datum est autem anime liberum arbitrium
quod qui nugatoriis ratiocinationibus labefactare conantur usque adeo
ceci sunt ut ne ista ipsa quidem vana atque sacrilega que volunt
se dicere intelligant. Non ut tamen liberum arbitrium anime ita datum est
est ut quod libens ei moliens ullam parte divini ordinis legisque [illegible]
turbet. Datum est enim a sapientissimo atque invictissimo totius creature
ature domino. Sed ista ut videnda sunt videre paucorum est ad quos
homo quisque non nisi vera religione fit idoneus. Est enim religio vera qua se
unam deo anima unde se peccato velut abrupat reconciliatione religat.
Invenitur igitur animam in illo actu tertio atque incipit diriguntur. Purgatur in
quarto. reformatur in quinto. introducitur in sexto. pascitur in septimo.
Atque hoc fit alias citius alias tardius ut quoque amore ac meritis
valent. Omnia tamen deus iustissime moderatissime pulcherrime
facit quoquo modo se habere voluerint de quibus facit. Iam vero eam
puerorum infantium questiones carum possint obscurissima questio
Non nichil tamen prodesse credendum est. Invenitur hoc in

ne. cum quem optimum. Haec et alia multa iam diu quaerenda tibi potius
aliqua quae ad cognoscendam animam pertinere. quod fiet utilissime si ducente pietate
requiras. Quae cum ita sint. quis est qui iste stomachatur quod agendo
et ministrando corpori anima data sit. cum tantus et tam divinus rerum
ordo quaerendum meliganio posset. an quaerendum putet aliquis in hoc mortali et
fragili corpore efficiatur. cum et in morte propter peccatum iure contrusa sit.
et virtute hoc possit excellere. aut qualis post hoc corpus futura sit.
et pena mortis. ratio manere debeat manente peccato et iniuri pl
etiam quod sit deus ipse et ipsa veritas principium. Qua re iam si placet
tam longum sermonem terminemus aliquando et splendidis deo praeceptis vi
gilantissime et religiosissime operam demus. Non enim est alia
fuga de tantis malis. Si quid autem obscurius a me dictum est quam velles.
fac ut memoriae mandatum alias opportunius requiras. Neque enim
deerit nobis quaerentibus ipse qui desuper magister est omnium. Ev. Ego vero
sic voce tua ita sum affectus ut eam interpolare nefas putaverim.
et si modus sermonis hic tibi placet tres quae illae quaestiones quae rema
nebant tam breviter perstringendae in praesentia visae sunt. cedam iudicio
tuo. ac deinceps tam magnis rebus investigandis idoneo tempore.
quod tuas occupationes fert. et incipere opportuniore observabo.

Explicit liber beati augustini de quantitate animae. Incipit
Retractatio eiusdem de immortalitate animae.

Post libros soliloquiorum iam de agro mediolanum reversus
scripsi de immortalitate anime, quod mihi quasi commonitorium esse
voluerat propter soliloquia terminanda, que imperfecta reman-
serant. Sed nescio quomodo me invito exiit in manus hominum et inter
mea opuscula nominatur. Qui primo ratiocinationum contortione
atque brevitate sic obscurus est, ut fatiget cum legitur, et intentione
mea neque intelligatur a me ipso. Deinde cogitans nichil
aliud quam animos hominum in quadam argumentacione eiusdem libri
dixi: Nec esse in eo qui nichil discit disciplina potest. Item
alio loco dixi: Nec ullam scientia complectitur nisi que ad aliquam
pertinet disciplinam. Nec venit in mentem deum non discere disciplinas
et habere omnium rerum scientiam, in quo et prescientia est futurorum. Tale est
et illud quod ibi dixi: non esse vitam cum ratione ullam nisi anime. Neque
enim deo sine ratione vita est, cum apud eum et summa sit vita et summa sit
ratio. Et illud quod aliquanto superius dixi: Id quod intelligitur eiusmodi est semper,
est semper, cum intelligatur et animus qui utique non eiusmodi est semper. Quod
vero non dixi animum non posse ab eterna ratione separari, quia ei non separatur,
non ei localiter iungitur. Profecto non dixissem, si iam tunc essem sacris
litteris ita eruditus, ut recolerem quod scriptum est: Peccata vestra separant
inter vos et deum. Unde datur intelligi etiam eorum rerum posse dici
separationem que non locis sed incorporaliter iuncte fuerant. Item non potui
recordari quod dixi: anima si caret corpore in hoc mundo non est. Nec
enim anime mortuorum aut non carent corpore aut in hoc
mundo non sunt. Sed quia carere corpore in bono accepi, profecto ca-
rere nomine corporis pestes corporeas appellavi. Quod si ita est, ni-
mis insolenti verbo usus sum. Illud quoque temere dictum est:
summa essentia speciem corporis per animam tribui, qua est in quantum est.
Per animam ergo corpus subsistit, et eo ipso est quo animatur, sive universaliter
sicut mundus, sive particulariter ut unumquodque animal intra mundum.

Hoc totum compressius tenetur. Deinde hic liber sic incipit

Explicit Retractatio. Incipit liber de immortalitate anime

Si alicubi est disciplina nec esse nisi in eo quod vivit potest et semper
est, neque quicquam in quo quid semper est potest esse non semper, semper
vivit in quo est disciplina. Si nos sumus qui ratioci-
namur, id est animus noster, nec recte ratiocinari sine disciplina potest, nec
sine disciplina esse animus potest in quo disciplina non est, est
in hominis animo disciplina. Est autem alicubi disciplina. Nam est.
Et quod est nusquam esse non potest. Item disciplina non potest esse nisi in
eo quod vivit. Nichil enim quod non vivit aliquid discit, nec esse in eo
quod nichil discit disciplina potest. Item semper est disciplina. Nam quod est
atque immutabile est, semper sit necesse est. Esse autem disciplinam nemo ne-
gat. Et quisquis fatetur fieri non posse ut ducta per medium linea cir-
culi non sit omnium que non per medium ducuntur maxima, idque esse ali-
cuius discipline, immutabilem disciplinam esse non negat. Item nichil in
quo quid semper est potest esse non semper. Nichil enim quod semper est patitur sibi subtrahi
aliquando id in quo semper est. Iam vero cum ratiocinamur animus agit.
Non enim id agit nisi quod intelligit. Nec corpus intelligit, nec
animus auxiliante corpore intelligit, quia cum intelligere vult a corpore
avertitur. Quod enim intelligitur eiusmodi est semper: nichil autem corporis eius-
modi est semper. Non igitur potest adiuvare animum ad intellectum intendentem,
cui non impedire satis est. Item nemo sine disciplina recte ratiocinatur.
Est enim vera ratiocinatio a certis ad incertorum indagationem nitens
cogitatio. Nichil autem certum est in animo quod ignorat. Omne autem quod scit
animus in se habet, nec ullam rem scientia complectitur nisi que ad aliquam pertineat
disciplinam. Est enim disciplina quarumcumque rerum scientia. Semper igitur animus
vivit. Ratio profecto aut animus est aut in animo. Melior autem ratio nostra quam
corpus nostrum, et corpus nonnulla substantia est, et melius est esse substantiam quam nichil.
Non est igitur ratio nichil. Rursum quecumque armonia est corporis

in subiecto corpore sic necesse est inseparabiliter. Nec aliud quicquam in illo
armonia esse credatur quod non eque necessario sit in subiecto illo corpore
in quo ipsa armonia non minus inseparabiliter. Mutabile autem est
corpus humanum. et immutabilis ratio. Mutabile est enim omne quod semper
in eodem modo non est. Et semper eodem modo est duo et quatuor sex. Et ista
semper eodem modo est. quod est. quod quatuor sunt duo et duo. Hoc autem non
Duo# Igitur ratio est. Nullo autem modo potest mutato subiecto id quod in
eo est inseparabiliter non mutari. Non est igitur armonia corporis animus.
nec mors potest accidere immutabilibus rebus. Semper ergo humanus animus
vivit. sive ipse ratio sit. sive in eo ratio inseparabiliter. Quedam constan-
tia virtus est. Et omnis constantia immutabilis est. Et omnis virtus potens ad aliquid
agendum. nec cum agit aliquid virtus esse desistit. Omnis porro actio movet aut
movetur. Aut igitur non omne quod movetur. aut certe non omne quod movet
mutabile est. Sed omne quod ab alio movetur. nec movet ipsum aliquid.
mortale est. Neque mortale quicquam immutabile. Quare de certo iam et nulla
prorsus illa disiunctione concluditur. non omne quod movet mutari. Nullus
autem motus sine substantia. Et omnis substantia aut vivit aut non vivit. Atque
quod non vivit exanime est. Nec est ulla exanimis actio. Illud igitur quod
ita movet ut non mutetur. non potest esse nisi viva substantia. Hec autem non [illegible]
per quoslibet gradus corpus movet et mutabile est. Corpus autem non movetur nisi
secundum tempus movetur. Ad hoc enim pertinet tardius et celerius moveri. Omne autem quod
Conficitur esse quiddam quod tempore moveatur. nec tamen mutetur. nec simul per
tempus movet corpus. tamen si ad unum finem tendat. tamen nec simul potest
omnia facere. nec potest non plura facere. Neque enim valet quamvis ope-
ratur aut perfecte unum esse quod in partes secari potest. aut ullum est
sine partibus corpus. aut sine mora in intervallo temporis. aut vel brevissi-
ma sillaba enuntietur. ita ut non eius finem audias cum iam non in-
dias initium. Porro quod sic agitur et expectatione opus est
ut peragi. et memoria ut comprehendi queat quantum potest. et expectatio

mutato

Duo igitur quatuor non sunt. Est autem ista ratio immutabilis

futurarum rerum est. preteritarum vero memoria. Ac intencio ad agendum presentis est temporis. per quod futurum in preteritum transit. nec cepti motus corporis exspectari finis potest sine ulla memoria. Quomodo enim exspectatur ut desinat. quod aut cepisse exciderit. aut omnino nondum esse. Rursus intencio peragendi que presentis est. sine exspectatione finis qui futurus est non potest esse. Nec est quicquam quod aut nondum est aut iam non est. Potest ergo in agendo quiddam esse quod ad ea que nondum sint pertineant. Potest simul in agente plura esse. cum ea plura que aguntur simul esse non possint. Potest ergo et in movente cum in eo quod movetur non possint. Atqui quecumque in tempore simul esse non possunt et tamen a presenti in futurum transmittuntur. mutabilia sint necesse est. Hinc iam colligimus posse esse quiddam quod cum moveat mutabilia non mutatur. Cum enim non mutetur moventis intencio perducendi ad finem quod volet corpus quod movet. illud vero corpus de quo aliquid fit. eodem motu per momenta mutetur. atque illa intencio perficiendi quam inmutatam manere manifestum est. et ipsa membra artificis. et lignum vel lapidem artifici subiectum moveat. quis dubitet consequens esse quod dictum est. Non ergo si qua commutatio corporum movente animo fit. quamvis in eam intentus sit. hinc eum necessario mutatum et ob hoc mori arbitrandum est. Potest enim in hac intentione simul et memoriam preteritorum et exspectationem futurorum habere. que omnia sine vita esse non possunt. quamquam et si nullus interitus sine mutatione fit. et nulla mutatio sine motu. non omnis tamen mutatio interitum. omnis que motus mutationem operatur. Licet enim ipsum corpus nostrum et motu plurimo qualibet actione et mutatum esse vel etate decrevisse. tamen nondum interisse. id est non esse sine vita. Licet ut ergo animum non continuo putare privari vita quamquam ei fortasse per motum mutatio nonnulla contingat. Si enim manet aliquid inmutabile in animo. quod sine vita esse non possit. animo et vita sempiterna maneat necesse est. Verum hoc prorsus ita se habet. ut si primum est sit secundum. Est autem primum. Cuius [illegible] enim ut alia omittam

aut ratione in moram mutabile esse audeat dicere. aut artem quidem
non ita ratione constare. aut artem non esse in artifice. et cum eam non
experiretur. aut eius esse nisi in animo. aut ubi vita non sit esse posse quod
immutabile est aliquando esse non posse. aut aliud esse artem. aliud ra-
tionem. Quamvis enim ars una multarum quedam cetus rationum poss-
it esse dicatur. tamen et ars una ratio dici verissime atque intelligi potest.
Sed sive hoc sive illud sit non minus immutabilem artem esse conficitur.
Artem autem non solum in animo esse artificis sed etiam nusquam nisi in animo ma-
nifestum est atque inseparabiliter. Nam si ars ab animo separabitur erit
praeter quam in animo. aut nusquam. aut de animo in animum continuo transibit.
Sed ut sedes arti nulla sine vita est. ita nec vita cum ratione bene alicui
nisi animae. Nusquam porro esse quod est vel quod immutabile non esse aliquando defendi po-
test. Si vero ars de animo in animum transit illo mansura deserens oblivione
nemo artem docet nisi amittendo. aut etiam non nisi docentis oblivione
fit peritus aliquis sui morte. Quae si absurdissima et falsissima sunt
sicuti sunt immortalis est animus humanus. At enim si ars aliquando est
non est in animo quod per oblivionem atque imperitiam satis notum est nichil ad
eius immortalitatem affert argumenti huius connexio. nisi negetur ante-
cedens hoc modo. Aut est aliquid in animo quod in presenti cogitatione non est. aut non
est in erudito animo ars musica cum de sola geometria cogitat.
Hoc autem falsum est. Illud igitur verum. Non autem sentit se habere animus
nisi quod in cogitationem venerit. Potest igitur aliquid esse in animo quod esse
in se animus ipse non sentiat. Id autem quamdiu sit nichil interest.
Nam si diutius fuerit in aliis animus occupatus quam ut in intentionem
sua ante cogitata facile possit reflectere oblivio vel imperi-
tia nominatur. Sed cum vel nos ipsi nobiscum ratiocinantes vel ab
alio bene interrogati de quibusdam liberalibus artibus ea que inve-
nimus non alibi quam in animo nostro invenimus. neque enim id est invenire
quod facere aut gignere. alioquin eterna gig-

nec aliqua inuectione temporali. nam etiam sepe inuenitur. Quod cum
tam certum sit quod oculi nostri uel si quid aliud huiusmodi non artibus nec
fuisse aliquando nec non fore comprehenditur manifestum est, et inmortalem
esse animum humanum, et omnes ueras rationes in secretis eius esse, quamuis eas
siue ignorantie siue obliuione aut non habere aut amisisse uideatur.
Nunc quantaque accipienda sit animi mutatio uideamus. Si enim sub-
iectum est animus arti in subiecto, nec potest subiectum immutari pre-
ter id quod in subiecto est immutetur, qui possumus obtinere immuta-
bilem artem atque rationem, si mutabilis animus in quo illa esse sunt conuincitur?
Que autem maior quam in contraria solet esse mutatio? Et quis ne-
gat animum ut omittam cetera stultum alias, alias uero esse sapientem?
Primum ergo quot modis accipiatur que dicitur animi mutatio uideamus.
Qui ut opinor manifestiores duo patent, clariores quidem nobis sed
due genere specie uel plures inueniuntur. Namque dicitur animus corporis
passiones, dicitur et suas. Animus dicitur immutari. Secundum corporis ut per
etates, per morbos, per dolores, labores, offensiones, per
uoluptates. Secundum suas autem ut cupiendo, letando, metu-
endo, egrescendo, studendo, discendo. Hec omnes mutationes
si non necessario argumento sunt mori animam, nichil quidem per se me-
tuende sunt ipse separatim. Sed ne rationi nostre aduersentur, qua dicimus
mutato subiecto, id quod in subiecto est necessario mutari uide-
ri esse. Sed non aduersantur. Nam illud dicitur hanc mutationem
subiecti dici per quam omnino mutat cogitur nomen. Nam si cera
alba ceram nigrum colorem duxerit, aliud non minus cera est. Et
si cera quadrata rotundam formam sumpserit, et ex molli durescat et ri-
gescat ex calida, atqui ista in subiecto sunt, et cera subiectum.
Manet autem cera non magis minusue cera cum illa mutantur.
Potest ergo aliqua mutatio fieri eorum que in subiecto sunt, cum ipsum
non mutatum id quod est ac dicitur non mutetur. Ac si corpus quod in subiecto

sit tanta commutatio fiet ut illud quod subiecto dicebatur dici
omnino non potest. Veluti cum calore ignis cera in auras discedit
eamque mutationem patitur ut recte intelligatur mutatum esse sub-
iectum quod cera erat et cera iam non est. nullo modo aliquid recte
corpus que in illo subiecto ratio erat quia hoc cera erat manere putari
Quamobrem si anima subiectum est ut supra diximus in quo ratio insepara-
biliter ea quoque necessitate qua in subiecto esse monstratur nec nisi
viva anima potest esse anima nec in ea ratio potest esse sine vita. Et immorta-
lis ratio immortalis est anima. Prorsus enim nullo pacto non esset cum
subiecto suo immutabilis ratio manet. Quid eveniret si talis
accideret anime mutatio ut eam non animam faceret vel mori cogeret. Nul-
la autem illarum mutationum que sive per corpus sunt sive per ipsam ani-
mam fiunt, quamvis utrum aliqua per ipsam fiant vel quarum ipsa sit causa
non parva sit questio, id agit ut animam non animam faciat. Iam
ergo non solum per se vim nec mutationibus formidande sunt. Ergo
iubentem omnibus ratiocinandi viis video ut non quid sit
ciens definiri possit. Sciatur ut vim omnes modos de anime immor-
talitate gestet. Ratio est aspectus animi quo per seipsum non per corpus verum
intuetur. Aut ipsa veri contemplatio non per corpus. aut ipsum verum quod
contemplatur. Primum illud esse in animo nemo ambigit. De secundo que-
ri potest. Sed et secundum sine animo esse non potest. De tertio magna
questio est. utrum verum illud quod sine instrumento corporis animus intuetur
sit per seipsum et non sit in animo, aut possit non esse sine animo. Quo-
quolibet modo autem se id habeat non id possit contemplari animus per
seipsum nisi aliqua coniunctione cum eo. Nam omne quod contemplamur
sine coniunctione capimus. Aut sensu aut intellectu capimus.
Sed ea que sensu capiuntur extra et nos esse sentiuntur et locis
continentur. Unde nec percipi quidem posse affirmantur. Ea vero
que intelliguntur, non quasi alibi posita intelliguntur quam ipse

qui intelligit animus. Sic enim et intelligitur, non continetur
loco. Quare vel ista coniunctio intuentis animi et eius veri quod intuetur
aut ita est ut subiectum sit animus, verum autem illud in subiecto,
aut contra subiectum verum, et in subiecto animus, aut utrumque substantia. Horum
autem trium si primum est, tam est immortalis animus quam ratio secundum superiorem
disputationem, quia inesse illa nisi vivo non potest. Eadem necessitas
sane in secundo est. Nam primum illud quod dicitur nichil sinit verum [si verum]
immutabile sicut apparet. Nichil convinci potest quod in eo tamquam in
subiecto est. Remanet igitur omnis pugna de tertio. Nam si animus
substantia est, et substantia ratio cui coniungitur, non absurde quisquam putaverit fieri pos-
se ut manente illa, hic esse desinat. Sed manifestum est quamdiu
animus a ratione non separatur eique coheret, necesse est eum manere atque vivere.
Separari autem qua tandem vi potest? Num corporea, cuius et potentia in-
firmior et origo inferior et ordo separatior? Nullo modo. Animali
igitur? Sed id quomodo? Num alter animus potentior quisquis est vacante
contemplari non potest, nisi alterum inde separaverit? Ac neque ratio cuiquam
contemplanti defuerit, si omnes contemplentur. Et tamen nichil ipsa ratione
potentius, qua nichil est incommutabilius. Quo pacto erit animus nondum
coniunctus eo qui est coniunctus potentior? Restat ut aut ipsa ratio
a se ipsa separet, aut ipse animus ab ea voluntate separetur. Sed nichil
est in illa natura invidentie, quo minus fruendum se animis prebeat.
Deinde quod magis est eo, quod sibi coniungitur, facit ut sit, cui rei con-
trarius interitus. Voluntate quidem animum separari a ratione non
nimis quis absurde dixerit, si ulla ab invicem separatio
esse possit, quas non continet locus. Quod quidem dici ad-
versus omnia superiora potest, quibus alias contradictiones opposuimus.
Quid igitur? Iam ne concludendum est animum esse immortalem? An
etiam si separari non potest, extingui potest? At si illa vis rationis
ipsa sua coniunctione afficit animum, neque enim non afficere potest

ita perfecto afficitur ut ei esse tribuatur. Est enim maxima summa vo-
ubi summa et incommutabilitas intelligitur. Ita quicquid post est af-
atur cogitur esse quodammodo. Non ergo contingit aliquid potest nisi a
voce separatus. Deperire autem non potest ut supra ostenditur summo-
potest igitur mutare. Aut enim aversio est a prioribus per quam stultitia
contingit animo sine defectu eius fieri non potest. Si enim magis est
ad rationem conversus eique inhaerens id quod inhaeret incommutabili
veri quod est veritas quae et maxime et primitus est. Cum ab ea est aversus
ipsum esse minus habet quod est deficere. Omnis autem defectus tendit ad
nihilum et interitum. Nullum magis proprie est opere accipi quam cum id
quod aliquid erat nihil fit. Quare tendere ad nihilum est ad inter-
itum tendere. Qui tamen non cadat in animum vix est dicere in quem
defectus cadit. Datur hinc ceterum. Sed negatur esse omnis interitus
quod ad nihilum tendit id est ad nihilum pervenire. Quod in cor-
pore quoque aaduditur potest. Nam cum quodlibet corpus pars est mundi
pars quoque cadere potest. Nam tanto plus occupat tanto proprius
divisibile. Et ideo quanto magis est loci plus occupat quanto minus fit
virtus. Magis enim est totum quam pars quae cum minuitur minus fit.
Defectum ergo patitur cum minuitur. Porro autem minuitur detractione
ex eo aliqua partitione detrahitur. Ex quo efficitur ut de tali defectione ad nihilum
tendat ad nihilum. At nulla partitio tendit ad nihilum. Quotlibet spatio
Omnis enim pars quae remanet corpus est. Et quicquid hic est quotlibet spatio locum
locum occupat. Neque id possit nisi habet partes in quas iterum dividi possit.
Potest igitur infinito cedendo minui et ideo defectum pati- infinite
atque ad nihilum tendere quamvis pervenire nunquam queat. Quod item
de ipso spatio et quolibet intervallo dici atque intelligi potest. Nam
et de his terminatis dimidia ubi quasi parte detrahendo atque ad
et ex eo quod restat semper dimidia minuitur intervallum atque ad
finem progreditur ad quem tamen nullo pervenitur modo. Quo minus
hoc de animo formidandum est. Est enim profecto corpore melior.

vivificator. a quo huic vita tribuitur. Quod si non id quod est in
mole corporis. sed id quod in specie facit corpus esse. que sententia in-
victorie ratione approbatur. Tanto enim magis est corpus quanto spe-
ciosius est atque pulchrius. tanto quoque minus est quanto fedius atque de-
formius. Que defectio non precisione molis. de qua iam satis actum
est sed speciei privatione contingit. Querendum de hac re diligenter
ac discutiendum est. ne quis affirmet animum tali defectu interire
ut quoniam speciei aliquid sua privatur dum stulta est. credatur augeri in tantum
posse hanc privationem. ut omnino specie aliquando spolietur animus. et
ea labe ad nichilum redigatur cogaturque interire. Quobrem si
potuerimus impetrare ut ostendatur. nec corpore quidem hoc posse adimi
id est. nec ea specie privari qua corpus est. fortasse obtinebimus
nullo modo animum auferri posse quod animus est. Siquidem nemo se bene posse
inspexerit. qui non omni corpori qualicumque animum preponendum esse fate-
atur. Sit igitur nobis ratiocinationis exordium. quod nulla res se faciat aut
gignat. alioquin erat antequam esset. Quod si falsum est. illud est verum.
Item quod factum ortumque non est. et tamen est. sempiternum sit necesse est.
Quam naturam excellentiamque quisquis dat ulli corpori vehementer errat
quidem. Sed quid pugnamus. Multo enim magis eam dare cogitur animo. ita
si corpus illud est sempiternum. nullus animus non sempiternus est. quoniam
quilibet animus cuilibet corpori preferendus est. et omnia sempiterna non
sempiternis. Sin vero quod verum dicitur. quod factum est corpus aliquo faciente
factum est. nec eo inferiore. Neque enim esset potens ad dandum
ei quod faceret quicquid illud est quod est id quod faciebat. Sed ne pari
quidem. Oportet enim facientem melius aliquid habere ad faciendum quam
est id quod facit. Nam de gignente non absurde dicitur hoc
eum esse quod est illud quod ab eo gignitur. Universum igitur corpus ab
aliqua vi et natura potentiore atque meliore factum est. non potuit
universum fieri. Verissimum est enim quod in exordio ratiocinationis
huius posuimus. nullam rem a se posse fieri. Hec autem vis et

et natura incorporea effectrix universi corporis presente poten-
tia tenet universum. Non enim facit atque discessit, effectumque
deseruit. Ea quippe substantia que corpus non est neque ut ita dicam
localiter movetur, ut ab ea substantia que locum optinet separari
queat, et illa effectoria vis vacare non potest, cum id quod ab
ea factum est tueatur et specie carere non sinat, qua est in quantum
est. Quod enim per se non est, si destituatur ab eo per quod est, profecto non
erit. Et non possumus dicere id accepisse corpus cum factum est, ut
seipso iam contentus esse posset, et si a conditore desere-
retur. Quod si ita est, magis id habet animus, qui corpori prestare
manifestum est. Atque ita de proximo immortalis probatur, si potest esse
per seipsum. Quod enim tale est, incorruptibile sit necesse est, et
per hoc interire non possit, quia nichil se deserit. Sed corporis universi
immutabilitas in promptu est, quod ipsius universi corporis universus
motus satis indicat. Unde diligenter inspicientibus, quantum
talis natura inspici potest, ordinata mutabilitate id quod immu-
tabile est imitabile reperitur. Quod autem per se est, ne motu quidem
opus habet ullo, cum copia sibi in seipso existente, quia motus omnis ad
aliud est, cuius indiget quod movetur. Adest igitur species universo cor-
pori meliore natura sufficiente atque obtinente que fecit. Quare
illa mutabilitas non adimit corpori corpus esse, sed de specie in speciem
transire facit motu ordinatissimo. Ipsa enim quempiam eius par-
tem ad nichilum redigi sinit, cum totum capessit vis illa effecto-
ria nec laborante nec desidente potentia, dans ut sit omne
quod per illam est, in quantum est. Quamobrem nemo tam devius a ra-
tione debet esse, cui autem non sit certum corpore animum esse meliorem,
aut cui hoc concesso arbitretur corpori non accidere ut corpus non
sit, animo accidere ut animus non sit. Quod si non accidit, neque. Quod si animus
animus esse nisi vivat potest, numquam profecto animus moritur.

non enim mortem dicit formidandam nisi quo efficitur ut nichil
sit quod adfuit, sed eo quo dicimus ea mortua que vita carent.
Attendat ergo: nulla res seipsa caret. Est autem animus vita quedam.
Unde omne quod animatum est vivere, omne autem inanimatum quod animari potest
mortuum, id est vita privatum, intelligitur. Non ergo potest animus mori.
Nam si carere potuerit vita, non animus, sed animatum aliquid est. Quod si
absurdum est, multo minus hoc genus interitus timendum est animo, quod
vite certe non est timendum. Nam si prorsus tunc moritur animus, cum
eum deserit vita, illa ipsa vita que hunc deserit multo melius in-
telligitur animus, ut iam non sit animus quicquid a vita deseritur, sed ea
ipsa que deserit. Quicquid enim vita desertum mortuum dicitur, id ab anima desertum
intelligitur. Hec autem vita que deserit ea que moriuntur, quia ipsa est animus
et seipsam non deserit, non moritur animus. Nisi forte vita temperatio
aliqua corporis, ut nonnulli opinati sunt, debemus credere. Quibus
profecto numquam hoc visum esset, si ea que vere sunt et incommutabilia permanent
eodem animo a corporum consuetudine alienato atque purgato videre va-
luissent. Quis enim bene se inspiciens non expertus est tanto se aliquid
intellexisse sincerius, quanto removere atque subducere intentionem
mentis a sensibus potuit? Quod si temperatio corporis esset animus, non utique
id posse accideret. Non enim ea res que naturam propriam non haberet, neque
substantia esset, sed in subiecto corpore tamquam color et forma inseparabiliter
inesset, ullo modo se ab eodem corpore ad intelligibilia percipienda co-
naretur avertere. Et in quantum id posset, in tantum illa posset intueri, eaque
visione melior et prestantior fieret. Nullo quippe modo forma
vel color, vel ipsa que corporis temperatio est, certa commixtio earum qua-
tuor naturarum quibus idem corpus subsistit, avertere se ab eo potest in quo
subiecto est inseparabiliter. Ad hec ea que intelligit animus, cum se
avertit a corpore, non sunt profecto corporea, et tamen sunt maximeque sunt. Nam eodem
modo se semper habent. Nichilque absurdius dici potest quam ea esse que oculis
videmus, ea non esse que intelligentia animus cernit, cum dubitare de-

mentis cui sit intelligentia inseparabiliter ostil ante ferri.
Hoc autem quod intelligitur eodem modo se habens cum ea intuetur
animus satis ostendit se illis coniunctum esse miro quodam eodemque
incorporali modo scilicet non localiter. Namque aut in illo sunt aut ipse in illo.
Et utrumlibet horum sit aut in subiecto alterum in altero est aut
utrumque substantia est. Sed illud primum est. Non est in subiecto corpore
animus ut color et forma quia vel substantia est vel alicuius substantie quod corpus non est in subiecto
non est in subiecto inest. Si autem hoc verum est non est in subiecto corporis in
to corpore tamquam color animus quia substantia est. Spacio autem corporis animus
subiecto corpore est tamquam color. Non est ergo spacio corporis. Molem quod vita est
vita est animus. Et si nulla res se deserit et id moles quod metuendum
fecit. Non igitur animus mori potest. Rursus si quis metuendum consistendi
vel metuendum non deficiendo animus intereat vel etiam ipsa spe consistendi
privatur. De qua re quamquam satis esse dicam arbitror et quam hoc fieri
non possit. Certa ratione monstratum sit tamen et hoc ascendendum est in defectu
esse alia causa huius formidinis. Non quia fatendum est in defectu
quodam esse animum stultum et in essencia certiore atque pleniore
sapientem. Sed si quod minime dubium est tunc animus sapientissimus inheret
cum veritate que semper eodem modo est intuetur eique immobiliter iunctus
divino amore coniunctus et illa omnia que quoquo modo sunt summe est
maxime quod est ut ab illa est animus in quantum est a per seipsum desertus
si per seipsum quam ipse sibi cum conspiciendi est et in quantum se deligit
minus intelligit ut supra iam disputavimus. Si vero ex illa diligit
opus est contrarium que ei possit esse contraria quam non auferat animum esse. Quae
illa probat. Quid est igitur? An forte falsitas quia illa veritas non
non manifestum est atque in promptu situm quantum nocere falsitas animo
possit. Non enim amplius potest quam fallere. At non qui vivit
fallitur nemo. Non igitur falsitas interimere animum potest. Quod si veritas
non potest quod contraria est veritati auferre animo animum esse quod ei veritas
dedit. Ita enim est invictissima veritas. Quid aliud invenimus

quod auferat animo id quod est animus. Nichil expedito. Restat nichil
contrario valentius ad id auferendum quod fit ab eius contrario. Ac
si contrarium veritati ita queramus ut non inquantum sumere magis placeat quam
est quamquam in tantum est idipsum quantum est veritas. Siquidem veritate
ea dicimus qua vera sunt omnia inquantumcumque sunt, in tantum autem sunt
ipsum vera sunt. Tamen nullo modo id desinere quod in eundem sufficit.
Restat si nulla essentia inquantum essentia est aliquid habet contrarium,
multo minus habet contrarium prima illa essentia que dicitur veritas inquantum es-
sentia est. Primum autem verum est. Omnis autem essentia non ob aliud
essentia est nisi quia est. Esse autem non habet contrarium nisi non esse. Unde nichil
est essentie contrarium. Nullo modo igitur res ulla potest esse contraria illi substantie que
maxime ac primitus est. Ex qua si habet animus idipsum quod est, non
enim aliunde hoc habere potest qui ex se non habet nisi ab ea re que illo
ipso est animo prestantior, nulla res est qua id amittat, quia nulla
res ei rei contraria est qua id habet, et propterea esse non desinit. Sapi-
entiam vero quia conversione habet ad id ex quo est, aversione illam
potest amittere. Conversioni namque aversio contraria est. Illud vero quod
ab eo habet cui nulla res est contraria, non est unde possit amittere.
Non igitur potest interire. Hic forte oboriatur nonnulla questio
utrum non sicut interire animus, ita nec in deteriorem convertitur
essentiam. Videri enim cuipiam potest, neque iniuria, id defectu esse
ratiocinationem hanc, ut animus ad nichilum pervenire non possit, con-
tingit autem in corpus forsitan possit. Si enim quod erat ante animus
corpus fuerit effectum, non utique omnino non erit. Sed hoc fieri non potest nisi
aut ipse idem velit aut ab alio cogatur. Nec convertitur tamen animus
sive ipse id appetiverit sive coactus fuerit ut potius corpus esset. Illud fuit
enim sequitur ut si fiet, velit aut cogatur. At illud non sequitur
ut si velit aut cogatur fiat. Numquam autem volet. Nam omnis
eius appetitus ad corpus aut ut id possideat est, aut ut vivi-
ficet, aut ut quodammodo fabricet, aut quolibet pacto ei

consulat. Nichil autem horum fieri potest si non sit corpore melior ac
si erit corpus melior composito corpore non erit. Non igitur corpus
esse volet. neque ullum vero huius tercius argumentum est. quod enim
scripsit huic interrogat animus. Ita enim facile conspicitur apperentem non
se habere nisi agendi aliquid et faciendi et sentiendi. et summo
vivendi. magisterium sua illi in potestate est. Si autem cogitur corpus esse
a quo tandem cogitur. A quolibet certe a potenciore. Non igitur ab
ipso corpore potest. Nullo enim modo nullo animo ullum corpus pot
encius. potencior autem animus non cogit in aliquid nisi quod sue pro
subditum fuerit est. Nec ullo modo animus potestate alterius animi nisi suis
cupiditatibus subditur. Cogitur igitur ille animus non amplius quam cum
eius que cogit cupiditates sinunt. Dictum est autem non posse cupidi
animum ut corpus sit. Illud eciam manifestum est ad nullam sue cupiditatis
tatis expletionem pervenire. dum amittit omnem cupiditatem
et amittit dum corpus sit. Non ergo potest ab eo cogi. qui cogendi animus
nisi per subditi cupiditates non habet. Deinde quisquis animus
alterum animum habet in potestate magis enim necesse est velle in potestate habere
quam corpus. et ei vel bonitate consulere vel malicia imprimere
Non ergo volet ut corpus sit. postremo iste animus agens aut
animal est aut caret corpore. Si caret corpore in hoc mundo est
si ita est summe bonus est. nec potest velle alteram tam turpem commu
tatione. Si autem animal est aut animal et est ille qui cogit aut non
est. Sed si non est ad nichil cogi ab alio potest. Non enim habet poten
ciorem qui in summo est. Si autem in corpore est ab eo corpus quod in corpore dubitem
per est. per corpus cogitur ad quecumque cogitur. quis autem dubitet. Fieri enim
nullo modo per corpus fieri tanta commutacione animo. ad quod pro
cet illo corpus potencius. Deinde quisquis illud est. ad quod cogit
prius cogitur. presens non per corpus sed per cupiditates suas cogit
de duobus satis dictum est. // Cum perfecto consulit animus et non ab
eo cogi anima potest ut mutetur in corpus. Si igitur nec compassa bono
// Nam autem anima convenit melius est omnibus consentientibus. Deus est

nec alio cogente sed ipsa anima patitur. unde id pati potest. An quia
deficiendo nos plerumque quod nos opprimit sompnus. metuendum est.
ne quo tali defectu animus gravetur in corpus. Cum vero quoniam
sompno membra nostra marcescunt. ideo animus fit ulla ex
parte debilior. Sensibilia tamen non sentit. quia quicquid illud
est quod sompnum facit ex corpore est. atque in corpore operatur. Corpo-
reos enim sensus sopit et claudit quodammodo. ita sane ut tali
commutationi corporis cedat anima cum voluntate quia ipsa naturalis
est talis commutatio que reficit corpus a laboribus. Non tamen
hec adimit animo vel sentiendi vim vel intelligendi.
Nam et ymagines sensibilium presto sunt tanta expressione
similitudinis. ut eo ipso tempore discerni nequeant ab hiis rebus quarum
ymagines sunt. Et si quid intelligit eque dormienti et vigi-
lanti verum est. Nam verbi gratia si per sompnum disputare sibi visus
fuerit. veras quoque rationes secutus in disputando didicit aliquid. et ex-
pergefacto eedem commutabiles manent. quamvis reperiantur cetera.
velut locus. ubi disputatio et persona cum qua disputatio fuisse
visa est. et verba ipsa quod ad sonum attinet quibus disputari
videbatur. et alia huiuscemodi que et cum ipsis sensibus sentiuntur
agunturque a vigilantibus pretereunt tamen. nec ulla ex parte presentia
tam veritatem rationum assequuntur. Ex quo colligitur
commutatione corporis qualis sompnus est. usum eiusdem corporis
anime non vitam ipsam posse minui. Postremo si quamvis locum
occupanti corpori. animam tamen non localiter iungitur summis illis
eternis quibus racionibus que immutabiliter manent. nec utique continentur
loco. prior afficitur anima quam corpus. Nec prior tamen sed etiam magis.
Tanto enim prior quanto propinquior. et eadem causa tanto est magis
quanto et corpore melior. nec ista propinquitas loco sed nature ordine
dicta sit. Hoc autem ordine intelligitur a summa essentia speciem
corpori per animam tribui. qua est in quantumcumque est. per animam ergo corpus

subsistit. et eo ipso est quo animat sive universaliter ut mundum
sive particulariter ut unumquodque animal intra mundum. Quapropter consequens
erat ut anima per animam corpus fieret nec omnino aliter posset.
Quod quia non fit. manente quippe anima corpus per illam subsistit non per-
dente speciem non adimente. commutari anima in corpus non potest.
Si enim non tradit speciem quam sumit a summo bono non per il-
la fit corpus. Et si non per illam fit. aut non fit omnino aut tam propinque
sumit speciem quam anima. Est autem et fit corpus. et si tam propinque sumeret speciem
id esset quod anima. Nam hoc interest eoque anima melior quod sumit
propinquius. Tam propinque autem et sumeret corpus si non per animam
sumeret. Etenim nullo interposito tam propinque utique sumeret. Nec
inveniretur aliquid quod inter summam vitam que sapientia et veritas est [illegible] incommuta-
bilis. et id quod ultimum vivificatur id est corpus nisi vivificans est
anima. Quod si tradit speciem anima corpori ut sit corpus inquantum est,
non utique speciem tradendo adimit. Adimit autem in corpus trans-
animam transmittendo. Non igitur anima sive per seipsam corpus fit. sive per aliam. quia non
quia non nisi manente anima corpus per eam fit. sive per aliam. quia non in corpus
nisi traditione speciei fit corpus et ademptione speciei anima in corpus con-
verteretur si converteretur. Hoc et de rationali anima vel vita quam non in inferiorem
in eam rationalem animam converti. dici potest. Et ipsa non in inferiorem ... et talis essentie
Omne rationali subiecte eque speciem sumeret. et talis esset.
A summa igitur tradita species pulchritudinis accepta potencioribus
inferioribus naturali ordine et utique cum traditur non adimit. corpora
sunt quam inferiora sunt inquantum sunt. quod species eis que a potencioribus
traditur que quidem potenciora et meliora sunt quibus huius naturalis
datum est. quam non mole maiore plus possunt in minoribus ... speciebus
libus. sed sine tumore ullo localis magnitudinis eadem specie potentiores meli-
oraque sunt. quia meliora. In quo genere anima est corpore melior
et potencior. Quapropter cum per illam ut dictum est corpus subsistit

Constat. ipsa in corpus videri nullo spacio. Corpus autem nullum fit nisi
implendo per aliquam speciem. Ac anima ut corpus fieret. non
implendo speciem sed amittendo fieri posset. Et propterea si non
fit. non forte loco anima continetur et localiter corpori iungitur. Nam si ita
est. pars eius fortasse maior maior moles quamquam speciosiore in suam
deteriore verteretur speciem. ut aer maior igne minore. Sed non est
ita. Moles quippe omnis que occupat locum. non est in suis singulis
partibus tota. sed in omnibus. Quare alia pars eius alibi est et alibi alia.
Anima vero non modo universe moli corporis sui. sed etiam unicuique particule illius
tota simul adest. Partis enim corporis passionem tota sentit. nec in
toto tamen corpore. Cum enim dolet in pede. advertit oculus. lingua loquitur.
manus admovetur. Quod non fieret. nisi id quod anime in eis est partibus et in
pede sentiret. Nec sentire quod ibi factum est absens posset. Non
enim nuncio aliquo credibile est fieri. non sentiente quod nunciat. quia pas
sio que fit non per continuationem molis currit. ut ceteras anime partes que
alibi sunt latere non sinat. sed illud tota sentit anima. quod in particula
fit pedis. et ibi tamen sentit ubi fit. Tota igitur singulis partibus simul
adest. que tota simul sentit in singulis. Nec tamen hoc modo adest tota.
ut candor et alia huiuscemodi qualitas in unaquaque parte corporis
tota est. Nam quod in alia parte corporis patitur cum dolore immutacione
potest ad candorem qui est in alia parte non pertinere. Quapropter secundum partes
molis a se distantes et ipse a se distare convincitur. Non autem
ita esse in anima per sensum. de quo dictum est comprobatum.

Explicit liber sancti augustini de inmortalitate anime

Incipit Retractacio sancti Augustini in librum solilogiorum ad seipsum

Quedam huius operis in libro retractacionum correcta sunt que
ita se habent. Inter hec scripsi etiam duo volumina secundum stu-
dium meum et amorem racione indagande veritatis de his
rebus que maxime scire cupiebam, me interrogans mihique respondens tam-
quam duo essemus racio et ego cum solus essem. Unde hoc opus soliloquia nomina-
vi. Sed inperfectum remansit. Ita tamen ut in primo libro quereretur et utcum-
que appareret qualis esse debeat qui vult percipere sapienciam que utique non
sensu corporis sed mente percipitur, quadam raciocinacione in libri fine colli-
gitur ea que vere sunt inmortalia esse. In secundo autem de inmortalitate anime diu
res agitur et non peragitur. In his sane libris non approbo quod in ora-
cione dixi: Deus qui nisi mundos verum scire voluisti. Responderi enim potest multos
etiam non mundos multa scire vera. Neque enim definitum est hic quid sit illud ve-
rum quod nisi mundi scire possint, et quid sit scire. Et illud quod ibi posi-
tum est: Deus cuius regnum est totus mundus quem sensus ignorat, si de Deo intel-
ligendus est addenda fuerant verba ut diceretur quem mortalis corporis sensus
ignorat. Si autem mundus dictus est quem sensus ille recte intelligit qui futurus est in
celo novo et terra nova, sed etiam hic addenda erant illa ut diceretur quem sensus in-
mortalis corporis sensus. Sed illo more adhuc loquebar quo sensus proprie cor-
poris appellantur. Nec assidue repetendum est quod superius iam inde dixi, sed tamen
recolendo ubicumque ista locucio in meis litteris invenitur. Et ubi dixi
de patre et filio: Qui gignit et quem gignit unum est, dicendum fuit unum
sunt, sicud aperte ipsa veritas loquitur dicens: Ego et pater unum sumus.
Nec illud mihi placet quod in ista vita deo intellecto iam beatam esse
animam, nisi forte spe. Item quod dixi ad sapiencie coniunctionem non una via
perveniri, non bene sonat; quasi alia via sit preter Christum qui dixit: Ego
sum via. Vitanda ergo erat hec offensio aurium religiosarum, quamvis et in pe-
nis alia sit illa universalis via. Alie autem vie de quibus et in psalmo
canimus: Vias tuas domine notas fac mihi et semitas tuas edoce
me. Et in eo quod ibi dictum est penitus esse ista sensibilia fugien-
da, cavendum fuit ne putaremur illam Porphyrii falsi philosophi tene-

animam quod dixi de corpus esse fugiendum. Non autem dixi ergo omnia
sensibilia sed ista. Sed hoc potius dicendum fuit
non quod etiam sensibilia futura sunt in futuro seculo celo novo et terra
nova. Item quodam loco dixi quod disciplinis liberalibus erudita
sine dubio in se illas oblivione obrutas eruunt discendo et
quodammodo refodiunt. Sed hoc quoque improbo. Credibilius est enim propterea
vera respondere de quibusdam disciplinis etiam imperitos earum quando bene
interrogantur quia presens est eis quantum id capere possunt lumen rationis eterne
ubi hec inmutabilia vera conspiciunt non quia noverant ea aliquando
et obliti sunt quod Platoni vel talibus visum est. Contra quorum opinionem
quantum pro suscepto opere datur occasio in libro duodecimo de trinita-
te disserui. Hoc opus sic incipit. Volventi mihi multa ac varia etc.

Incipit liber soliloquiorum sancti augustini ad se ipsum

Volventi mihi multa ac varia mecum diu ac per multos dies sedulo
querenti memetipsum ac bonum meum quidve mali evi-
tandum esset. Ait mihi subito sive ego ipse sive alius quis extrinsecus
sive intrinsecus nescio. Nam hoc ipsum est quod magnopere scire molior.
Ait ergo mihi Racio. Ecce fac te invenisse aliquid. Cui commendabis ut
pergas ad alia. Augustinus. Memorie scilicet. Racio. Tantane
illa est ut excogitata omnia bene servet. Augustinus. Difficile
est immo non potest. Racio. Ergo scribendum est. Racio. Sed quid agis quod vale-
tudo tua scribendi laborem recusat nec ista dictari debent nam so-
litudinem meram desiderant. Augustinus. Verum dicis. Itaque prorsus
nescio quid agam. Racio. Ora salutem et auxilium quo ad concupita
pervenias et hoc ipsum litteris manda ut prole tua fias animosior. Deinde
quod invenis paucis conclusiunculis breviter collige nec modo cures invitare
turbam legencium paucis ista sat erunt civibus tuis. Augustinus.
Ita faciam. Augustinus. Deus universitatis conditor presta mihi primum ut te bene
rogem. Deinde ut me agam dignum quem exaudias. Postremo ut libe-
res. Deus per quem omnia que per se non essent tendunt esse. Deus qui ne id quidem

istud quod se invicem perimunt perire permittis. Deus qui de nichilo mundum
istum creasti, quem omnium oculi senciunt pulcherrimum. Deus qui malum non
facis et facis esse ne pessimum fiat. Deus qui paucis ad id quod vere est refu-
gientibus ostendis malum nichil esse. Deus per quem universitas eciam cum si-
nistra parte perfecta est. Deus a quo dissonancia usque in extremum nulla est, cum
deteriora melioribus concinunt. Deus quem amat omne quod potest amare, sive
sciens sive nesciens. Deus in quo sunt omnia, cui tamen universe creature nec
turpitudo turpis est nec malicia nocet nec error errat. Deus
qui nisi mundos verum scire voluisti. Deus pater veritatis, pater sapiencie, pater vere
summeque vite, pater beatitudinis, pater boni et pulchri, pater intelligibilis lucis,
pater evigilacionis atque illuminacionis nostre, pater pignoris quo ammonemur
redire ad te, te invoco, Deus veritas, in quo et a quo et per quem vera sunt que vera
sunt omnia. Deus sapiencia, in quo et a quo et per quem sapiunt que sapiunt omnia.
Deus vera et summa vita, in quo et a quo et per quem vivunt que vere summeque
vivunt omnia. Deus beatitudo, in quo et a quo et per quem beata sunt que beata
sunt omnia. Deus bonum et pulchrum, in quo et a quo et per quem bona et pulchra
que bona et pulchra sunt omnia. Deus intelligibilis lux, in quo et a quo et per quem
intelligibiliter lucent que intelligibiliter lucent omnia. Deus cuius regnum
est totus mundus quem sensus ignorat. Deus de cuius regno lex eciam in
ista regna describitur. Deus a quo averti cadere, in quem converti resurgere,
in quo manere consistere est. Deus a quo exire emori, in quem redire reviviscere,
in quo habitare vivere est. Deus quem nemo amittit nisi deceptus. Deus quem
nemo querit nisi ammonitus, quem nemo invenit nisi purgatus. Deus quem
relinquere hoc est quod perire, quem attendere hoc est quod amare, quem videre hoc est
quod habere. Deus cui nos fides excitat, spes erigit, caritas iun-
git. Deus per quem vincimus inimicum, te deprecor. Deus per quem ac-
cepimus ne omnino periremus. Deus a quo ammonemur ut vigilemus. Deus per quem a malis bona separamus. Deus per quem mala fugimus et bona
sequimur. Deus per quem non cedimus adversantibus. Deus per quem servimus bene
et bene dominamur. Deus per quem discimus aliena esse que aliquando nostra es-
se, nostra esse que aliquando aliena putamus. Deus per quem malorum escis

lecebris non heremus. Deus per quem nos res minute non minuunt.
Deus per quem melius nostrum deteriori subiectum non est. Deus per quem mors absor
betur in victoria. Deus qui nos convertis. Deus qui nos eo quod non est
exuis et eo quod est induis. Deus qui nos exaudibiles facis. Deus qui
nos munis. Deus qui nos in omnem veritatem inducis. Deus qui
nobis omnia bona loqueris nec insanos facis nec a quoquam fieri sinis.
Deus qui nos revocas in viam. Deus qui nos deducis ad ianuam vi
te. Deus qui facis ut pulsantibus aperiatur. Deus qui nobis das pa
nem vite. Deus per quem sitimus potum quo hausto numquam sitiamus.
Deus qui arguis seculum de peccato de iusticia de iudicio. Deus per quem
nos non movent qui minime credunt. Deus per quem improbamus errorem
eorum qui animarum merita nulla esse putant. Deus per quem non servimus in apud te
firmis et egenis elementis. Deus qui nos purgas et ad di
vina preparas. Prima adveniat mihi propicia tu quod a me dictum est.
Unus deus tu veni mihi in auxilium una eterna vera substantia ubi nul
la discrepancia nulla confusio nulla transicio nulla indigencia
nulla mors ubi summa concordia summa evidencia summa constan
cia summa plenitudo summa vita ubi nichil deest nichil
redundat ubi qui gignit et quem gignit unum est. Cui serviunt que servi
unt omnia. Cui obtemperat omnis bona anima. Cuius legibus rotantur poli, cur
sus suos sydera peragunt, sol exercet diem, luna temperat noctem,
omnisque mundus per dies vicissitudine lucis et noctis per menses
incrementis decrementisque lunaribus, per annos veris estatis
autumpni et hyemis successionibus, per lustra perfectione cursus so
laris, per magnos orbes recursus in ortus suos siderum magnam
rerum constanciam quantum sensibilis materia patitur temporum ordinibus et seri
ebus custodit. Cuius legibus in evo stantibus motus instabi
lis rerum mutabilium perturbatus esse non sinitur frenisque circumeuncium
seculorum semper ad similitudinem stabilitatis revocatur. Cuius legi
bus arbitrium anime liberum est. bonisque premia et malis pene fixis
per omnia necessitatibus distributa sunt. A quo manant usque ad nos

omnia bona que contulerit usque ad nos omnia mala sunt pulsa quo nichil est quod
nichil sit quo nichil est sub quo totum in quo totum cum quo totum est
qui fecisti hominem ad ymaginem et similitudinem tuam quod qui seipsum no-
uit agnoscit. Exaudi exaudi exaudi me deus meus domine
meus rex meus pater meus causa mea spes mea honor meus domus
mea patria mea salus mea lux mea vita mea exaudi exaudi
exaudi me more illo tuo paucis notissimo. Iam te solum amo te so-
lum sequor te solum quero tibi soli servire paratus sum quia tu solus iuste
dominaris tui iuris esse cupio. iube queso atque impera quicquid vis sed
sana et aperi aures meas quibus voces tuas audiam sana et aperi
oculos meos quibus nutus tuos videam expelle a me insaniam ut
recognoscam te dic mihi qua attendam ut aspiciam te et omnia me spero
que iusseris esse facturum. Respice oro fugitivum tuum domine clemen-
tissime iam iam satis penas dederim satis inimicis tuis quos sub pedibus
habes servierim satis fuerim fallaciarum ludibrium accipe me ab
istis fugientem famulum tuum quia et isti me quando a te fugiebam
acceperunt alienum ad te mihi redeundum esse sentio quomodo ad te perveniatur

x pateat mihi pulsanti ianua tua

doce me nichil aliud habeo quam voluntatem nichil aliud scio nisi fluxa et
caduca spernenda esse certa et eterna querenda requirenda hoc facio pater quia hoc
solum novi sed unde ad te perveniatur ignoro tu mihi suggere tu ostende
tu viaticum prebe si fide te inveniunt qui ad te refugiunt fidem da si vir-
tute virtutem si scientia scientiam auge in me spem auge caritatem O am-
miranda et singularis bonitas tua ad te ambio et quibus rebus ad te
ambiatur a te rursum peto tu enim si deseris peritur sed non deseris
quia tu es summum bonum quod nemo recte quesivit et minime invenit omnis
autem recte quesivit quem tu recte querere fecisti. Fac et me pater vindica
me ab errore querenti te mihi nichil aliud pro te occurrat si nichil aliud de-
sidero quam te inveniam te iam queso pater si autem est in me superfluum alicuius
appetitio tu ipse me munda et fac ydoneum ad videndum te. Ceterum
de salute huius mortalis corporis mei quamdiu nescio quid mihi ex eo sit

utile vel eis que diligo et illud amitto propter sapientiam solam atque optimam
ex eo quod ad tempus admonueris de peccatoribus. Tantum oro excellentissimam
clementiam tuam ut me ad te penitus convertas nichilque michi repugnare facias
tendenti ad te iubeasque me dum hoc ipsum corpus ago atque porto purum
magnanimum iustum prudentemque esse perfectumque amatorem perceptoremque
sapientie tue et dignum habitacione atque habitatorem beatissimi regni tui amen.
Aug. Ecce oravi deum. Racio. Quid ergo scire vis. Aug. Hec ipsa omnia
que oravi. Racio. Breviter ea collige. Aug. Deum et animam scire cu-
pio. Racio. Nichil ne plus. Aug. Nichil omnino. Racio. Ergo incipe
querere sed prius explica quomodo tibi si demonstretur deus possis dicere sat est.
Aug. Nescio quomodo michi demonstrari debeat ut dicam sat est. Non enim credo
me scire aliquid sic quomodo scire deum desidero. Racio. Quid ergo agimus.
Nonne censes prius tibi esse sciendum quomodo tibi deum scire satis sit quo cum
perveneris non amplius queras. Aug. Censeo quidem sed quo pacto
fieri possit non video. Quid enim deo simile unquam intellexi ut possim
dicere quomodo hoc intelligo sic volo intelligere deum. Racio. Qui nondum
deum nosti unde nosti nichil te nosse nosse deo simile. Aug. Quia
si aliquid deo simile scirem sine dubio illud amarem. Nunc autem nichil
aliud amo quam deum et animam animam quorum neutrum scio. Racio. Non
igitur amas amicos tuos. Aug. Quo pacto eos possum
amans animam non amare. Racio. Hoc modo ergo et pulices et cimi-
ces amas. Aug. Animam me amare dixi non animalia. Racio.
Aut homines non sunt amici tui aut eos non amas. Omnis enim homo animal est et
animalia te non amare dixisti. Aug. Et homines sunt et eos amo
non eo quod animalia sed eo quod homines id est ex eo quod racionales animas habent
quas amo eciam in latronibus. Licet enim michi in quovis amare racionem cum
illum iure oderim qui male utitur eo quod amo. Itaque tanto magis
amo amicos meos quanto magis bene utuntur anima racionali vel
certe quantum desiderant ea bene uti. Racio. Accipio istuc sed tamen
si quis tibi diceret faciam te sic deum nosse quomodo nosti alipium nonne
ageres gratias et diceres sat est. Aug. Agerem quidem gratias sed non

satis esse non dicerem. Racio. Cur queso. Augustinus. Quia deum ne sic quidem
novi quomodo alipium et tamen alipium non satis novi. Racio. Vide ergo
ne impudenter velis satis deum nosse quem alipium non satis nosti. Au-
gustinus. Non sequitur. Nam in comparacione siderum quid est cena mea vilius. Et tamen
cras quid sim cenaturus ignoro. Quo autem signo luna futura sit
non impudenter me scire profiteor. Racio. Ergo vel ita deum nosse
tibi satis est ut nosti quo cras signo luna cursura sit. Augustinus.
Non est satis nam hoc sensibus approbo. Ignoro autem utrum vel deus
vel aliqua nature occulta causa subito lune ordinem cursumque commutet.
Quod si acciderit totum illud quod presumpseram falsum erit. Racio.
Et credis hoc posse fieri. Augustinus. Non credo. Sed ego quod scio quero
non quod credam. Omne autem quod scimus recte fortasse et credere dicim-
ur non omne quod credimus et scimus. Racio. Respuis igitur in hac cau-
sa omne testimonium sensuum. Augustinus. Prorsus respuo. Racio. Quid illum famili-
arem tuum quem te adhuc ignorare dixisti sensu vis nosse an intellectu.
Augustinus. Sensu quidem quod in eo novi si tamen sensu aliquid noscitur et
vile est et satis est. Illam vero partem qua mihi amicus est id est ipsum animum in-
tellectu assequi cupio. Racio. Potest ne aliter nosci. Augustinus. Nullo modo.
Racio. Amicum igitur tuum et vehementer familiarem audes tibi
esse ignotum. Augustinus. Quid ni audeam. Illam enim legem amicicie
iustissimam esse arbitror qua prescribitur ut non minus ita nec
plus quisque amicum quam seipsum diligat. Itaque cum memetipsum
ignorem que potest a me affici contumelia quem mihi dico esse igno-
tum cum presertim ut credo ne ipse quidem se noverit. Racio. Si er-
go ista que scire vis ex eo sunt genere que intellectu assequenda sunt cum di-
cerem impudenter te velle scire deum cum alipium nescias non de-
buisti cenam mihi tuam et lunam proferre pro simili si hec ut dixisti
ad sensum pertinent. Sed quid ad nos. Nunc illud responde si ea que
de deo dixerunt plato et plotinus vera sunt satis ne tibi est ita deum
scire ut illi sciebant. Augustinus. Non continuo si ea que dixerunt

uera sunt. eciam scisse illos necesse est. Certa mihi copiose dicunt que
nesciunt ut ego ipse eciam que oraui dixi me scire cupere quod non
cuperem si iam scirem. Nichil igitur eo minus illa dicere potui dixi-
mus non quod intellectum comprehenderim sed quod bene collectum memorie commendaui
a quibus accommodaui quantum potui fidem. scire autem aliud. Racio
Dic queso scis ne saltem in geometrica disciplina quid sit linea
Augustinus Istud plane scio. Racio Nec in ista professione ve-
reris achademicos. Augustinus Non omnino. Illi enim sapientem errare
noluerunt. ego autem sapiens non sum. Itaque adhuc non vereor
earum rerum quas novi scientiam profiteri. quod si ut cupio pervenero ad
sapientiam faciam quod illa monuerit. Racio Nichil renuo. Sed
ut querere ceperam ita ut lineam nosti nosti eciam pilam quam
speram nominant. Augustinus Novi. Racio Eque utrumque nosti.
an aliud alio magis seu minus. Augustinus Eque prorsus. Nam in
utroque nichil fallor. Racio Quid hoc sensibus ne percepisti
an intellectu. Augustinus Immo sensus in hoc negocio quasi navim
sum expertus. Nam cum ipsi me ad locum quo tendebam pervexerint
ubi eos dimisi eciam velut in solo positus cepi cogitacione
ista voluere. diu mihi vestigia titubarunt. Quare citius mihi
videtur in terra posse navigari quam geometricam sensibus percipi
quamvis primo discentes aliquantum adiuvare videantur. Ra-
cio Ergo istarum rerum disciplina si quam habes non dubitas voca-
re scientiam. Augustinus Non si stoici sinant qui scientiam tribuunt
nulli nisi sapienti. perceptionem sane istorum me habere non nego.
quam eciam stulticie concedunt. Sed nec istos quicquam pertimesco.
prorsus hec que interrogasti scientia teneo. perge modo. videam quorsum
ista queris. Racio Non festinaveris. ociosi sumus. Intentus
tantum accipe ne quid temere concedas. Gaudentem te studeo reddere
de rebus quibus nullum casum pertimescas et quasi parvum negocium
sit precipitare iubes. Augustinus Ita deus faciat ut dicis. Itaque ar-
bitrio tuo rogato et obiurgato gravius si quid tale post hec

Racio ~~Quod hiis sensibus non percepisti~~ Ergo lineam in duas sine fine
per longum scindi manifestum est et nullo modo posse Augustinus Mani-
festum Racio Quid transversim Augustinus Quid nisi infinite secari posse
Racio Quid speram ex una qualibet parte a medio ne duos quidem
pares circulos habere posse prorsus lucet Augustinus Patet omnino Racio
Quid linea et spera unumne aliquid tibi videtur esse an quiddam inter se
differunt Augustinus Quis non videat differre plurimum Racio At
si ea illius atque hoc nosti et tamen inter se ut fateris plurimum distant est
igitur differencium rerum sciencia indifferens Augustinus Quis enim negabit Racio
Tu paulo ante Nam cum te rogassem quomodo velles deum nosse ut nichil
possis dicere satis est respondisti te id nequire hoc explicare quia nichil
haberes perceptum simile atque deum cupis percipere nichil enim te scire
deo simile Quid ergo nunc linea vel spera similes sunt deo Augustinus Quis hoc
dixerit Racio At ego quesieram non quid tale scires sed quid
sic quomodo deum scire desideras Sic enim nosti lineam ut nosti spe-
ram cum se non sic habeat linea ut se habet spera Quamobrem responde utrum
tibi satis sit sic deum nosse ut pilam illam geometricam nosti id
est ita de deo nichil ut de illa dubitare Augustinus Queso te quamvis me
vehementer urgeas atque convincas non audeo tamen dicere ita me velle
deum scire ut hec scio Non solum enim res sed ipsa etiam sciencia michi
videtur esse dissimilis Primo quia linea et pila tamen inter se differunt
ut tamen earum cognicionem una disciplina contineat nullus autem geo-
metres deum se docere professus est Deinde si dei et istarum rerum sciencia
par esset tantum gauderem quod ista novi quantum me deo cognito ga-
visurum esse presumo Nunc autem per multum harum in illius comparacione contemp-
tum ut non numquam videatur michi si illum intellexero et modo illo quo videri
potest videro hec omnia de mea noticia esse peritura Quippe nunc pre il-
lius amore iam vix michi veniunt in mentem Racio Esto plus te ac
multo plus quam de istis deo cognito gavisurum rerum tamen non intel-
lectus dissimilitudine Nisi forte alio visu terram alio serenum celum intu-
eris cum tamen multo plus illius quam huius aspectus te placeat

terra mulceat. Veli at si non fallitur. Crede te interrogatum utrum
tibi sit terram te videre quam celum tamen terram esse terrenam videre debere. quanto magis non
tale sit quam celi pulchritudine atque splendore deleteris. A. Augustinus. Mo-
vet me fateor hec similitudo adducorque ut assentior. quantum
in suo genere a celo terra tantum ab intelligibili Dei maiestate spec-
tamina illa disciplinarum vera et certa differunt. R. Racio. Bene moveris.
Promittit enim ratio que tecum loquitur ita se demonstraturam Deum tue menti
ut oculis sol demonstratur. nam mentes quasi sunt sensus anime. discipli-
narum autem queque certissima talia sunt qualia illa que sole illustrantur
ut videri possint veluti terra est atque terrena omnia. Deus autem est ipse
qui illustrat. Ego autem ratio ita sum in mentibus ut in oculis est aspectus.
Non enim hoc est habere oculos quod aspicere. aut item hoc est aspicere quod videre.
Ergo anime tribus quibusdam rebus opus est ut oculos habeat quibus iam bene
uti possit. ut aspiciat. ut videat. Oculus anime mens est ab omni
labe corporis pura id est a cupiditatibus rerum mortalium iam remota
atque purgata. quod ei nichil aliud prestat quam fides primo. Quod enim
adhuc ei demonstrari non potest viciis inquinate atque egrotanti. quia vi-
dere nequit nisi sana. si non credat aliter se non esse visuram non dat
operam sue sanitati. Sed quid si credat quidem ita se rem habere ut dicitur
atque ita se si videre potuerit esse visuram sanari tamen se posse desperet.
nonne se prorsus abicit atque contempnit nec preceptis medici obtem-
perat. A. Augustinus. Omnino ita est presertim quia ea precepta necesse est ut
morbus dura senciat. R. Racio. Ergo fidei spes adicienda est.
A. Augustinus. Ita credo. R. Racio. Quid si et credat ita se habere omnia et
se speret posse sanari ipsam tamen que promittitur lucem non amet non
desideret suisque tenebris que iam consuetudine iocunde sunt se arbitretur
debere interim esse contentam nonne medicum illum nichilominus res-
puit. A. Augustinus. Prorsus ita est. R. Racio. Ergo tercia caritas necessaria est.
A. Augustinus. Nichil omnino tam necessarium. R. Racio. Sine tribus istis igitur
anima nulla sanatur ut possit Deum suum videre id est intelligere. A. Augustinus.
Cum ergo sanos habuerit oculos quid restat. R. Racio. Ut aspiciat.

Aspectus anime ratio est. Sed quia non sequitur ut omnis qui aspicit videat, aspectus rectus
atque perfectus id est quem visio sequitur virtus vocatur. Est enim virtus vel recta vel
perfecta ratio. Sed et ipse aspectus quamvis iam sanos oculos convertere in lucem non potest
nisi tria illa permaneant. Fides qua credat ita se rem habere ad quam convertendus
aspectus est ut visa faciat beatum. Spes qua cum bene aspexerit se visu-
rum esse presumat. Caritas qua videre perfruique desideret. Iam aspectum sequitur
ipsa visio dei qui est finis aspectus non quo iam non sit sed quia nichil am-
plius habeat quo se intendat et hec vere et perfecta virtus ratio perveniens
ad finem suum quam beata vita consequitur. Ipsa autem visio intellectus
est ille qui in anima est qui conficitur ex intelligente et eo quod intelligitur ut in
oculis videre quod dicitur ex ipso sensu constat atque sensibili quorum
detracto quolibet videri nichil potest. Ergo cum anime deum videre hoc
est deum intelligere contigerit videamus utrum adhuc ei tria illa sint
necessaria. Fides quare sit necessaria cum iam videat. Spes nichilominus quia iam
tenet. Caritati vero non solum nichil detrahitur sed addetur ei etiam plu-
rimum. Nam et illam singularem veramque pulchritudinem cum viderit plus
amabit et nisi amore oculum infixerit nec ab aspiciendo uspiam
declinaverit manere in illa beatissima visione non poterit. Sed dum
in hoc corpore est anima etiamsi plenissime videat hoc est si intelligat deum tamen
quia et corporis sensus utuntur opere proprio si nichil quidem valent ad fallendum
non tamen nichil agere potest. Adhuc dici fides ea qua hiis resistitur et
illud potius verum esse creditur. Item quia in ista vita quamvis iam anima beata sit tamen multas molestias corporis sustinet sperandum
est ei post mortem omnia ista incommoda non futura. Ergo nec spes
dum in hac vita deserit animam. Et cum post hanc vitam tota se in deum
collegerit caritas restat qua ibi teneatur. Nam neque dicenda est fidem
habere quod illa sint vera quando nulla falsorum interpellatione sollicitatur
sed neque quicquam sperandum est ei restat cum totum secura possideat.
Tria igitur ad animam pertinent ut sana sit ut aspiciat ut videat.
Alia vero tria fides spes caritas primo illorum tertii et secundo semper necessaria
Tertio vero omnia in hac, post hanc vitam sola caritas. Hec a[illegible]

[..]nt p[ro]prie exposcat ex illa similitudine sensibilium etiam deus aliquid nunc
docere. Intelligibilis nempe deus est, intelligibilia et illa disciplinarum
spectamina, tamen plurimum differunt. Nam et terra visibilis et lux, sed terra nisi
luce illustrata videri non potest. Ergo et illa que in disciplinis traduntur, que quisquis
intelligit verissima esse nulla dubitatione concedit, credendum est ea non
posse intelligi nisi ab alio quasi suo sole illustrentur. Ergo quomodo in hoc sole
tria quedam licet animadvertere, quod est, quod fulget, quod illuminat, ita in illo secre-
tissimo deo quem vis intelligere tria quedam sunt, quod est, quod intelligit, et quod cetera
facit intelligi. Hec duo, teipsum et deum ut intelligas, docere te audeo. Sed
responde quomodo hec acceperis, ut probabilia an ut vera. Augustinus. Plane ut
probabilia, et in spem quod fatendum est maiorem surrexi. Nam preter illa duo de
linea et pila nichil abs te dictum est quod me scire audeam dicere. Racio.
Non est mirandum. Non enim quicquam est adhuc ita expositum ut abs te fla-
gitanda sit perceptio. Sed quid moramur? Aggrediendum via est, sed videamus
tamen quod precedit omnia, utrum sani simus. Augustinus. Hoc tu videris si vel in te
vel in me aliquantum aspicere potes. Ego querenti si quid sentio respondebo.
Racio. Amas aliquid preter tui deique scientiam? Augustinus. Possem respondere
nichil me amare amplius pro eo sensu quem nunc habeo, sed tucius respondeo
nescire me. Nam sepe mihi evenit ut cum aliam nullam rem me com-
moveri posse crederem, veniret tamen in mentem aliquid quod me multo aliter quam presump-
seram pungeret. Item sepe cum in cogitationem res aliqua incidens non
me perculisset, veniens tamen revera perturbavit plus quam putabam.
Sed modo videor mihi in tribus tantum rebus commoveri posse, metu amissionis eorum
hominum quos diligo, metu doloris, metu mortis. Racio. Amas
ergo et vitam tecum carissimorum tuorum et bonam valitudinem tuam et vitam
ipsam tuam in hoc corpore, neque enim aliter amissionem horum metueres.
Augustinus. Fateor ita est. Racio. Ergo quod non omnes tecum sunt amici
tui et quod tua valitudo minus integra est, facit animo nonnullam egritu-
dinem. Augustinus. Recte. Racio. Recte vides. Augustinus.
Negare non possum. Racio. Quid si repente te salvo esse corpore sencias.

et plures tecum, quia eos quos diligis concorditer liberius ocio frui vide-
as. Nonne aliquantum etiam leticia gestiendum est? Aug. Vero ali-
quantum, ymo si hoc presertim ut dicis repente provenerit. Quando me ca-
piam, quando id genus gaudii vel dissimulare permittar? Racio. Ergo
igitur adhuc morbis animi et perturbacionibus agitaris. Que tandem
igitur talium oculorum impudencia est velle illum solem videre? Aug.
Ita conclusisti quasi ego non senciam quantum sanitas mea promoverit,
aut quid pestium recesserit, quantumque restiterit. Fac me istud concede-
re. Racio. Nonne vides hos corporis oculos etiam sanos luce solis reper-
cuti sepe et averti atque ad illa sua obscura confugere? Tu autem
quid promoveris cogitas, quid velis videre non cogitas. Et tamen
tecum hoc ipsum discuciam quid profecisse nos putas. Divicias nullas
cupis? Aug. Hoc quidem non nunc primum. Nam cum 33 annos agam
14 fere anni sunt ex quo ista cupere destiti, nec aliud quidquam in his si
quo casu offerrentur preter necessarium victum liberalemque usum cogitavi.
Prorsus mihi unus Ciceronis liber facillime persuasit nullo modo appe-
tendas esse divicias, sed si provenirent sapientissime atque cautissime
administrandas. Racio. Quid honores? Aug. Fateor eos modo et
pene his diebus cupere destiti. Racio. Quid uxor? Nonne te
delectat pulchra, pudica, morigerata, litterata, vel que abs te fa-
cile possit erudiri, afferens etiam dotis tantum, quoniam contempnis di-
vicias, quantum eam prorsus nichilo faciat onerosam ocio tuo, presertim
si speres certusque sis nichil ex ea te molestie esse passurum? Aug.
Quamlibet velis eam pingere atque cumulare omnibus bonis, nichil esse sen-
Nichil mihi tam fugiendum quam concubitum esse decrevi. Nichil blandimenta fe-
cio quod magis ex arce deiciat animum virilem quam blandimenta fe-
minea corporumque ille contactus sine quo uxor haberi non potest. Itaque
si ad officium pertinet sapientis, quod nondum comperi, dare operam
liberis, quisquis rei huius tantum gratia concumbit mirandus mihi videri
potest; at vero imitandus nullo modo: nam temptare hoc periculosius

q posse feliciam. Quod autem satis credo iniuste arbitror pro libertate
anime mee in ipsam non cupere non ducere uxorem. Racio Non ego
nunc quero quid decreveris sed utrum adhuc lucteris an vero iam ipsam
libidinem viceris. agitur enim de sanitate oculorum tuorum. Augus
prorsus nichil huiusmodi quero nichil desidero et cum horrore atque
aspernacione talia recordor. Quid vis amplius? Et hoc michi bonum in dies cres
cit. nam quanto augetur spes videnda illius qua vehementer estuo pulchri
tudinis tanto ad illam totus amor voluptasque convertitur. Racio Quid
ciborum iocunditas quante tibi cure est. Augus Ea que statui non edere
nichil me commovent. hiis autem que non amputavi delectari me
presentibus fateor ita tamen ut sine ulla permocione animi vel visa vel gus
tata subtrahantur. Cum autem non adsunt prorsus non audet hec appeticio se inse
rere ad impedimentum cogitacionibus meis. Sed omnino sive de cibo et potu
sive de balneis ceteraque corporis voluptate nichil interroges. tantum
habere peto quantum in valitudinis opem conferri potest. Racio Multum pro
fecisti. verumtamen que restant ad videndam illam lucem plurimum impediunt.
Sed molior aliquid quod michi videtur facile ostendi aut nichil edomandum
nobis remanere aut nichil nos omnino profecisse omniaque illorum que resecta
credimus tabem manere. Nam quero abs te si tibi persuadeatur aliter te
non posse vivere cum carissimis tuis te in studio sapiencie nisi ampla
res aliqua familiaris necessitates vestras sustinere possit nonne de
siderabis divicias et optabis. Augus Assencior. Racio Quid
si illud appareat et multis te persuasurum esse sapienciam si tibi de honore
auctoritas creverit eosque ipsos familiares tuos non posse
cupiditatibus suis modum imponere seque totos convertere ad querendum
Deum nisi et ipsi fuerint honorati idque non nisi per tuos honores digni
tatemque fieri non posse nonne ista desideranda erunt et ut proveni
ant magnopere instandum. Augus Ita est ut dicis. Racio
Iam de uxore nichil disputo fortasse enim non potest ut ducatur existere
necessitas quamquam si eius amplo patrimonio constet sustentari posse

oms qs tecum uno i loco uiuere ociose cupis ipam etiam concordie id si
nere pferri si quis nobilitate tm polleat ut honores illi
quos ee posse nescios iam dedisti p eam facile adipisci possis ne
scio utrum ptineat ad officium tuum ista contepne Aug. ego ne istud
ego istud sperare audeam R. aco Ita istud dicis qsi ergo ne istud delectet
ram Aug. spes no quero quod negatum no delectet. s quod delecta
oblatum aliud e enim exhausta pestis aliud compositum ad hoc ani
valet quod a quibusdam doctis viris dcm e ita oes stultos īsanos
ee ut male olere oes cenum n semp cernere sentias Credibile ne videt
aut desperacione obuiat cupiditas an sanitate pellat Aug. hac affere
Aug. t inde no possum nisi tm m psuadebis ut hac arbitrer R. Ra
mentis quam nec me ee scio nichil me pfecisse arbitrer sit
Credo ppterea e hoc videri quod cupiditas ista optima possit n tm ppr se
ipam s ppt aliud expetenda videntur Aug. hoc e quod dicere
ptebam sed quando diuicias dicas et desideram eas ut divicias
cerem honores quoque ipsos quorum cupiditatem modo me pdomuisse
indi eos nescio quo nitore delectatum volebam nichilque aliud
i uxore semp attendi ni quod mi efficeret cum bona fama voluptuat
Et tunc erat istorum i me vera cupiditas nunc ea oia prorsus aspernor et
si nec illa que cupio n nisi p hec mi transitum dat n amplectenda
appeto s subeo toleranda R. Raco Optime oino nam nec ego illa
rerum vocandam puto cupiditatem quam ppter aliud requirit s queo
ab te cur eos hoies quos diligis ut viuere uel tecum viuere
pias Aug. ut animas nostras et deum sit concordia querimus
Ita enim facile cum primus eum inuenerit ceteros eo sine labore
ducit R. Raco Quid si noluerint hoc illi querere Aug. psuadebo
ut velint R. Raco Quid si no possint uel quod se inuenisse iam
quod ita n posse inuenire arbitrantur uel quod aliarum rerum cura
et desiderio impediuntur Aug. habebo eos et ipi me sicut pos
sumus R. Raco Quid si te ab inquirendo e impediat eorum presencia

...ne laborabis atque operabis si aliter esse non potest non recusabis esse potius quam non esse
Aug. Fateor ita est ut dicis. Racio. Quero igitur cur uel uitam uel
presenciam tuorum propter se ipsam seu propter inueniendam sapienciam cupis. Aug. Pror-
sus assencior. Racio. Quid si ipsam uitam tuam sit certum esset impedi-
re te a comprehendenda sapiencia uelles eam manere. Aug. Omnino eam
fugerem. Racio. Quid si doceris tam te in isto corpore quam in isto
ipso constitutum posse ad sapienciam peruenire curares utrum hac an in alia
uita eo quod diligis fruereris. Aug. Si nichil me peius excepturum
intelligerem quod retro ageret ab eo quo progressus sum non curarem. Racio.
Nunc ergo propterea mori times ne aliquo peiore malo inuoluaris quo tibi
auferatur diuina cognicio. Aug. Non solum ne auferatur timeo si quid
forte percepi sed etiam ne intercludatur michi aditus eorum quibus percipiendis inhio
quamuis quod iam teneo mecum mansurum sit. Racio. Non igitur et ui-
tam istam propter se ipsam sed propter sapienciam uis manere. Aug. Sic est.
Racio. Dolor corporis restat qui te fortasse ui sua commouet. Au-
gustinus. Et ipsum non ob aliud uehementer formido nisi quia me impedit a
querendo. Quamuis enim acerrimo his diebus dencium dolore torquerer
non quidem sinebar animo uoluere nisi ea que iam forte didiceram a discen-
do autem penitus impediebar ad quod michi tota intencione animi opus erat tamen
uidebatur si se ille mentibus meis ueritatis fulgor aperiret
aut me non sensurum fuisse illum dolorem aut certe pro nichilo tolera-
turum. Sed quamquam et si nichil maius aliquando pertuli tamen sepe cogitans
quanto grauiores possint accidere cogor interdum cornelio celso asse-
ntiri qui ait summum bonum esse sapienciam summum autem malum dolorem
corporis. Nec eius michi uidetur absurda. Nam quoniam duabus inquit par-
tibus compositi sumus ex animo scilicet et corpore quarum prior melior sequens
deterior uero corpus est summum bonum est melioris partis optimum sum-
mum autem malum pessimum deterioris. Est autem optimum in animo sapiencia
et in corpore pessimum dolor. Summum igitur bonum hominis sapere summum
malum dolere sine ulla ut opinor falsitate concluditur. Racio
Posterius ista uidebimus. Aliud enim fortasse nobis ipsa ad quam

convenientissime nimirum sapientia persuadebit. Sed aut hoc est ...
de summo bono et summo malo sunt dubitationes ...

Inter illos quicumque qui se amatores sapientie et castissime ...
eius amplexu nullo tempore delectantur qui nudam vident ac ...
consideras quale se illa non similiter non paucissimis et electis suis ...
...ribus an vero si eam pulchritudine faciem amore flagrantes ... sapientie ...
non dicent. Si aliud aliquid ex quibus pertinet se amari ... Augustinus ...
castissimam pulchritudinem non sola aspicio diminuitur. ... differentiam ...
quam adhuc suspendor infelix et eam iam amabilem ... se amari
esse ... nichil aliud me amare ... quod non ... se ...
non amari. Ergo autem sola propter se amo sapientiam certum vero ...
in ... decesse ... ipsam ... amicos ...
modum ... illius pulchritudinis amor ... invenire ...
... et plurimos quos ... meum ... mecum ...
... sunt in amatores sapientie ...
nos amaverunt. Respondeo. ... tres sunt amatores sapientie ...
... tres quorum primus est de casta est et ... propria ...
Sed non ... bona ... quippe per sua ...
... illud singulare ac verissimum bonum ...
... ineffabile et incomparabile ... nos ...
... quomodo se illud habeat ... non nulli ...
... sanum et vigiles ... mox ut ... fuerint ... ipsum ...
... illa ... mutantur ... quodam ... ipsa sapientia ...
... forte ... amorisque ...
... amare ... sunt ... vero ipso ... vehementer ...
fulgore ... et eo non ... sepe ... deliciis ...
... periculosum ... ut sapientie ...
... adhuc ... non ... Ergo ... primo ...
et eorum amor ... differendo ... inveniendo est ... ut ...
... non per se ... videri ...
... deinde ... se ...

pulchrius effulgent ut argentum aurum et similia nec tamen ita ra-
diant ut oculos ledant. Tunc fortasse terrenus iste ignis mo-
deste demonstrandus est. Deinde sydera deinde luna deinde aurore
fulgor et albescentis celi nitor in quibus seu citius seu tardius
seu per totum ordinem sive quibusdam contemptis pro sua quisque valitu-
dine assuescens sine trepidatione et cum magna voluptate solem
videbit. Tale ergo quid studiosissimis nondum acute quidem tamen vi-
dentibus magistri optimi faciunt. Nam ad eam ordine quodam per-
venire bone discipline officium est sine ordine autem vix credibilis felicitatis.
Sed hodie satis ut puto scripsimus parcendum est valitudini. Et alio die
A. Da quaeso inquam iam si potes illum ordinem duc age quo vis per
que vis quibus vis impera quamvis dura quamvis ardua que tamen in potesta-
te mea sint per que me quo desidero perventurum esse non dubitem. R. Unum est
quod tibi possum precipere nihil plus novi penitus esse ista sensibilia fu-
gienda cavendumque magnopere dum hoc corpus agimus ne quo eorum
visco penne nostre impediantur quibus integris perfectisque opus est ut ad il-
lam lucem ab his tenebris evolemus que se ne ostendere quidem dignatur in
hac cavea inclusis nisi tales fuerint ut ista vel effracta vel dissolu-
ta possint in auras suas evolare. Itaque quando fueris talis ut nihil te
prorsus terrenorum delectet mihi crede eodem momento eodem puncto tempo-
ris videbis quod cupis. A. Quando istud oro te erit? Non enim puto
posse mihi hec in summum venire contemptum nisi videro illud in cuius comparatione
ista sordescant. R. Et hoc modo posset iste corporeus oculus dicere
tenebras non amabo cum solem videro. Videtur enim quasi et hoc ad
ordinem pertinere quod longe est secus. Amat enim tenebras eo quod sanus
non est. Solem autem nisi sanus videre non potest. Et in eo sepe fallitur animus
ut sanum se putet et sese iactat. Et quia nondum videt velut iure
conqueritur. Sed novit illa pulchritudo quando se ostendat. Ipsa enim
medici fungitur munere meliusque intelligit qui sint sani quam ipsi qui
sanantur. R. Nos autem quantum emersimus videmus quantum autem
demersi eramus et quo progressi fueramus nec cogitare nec sentire

ꝯmunimus z i ꝯpa(ra)c(i)o(n)e ꝯmoris morbi sanos nos eē credimus. Q
R(atio). Nonne vides q(uod) veluti secu(n)t hesterno die ꝯmunicaverimus m
alia iā nos peste d(e)tinet. michil(que) amare n(on) sapiunt. C(er)te no
n(on) n(on) p(ro)pt(er) ista q(ue)re n(on) velle. A(ugustinus) i sordidis q(uod) fedo q(ue) erect
lis q(uod) horribilis opulentis fedius videbat q(uod) in nos d
vxoris cupiditate q(uo)situ(m) ē. C(er)te ista nocte vigilanti
cu(m) i(n)cursu eadē nobiscu(m) ageremus sensisti quā te aliter q(uam) p(er)s
seas ymaginate alle blandicie z amare sinuosius totu
lanceat. R(atio). Aug(ustinus). Longe q(uo)d(e)m longe min(us) q(uam) solebat
ut longe aliter q(uam) putavimus ut ē secretissima alle medici
verus d(e)i mirabiliter z vbi cura excruciasset z q(uod) curatio
Aug(ustinus). Fac obsecro tace q(uod) crucias ~~altius descendis~~ q
tui fodis altius descendis. Iā fere n(on) duro. iā iā michi
mutto. michil p(re)sumo ne me d(e) istis i(n)terroges. Certe
eis q(uod) ille ipse q(ui) videt audeo nolle q(uod) sim sanus fecerit q(ue) pla
cet. q(uo)d placet sese ondat. Iā me totu(m) eius clemencie cura
co(m)mitto. sed de illo credidi q(uod) sic circa se affectu(m) sollicitare
cessett. Ergo n(on) d(e) salute mea. n(on) cu(m) illa pulchritudine vide
p(er)vicialis. R(atio). Aco p(re)ceps n(on) aliud facias. Eci iā cohibe te a la
c(ri)mis z stringe a(n)i(mu)m multu(m) eis flevisti z hoc eis morbo
pectoris tui ꝯvenit accipit. Aug(ustinus). Modu(m) vis fine lacrima
rum meas cu(m) miserie mee modu(m) n(on) videā. aut valitudinem
ꝯsiderare me iubes cu(m) ego ipse tabe ꝯfecta sim. Et q(uo)mo
i(n) me vales ut me reperias p(er) a q(uo) ꝯpendia duce ut in
similla luc(is) illius quā si q(uo)d p(er)fecerim tolerare iā possi(m) in
me oc(u)los refer ad tenebras illas q(ua)s relinquis. R(atio). Adhuc
adhuc dicedes si n(on) certam mee blandiri audeo. (R)
cludamus si placet hoc p(ri)m(um) volume(n) ut iā i z(e)o aliq(uo)d q(uod) mi
occurrat aggrediamur via. Ro(bertus?) cui hunc affectum tue a medi
exercitaco(n)e cessandu(m) ē. Aug(ustinus). Ro(go) sinā eis ꝯtibu(n) R(atio)
si m(ihi) modicu(m) q(uo)d ite(re)m sim d(e) victima lucis aperuis

no deceret ille medicus monere. Ra. Iam nescis quos me quod dedicatum fuit
per imitatur et conquerentur accipe iterum. Aug. Dic oro te ac in
quibus. Racio. Audiam que te dicis et deum velle cognoscere. Aug.
Hoc est totum negocium meum. Racio. Nichil ne amplius. Aug. Prorsus
nichil. Racio. Quid veritatem non vis comprehendere. Aug. Quasi vero pos-
sim hec nisi per illam cognoscere. Racio. Ergo prius ipsa cognoscenda est per
quam illa possunt cognosci. Aug. Nichil abnuo. Racio. Primo igitur id
videamus cum duo hec verba sint veritas et verum utrum tibi etiam res duas istis
vocibus significari an unam videatur. Aug. Duas res videri. Nam ut
aliud est castitas et aliud castum et multa in hunc modum ita credo aliud esse ve-
ritatem et aliud quod verum dicitur. Racio. Quam harum putas esse prestanciorem. Aug.
Veritatem opinor. Non enim casto castitas sed castitate fit castum ita et si
quid verum est veritate utique verum est. Racio. Quid cum castus aliquis moritur
censes mori et castitatem. Aug. Nullo modo. Racio. Ergo cum
interit aliquid quod verum est non interit veritas. Aug. Quomodo autem interit
aliquid verum non enim video. Racio. Miror te istud querere. Nonne ante
oculos nostros milia rerum videmus interire nisi forte putas hanc arbo-
rem aut arborem non esse aut eam interire non posse. Quamvis enim non
credas sensibus possisque respondere ignorare te penitus utrum arbor sit
tamen illud non negabis ut opinor veram esse arborem si arbor est. Non
enim hoc sensu sed intelligencia iudicatur. Si enim falsa arbor est non est ar-
bor si arbor est vera sit necesse est. Aug. Concedo illud. Racio.
Quid illud alterum nonne concedis huius generis rem esse arborem que nas-
catur et intereat. Aug. Negare non possum. Racio. Concluditur
ergo aliquid quod verum sit interire. Aug. Non contradico. Racio. Quid illud
Nonne tibi videtur intereuntibus rebus veris veritatem non interire ut
non mori casto mortuo castitatem. Aug. Iam et hoc concedo et
magnopere quid moliaris expecto. Racio. Ergo attende. Aug.
Istic sum. Racio. Verane tibi videtur ista sententia quod est alicubi esse
cogitur. Aug. Nichil me sic ducit ad consenciendum. Racio. Fateris

-tit esse veritatem. Aug. Fateor. Racio. Ergo ubi sit veritas queramus.
Non enim est in loco nisi forte tibi esse aliquid in loco preter corpus aut veritatem
corpus esse arbitraris. Aug. Nichil horum puto. Racio. Ubi ergo
illam esse credis non enim nusquam est que esse concessa est. Aug. Si scirem
ubi esset fortasse nichil amplius quererem. Racio. Saltem ubi non
sit potes agnoscere. Aug. Si commemores fortasse potero. Racio. Non
est certe in rebus mortalibus. Quicquid enim est non potest manere si non mane-
at illud in quo est. Manere autem in eo veritatem, etiam si res vere intereant, paulo
ante concessum est. Racio. Non est igitur veritas in rebus mortalibus. Est autem veritas et
non est nusquam. Sunt igitur res immortales. Nichil autem verum in quo veritas non est.
Conficitur itaque non esse vera nisi que sunt immortalia. Et omnis falsa arbor non est ar-
bor, et falsum lignum non est lignum, et falsum argentum non est argentum, et omnino
quicquid falsum est non est. Omne autem quod verum non est falsum est. Nulla
igitur recte dicuntur esse nisi immortalia. Hanc tu tecum ratiunculam diligen-
ter considera ne quid tibi concedendum non esse videatur. Si enim rata est
totum negocium pene confecimus, quod in alio fortasse libro melius
apparebit. Aug. Habeo gratias et ista mecum atque adeo tecum cum
in silencio sumus diligenter cauteque tractabo, si nulle se te-
nebre immittant, suatque et quod vehementer formido, michi
delectacionem. Racio. Constanter deo crede eique te totum committe
quantum potes. Noli esse velle quasi proprius et in tua potestate, sed eius cle-
mentissimi utilissimi domini te servum esse profitere. Ita enim te ad se sublevare
non desinet nichilque tibi evenire permittet nisi quod tibi prosit etiam si
nescias. Aug. Audio et credo et quantum possum obtempero, plurimumque
ipsum deprecor ut plurimum possim, nisi quid forte amplius a me de-
sideras. Racio. Bene habet interim. Facies postea quicquid ipse iam visus
precepit. Explicit liber primus soliloquiorum Augustini. Incipit secundus.

Augustinus. Satis intermissum est opus nostrum et impaciens
est amor nec lacrimis modus fit nisi amori detur quod
amatur. Quare librum aggrediamur. Racio. Aggrediamur.
Aug. Credamus deum affuturum. Aug. Credamus sane si vel hoc in potestate

Racio Prius nunc ipse est maior oracio breuissime ac perfectissime quantum potero. Augustinus Deus semper idem noverim me noverim te. Oratum est. Racio Tu qui vis te nosse scis te esse? Augustinus Scio. Racio Unde scis? Augustinus Nescio. Racio Simplicem te sentis an multiplicem? Augustinus Nescio. Racio Moveri te scis? Augustinus Nescio. Racio Cogitare te scis? Augustinus Scio. Racio Ergo verum est cogitare te. Augustinus Verum. Racio Immortalem te esse scis? Augustinus Nescio. Racio Racio Horum omnium que te nescire dixisti quid prius scire mavis? Augustinus Utrum immortalis sim. Racio Vivere igitur amas? Augustinus Fateor. Racio Quid cum te immortalem esse didiceris satisne erit? Augustinus Erit. Racio Sed quidem magnum ... Racio Hoc enim quod parum est quantum gaudebis? Augustinus Plurimum. Racio Nichil iam flebis? Augustinus Nichil omnino. Racio Quid si vita ipsa talis esse inveniatur ut in ea tibi nichil amplius quam nosti nosse liceat, temperabis a lacrimis? Augustinus Immo tantum flebo ut vita nulla sit. Racio Non igitur vivere propter ipsum vivere amas sed propter scire. Augustinus Cedo conclusioni. Racio Quid si eadem ipsa rerum sciencia miserum faciat? Augustinus Nullo id quidem pacto fieri posse credo. Sed si ita est nemo esse beatus potest. Non enim nunc aliunde sum miser nisi rerum ignorancia. Quod si rerum sciencia miserum facit sempiterna miseria est. Racio Iam video totum quod cupis. Nam quoniam neminem sciencia miserum esse credis ex quo probabile est ut intelligencia efficiat beatum; beatus autem nemo nisi vivens et nemo vivit qui non est; esse vis vivere et intelligere, sed esse ut vivas, vivere ut intelligas. Ergo esse te scis, vivere te scis, intelligere te scis. Sed utrum ista semper futura sint an nichil horum futurum sit an maneat aliquid semper et aliquid intercidat an minui et augeri hec possint cum omnia mansura sint sic nosse vis. Augustinus Ita. Racio Si igitur probaverimus semper nos esse victuros, sequitur et semper futuros. Augustinus Sequitur. Racio Restabit querere de intelligendo. Augustinus Manifestissimum ordinem video atque brevissimum. Racio Hic ergo esto nunc ut interrogatus caute firmeque respondeas. Augustinus Adsum. Racio Si manebit semper mundus iste verum est mundum semper esse mansurum. Augustinus Quis hoc dubitet? Racio Quid si

n macebit nonne tum vim et mundum non esse mansurum Aug. Ridi
ul resisto R. acio Quid cum interierit si interitum est nonne id est crit
vim mundum interisse sed a quo dum non erit vim non e mundum occidisse uel
occidunt Repugnat enim ut mundus occiderit et vim non sit mundum occi-
disse Aug. Et hoc concedo R. acio Quid illud videtur ne tibi vim a de-
esse posse ut vitas non sit Aug. Nullo modo R. acio Erit igitur vitas
est si mundus intereat Aug. Negare non possum R. acio Quid si ipsa vi-
tas occidat nonne vim erit veritatem occidisse Aug. Et istud quis
negat R. acio Vim autem non potest esse si vitas non sit Aug. Ista hoc
paulo ante concessi R. acio Nullo modo igitur occidit vitas Aug. Perge
ut cepisti nam ista collecione nichil est verius R. acio Nunc inde
mi velis utrum tibi sentire anima videatur an corpus Aug. Anima vide-
R. acio Quid intellectus videtur tibi ad animam pertinere Aug. Prorsus video
R. acio Ad solam an ad aliud Aug. Nichil aliud video preter animam
non dum ubi intellectum esse credam R. acio Iam illud videamus sic quis
pictam istam pictam non esse pictam sed arborem diceret Quid putas Aug. R. acio
R. Consensum aut meum falli aut hoc nomine ab eo pictam non R. acio Quid
si et illi species arboris in eo appareat et tibi picta nonne ponit verum
vim esse Aug. Nullo modo quia una eademque res et arbor et picta
esse non potest Quibus cum singulis nos singula esse videamus nec
unum verum ymaginatio falsa parit R. acio Quid si nec picta nec
arbor est et ambo fallimur Aug. Potest id quidem R. acio Hoc igitur
unum supius permisceas Aug. Fateor R. acio Quid si agnoscamus
aliud nos videri quam est non nunquam nos fallemur Aug. Recte R. acio
igitur et falsum esse quod videtur et non falli cum videtur Aug. Potest R. acio
Confitendum est non cum falli qui falsa videt sed cum qui assentitur falsis
Aug. Plane confitendum R. acio Quid ipsum falsum quare falsum est ut
Quod aliter sese habet quam videtur R. acio Ergo si non sit quibus videatur
nichil est falsum Aug. Sequitur R. acio Non ergo in rebus falsitas
sed in sensu non autem fallitur qui falsis non assentitur Confitentur
ut aliud simus nos aliud sensus siquidem cum ipse fallitur possumus

non falli. A. Nichil habeo quod contradicam. R. Et tamen numquam cum anima
fallitur audes te dicere non esse falsum? A. Quo pacto istud audeo?
R. At nullus sensus sine anima, nulla falsitas sine sensu. Aut operatur igitur
anima aut cooperatur falsitas. A. Consequens ratio traxit precedencia in concessione. R. Illud nunc
vide utrum tibi videatur posse fieri ut aliquando falsitas non sit. A. Quomodo
mihi hoc videri potest cum tanta sit difficultas inveniende veritatis, ut
absurdius dicatur falsitatem quam veritatem esse non posse? R. Num
arbitraris eum qui non vivit posse sentire? A. Non potest fieri.
R. Confectum est animam semper vivere. A. Nimis cito urges me
in gaudia, pedetemptim queso. R. Atqui si recte illa concessa sunt,
nichil de hac re dubitandum video. A. Nimis cito est, inquam.
Itaque facilius adducor ut me temere aliquid concessisse arbitrer quam
iam securus de immortalitate anime fiam. Tamen volve istam conclusionem et quomodo id
effectum sit ostende. R. Falsitatem dixisti sine sensu esse non posse, et eam
non esse non posse: semper igitur sensus est. Nullus autem sensus sine anima; anima igitur sempiterna est. Nec
valet sentire nisi vivat; semper igitur vivit anima. A. O plumbeum pugionem!
Posses enim concludere hominem immortalem esse, si tibi concessissem numquam
istum mundum esse posse sine homine, et istum mundum esse sempiternum. R. Bene
quidem vigilas. Sed tamen non parum est quod effecimus, rerum naturam sine anima
esse non posse, nisi forte in rerum natura falsitas aliquando non erit. A. Istud quidem
consequens esse confiteor, sed amplius deliberandum censeo utrum
superius concessa non nutent. Non enim parvum gradum ad anime immortalitatem
factum esse video. R. Satisne considerasti ne quid temere dederis?
A. Satis quidem, sed nichil video quo me arguam temeritatis.
R. Ergo confectum est rerum naturam sine anima viva esse non posse. A.
Confectum hactenus, ut per vices vicissim alie nascantur, alie moriantur. R.
Quid si de rerum natura falsitas auferatur, nonne fiet ut vera sint omnia? A.
Consequi video. R. Unde tibi videtur paries iste verus esse?
A. Quia non eo fallor aspectu. R. Ergo quia ita est ut videtur?
A. Etiam. R. Si igitur inde quidque falsum est quod aliter videtur atque est, inde
verum quod ita ut est videtur: ablato eo cui videtur, nec falsum nec verum

ē ac si falsitas ī rex nā n̄ sit. Ūa sunt oīa n̄ videri q̄ si n̄ …
uerā aīe pt. Manet ī aīa ī rex nā si auferatur falsitas nō …
manet si pt. Aug. Vide robustius ee̅ ferī q̄de …
cat. s; nichil hac adiectōe pmouimus nichil est enim …
illud q̄ me plimū mouet nasci aīād z īterire … Racō …
mudo fiō ear imort … s; successiōe puenire. Racō … Aug.
t quez corpa id ē sensibilia itellectū posse cophendi … Aug. …
videntur. Racō Quid illud videtur t sensibus …
cedas. Aug. Nichil audeo de hac re temere affirmare …
conice dat nullo d's videt sensibus. Racō Ergo …
sentie posse n̄ autem. Aug. Conclude iterum quantum …
licet. Racō Quid illud das ne istum picte si verus pice …
n̄ ee picte. Aug. Nichil hoc facilius videri. Racō …
verum corpus n̄ sit corpus ee. Aug. Ule z hoc a… Racō …
nichil verum ē n̄ ita sit ut videtur n̄ … corporeum …
sibus pt n̄ sentie n̄ aīa n̄ si verum corpus nō sit corpus …
ut ee n̄ possit n̄ aīa fuit. Aug. Nimis urges … corpus
n̄ habeas. Racō Attende ī ista diligentius. Aug. En …
Certe hic lapis z ita verus ē si n̄ se … aliter ac videtur …
n̄ ē si verus n̄ ē z n̄ n̄ sensibus videri pt. Aug. …
Nō sunt ī lapides ī abditissimo terre gremio n̄ … ubi …
q̄ sentiant. Nec iste lapis eet n̄ cum videtur n̄ lapis …
discesserimus neque aliquis cum pnd videbit n̄ si de locul …
claudas quamvis multa ī eis inclusa ad habuit …
ipm lignum interius lignum ē fugit enim os …
ē corporis nunc pluccertis q̄ ne ee os cogit. Item …
verum eet n̄ verum q̄ ē n̄ q̄ ita ē ut videtur … at n̄ …
ē igitur n̄ q̄ habes ad hec q̄ rudeas. Aug. De hiis …
si hoc natū ee video s; absurdum … ut q̄ …
negare q̄ hoc verum ee̅ concedā. Racō Nichil repugno …
q̄ dicis vel corporea n̄ sensibus videri posse an sentie n̄ …

verum quod lapidem vel quid aliud si verum non esse an ipsum verum aliter esse diffinire nescio
Augustinus. Sic ipsum oro te vel tandem videamus. Racio. Diffini quid verum.
Augustinus. Verum michi est quod ita se habet ut cognitori videtur si velit possitque cognoscere.
Racio. Non ergo erit verum quod nemo possit cognoscere. Deinde si falsum est
quod aliter quam est videtur. Quid si alteri videatur hic lapis lapis, alteri lignum,
eadem res et falsa et vera erit. Augustinus. Illud me magis superius movet
quomodo si quid cognosci non potest falsum sit. Nam illud parum curo quod una res et vera et
falsa est. Non enim miror unam eandem rem diversis comparatam sit et minorem et
maiorem esse. Racio. Sed ex eo contingit et istud quod nichil per se maius
minusve sit. Comparacionis enim sunt ista nomina. A. At si dicis nichil verum esse per se, non
vereris ne sequatur ut nichil sit per se. Unde enim lignum est, inde et verum
lignum est. Nec fieri potest ut per se ipsum id est sine cognitore lignum sit et verum lignum
non sit. Augustinus. Ergo illud dico et sic deffinio, nec vereor ne deffinicio mea
ob hoc improbetur quod nimis est brevis. Nam verum michi videtur esse id quod est. Racio.
Nichil ergo erit falsum quia quicquid est verum est. Augustinus. In magnas angustias
me coniecisti, nec invenio prorsus quid respondeam. Ita fit ut cum aliter doceri nolim
nisi his interrogacionibus, verear tamen interrogari. Racio. Deus cui nos commisimus
procul dubio feret opem et de his angustiis liberabit nos, modo
credamus et eum rogemus devotissime. Augustinus. Nichil plane libencius hoc
loco fecerim. Nam numquam tanta caligine perculsus sum. Deus pater noster qui ut oremus
hortaris, qui et hoc quod rogaris prestas, siquidem cum te rogamus melius
vivimus meliores sumus, exaudi me palpitantem in his tenebris
et michi dexteram porrige. Pretende michi lumen tuum, revoca me ab erroribus,
te duce in me redeam et in te. ~~Amen~~ Racio. Hic esto quantum potes et
vigilantissime attende. Augustinus. Dic quaeso si quid tibi suggestum est ne pereamus.
Racio. Attende. Racio. Ecce hic es, me nichil aliud agente. Prius quid sit falsum
et verisimiles. Augustinus. Miror si quicquam aliud erit quam quod non ita est ut videtur.
Racio. Attende potius et ipsos sensus primo interrogemus. Racio. Certe enim quod oculi vi-
dent non dicitur falsum nisi habeat aliquam similitudinem veri. Ut verbi gracia homo quem videmus
in sompnis non est verus homo sed falsus eo ipso quod habet veri similitudinem. Quis
enim canem videns recte se dicat hominem sompniasse. Ergo et ille falsus

eius eius ex eo quod similis vero est. **A.** Augustinus. Ita est ut dicis. **R.** Ratio. Quid qui vi-
so equo putat se hominem videre nonne eo falli potest quod
ei apparet aliqua hominis similitudo nam si nichil ei appareat nisi equi
species non potest arbitrari se hominem videre. **A.** Augustinus. Prorsus concedo. **R.** Ratio. Item falsam faciem que de
speculo redditur et falsam arborem quam pictam videmus et falsam fractionem remi in
aqua et falsum turrium motum navigantibus falsamque infractionem
remi id nichil ob aliud nisi quod veri similia sunt. **A.** Augustinus. Fateor.
R. Ratio. Ita et in geminis fallimur ita in ovis ita in sigillis similibus
uno anulo impressis et ceteris talibus. **A.** Augustinus. Sequor omnino atque concedo. **A.** Augustinus.
R. Ratio. Similitudo igitur rerum que ad oculos pertinet mater est falsitatis. **A.** Augustinus. Ne-
gare non possum. **R.** Ratio. Et hec omnis silva nisi me fallit in duo genera
dividi potest. Nam partim equalibus rebus partim vero in deterioribus est. Equalia sunt ubi
tam hoc illi quam illud huic simile esse dicimus ut de geminis dictum est vel
impressionibus anuli. In deterioribus autem quando illud quod deterius est simile dicimus illi
melioris. Quis enim in speculum attendat et recte dicat se esse illius
ymaginis similem ac non potius illam sibi. Hoc autem genus partim est in eo quod anima
patitur partim vero in hiis rebus que videntur. Sed ipsum quod anima patitur aut in sensu
patitur ut turris motum que nulla est aut apud seipsam ex eo quod accepit
a sensibus qualia sunt visa somniancium et fortasse et furencium. Porro
illa que in rebus ipsis quas videmus apparent alia a natura alia ab animanti-
bus exprimuntur atque finguntur. Natura gignendo vel repercuciendo similitudines
deteriores facit gignendo cum parentibus similes nascuntur repercuciendo ut de spe-
culis cuiuscemodi. Quamvis enim plerumque specula homines faciant non tamen ipsi
fingunt eas que redduntur ymagines. Iam vero animancium opera sunt in picturis
et huiuscemodi quibusque figmentis in quo genere includi possunt si tamen fiunt
que demones faciunt. Umbre autem corporum que non nimis ab re absunt ut cor-
poribus similes et quasi falsa corpora dicantur nec ad oculorum iudicium pertinere ne-
gentur in illo genere poni placet quod repercuciendo a natura fit. Repercutitur enim omne
corpus lumini obiectum et in contrariam partem umbram reddit. An tibi aliquid contra-
dicendum videtur. **A.** Augustinus. Michi vero nichil sed quo ista tendant
vehementer expecto. **R.** Ratio. Atqui oportet patienter feramus donec

reti sensus imitatur in vel similitudine huiusmodi falsitate. R. Racio. Et in ipso auditu
nonne fere tota eveniunt similitudine? velut cum loquentis vocem quem non videmus
putamus alium quempiam cuius voce similis est atque in deterioribus vel cassus [?] test-
... tinnitus ille imitatur ... vel in horologiis merule aut corvi [?]
... vel que sibi sompniantes aut furentes videntur audire. Falsae
vero vocule que dicuntur a musicis incredibile est quantum attestantur veritati.
quod postea apparebit tamen et ipse quod nunc satis est non absunt ab earum similitudine quas
veras vocant. Sequeris hec? A. Aug. Et libentissime nam nichil laboro
ut intelligam. R. Racio. Ergo ne morer videtur ne tibi aut li-
lium a lilio posse odore aut mel timinum a melle timino diversis
alvearis sapore aut mollitudo plumarum cigni ab anseris tac-
tu facile diiudicari? A. Aug. Non videtur. R. Racio. Quid cum talia nos
vel olfacere vel gustare vel tangere sompniamus nonne similitudine ymaginum
eo deteriore quo inaniore decipimur? A. Aug. Verum dicis. R. Racio.
Ergo apparet nos in omnibus sensibus sive equalibus sive deterioribus vel
similitudine lenocinante falli aut et si non fallimur suspendentes consensionem
vel differentiam discernentes tamen eas res falsas nominare quas veri
similes comprehendimus. A. Aug. Dubitare non possum. R. Racio. Nunc attende
dum eadem rursum percurrimus quo fiat apertius quod cantamus [?] unde. A. Aug. Dic
quid loquere quod velis nam ego constitui istum servare statum ~~vel~~ tolerare neque
in eo defecisse spe tamen perveniendi quo nos tendere sentio. R. Racio. Bene
facis sed attende utrum videatur tibi cum ova similia videmus aliquod eorum falsum
recte nos posse dicere. A. Aug. Nullo modo videtur omnia enim si ova sunt
vera ova sunt. R. Racio. Quid cum de speculo resultare ymaginem videmus
quibus signis falsam esse comprehendimus? A. Aug. Scilicet quod non tenetur non
sonat non per se movetur non vivit et ceteris innumerabilibus que persequi longum est.
R. Racio. Video te nolle immorari et properacioni tue mos gerendus est. Ergo
ne singula repetam si et illi homines quos videmus in sompnis vivere loqui teneri
a vigilantibus possent nichil inter ipsos distaret et eos quos experrecti
ac sani alloquimur et videmus numquid nam eos falsos diceremus? A. Aug. Nullo
pacto istos recte diceret. R. Racio. Ergo si eo veri erunt quo veris simillimi

apparuerint nihilque inter eos et veros omnino distaret corporis falsi quod per illam ...
duabus dissimiles querunt nomine similitudinis vicarium mire et dissimilitudinis fallacie
esse fatendum est. Aug. Recte dicis et pudet me tam temere consensisse
mee superioris. R. Ratio. Ridiculum est si te pudet quasi non ob id ipsum elegerimus
huiusmodi sermocinationes que quoniam cum solis nobis loquimur soliloquia vocari et inscri-
bi volo novo quidem et fortasse duro nomine sed ad rem demonstrandam satis ido-
neo. Cum enim neque melius quam veritas possit quam interrogando et respondendo et
vix quisquam inveniatur quem non pudeat convinci disputantem eorum pene semper eveniat
ut rem bene inductam ad discuciendum inconditus pervicacie clamor explodat
et cum laceratione animi plerumque dissimulata interdum et aperta mitissime pacatissime
ut opinor et commodissime placuit a meipso interrogatum mihique respondentem te aliquid
adiuvante verum querere. Quare nihil est quod vereare sicubi temere te alligasti quin
non redeas atque insolvas aliter non hinc evadi non potest. Aug. Recte dicis sed quid
male gesserim non plane video nisi forte id recte dicatur falsum quod habeat aliquam
similitudinem cum proximo in nichil dignius appellari falsi nomine conveniat et inusitatum
fateri eo falsa vocari quod verorum que a veris distant ex quo efficitur ea ipsa veri-
similitudine eadem esse falsitatis. Ratio non in facili esse quam ...
mente quod in ceteris causis gignatur. R. Ratio. Quid si hoc verum est in toto genere
et solum quod ita sit an ignoras cum per omnia animalia innumerabilia genera cum in
terris solum crocodillum inveniri qui superiorem in mandendo partem moveat
presertim cum pene inveniri nichil queat ita cuique rei simile ut non in aliquo ei
dissimile sit. Aug. Video quidem ista sed cum considero id quod falsum vocamus et simile et
ad verum veri et dissimile ex quo potius parte meruit falsi nomen non valeo discernere.
Si enim ex eo quod dissimile est dixero nichil erit quod non falsum dici possit. Nichil
enim est quod non alicui rei dissimile sit. Quia verum esse credendum. Item si
eo quod simile est falsum appellandum non solum omnia ista reclamabunt que vera esse compositione
que simillima sunt et sic non effugiam eum qui me coegerit falsa esse omnia concedere
quod omnia sibi ex aliqua parte similia negari non possunt. Sed fac me non metuere. Quid enim
respondebo similitudinem ac dissimilitudinem simul efficere ut ad falsum recte nolet. Quid enim
vero via dabis? Imperabitur non nichilominus ut omnia falsa esse cogat quippe omnia
sibimet ut superius est et similia quedam ex parte et dissimilia inveniuntur. R. Restat

ut nescio quo pacto falsum esse dicendum non sit quod aliter se haberet atque videtur nisi veri. ita
modo mihi quod me dixisse evanuisse arbitrabar. Ra. ecce rursum sum impellor
longe considera verbum id esse dictum quod ita se habet ut videtur. A. quod conficietur
magnitudine nullum verum esse posse ubi in naufragium in scopulo occultissimo
formidabo est qui ubi sit et si nesciat. A. si verum esse id quod est dixero falsum non esse
usquam concluditur. contra impugnare. Ita procedit illi corpus nec quemquam multa pa-
ciam moram tuam processisse mihi video. Ratio. Attende paucis nam illorum
tam contrariam fuisse nos auxilium divinum implorasse video. non temptant quemquam
penuriam omnibus rebus non imaginasse quod falsum iudicatur nisi quod aliter se fingit esse quam
non est quod omnis esse tendit et non est secundum id quod supra falsi genus vel fallax et vel mendax
est. Ita fallax id recte dicitur quod habet quendam fallendi appetitum qui sine anima intelligi
non potest. Sed partim ratione fit partim natura. Ratione in animalibus rationalibus ut in homine. Natura in bestiis
ut vulpecula. Id autem quod mendax voco a mentientibus fit qui hoc differunt
a fallacibus quod omnis fallax appetit fallere non autem omnis vult fallere qui menti-
tur. Nam et mimi et comedie et multa poemata mendaciorum plena sunt delectandi
potius quam fallendi voluntate et omnes fere qui iocantur mentiuntur. Est fallax
vel fallens recte dicitur cuius negocium est ut quisque fallatur. Illi autem qui non id
agunt ut decipiant sed tamen aliquid fingunt vel mendaces tantum vel saltem hoc
mendacibus tamen non dubitari non ambigit nisi quid habes adversum ea quae dicta
Aug. Perge quaeso. nec non fortasse de falsis non falsa docere cepisti. sed iam
genus id exspecto quale sit quod dixisti esse tendit et non est. Ratio. Quid ni? ex
spectas certe: id sit quod supra memoravimus an non tibi videtur ymago tua mltu i
de speculo quasi tu ipse velle esse sed ideo esse falsa quia esse tendit quod non est.
Aug. Valde hoc videtur. Ratio. Quid omnis pictura vel huiuscemodi simula-
crum et id genus omne opificum nonne id esse contendit ad cuius quamque similitudinem facta est
Aug. Prorsus adducor. Ratio. Iam ea quibus vel dormientes vel fure-
ntes fallimur credis ut opinor in eo esse genere. Aug. Nulla magis
tendunt ista esse qualia vel vigilantes vel sani cernimus et eo tamen falsa sunt
quod id quod tendunt esse non possunt. Ratio. Quid iam de turrium motu vel de inflexo
remo vel de umbris corporum plura dicam planum est ut arbitror ex hac
esse metienda. Aug. Planissimum. Ratio. Taceo de ceteris sensibus

nam neque consideravi non hoc invenire falsum appellari, in illis ipsis quos satis quod
esse aliud tendit et non est. A. Augustinus. Recte dicis sed miror tamen nihil hic quod
secernenda illa poemata et ioca vel fallacia sunt, ceteraque fallacia. R. Quia aliud est
aliquid esse falsum esse velle, aliud verum non posse. Itaque et ipsa opera hominum velut comedias
comedias aut tragedias aut mimos et id genus alia possumus operibus pictorum
fictorumque jungere. Tam enim verus esse pictus homo non potest, quamvis in speciem hominis
tendat, quam illa quae sunt scripta in libris comicorum. Neque enim falsa esse volunt
aut ullo appetitu suo falsa sunt, sed quadam necessitate, quantum fingentis arbitrium se
potuerunt. At vero in scena Roscius voluntate falsa Hecuba, natura verus homo; sed
illa voluntate et verus tragedus eo videlicet quo implebat institutum; falsus autem Pri-
amus eo quod Priamum assimilabat, sed ipse non erat. Ex quo iam nascitur quiddam
mirabile quod tamen ita se habere nemo ambigit. A. Augustinus. Quidnam id est? R. Quid
putas nisi haec omnia inde esse in quibusdam vera, unde in quibusdam falsa sunt, et ad suum
verum hoc solum eis prodesse quod ad aliud falsa sunt? Unde ad id quod esse aut volunt
aut debent nullo modo perveniunt si falsa esse fugiunt. Quo pacto enim quem
commemoravi verus tragedus esset, si nollet esse falsus Hector, falsa An-
dromacha, falsus Hercules et alia innumera? aut unde vera pictura esset, si falsus
equus non esset? unde in speculo vera hominis ymago si non falsus homo? Quamobrem si quibusdam
ut aliquid verum sit prodest ut sit aliquid falsum, cur tantopere falsitatem for-
midamus et pro magno bono appetimus veritatem? A. Augustinus. Nescio et multum
tamen miror, nisi quia in exemplis istis nihil imitatione dignum video. Non enim ut
histriones aut in speculis quaeque pulchra, aut in tabula aerei boves
ex aere, ita et nos ut in nostro quisque habitu veri simus, ad alienum ha-
bitum adumbrati atque assimilati et ob hoc falsi esse debemus; sed illud verum quaerere
non quasi bifrons ex alia parte verum sit, ex alia
falsum. R. Magnas res et divinas quaeris. Quae tamen si invenerimus, nonne
hiis fatebimur his rebus quasi conflari et quasi coalescere veritatem a qua denominatur omne quod
quoquo modo verum nominatur? A. Augustinus. Non invitus assentior. R. Quid ergo censes,
disciplina disputandi vera est an falsa? A. Augustinus. Quis dubitet veram? R.
Quid grammatica? A. Itidem vera. R. Ut illa vera sit, video quod sit ... vera
Illud profero quod nuper fecisti, sed quod invenies paulo ante offendebatur
ignoratio ... quod nescioquo modo falsa esse tamen vera esse non posset, an ignoratio

[illegible] ista fabulosa et aperte falsa ad grammaticam pertinere. Aug. Non
ignoro istud quidem, sed non ut opinor per grammaticam falsa sunt sed per eam q-
qualiacumque sunt demonstrantur. Siquidem fabula est compositum ad utilitatem delectationemve
mendacium. Est autem grammatica vocis articulate custos et moderatrix
disciplina, cujus professionis necessitate cogitur humane lingue omnia etiam fig-
menta colligere que memorie litterisque mandata sunt, non ea falsa faciens sed
de his veram quamdam docens asserensque rationem. Racio. Recte sane, nichil
curo utrum abs te ista bene definita atque distincta sint, sed illud quero utrum
hoc ita esse ipsa grammatica an vero ista disciplina disputationis ostendat. Aug. Non
nego vim peritiamque definiendi qua nunc ea ista separare conatus sum disputa-
torie arti tribui. Racio. Quid ipsa grammatica, nonne si vera est eo vera est quo disci-
plina est? Disciplina enim a discendo dicta est. Nemo autem que didicit et tenet
nescire dici potest, et nemo scit falsa. Quocirca omnis vera est disciplina. Aug. Non
video quid in ista ratiuncula temere concedatur. Movet me tamen ne
cui per ipsam videantur illas fabulas veras esse, nam et has didicimus
et tenemus. Racio. Numquid magister noster nolebat nos credere que docebat et
nosse? Aug. Immo vehementer instabat ut nossemus. Racio. Numquid aliquando institit ut
Dedalum volasse crederemus? Aug. Hoc quidem numquam. Racio. Et plane nisi teneremus fa-
bulam vix nos posse aliquid in manibus tenere faciebat. Racio. Numquid negas
verum esse quod ista fabula sit, et quod ita sit de Dedalo diffamatum? Aug.
Non nego verum esse. Racio. Non ergo negas te didicisse verum cum ista didicisti?
Nam si volasse Dedalum verum esset, et hoc pueri pro ficta fabula acciperent et
redderent, eo ipso falsa retinerent quo vera essent que redderent. Hinc enim ex-
istit quod superius mirabamur, de volatu Dedali veram fabulam esse non potuisse
si non Dedalum volasse falsum esset. Aug. Iam teneo istud, sed quid ex eo proficiamus
exspecto. Racio. Quid nisi non esse falsam illam rationem que colligit disciplinam,
nisi vera doceat, disciplinam esse non posse? Aug. Et hoc quid ad rem? Racio.
Quia volo dicas michi unde sit disciplina grammatica; inde enim vera est unde disciplina est.
Aug. Nescio quid tibi respondeam. Racio. Nonne tibi videtur, si nichil in ea definitum
esset et nichil in genera et partes distributum atque distinctum, eam nullo modo disciplinam esse
potuisse? Aug. Iam intelligo quid dicas, nec ulla michi occurrit cujusvis fa-
cies discipline in qua non definitiones ac divisiones et ratiocinationes dum quid quid

sic declarat dum suum in confusione pro sua cuique tribuit dum non permittit
nihil admittat alienum totum hoc ipsum quod disciplina dicitur egerit. Ergo et omni
ipsum quo vera dicitur disciplina consequitur. Ratio. Unde ne qua disciplina generatur definitionum
divisionumque ratiociniorumque rationes. Augustinus. Ita semper verum est hoc disputandi ingenium
tenet. Ratio. Summa itaque causa arte creata est ut disciplina et ut vera esset. Si prius
abs te supra a sentiente defensa quod non dubitas quam in hac conclusione sit [illegible]
de omnibus disciplinis. Ratio. Ita dixisti. Hec dixisti nulla disciplina est, tunc occurrit in qua
deficiendi vis atque distribuendi ipsum ut disciplina sic fecit ac si eo vera sit disciplina
disciplinae negabit nec conspicia veritate ipsam esse per quam omnis vera sit disputandi
Augustinus. Hoc est omnis ut asseveraret, sed id me movet quod ratione disputandi ipsa
casta disciplinas numeramus, quare illa potius existimo veritate, qua et ista ipsa vera
vera est. Ratio. Optime ac vigilantissime, sed non negabis ut opinor eo veram ipsam
quod disciplina est. Augustinus. Imo id ipsum est quod me movet [illegible] ipsam disciplinam
esse potuisse et ob hoc veram dicam. Ratio. Quid? quod istam putas aliter disciplinam
esse potuisse nisi omnia in ea definita essent et distributa. Augustinus. Sufficit. Ratio. Quid?
Dicam, ac si ad eam pertinet hoc officium per se ipsa disciplina vera est. Augustinus.
vēa Nec iam mirum putabit si ea qua vera sunt omnia et se ipsam et ipsa sit vera. Ratio. Ergo
nihil iam obstat quod nimis recte perspecta in ista summam Ratio. Intelligi
[illegible] Augustinus. Dic si quid de hac disciplina dicere sit quod intelligi duobus modis
credas. Ratio. Esse aliquid in aliquo non nos fugit duobus modis dici: uno quod ita est
ut et seiungi atque alibi esse possit, ut hoc lignum in hoc loco, ut sol in oriente;
altero autem quod ita est in subiecto ut ab eo nequeat separari, ut in hoc ligno forma
et species quam videmus, ut in sole lux, ut in igne calor, ut in animo disciplina,
et si qua sunt talia. An tibi aliter videtur? Augustinus. Ista quidem vetustissima nobis et ab ineunte
adolescentia studiosissime percepta et cognita; quare non possum de his
interrogatus quin ea sine ulla deliberatione concedam. Ratio. Quid? illud nonne concedis
quod in subiecto est inseparabiliter, si subiectum ipsum non maneat, manere non posse? Augustinus.
Et hoc video necessarium. Nam manere subiecto posse id quod in subiecto est non manente
quisquis bene rem intuetur intelligit. Ratio. Quid de hoc corporis colore, pereunte ut vel valetudine vel
aetate [illegible] immutari cum ipsum per [illegible] decrescit ut et hoc non perdat in omnibus
sit in omnibus quibus non sit ipsa subiecta ea quae in subiectis sunt eo existunt. Ratio. Non ut sit
picis pices hic color fit qui in eo videmus [illegible] cum est si quid cum nigrescat

ut albesceret ut aliud aliquid mutet colorem nichilominus tamen maneat pice ac
diceretur ac uero ignis si calore careat nec ignis esse cit(ius) nix nive uero et
nichil possunt. R(atio). Illud uero quod interrogasti quod non concessit quod cum posse fieri ui-
deatur ut id quod in subiecto est maneat ipso intereunte subiecto ostensum non est a ue-
ritate alienissimum ut id quod non esset nisi in ipso esset etiam cum ipsum non fuit pos-
sit esse. Ratio. Illud igitur quod quicquid anime inesset est. Aug. Quid narras.
Ratio. Id quod audis. Aug. Iam ne ergo liquido constat animum esse immortalem.
Ratio. Si ea que concessisti uera sunt liquidissime. nisi forte animum dicis et si mo-
riatur animum esse. Aug. Ego uero nunquam eam de re hoc dixerim si corpus quod interit fieri ut
anima non sit dico nunc me ab hac sententia reuocari. quod a magnis philo-
sophis est dictum etiam rem que quocumque uenerit uitam prestat mortem in se admittere non posse
quamuis non lumen quocumque intrare potuit faciat id lucere. tenebrasque in se prop-
ter memorabilem illam uim contrariorum non possit admittere. tamen extinguitur locusque il-
le extincto lumine tenebratur. ita illud quod tenebris insistebat. nec ullo modo in se
tenebras admisit. et si eis intrando locum fecerit ut posset et discedendo
sic timeo ne mors ita contingat corpori ut tenebre loco aliquando discedente
uel lumine aliquando extincto. ut iam non sit de omni morte corporis securitas
sed quoddam genus mortis optandum quo anima ex corpore incolumis educatur
ut perducaturque ad locum si est uel huiusmodi locus ubi non possit extingui. aut si ne
hoc quidem fieri potest sed ut in ipso corpore anima quasi lumen accenditur nec alibi possit durare.
et quedam mors et extinctio quedam anime in corpore uite aliquod genus eligendum
est quo homo securus et tranquillus uiuat cum securitate ac tranquillitate omnia
quamquam nescio quomodo possit istud si anima moritur. O multum beatos quibus siue ab ipsis
siue ab aliquo persuasum est non esse metuendam mortem et si anima intereat persuasum est atque mi-
hi misero nulle adhuc rationes nulli libri persuadere potuerunt. Ratio. Ge-
me. immortalis est animus. Aug. Quomodo probas. Ratio. Ex
his que tu magno cum moderamine ut arbitror superius concessisti. Aug. Nichil
quidem me minus uigilanter interroganti tibi memini dedisse sed collige
iam ipsam summam oro te. uideamus quot tantis ambagibus peruenimus nec iam
me interroges uolo. si enim ea breuiter enumeratura es que concessi quid iam rursus
responsio mea desideratur. an ut moras gaudiorum inferas si quid forte boni
affecimus. Ratio. Faciam quod te uelle uideo sed attende diligentissime.

Aug. loquere iam quod dicturus eras, quid ut (?) dubitem. R. Ratio. Omne quod in subiecto est si
semper manet ipsum et subiectum maneat semper necesse est, et omnis in subiecto est animo disciplina. Neces-
se est ergo semper animus maneat si semper maneat disciplina. Est autem disciplina veritas
et semper ut in initio libri huius ratio persuasit veritas manet. Semper igitur animus manet
nec animus mortuus dicitur. Immortalitatem igitur animi solus non absurde negat qui superiora
non recte concessa esse convincit. Aug. Iam me volo in gaudia mittere sed duabus aliquantum revocor causis. R. Quae tandem? A. Primo movet quod tam longo circuitu
usi sumus nescio quam tam catenam sequentes cum tam breviter ut nunc
factum est demonstrari potuit quam nunc demonstratum est. Quare me sollicitum
facit quod tamdiu quasi ad insidiandum obambulavit oratio. Deinde non video
quomodo in animo semper sit disciplina praesertim disputandi cum tam pauci eius gnari sint
et quisquis eam novit tanto ab infantia tempore fuit indoctus. R. Non enim possumus
dicere aut imperitorum animos non esse animos aut esse in animo eam quam nesciunt disciplinam.
Quod si vehementer absurdum est restat ut aut non semper sit veritas in animo aut veritas non sit
illa disciplina. R. Vides quod non frustra tantos circuitus egerit nostra ratio.
Quaerebamus enim quid sit veritas quod ne nunc quidem in hac silva rerum omnibus paene
callibus obviantibus video nos investigare potuisse. Sed quid faciemus?
an inceptum omittimus et exspectamus ut nobis liber aliquis alienus
in manus incidat qui huic quaestioni satis faciat. R. Nam et multos ante nostram
aetatem scriptos esse arbitror quos non legimus et nunc ut nihil quod nescimus
opinemur. Manifestum habemus et carmine de hac re scribi et solutam oratione
et ab his viris quorum nec scripta latere nos possunt et eorum ingenia talia non
novimus ut nos in eorum litteris quod volumus inventuros desperare non pos-
simus praesertim cum hic ante oculos nostros sit ille in quo ipsam eloquentiam quam
mortuam dolebamus perfectam revixisse cognovimus. Numquid nos sinet
cum scriptis suis vivendi modum docuerit vivendi ignorare naturam?
Aug. Non arbitror equidem et multum ab illo spero. Sed unum doleo quod ita ut
erga se vel erga sapientiam studium nostrum non ei ut volumus valemus
aperire. Nam profecto misereretur sitim nostram et exundaret multo citius quam nunc. Ille enim secu-
rus est quod sibi iam totum de animae immortalitate persuasit nec scit aliquos esse fortasse
qui huius ignorationis miseriam satis cognoverunt et quos non subvenire ro-
gantibus non subvenire crudele sit. Alter autem novit quidem ex familiari-

ardere nimis. sed ita longe abest. et ne ita constitutus sum ut vix ad eam nunc comple-
ctendae facultas sit. Credo iam certe transalpino profecisse cum iam quo
morbus meus excaecatum effugiat et antiquam gratiae duritiam aut stupor sui
compellat. **Ratio.** Esto item dum ista perficimus quia in mente probata non sit. Nonne
turpissimum est praecurrere oculum nimium et cordis ipsum animum ex iusto arbitrio pendere de
signum. Ubi est quod dudum et rogavimus et rogamus non populares suggestiones. ut
non dicam non corporis corporum voluptates non populares suggestiones atque
honores. sed etiam animum sequi ipsum quem credimus ut aperiat. ita ne nos dese-
rat a nobis deserere. Alienissimum est ab ipso est ut eos qui talia desiderant de-
serat. verum a nobis est alienum esse debet ut tamen ducem deseramus. Verum si placet
experiamur breviter utrum ipsa duo consectaria sit an non semper manere veritatem. an veritate
non esse disputationi rationum hoc non vacillare dixisti quod minus nos faciat totam in
summa securos an potius idque quaerimus quod esse possit in ipso animo dicta quae non
possimus non tamen dicere sine non cognoverit videbatur ut de illis quae concessas du-
bitare minus necesse fuit. **Augustinus.** Immo discutiamus prius illud unde hoc quaeret s.
dubium ita non nulla ut expiator quaestio est manebit. **Ratio.** Ita fiat si adesto
non ac cautissimus scio nosque est eventur attendens dum nimius pedes in conclusione.
et ut iam aliqui infecat expectans ea quae interrogantur non diligenter examinantur quae
Augustinus. Dum fortasse dicis sed caritas quod hoc genus morbi quo possum modo
accipe quae ne suspectius in morem. **Ratio.** Ex eo quod mecum vitare
non posse interire conclusimus quod non solum sed totum mundum intereat. et si ipsa veritas
sum erit et mundum et veritatem interisse. nichil autem verum sine veritate. Nullo modo interit
veritas. **Augustinus.** Agnosco ista et nihil tum miror si falsa. **Ratio.** Ergo illud
aliud videamus. **Augustinus.** Sine me paululum considerare oro te ne huc venim
turpiter redeam. Ergo ne interisse veritatem verum non erit si non erit verum non ergo interiit sed
verum erit verum post occasum veritatis verum esse cum iam veritas nulla est. Nichil absur-
dius cogitare atque considerare perge ad aliud. **Ratio.** Certe faciemus quantum
possimus ut docti atque prudentes viri legantur haec et nostram si quae est corrigant
temeritatem. nam neque meo neque alteri arbitror quod aliquid hic dicatur posse inveniri. Sed
quoniam verum sit veritas non quod verum est quid quod verum est. **Augustinus.** Nullo modo. **Ratio.** Aliqui-
nam res est verum non quod non est falsum. **Augustinus.** Sine videri dubitare dementia est.
Ratio. Nonne falsum non est quod ad similitudinem alicuius accommodatum est neque id tamen est cuius

A. Ratio
Augustinus

simile apparet. Aug. Nichil quidem aliud video quod videas falsum vocet. cum enim simile
falsum dicatur et quod a veri similitudine longe abest. Racio. Quis negaverit similia quae simili
est verum in nullam imitationem. Aug. Quis vero non, nam dicere incipis aliquid ambiguum
sed media volasse villa ex parte res ista verum imitatur quippe quam illa similis
non imitetur quod possit ea res quam omnino non sit. Racio. Racio dicas si non autem
dicis ea re quam omnino nulla sit nec falsa quidem posse dici. Si non falsum esse. Racio
non non est. Aug. Non quod dicimus de media nescio quomodo. falsum est. Aug.
Racio. Deinde nam si falsum est quo falsum est. Si non est falsum quomodo monstrare est. Aug. Similitudinem
rationis video ita nec video tamen audio angustias istas. Aug. Ego
non dico falsum. Racio. Dicis plane est non quod falsum esse dicis. Aug. Quia videtur 1ª
Racio. Illa similitudinem quam ipso verum emittat. Aug. Ego quia video similitudinem
eorum. Racio. Ea sunt emittantur et si vel media fecisse imitatione
ipsa emittatur vel sicut falsa simia. Quae si non credentur eo solo imitantur
vides quod ita dicitur est quam enim falsa non in fallaces si autem fatetur imperium
et creditus vides. Aug. Iam intelligo minime inter verum primam quam quomodo falsum
de quibus diximus quod certe ita asseveror. nam hoc solo inveniebar quia falsum
magis non esse dicatur non liceat velle aliquid similitudine. Racio. Non lapidem falsum argentum
dices non intelligat. Tamen si quis lapidem argentum esse dicat. dicimus
eum dicere falsum proferre similitudinem. Tamen autem et plumbum non absurde
falsum argentum vocamus quod eas res ipsa velut imitatur. neque ex eo falsa
nominatur simia sed ipsum de quo imitatur. Racio. Iam intelligis sed si videtur
argentum falsum plumbi nomine convincere appellare possumus. Aug.
est. Racio. Quid? iam. Aug. Nescio non ita video vehementer quod volumus
dicam. Racio. Rursum forte. Respondeo quod argentum melius et quam in
plumbi autem quod velut hoc est si falsum argentum vocet. Aug.
placuisti quod nolebam et ideo nunc infames incrustabiles
liberi sunt se ondant quod nescio utrum falsas mulieres appellemus
melius vocem vero tamen histriones vocemus infames sed dubium possum
vocare, quia si latent non infame quodquod non a turpi fama nominantur
neque non sunt vitiate. Racio. Alia ratio nobis est. vivere
ipsis ista disserendi quam non fuit quam qui faciat placeat fama vera
atque tamen sic laudabili honestate nominantur et magna questio ubi
liberandae esse muliebri tunica indutus debeat hostes decipere.

q(ue) iuste ista sit fortasse videor v(e)l futurum. et veri sapientes q(ui) aliq(uo)d e(ss)e cum beat(i)
natiam fore dictum suam t(ame)n h(uius)mo(d)i humanis malit c(um) omni fig(ur)e q(uo)d feriens uestis
uero si a(li)q(uo)d sit amicum. Et q(ui)a h(oc) ut dictum e(st) alias videbimus p(ro)fecto n(on) e(st)
mag(na) q(uo)d c(ir)ca (con)siderationis indigeat q(uo)d te(mpus) p(ri)mu(m) p(ro)pter vi dicamus. ne in q(ue)da(m) i(n) excusa
biles i(n)p(ro)batores videat(ur). n(on) a(utem) q(uo)d p(ro)p(ri)a (con)siderat(i)o satis e(st) ia(m) puto apparere
nec dubitari n(on) e(ss)e falsum q(uo)d q(ue) sunt vera a(li)q(ui)d imitant(ur). Aug(ustinus) P(er)fici(en)d(um) ad te
illas disciplinas. t(ame)n i(n) theolo(g)icam dyalecticam geometricam musicam arismeticam
astrologicam q(ue) enchiamachinam g(ra)eci appellaveru(n)t q(ui)bus c(on)tingit p(ro)p(ter)
quia s(un)t necesse i(n) disciplinis ipsa p(ro)p(ri)a na(tur)a h(oc) in bonu(m) p(er)suasum e(st). Ra(ti)o Ergo
quod ut p(ro)pter disciplinas q(ui)bus erudimur et q(ui)bus e(st) ip(s)um studium sapie(n)tie n(on)
n(ost)ri vere possumus q(uo)d q(uo)d ita du(m) invenie(n)s q(ua)m n(on) f(alsu)s e theat(r)o achilles ex
aliqua p(ar)te falsum sit. ut ex a(li)q(ua) v(er)um e(ss)e possit. Aug(ustinus) In vide(n)t multa inve(n)i
n(on) n(on) disciplinas. ista s(un)t lapides n(on) t(ame)n ut veri sit lapis imitat(ur) ad s(imilitudi)n(e)m
q(ui)a ista dicunt(ur) q(uo)d vnus inmediato video ia(m) in mutabilib(us) supp(er)iorib(us) e(ss)e
q(uo)d sp(on)te occurrat cogitantib(us). Ra(ti)o Video prorsus. si no(m)i(n)e et videt(ur) unus
corpus noi(n) i(n)telligi Aug(ustinus) Videtur si q(ui)d iane nichil e(ss)e cum habemus
a(d) ip(su)m a(utem) n(ost)ri corpora nu(n)c aliu(d) arbitror. q(ui)d e(st) du(m) corpus aliq(uo)d e(ss)e eodem
q(uo)d o(mn)ia si sit et nullius imitamenta esse falsa et vera e(ss)e video. Ra(ti)o In loqui nos multis
similiter q(uo)d q(uo)d possu(m) n(on) (com)pendio e(ss)e n(on) a(li)q(ui)d e(st) q(uo)d iane appellas a(ut) q(uo)d v(er)itate
Aug(ustinus) Longe a(li)q(ui)d. Q(uo)d n(on) me inania si veritate iane a(li)q(ui)d puto a(ut) (con)trarie inane
aliq(uo)d appeto Q(ui)a n(on) a(li)q(ui)d q(uo)d veritate(m) invenire desidero. Ra(ti)o Ergo et n(on) fortasse
q(uo)d c(on)cedis n(on) v(er)um e(ss)e q(uo)d n(on) veritate fiat ut v(er)um sit. Aug(ustinus) Ia(m) h(oc) olim manifestum
p(er)cepi. Ra(ti)o Num dubitas n(on) e(ss)e iane p(ro)pter ip(su)m iane a(ut) e(ss)e corpus
Aug(ustinus) Possu(m) n(on) dubitare. Ra(ti)o Opinor q(uo)d vi(de)tur corpus e(ss)e a(li)q(ui)d c(on)tinens. Ra(ti)o
q(ui)a i(n) corpore. Aug(ustinus) Nescio. Ra(ti)o Nichil a(li)q(ui)d e(ss)e arbitror n(on) ubi i(d) e(ss)e sole
et iane magis i(d) e(ss)e ubi nullu(m) sit corpus. Aug(ustinus) H(oc) sane planu(m) e(st)
Ra(ti)o Q(ui)d i(gitur) i(n)moramur tam si a(li)q(ui)d veritas videt(ur) fecisse iane. a(ut) a(li)q(ui)d v(er)um e(ss)e
ubi veritas n(on) sit. Aug(ustinus) Non videt(ur). Ra(ti)o Non e(st) i(gitur) iane v(er)um. Quemadmodu(m)
ab eo q(uo)d iane n(on) e(st) iane fieri p(ro)pter q(uo)d veritate caret. v(er)um n(on) e(ss)e manifestu(m)
e(st) . Omnis ip(su)m q(uo)d iane d(icitu)r ex eo q(uo)d n(on) sit d(icitu)r. Q(ui)d i(gitur) p(ro)pter vince q(uo)d n(on) e(st).
a(li)q(ui)d p(ro)pter e(ss)e q(uo)d p(ro)ximum n(on) e(st). Aug(ustinus) Age ia(m) iane t(ame)n iane (con)sequamur
Q(ui)d v(er)o ceteris dicis Ra(ti)o Q(ui)d n(on) q(uo)d vides in plurimu(m) suffi(cien)t(er) agitur.

Aug(ustinus) R(ati)o

Restat ut quaeramus et videamus quod duo si propria vera sint quia in his est veritas, de immortalitate animi nec dubitatur; animus autem immortalis esse creditur si veritas quae interire non potest in eo esse probabitur. Circa id ultimum videamus utrum corpus non sit vere verum, sed non in se veritas sed quaedam ymago veritatis. Nam si et in corpore quod satis certe est re esse verum non invenimus quale est in disciplinis, non continuo certe disputandi disciplina veritas, quae ob hoc dicitur disciplina, verum est; non et corpus quod non videtur disputandi ratione esse fortuitum. Si vero et corpus imitatione aliqua verum est et ob hoc non liquido verum, non est cur fortasse quod impediat disputandi rationem quominus ipsa veritas esse doceatur. Interim quaeramus de corpore, nam nec hoc quidem cum constiterit video istam quaestionem terminatam. A. Augustinus. Non scio quid velit videre. R. Ratio. Item attende: scientia est prorsus corpus aliqua forma et specie contineri, quam si non haberet corpus non esset; si veram haberet, animus esset. An aliter putandum? A. Augustinus. Assentior in parte, de cetero dubito: nam nisi teneatur aliqua figura corpus non esse concedo. Quo autem si eam veram haberet animus esset non satis intelligo. R. Ratio. Nihil ne tu de primo libri exordio et de illa tua geometrica recordaris? A. Augustinus. Bene commemorasti, recordor prorsus ac libentissime. R. Ratio. Talesne in corporibus figurae inveniuntur quales illa disciplina demonstrat? A. Augustinus. Immo incredibile est quanto deteriores esse convincuntur. R. Ratio. Quas ergo istarum veras putas? A. Augustinus. Ne quaeso te istud me interrogandum putes. Quis enim tam mente caecus est qui non videat istas quae in geometria docentur habitare in ipsa veritate, aut in his etiam ipsam veritatem; illas vero corporis figuras, si quasi ad istas tendere videntur, habere nescio quam imitationem veritatis, et ideo falsas esse? Nam et totum illud quod moliebaris intelligo. R. Ratio. Quid ergo iam opus est ut inter nos de disciplina disputationis requiramus? Sive enim figurae geometricae in veritate sunt, sive in eis veritas, anima nostra, id est intelligentia nostra, contineri nemo ambigit; ac per hoc in nostro animo etiam veritas esse cogitur. Quod si quaelibet disciplina ita est in animo ut in subiecto inseparabiliter, neque interire veritas potest, quid, quaeso, de animi perpetua vita, nescio qua mortis familiaritate dubitamus? An illa linea vel quadratura vel rotunditas habent alia quae imitentur ut vera sint? A. Augustinus. Nullo modo id possum credere, nisi forte aliud sit linea quam longitudo sine latitudine, et aliud circulus quam linea circumducta undique a medio aequaliter vergens. R. Ratio. Quid ergo cunctamur? An ubi ista sunt veritas non est? A. Augustinus. Deus avertat amentiam. R. Ratio. An disciplina non est in animo? A. Augustinus. Quis hoc dixerit? R. Ratio. Sed fortasse potest interire subiecto id quod in subiecto est permanente? A. Augustinus. Quando

in sso persuadet. Ratio: Restat ut concedat veritas. Aug. Unde sic putas? Ratio:
Immortalis est igitur anima. Iam iam crede rationibus tuis, crede veritati; clamat et in te
sese habitare et immortalem esse, nec sibi suam sedem quavis corporis morte posse
subduci. Averte ab umbra tua, redi in te. Nullus est interitus tuus, nisi oblitum te esse quod
interire non possis. Aug. Audio, resipisco, recolere incipio. Sed quaeso illud quod restat
expedias, quomodo in animo imperito (non enim eum mortalem dicere possumus) disciplina et veritas
esse intelligantur. Ratio: Aliud ista quaestio volumen desiderat, si eam vis tractare diligenter;
simul et illud, ut ea quae potuimus investigata sunt retractanda tibi esse video; quia si nihil eorum quae
concessa sunt dubium est, multum nos egisse arbitror, nec cum parva securitate cetera
quaerere. Aug. Ita plane est ut dicis, et obtempero tuis praeceptis libens. Sed hoc saltem
impetrem antequam tu in volumen statuas, ut quid intersit inter veram figuram quae intelligentia
contuetur, et eam quam sibi fingit cogitatio, quae graece sive fantasia sive fantasma dicitur,
exponas. Ratio: Hoc quaeris quod videre nisi mundissimus non potest, et ad cuius
visionem parum es exercitatus, nec nunc per istos circuitus aliud quam exercitationem tuam ut
idoneus sis videre operamur. Tamen in rebus plurimum quomodo possit doceri, fortasse brevi
planum faciam. Fac nonne te aliquid esse oblitum, atque alios te velle quasi in memoriam revocare.
Dicunt ergo illi: Numquidnam hoc est, aut illud, diversa velut similia proferentes; tu vero
nec illud vides quod recordari cupis, et tamen vides non hoc esse quod dicitur. Numquidnam tibi cum
hoc evenit, omnino videtur oblivio? Nam ipsa discretio quae non admittit quod falso ad-
monetur, pars quaedam recordationis est. Ita videtur. Tales ergo nonnulli verum videntes falli
tamen et decipi non possunt, et quid quaerunt satis noverunt. At si tibi quispiam dicat te post
paucos dies risisse quam natus es, non audes dicere falsum esse; et si auctor sit
cui fides habenda est, non recordaturus sed crediturus es; totum enim tempus illud validissima
tibi oblivione sepultum est. An aliter putas? Aug. Prorsus consentio. Ratio:
Haec ergo ab illa oblivione plurimum differt; sed illa media est. Nam est alia recor-
dandae revisendaeque veritati propior atque vicinior; cui simile est quando videmus
aliquid certoque recognoscimus id nos vidisse aliquando atque nosse affirmamus. Sed
ubi aut quando aut quomodo aut apud quem nobis in notitiam venerit, satagimus repetere
atque recolere; ut si de homine nobis contigerit, et quaerimus ubi eum noverimus, quod
cum ille commemoraverit, repente tota res memoriae quasi lumine infunditur, nec quidquam
amplius ut reminiscamur laborat. An hoc genus ignotum tibi est aut obscurum? Aug.
Quid hoc planius, quidve crebrius mihi accidere solet? Ratio: Tales sunt qui bene disciplinis

liberalibus eruditi, siquidem illa sine dubio in se oblivione obruta eruunt discendo et quodammodo refodiunt. R. Nec tamen contenti sunt nec se tenent donec totam faciem cuius quidam veritatis illis artibus iam splendor subrutilat latissime atque plenissime intueantur. Sed ex his quidam falsi colores atque formae velut in ipsum speculum cogitacionis se fundunt falluntque inquirentes sepe ac decipiunt putantes id totum esse quod norunt vel quod inquirunt. Ipse sunt ille ymaginaciones magna cautione vitande que deprehenduntur fallaces cum cogitacionis variato quasi speculo variantur cum illa facies veritatis una et immutabilis maneat. Tunc enim atque alterius magnitudinis quadratum sibi cogitacio depingit et quasi ante oculos prefert sed mens interior que vult verum videre ad illud se potius convertat si potest secundum quod iudicat illa omnia esse quadrata. A. Quid si nobis obiciat dicens secundum id se iudicare quod videre oculis solet. R. Cur ergo iudicat si tamen bene erudita est veram speram cuiuslibet pile vel magne vel parve plane in puncto tangi quod tale unquam oculus vidit aut videre potest. Cum ipsa ymaginacione cogitacionis fingi quicquam huiusmodi non potest an non hoc probamus cum et minimum circulum ymaginando animo describimus et ab eo lineas ad centrum ducimus. Nam cum duas duxerimus inter quas quasi acu vix pungi possit iam in medio non possumus ipsa cogitacionis ymaginacione ducere ut ad centrum sine ulla commixtione perveniant cum clamat ratio innumerabiles posse duci nec sese in illis incredibilibus angustiis nisi centro posse contingere ita ut in omni intervallo circulus describi possit. Hoc cum ista fantasia implere non possit magisque quam ipsi oculi deficiat siquidem per ipsos est animo inflicta manifestum est et multum eam differre a veritate et illam dum hec videtur non videri. Hec dicentur operosius atque subtilius cum de intelligendo disserere ceperimus que nobis pars proposita est cum de anime vita quantum sollicitaris fuerit quantum valemus enucleatum atque discussum. R. Non credo te parvo formidare ne mors humana etiam si non interficiat animam rerum tamen omnium et ipsius si qua comperta fuerit veritatis oblivione interficiat. Augustinus. R. Non potest satis dici quantum hoc malum metuendum sit. Qualis enim erit illa eterna vita aut que mors non ei preponenda est si sic vivit anima ut videmus eam vivere in puero recens nato ut de illa vita nichil dicam que in utero agitur non enim puto esse nullam.

Racio. Bono animo esto deus aderit ut iam sentimus querentibus nobis qui beatissimum quiddam post hoc corpus et veritatis plenissimum sine ullo mendacio pollicetur. Augustinus. Fiat ut speramus. Amen.

Explicit liber soliloquiorum sancti beati Augustini ad se ipsum

Per idem tempus scripsi librum **Incipit Retractatio beati augustini**
cuius est titulus de magistro **in libro de magistro**
in quo disputatur et invenitur magistrum non esse qui do-
cet hominem scientiam nisi deum secundum illud etiam quod in evange-
lio scriptum est. Unus est magister vester christus. Hic liber sic incipit Quid tibi videmur.

Augustinus. Quid tibi videmur efficere velle cum lo-
quimur. Adeodatus. Quantum quidem mihi nunc occurrit
aut docere aut discere. Aug. Unum horum video et
assentior. Nam loquendo nos docere velle mani-
festum est. discere autem quomodo. Ad. Quo tandem censes nisi cum inter-
rogamus. Aug. Etiam tunc nichil aliud quam docere nos velle
intelligo. Nam quero abs te utrum ob aliam causam interroges nisi
ut eum quem interrogas doceas quod velis. Ad. Verum dicis. Aug.
Vides ergo nichil nos ista locutione nisi ut doceamus appetere. Ad.
Non plane video. Nam si nichil est aliud loqui quam verba promere.
video nos id facere cum cantamus. Quod cum sepe soli facimus nullo
presente qui discat non puto nos docere aliquid velle. Aug.
At ego puto esse quoddam genus docendi per commemorationem magnum
sane. quod in hac nostra sermocinatione res ipsa indicabit. Sed si tu
non arbitraris nos discere cum recordamur nec docere illum qui com-
memorat. non resisto tibi. et duas iam loquendi causas constituo. aut
ut doceamus aut ut commemoremus vel alios vel nosipsos. Quod etiam
dum cantamus efficimus. An tibi non videtur. Ad. Non prorsus nam
rarum admodum est ut ego cantem commemorandi me gratia sed tamen
modo delectandi. Aug. Video quid sentias. Sed nonne attendis
id quod te delectat in cantu modulationem quandam soni esse. Que
quoniam verbis et addi et detrahi potest aliud est loqui aliud cantare.
Nam et tibiis et cythara cantatur et aves cantant et nos interdum

sine verbis musitare aliquid sonantes quod sonum cantus dici solet·
locucio non putetur. An quicquam est quod contradicas. Ad. Nichil sane.
Aug. Videtur ergo tibi non nisi aut docendi aut commemorandi causa
esse institutam locucionem. Ad. Videretur nisi me moneret quod dum
oramus utique loquimur nec tamen deum aut doceri aliquid aut commemo-
rari fas est credere. Aug. Nescire te arbitror non ob aliud
nobis preceptum esse ut in clausis cubiculis oremus quo nomine significantur
mentis penetralia nisi quod deus ut nobis quod cupimus prestet
commemorari aut doceri nostra locucione non querit. Qui enim lo-
quitur sue voluntatis signum foras dat per articulatum so-
num. deus autem in ipsis racionalis anime secretis qui homo interior vo-
catur et querendus et deprecandus est. Hec enim sua templa esse
voluit. An apud apostolum non legisti. Nescitis quia templum dei
estis et spiritus dei habitat in vobis et in interiore homine habitare
Christum. Nec in propheta animadvertisti. Dicite in cordibus vestris et in
cubilibus vestris compungimini. sacrificate sacrificium iusticie
et sperate in domino. Ubi putas sacrificium iusticie sacrificari
nisi in templo mentis et in cubilibus cordis. Ubi autem sacrificandum
est ibi et orandum. Quare non opus est locucione cum oramus id est
sonantibus verbis nisi forte sicut sacerdotes faciunt significandi
de mentis sue causa non ut deus sed ut homines audiant et consensi-
one quadam per commemoracionem suspendantur in deum. An tu aliud
existimas. Ad. Omnino assencior. Aug. Non te ergo movet quod
summus magister cum orare doceret discipulos verba quedam docuit
in quo nichil aliud videtur fecisse quam docuisse quomodo in orando
loqui oporteret. Ad. Nichil me omnino istud movet. Non enim verba
sed res ipsas eos verbis docuit quibus eciam se ipsi commonefacerent
a quo et quid esset orandum cum penetralibus mentis orarent
ut ~~dictum~~ dictum est. Aug. Recte intelligis. Simul enim te

credo accidit etiam si quisque contendat quamvis nullum edamus sonum
quia quia ipsa verba cogitamus nos intus apud animum loqui. Sic quoque
locutione nichil aliud agere quam commemorare cum memoria cui verba
inherent ea involvendo facit venire in mentem res ipsas res quarum
signa sunt verba. Ad. Intelligo ac sequor. Aug. Constat — Ca. ij.
ergo inter nos verba signa esse. Ad. Constat. Aug. Quid signum
nisi aliquid significet potest esse signum. Ad. Non potest. Aug. Quot verba
sunt in hoc versu: Si nichil ex tanta superis placet urbe
relinqui. Ad. octo. Aug. octo ergo signa sunt. Ad. Ita est.
Aug. Credo te hunc versum intelligere. Ad. Satis arbitror. Aug.
Dic mihi quid singula verba significent. Ad. Video quidem quid
significet si, sed nullum aliud verbum quo id exponi possit invenio.
Aug. Saltem illud invenis quidquid significatur hoc verbo ubi-
nam sit. Ad. Videtur mihi quod significet dubitationem. Iam dubitatio
ubi nisi in animo est. Aug. Accipio interim; persequere cetera. Ad. Nichil
quid aliud significat nisi id quod non est. Aug. Verum fortasse di-
cis, sed revocat me ab assentiendo quod superius concessisti
non esse signum nisi aliquid significet. Quod autem non est nullo modo
aliquid esse potest. Quare secundum verbum in hoc versu non est signum, quia
non significat aliquid, et falso inter nos constitit quod omnia verba
signa sunt aut omne signum aliquid significet. Ad. Nimis quidem
urges. Sed quando non habemus quod significemus omnino stulte ali-
quid verbum promimus. Tu autem mecum loquendo credo quod nullum
sonum frustra emittis, sed omnibus que ore tuo erumpunt erum-
pit signum mihi das ut aliquid intelligam. Quapropter non te oportet
istas duas syllabas enunciare dum loqueris si per eas non
significas quidquam. Si autem vides necessariam per eas enunciatio-
nem fieri nosque doceri vel commoneri cum auribus insonant vides
etiam profecto quid velim dicere sed explicare non possum. Aug.

A R

Quod quidem facimus in affectione animi quadam cum rem non videt et
tamen non esse invenit aut invenisse putat. hoc verbo significari dicimus
potius quam rem ipsam quae nulla est. Ad. Istud ipsum est fortasse quod
expedire moliebar. Aug. Transeamus igitur hinc quoquomodo
ne res absurdissima nobis accidat. Ad. Que tandem.
Aug. Si nichil nos teneat et moras patiamur. Ad. Ridi-
culum quidem hoc est. et nescio quomodo tamen video posse
contingere. ymmo plane video contigisse. Aug. Suo loco
genus hoc repugnancie si deus siverit planius intelligemus
nunc ad illum versum te refer. et conare ut potes cetera eius
verba quid significent pandere. Ad. Tercia preposicio est ex pro qua
de possumus arbitror dicere. Aug. Non id quero ut pro
voce notissima aliam eque notissimam vocem quae idem significet
dicas. si tamen idem significat. Sed interim concedamus ita esse.
Certe si poeta iste non ex tanta urbe. sed de tanta dixisset
quereremque abs te quid de significaret diceres ex. cum hec duo verba
essent id est signa unum aliquid ut tu putas significancia.
Ego autem id ipsum nescio quid unum quod hiis duobus signis
significatur inquiro. Ad. Michi videtur secretionem quandam ab ea
re in qua fuerat aliquid quod ex illa esse dicitur sive illa non ma-
neat. ut in hoc versu non manente urbe poterant aliqui esse
ex Troianis sive maneat. sicut ex urbe roma dicimus esse ne-
gociatores in affrica. Aug. Ut concedam tibi hec ita esse nec enu-
merem quam multa fortasse preter hanc tuam regulam reperiantur
illud certe tibi attendere facile est exposuisse te verbis
verba id est signis signa eisdemque notissimis notissima. Ego autem
illa ipsa quorum hec signa sunt michi si posses vellem ut ostenderes.

Ca. iij.

Ad. Miror te nescire vel potius simulare nescientem. mea respon-
sione fieri quod vis omnino non posse. Quidem sermocinamur

non possimus videre nisi verbis. Tu autem res queris eas que quelibet
sint verba certe non sunt, quas tamen ex me tu quoque verbis queris. Por-
ro ita tu sine verbis quere ut ego deinde condicione videam. Aug.
Iure agis fateor. Sed si quererem tres iste sillabe quid signifi-
cent cum dicitur paries nonne posses digito ostendere ut ego pror-
sus rem ipsam viderem cuius signum est hoc trisillabum verbum
demonstrante te nulla tamen verba referente. Ad. Hoc in solis nominibus
quibus corpora significantur si eadem corpora presencia sint fieri
posse concedo. Aug. Num colorem corpus dicimus ac non pocius quan-
dam corporis qualitatem. Ad. Ita est. Aug. Cur ergo et hic digito
demonstrari potest. An addis corporibus eciam corporum qualitates ut
nichilominus eciam iste cum presto sunt doceri sine verbis possint.
Ad. Ego cum corpora dicerem omnia corporalia intelligi volebam
id est omnia que in corporibus senciuntur. Aug. Considera tamen utrum et
hinc eciam aliqua tibi excipienda sint. Ad. Bene admones. non
enim omnia corporalia sed omnia visibilia dicere debui. Fateor enim so-
num odorem saporem gravitatem calorem et alia que ad ceteros sensus
pertinent quamquam sentiri sine corporibus nequeant et propterea sint cor-
poralia non tamen digito posse demonstrari. Aug. Numquam ne vidisti
ut homines cum surdis gestu quasi sermocinentur ipsique surdi non
minus gestu vel querant vel respondeant vel doceant vel indicent
aut omnia que volunt aut certe plurima. Quod cum fit non utique sola vi-
sibilia sine verbis ostenduntur sed et soni et sapores et cetera huiusmodi.
Nam et hystriones totas in theatris fabulas sine verbis plerumque
saltando aperiunt et exponunt. Ad. Nichil habeo quod contradicam nisi
quod illud ex. non modo ego sed nec ipse quidem saltator hystrio tibi sine
verbis quid significat posset ostendere. Aug. Verum fortasse dicis
sed fingamus eum posse non ut arbitror dubitas quisquis ille mo-
tus corporis fuerit quo mihi rem que hoc verbo significatur demonstrare

conabimur non ipsam rem futuram esse sed signum. Quamvis hoc quoque non
quidem verbo verbum sed tamen signo signum nichilominus indicabitur
ut et hoc monosillabum et ille gestus unam rem quandam sig-
nificent quam michi ego vellem non significando monstrari. Ad. Vel-
lem quidem sed quod potest. Quod queris oro te. Aug. Quomodo paries poterit. Ad.
Ne ipse quidem quantum progrediens ratio docuit ostendi sine signo po-
test. Nam et intentio digiti non est utique paries sed signum datur per quod
paries possit videri. Nichil itaque video quod sine signis ostendi
queat. Aug. Quid si ex te quererem quid sit ambulare surgeres-
que et id ageres nonne re ipsa potius quam verbis ad me docendum
aut ullis aliis signis utereris. Ad. Fateor ita esse et pudet
me rem tam in promptu positam non vidisse. Ex qua etiam michi milia
rerum iam occurrunt que ipsa per se valeant non per signa monstrari
ut edere bibere sedere stare clamare et innumerabilia cetera. Aug.
Age nunc dic michi si omnino nescires huius verbi vim atque ambulante
quererem quid sit ambulare quomodo me doceres. Ad. Id ipsum age-
rem aliquanto celerius ut post interrogationem tuam aliqua novitate
admonereris et tamen nichil aliud fieret quam id quod deberet ostendi.
Aug. Scis ne aliud esse ambulare aliud esse festinare. Nam et
qui ambulat non continuo festinat et qui festinat non continuo am-
bulat. Dicimus enim et in scribendo et in legendo aliisque innumerabili-
bus rebus festinationem. Quare cum id quod agebas celerius ageres post
interrogationem meam putares ambulare nichil aliud esse quam festina-
re. Id enim novum addideras et ob hoc falleres. Ad. Fateor rem non posse
nos monstrare sine signo si cum id agimus interrogemur. Si enim ni-
chil addamus putabit qui rogat nolle nos ostendere contemptoque se in
eo quod agebamus perseverare. Sed si de hiis roget que agere pos-
simus nec eo tamen tempore quo agimus roget possumus post eius inqui-

rogacione id agendo re ipsa pocius quam signo demonstrare quod rogatur.
A. Nisi forte loquentem me interroget quid sit loqui. Video enim dicendo me ut
eum doceam loquar necesse est. Ex quo securus docebo donec ei pla-
num faciam quod vult, non recedens a re ipsa quam sibi voluit demonstrari,
nec signa querens quibus eam ostendam preter ipsam. Aug. Acutissime Ca. iiij.
omnino. Quare vide utrum conveniat iam inter nos ea posse demonstrari
sine signis que aut non agimus cum interrogamur et tamen statim agere possumus,
aut ipsa forte signa agimus. Cum enim loquimur signa facimus, de
quo dictum est significare. A. Convenit. Aug. Cum ergo de quibusdam
signis queritur, possunt signa signis monstrari. Cum autem de re-
bus que non sunt signa, aut eas agendo post inquisicionem si agi possunt,
aut signa dando per que animadverti queant. A. Ita est. Aug. In
hac igitur tripartita distribucione prius illud consideremus si placet quod
signa signis monstrantur. Num enim sola verba sunt signa? A. Non.
Aug. Videtur ergo mihi loquendo nos aut verba ipsa signare verbis aut
alia signa, velut cum gestum dicimus aut litteram; nam his
duobus verbis que significantur nichilominus signa sunt; aut aliquid aliud
quod signum non sit, velut cum dicimus lapis; hoc enim verbum signum
est, nam significat aliquid, sed id quod eo significatur non continuo signum
est. Quod tamen genus, id est cum verbis ea que signa non sunt significantur,
non pertinet ad hanc partem quam discutiendam proposuimus. Suscepimus
enim considerare illud quod signis signa monstrantur, et partes in
eo duas comperimus, cum aut eadem aut alia signa signis docemus
vel commemoramus. An tibi non videtur? A. Manifestum est. Aug.
Dic ergo signa que verba sunt ad quem sensum pertineant. A. Ad au-
ditum. Aug. Quid gestus? A. Ad visum. Aug. Quid cum verba
que sunt scripta invenimus? Num verba non sunt, an signa verborum ve-
rius intelliguntur, ut verbum sit quod cum aliquo significatu arti-
culata voce profertur. Vox autem nullo alio sensu quam auditu

corpori presto. Ita fit ut cum scribitur verbum signum fiat oculis quo illud
quod ad aures pertinet veniat in mentem. Ad. Omnino assentior. Aug.
Et credo te arbitrari assentiri cum dicimus nomen significare aliquid.
Ad. Verum. Aug. Quid tandem? Ad. Id scilicet quod quidque appellatur
velut Romulus Roma virtus fluvius et innumerabilia cetera. Aug. Ista
ista quatuor nomina nullas res significant? Ad. Immo aliquas. Aug.
Num distat inter hec nomina et eas res que (hijs) significantur? Ad. Immo
plurimum. Aug. Vellem abs te audire quod nam id sit. Ad. Hoc in primis
quod hec signa sunt, illa non sunt. Aug. Placet ne appellemus signifi-
cabilia ea que signis significari possunt et signa non sunt, sicut ea que
videri possunt visibilia nominamus ut de hijs deinceps commodius
disseramus. Ad. Placet vero. Aug. Quid illa quatuor signa que
paulo ante pronunciasti nullo alio signo significantur? Ad. Miror
quod iam me excidisse arbitraris quod ea que scribuntur eorum que voce profe-
runtur signorum signa esse comperimus. Aug. Dic inter ista quid distet.
Ad. Quod illa visibilia sunt, hec audibilia. Aug. Cur enim non
et hoc nomen admittis si admisimus significabilia? Ad. Prorsus admit-
to et gratum habeo. Aug. Sed rursus quero quatuor hec signa nul-
lo ne alio signo audibili significari queat ut visibilia recorda-
tus es. Ad. Hoc quoque recencius dictum recordor. Nam nomen responderam
significare aliquid et huic significationi quatuor ista subieceram. Et il-
lud autem et ~~ipsud~~ hec siquidem voce proferuntur audibilia esse cognosco.
Aug. Quid ergo inter audibile signum et audibilia significata que
rursus signa sunt interest? Ad. Inter illud quidem quod dicimus
nomen et hec quatuor que significationi eius subiecimus hoc distare
video quod illud audibile signum est signorum audibilium, hec vero
audibilia quidem signa sunt non tamen signorum sed rerum partim visibilium
sicut est Romulus Roma fluvius, partim intelligibilium sicut est virtus.
Aug. Accipio et probo. Sed scis nempe omnia que voce articulata cum

cum aliquo significatu proferuntur verba appellavit. Ad. Vero. Aug.
Ergo et nomen verbum est quandoquidem id videmus cum aliquo significatu
articulata voce proferri. et cum dicimus disertum hominem bonis verbis
uti. certe nominibus utitur. et cum servus domino apud terencium seni re-
tulit. bona verba quaeso multa ille etiam nomina dixerat. Ad. assentior.
Aug. Concedis ergo his syllabis duabus quas edimus cum dicimus
verbum nomen quoque significari et ob hoc illud huius signum esse. Ad.
Concedo. Aug. hoc quoque respondeas velim cum verbum signum sit
nominis et nomen signum sit fluminis et flumen signum rei que iam videri
potest ut inter hanc rem et flumen id est signum eius et inter hoc signum et
et nomen quod huius signi signum est dixisti quid interesset. quid interesse
arbitraris inter signum nominis quod verbum esse comperimus et ipsum nomen
cuius signum est. Ad. hoc distare intelligo quod ea que significantur
nomine et verbo significantur. ut enim nomen verbum est ita et flumen
verbum est. Que autem verbo significantur non omnia et nomine significan-
tur. nam et illud quod in capite habet abs te propositum versus. et hoc est de
quo iam diu agentes in hanc duce ratione pervenimus. verba sunt
nec tamen nomina et alia multa inveniuntur. Quamobrem cum omnia nomina
verba sint. non autem omnia ~~nomina~~ verba nomina sint planum esse arbitror
quid inter verbum distet et nomen id est inter signum eius signi quod nulla
alia signa significat. et signum eius signi quod rursus alia
signa significat. Aug. Concedis nempe omnem equum et ~~an~~ animal
esse. nec tamen omne animal equum esse. Ad. Quis dubitaverit. Aug. hoc
ergo inter nomen et verbum quod inter equum et animal interest. nisi forte ab
assentiendo id te revocat quod dicimus et alio modo verbum
quo significantur ea que per tempora declinantur. ut scribo scripsi. lego
legi. que manifestum est non esse nomina. Ad. Dixisti omnino quod du-
bitare me faciebat. Aug. Ne istud te moveat. dicimus enim
ea signa universaliter omnia que significant aliquid. ubi etiam

verba esse et nominum dicimus esse signa militaria que etiam proprie
signa nominantur quo verba non pertinent. Et tamen si tibi dicerem ut omnis
equus animal non tamen omne animal equus ita omne verbum signum non autem
omne signum verbum est nihil ut opinor dubitares. Ad. Iam intelligo
et prorsus assentior hoc interesse inter universale illud verbum et nomen
quod inter animal et equum. Aug. Scis ne etiam cum dicimus animal
aliud esse hoc trissillabum nomen quod voce prolatum est aliud quod
significatur. Ad. Iam hoc supra concessi de omnibus signis et signifi-
cabilibus. Aug. Num omnia signa tibi videntur aliud significare quam
sunt. sicut hoc trissillabum cum dicimus animal nullo modo idem sig-
nificat quod est ipsum. Ad. Non sane nam cum dicimus signum non
solum signa cetera quecumque sunt sed etiam se ipsum significat. Est enim
verbum et utique omnia verba signa sunt. Aug. Quid in hoc dissillabo
cum dicimus verbum nonne tale aliquid contingit. Nam si omne quod cum
aliquo significatu articulata voce profertur hoc dissillabo
significatur etiam ipsum hoc genere includitur. Ad. Ita est. Aug.
Quid nomen nonne similiter. Nam et omnium generum nomina significat
iam — et ipsum nomen generis neutri nomen est. An si ex te quererem
que pars orationis nomen posses mihi recte respondere nisi nomen. Ad. Verum
dicis. Aug. Sunt ergo signa que inter alia que significant et se ipsa
significent. Ad. Sunt. Aug. Num tibi tale videtur quadrisillabum
signum cum dicimus coniunctio. Ad. Nullo modo nam ea que signifi-
Ca. v. — cat non sunt nomina hoc autem nomen est. Aug. Bene attendis-
ti. Nunc illud vide utrum inveniamus signa que se invicem signifi-
cent ut quemadmodum hoc ab illo sic illud ab hoc significetur.
Non enim ita sunt inter se hoc quadrisillabum coniunctio et illa que
quoniam — ab hoc significantur cum dicimus si vel nam namque nisi ergo quoniam et
similia. Nam hec illo uno significantur nullo autem horum unum illud
quadrisillabum significatur. Ad. Video et que invicem

significancia corpore cognoscere. Aug. Aug. Nescis cum dicimus nomen et verbum duo nos verba dicere. Ad. Scio. Aug. Quid illud? nescis cum dicimus nomen et verbum duo nomina nos dicere. Ad. Id quoque scio. Aug. Scis ergo quod tam nomen verbo quam nomine verbum etiam significari. Ad. Assencior. Aug. Potes ne dicere excepto quod diverse scribuntur et sonant quid inter se differant. Ad. Possum fortasse. Nam id esse video quod paulo ante dixi. Verba enim cum dicimus omne quod articulata voce cum aliquo significatu profertur significamus. Unde omne nomen et ipsum cum dicimus nomen verbum est. Non tamen omne verbum nomen est quamvis nomen sit cum dicimus verbum. Aug. Quid si quisquam tibi affirmet et probet ut omne nomen verbum est ita omne verbum nomen esse, poteris ne invenire quid distet preter diversum litterarum sonum. Ad. Non potero nec omnino distare aliquid puto. Aug. Quid si omnia quidem que voce articulata cum aliquo significatu proferuntur et verba sunt et nomina sed tamen alia de causa verba et alia de causa nomina sunt, nichil ne distabit inter nomen et verbum. Ad. Quomodo istud sit non intelligo. Aug. Hoc saltem intelligis omne coloratum visibile esse et omne visibile coloratum quamvis hec duo verba distincte differenterque significent. Ad. Intelligo. Aug. Quid si ergo ita omne verbum nomen et omne nomen verbum est quamvis hec ipsa duo nomina vel duo verba id est nomen et verbum differentem habeant significacionem. Ad. Iam video id posse accidere sed quomodo id accidat exspecto ut ostendas. Aug. Omne quod cum aliquo significatu articulata voce prorumpit animadvertis ut opinor et aurem verberare ut sentiri et memorie mandari ut nosci possit. Ad. Animadverto. Aug. Duo ergo quedam contingunt cum aliquid tali voce proferimus. Ad. Ita est. Aug. Quid si horum duorum ex uno appellata sunt verba et ex altero nomina, verba scilicet a verberando, nomina vero a noscendo, ut illud primum ab auribus hoc autem secundum ab animo vocari meruit. Ad. Concedam cum ostendis quomodo recte possimus omnia verba nomina dicere. Aug. Facile est. Istam credo te accepisse

posse accipere pronomen, deinde quod pro ipso nomine valeat, etsi tamen mi-
nus plena significatione quam nomen. Nam ut opinor ita diffi-
nivit ille quem grammatico tu reddidisti: pronomen est pars orationis que pro
ipso posita nomine minus quidem plene idem tamen significat. Ad. Re-
cordor et probo. Aug. Vides ergo secundum hanc deffinicionem nullis nisi nomi-
nibus servire, et pro his solis poni posse pronomina, velud cum dicimus
hic vir, ipse rex, eadem mulier, hoc aurum, illud argentum; hic, ipse,
eadem, hoc et illud pronomina esse; vir, rex, mulier, aurum, argentum
nomina quibus plenius quam illis pronominibus res significate sunt. Ad. Vi-
deo et assencior. Aug. Nunc ergo ut mihi paucas coniunctiones quas dixisti
libet enuncia. Ad. Et, que, at, atque. Aug. Hec omnia que dixisti non-
ne tibi videntur esse nomina? Ad. Non omnino. Aug. Ergo saltem tibi recte locutus
videor cum dixi hec omnia que dixisti. Ad. Recte prorsus, et iam intel-
ligo quam mirabiliter ostenderis me nomina enunciasse. Nam cum aliter
de his recte dici potuisset hec omnia. Sed cum vereor adhuc ne
propterea in recte locutus videaris, quod has quatuor coniunctiones
verba esse non nego, et ideo de his recte dici potuerit hec omnia, quia
recte dicitur hec verba omnia. Si autem queras a me que sit pars orationis verba,
nichil aliud respondebo quam nomen. Unde huic nomini fortasse
pronomen adiunctum est, ut illa recta esset locucio tua. Aug. A-
cute quidem falleris, sed ut falli desinas, acucius attende quod
dicam, si tamen id ut volo valuero. Nam verbis de verbis agere
tam implicitum est quam digitos digitis inserere et confricare, ubi vix
dinoscitur nisi ab eo qui id agit, qui digiti pruriant et qui auxi-
lientur prurientibus. Ad. En toto animo assum. Nam hec ista simili-
tudo me intentissimum ~~fecit~~ fecit. Aug. Verba certe sono et lit-
teris constant. Ad. Ita. Aug. Ergo ut ea potissimum auctorita-
te utamur que nobis carissima est, cum ait Paulus apostolus: Non erat

in ipso est et non, sed est in illo erat. non opinor putandum esse tres
istas litteras quas enuntiamus cum dicimus est fuisse in ipso, sed id
potius quod istis tribus litteris significatur. Ad. Verum dicis. Aug. Intel-
ligis ergo eum qui ait est in illo erat nichil aliud dixisse quam est
appellatur quod in illo erat. tamquam si dixisset verbum in illo erat,
non utique dixisse acciperetur nisi verbum appellatur quod in illo erat. nec
duas istas sillabas quas enuntiamus cum dicimus verbum, sed illud quod
hiis duabus sillabis ~~significatur~~ significatur in illo fuisse arbitramur.
Ad. Intelligo ac sequor. Aug. Quid illud, non intelligis etiam nichil
interesse utrum quisque dicat verbum appellatur an verbum nominatur. Ad. Ma-
nifestum est. Aug. Ergo ita manifestum est nichil interesse utrum quod di-
citur est appellatur an est nominatur quod in illo erat. Ad. Video et hoc
nichil distare. Aug. Iamne etiam vides quid velim ostendere. Ad. Non
sane. Aug. Itane tu non vides nomen esse id quo
res aliqua nominatur. Ad. Hoc plane nichil certius video. Aug. Vide-
s ergo est nomen esse, siquidem illud quod in ipso erat est nominatur. Ad. Ne-
gare non possum. Aug. At si quererem ex te que sit pars orationis
est, non opinor ~~sed~~ verbum esse diceres, cum id ratio etiam non esse do- ^ nomine
ceat. Ad. Ita est prorsus ut dicis. Aug. Num adhuc dubi-
tas alias quoque partes orationis eodem modo quo demonstravimus nomina
esse. Ad. Non dubito, quandoquidem fateor ea significare aliquid. Sed ab
te ipse quas significant quid singule appellentur idest nominentur
interroges, videre non possum nisi eas ipsas partes orationis quas nomina
non vocamus. Sed ut [illegible]. Aug. Nichil te movet ne
quis existat qui rationem ~~propriam~~ tuam labefactet, dicendo apostolo ^ istam
non verborum sed rerum auctoritatem esse tribuendam. Quamobrem
fundamentum persuasionis huius non tam firmum est quam putamus. fieri enim
posse ut Paulus quamquam vixerit preceperitque rectissime,
minus tamen recte locutus sit cum ait est in illo erat, presertim cum scribe-

spiritum in sermone fateatur. Quo tamen modo ipsum intellectum ur-
bitris? Ad. Nichil habeo quod contradicam et te oro ut aliquid de il-
lis repperias quibus verborum noticia summa generetur cuius auctoritate
potius id quod cupis efficias. Aug. Omnia enim tibi videtur pro-
pter timorem auctoritatibus ipsa ratio quam demonstravi omnibus partibus
orationis significari aliquid et appellari ex eo et nominari. Et in nomi-
ne utique nominari. quod in diversis linguis facillime iudicatur.
Quis enim non videat si quaeram quid greci nominent quod nos nomina-
mus quis responderi in tis quid greci nominent quod nos nominamus volo
θελω in responderi telos quid greci nominent quod nos nominamus bene
responderi in kalos quid greci nominent quod nos nominamus scrip-
tum responderi in togrammenon quid greci nominent quod nos nominamus et
et responderi kai. quid greci nominent quod nos nominamus ab responderi apo
οιμοι quid greci nominent quod nos nominamus heu responderi o. atque in his omni-
bus partibus orationis quas nunc enumeravi recte loqui eum qui sic interrogat.
Quod nisi nomina essent fieri non posset. Hac igitur ratione paulum apostolum rec-
te locutum esse cum rationis omnium eloquentium auctoritatibus comprobare
possimus quid opus est quaerere cuius persona sententiam nostram fulciat. Sed
ne quis tardior aut imprudentior nondum cedat asseratque nisi illis
auctoribus quibus verborum leges consensu omnium tribuuntur nullo
modo esse cessurum quid in latina lingua excellentius Cicerone
inveniri potest. Atque hic in suis nobilissimis orationibus quae verrine
vocantur coram praepositionem sive illo loco adverbium sit nomen appellavit
verum fortasse fieri potest ut cum ego illum locum minus bene intelligam
exponaturque alias aliter vel a me vel ab alio. Est ad quod respon-
deri posse nichil puto. Tradunt enim nobilissimi disputatio-
num magistri nomine et verbo plenam constare sententiam quod affirmari
negarive possit. Quod genus idem Tullius quodam loco propositio-
nem vocat et cum verbi tertia persona est nominativum cum ea casum

nominis nomen esse oportet. Et recte nunc. Ad. Quid mecum si consideres velis
cum dicimus homo sedet, equus currit, agnosceres ut opinor
duo pronunciata esse. Ad. agnosco. Aug. Cernis in singulis
singula esse nomina, in uno homo, in altero equus, et verba singula
in uno sedet, in altero currit. Ad. Cerno. Aug. Ergo si
dicerem sedet tantum aut currit tantum, recte a me quereres quis vel quid, ut
responderem homo vel equus vel animal aut quodlibet aliud, quo possit
nomen redditum verbo implere pronunciatum, id est illam sententiam que
affirmari vel negari potest. Ad. Intelligo. Aug. Attende
ceterum et finge nos videre aliquid longius et incertum habere utrum animal
sit an saxum an aliud, meque tibi dicere quia homo est animal est, nonne
temere dicerem? Ad. Temere omnino, sed non temere plane diceres
si homo est animal est. Aug. Recte dicis. Itaque in tua locucione
placet michi si, placet et tibi, utrique autem nostrum in mea displicet quia.
Ad. Assencior. Aug. Vide utrum iam ista sint plene pro-
nunciata: sunt placet si, displicet quia. Ad. Plane omnino. Aug.
Age nunc dic michi que ibi sint verba, que nomina. Ad. Verba ibi vi-
deo esse placet et displicet, nomina vero quid aliud quam si et quia?
Aug. Has igitur duas coniunctiones etiam nomina esse satis probatum est.
Ad. Prorsus satis. Aug. Potesne ipse per te in aliis partibus
orationis hoc idem ad eandem regulam docere? Ad. Possum. Aug.
Transeamus igitur hinc, et iam dic michi utrum sicut omnia verba — Ca vi.
nomina, et omnia nomina verba esse, ita et omnia nomina vocabula et vocabula
nomina esse videantur. Ad. Plane nichil hic quod distet preter diversum
sillabarum sonum non video. Aug. Nec ego interim resisto, quam-
quam non desint qui etiam significacione ista discernunt, quorum
sententiam nunc considerare opus non est. Sed certe animadvertis ad ea iam
signa nos pervenisse que se invicem significent, nulla preter sonum
distancia, et que se ipsa significent cum ceteris omnibus partibus orationis.

Ad. Iam intelligo. Aug. Iam ergo intellige et nomen vocabulo et vo-
cabulum nomine significari et ita ut praeter sonum litterarum nihil intersit
quantum ad generale nomen attinet. Nam et speciale dicimus nomen quod inter
octo partes orationis ita est ut alias septem non contineat. Ad. Intelligo.
Aug. At hoc est quod dixi se invicem significare vocabulum et nomen.
Ad. Teneo, sed quaero quid dixeris cum etiam scripta significant cum aliis
partibus orationis. Aug. Nonne superior ratio docuit nos omnes partes orationis
nomina posse dici et vocabula, id est et nomine et vocabulo posse signifi-
cari. Ad. Ita est. Aug. Quid ipsum nomen, id est sonum istum duabus syllabis
expressum, si ex te quaeram quid appelles, nonne mihi recte respondebis nomen?
Ad. Nomen recte. Aug. Numquid ita se significat hoc signum quod quin-
que syllabis enuntiamus cum dicimus coniunctio? Hoc enim nomen inter
illa quae significat numerari non potest. Ad. Accipio. Aug. Hoc est quod dixi
est nomen seipsum significare cum aliis quae significat. Quod et de vocabulo
per teipsum licet intelligas. Ad. Iam facile est. Sed illud mihi nunc ve-
nit in mentem nomen et generaliter et specialiter dici, vocabulum autem inter
octo partes orationis non accipi. Quare hoc quoque nihil inter se praeter [illegible]
sonum differre arbitror. Aug. Quid nomen et onoma distare inter
se aliquid putas praeter sonum quo etiam linguae discernuntur latina atque graeca?
Ad. Hic vero nihil aliud intelligo. Aug. Pervenitum est igitur ad ea signa quae
scripta significent et aliud ab alio invicem significetur et quicquid ab uno
hoc et alio et nihil praeter sonum inter se differant. Nam et hoc quartum modo
invenimus. Tria enim superiora de nomine atque verbo intelliguntur. Ad. Omnino in-
Ca. vij. venimus. Aug. Iam quae sermocinando invenimus velim recenseas. Ad.
Faciam quantum possum. Nam primo omnium recordor aliquandiu nos quaesisse quare lo-
quamur, inventumque esse docendi commemorandive gratia nos loqui,
quandoquidem etiam cum interrogamus non ad aliud agimus quam ut ille qui rogatur discat
quid velimus audire; et in cantando quod delectationis causa facere videmur

et non etiam loquendo et orando docere que docere aut commemorare significationibus
non possimus ad verba valeant nisi ut vel nos ipsos commonefacia-
mus vel alios commoneamus doceamus nec per nos. Unde cum satis con-
stitisset verba nichil aliud esse quam signa ea vero que non aliquid signifi-
cent signa esse non posse. Proposuisti versum cuius verba singula quid sig-
nificarent conarer ostendere. Is autem erat: Si nichil ex tanta superis
placet urbe relinqui. Cuius secundum verbum quamvis notissimum et mani-
festissimum quid tamen significaret non reperiebamus. Cumque mihi vide-
retur non frustra nos in loquendo interponere sed eo aliquid docere
audientem ipsam mentis affectionem cum rem quam non videret non
esse inveniret vel invenisse se putaret hoc verbo fortasse indicari.
Respondisti tu quidem sed tamen ob quandam profunditatem questionis locum eius Anestio
tamen in aliud tempus illustrandum distulisti ne me debitorem
tui oblitum putes. Inde tertium in versu verbum cum satagerem
exponere urgebar verbum prodere, urgebas abs te ne non verbum aliud
quod idem valeret sed rem ipsam potius quam verbo significaretur osten-
dere. Cum id in sermocinantibus nobis fieri non posse dixissem ventum est
ad ea que interrogantibus digito demonstrantur. Hec ego corporalia
cuncta arbitrabar sed invenimus sola visibilia esse. Hinc nescio oīa
quomodo ad surdos et histriones devenimus qui non sola que videri
possunt sed multa preterea ac prope omnia que loquimur gestu sine voce
significant. Eos tamen gestus signa esse comperimus. Tunc rursus querere
cepimus quomodo res ipsas que signis significantur sine ullis
signis valeremus ostendere cum et ille paries et color et omne vi-
sibile quod intento digito ostenditur signo quodam convinceretur
ostendi. Hic ego errans cum inveniri tale nichil posse dixissem tandem
inter nos constitit ea posse demonstrari sine signo que cum a nobis
queruntur non agimus et post interrogationem agere possumus. Locu-
tionem tamen non esse ex eo genere. Quando et loquentes cum interrogamur

quid sit locutio ipsa per se ipsam demonstrare facile esse satis
apparuit ex quo admoniti sumus aut signis signa monstrari aut
signis alia que signa non sunt aut etiam sine signo res quas agere
post interrogacionem possimus. Horum quod tamen primum diligencius con-
siderandum discuciendumque suscepimus. Quare in ista disputacione decla-
ratum est partim esse signa que ab hiis signis que significant
significari vicissim non possent, ut quod est quadrisillabum cum coniun-
cio dicimus; partim que possent, ut cum dicimus signum et verbum sig-
nificamus. Nam signum et verbum et duo signa et duo verba sunt. In hoc
autem genere quo invicem se significant quedam non tantum paria quedam
autem vero etiam idem valere monstratum est. Etenim hoc disillabum quod
sonat cum dicimus signum prorsus omnia quibus quippiam significatur
significat. Quod autem omnium signorum signum est cum dicimus verbum
sed tamen eorum que articulata voce proferuntur. Unde manifestum est
quamvis et verbum signo et signum verbo, id est et iste due sillabe illis
et ille istis significentur, plus tamen signum valere quam verbum plura
scilicet illis duabus sillabis quam istis significantibus. Tamen autem valet
generale verbum et generale nomen. Docuit enim ratio omnes partes oracionis
etiam nomina esse quod et pronomina hiis addi possunt et de omnibus dici
potest quod aliquid nominent ut nulla earum sit que non verbo adiuncto com-
plere sentenciam possit. Ipse sed cum tamen idem valeat nomen et verbum. Alia
eo quod omnia que verba sunt sunt etiam nomina non tamen idem valent
quippe de causa verba et alia nomina nuncupari satis probabiliter
disputatum est. Inventum est aliud horum ad auris verberacionem, al-
terum ad animi commemoracionem notandum esse, apertum vel ex hoc intel-
ligi potest quod in loquendo rectissime dicimus quod est huic rei no-
men memorie mandare cupientes. Quod est autem huic rei verbum dicere
non solemus. Nunc vero non solum tantundem sed etiam idem significare om-
ni et inter que nichil preter litterarum distet sonum nomen et onoma inve-

nisi illud sane iam elapsum erat in hoc quaerere in quo invicem se signifi-
cent nullum nos signum comperisse quod non inter cetera quae significat
se quoque significet. Haec quantum potui recordatus sum. Tu iam videris qui
nichil puto in hoc sermone nisi scienter certeque dixisse utrum ista bene
ordinateque digesserim. Aug. Ratio quidem tu memoriter omnia quae Ca. viij.
velle recoluisti et ut tibi fatear multo evidencior mihi nunc videtur ista
distinctio quam tunc cum ea quaerendo ac disserendo de nescio quibus latebris
ambo eruebamus. Sed quo tecum tantis ambagibus tecum pervenire mo-
liar difficile dictu est hoc loco. Tu enim fortasse aut ludere nos
et a seriis rebus avocare animum quibusdam puerilibus quaestiunculis
arbitraris aut parvam aut mediocrem aliquam utilitatem requirere. Aut si mag-
num quiddam parturire istam disputationem suspicaris iam idque id
scire sive saltem audire desideras. Ego autem credas velim neque
me vilia ludicra hoc constituisse sermone quamvis fortasse ludamus
idque ipsum tamen non puerili sensu existimandum sit neque parva bona
vel mediocria cogitare. Et tamen si dicam vitam esse quandam beatam
eandem sempiternam quo nos deo duce id est ipsa veritate gradi-
bus quibusdam infirmo gressui nostro accommodatis perduci cupi-
am vereor ne ridiculus videar qui non rerum ipsarum quae significan-
tur sed consideratione signorum tantam viam aggredi ceperim. Da-
bis igitur veniam si preludo tecum non ludendi gratia sed exercendi vi-
res et mentis aciem quibus regionis illius ubi beata vita est calo-
rem ac lucem non modo sustinere verum et amare possimus. Ad. Perge
pocius ut cepisti nam numquam ego contempnenda putem quae tu dicenda
vel agenda putaveris. Aug. Age iam ergo illam partem consideremus cum
signis non alia signa significantur sed ea quae significabilia nominamus.
Et primum dic mihi utrum homo sit homo. Ad. Nunc vero an ludas nes-
cio. Aug. Quid ita. Ad. Quia quaerendum ex me censes verum
homo aliud sit quam homo. Aug. Ita credo te illudi arbitrare si etiam
quaererem utrum prima huius nominis syllaba sit aliud quam ho et secunda quam mo.

+ tu

Ad' Ista oia Aug' dic iste due sillabe quid te: hō ē an ne
gabis Ad' Q's negret Aug' Quero q' nunc due sillabe
iste quid te sit. Ad' Nullomodo. s; video quo tendas Aug'
Dicito q° ne me contumeliosum putes Ad' Concludi censeas
q' homo non sim Aug' Q's tu non ide censeas q' oia sū
piora ex q̄b9 hoc confectū ē. vba ee concedis Ad' Non ē ego
dicā q' censeam nisi p9 abs te audiero cū q̄ris utrum
hō. homo sit de duab9 istis sillab an de re ipā quam
significat me interrogaveris Aug' Tu pocius rnde ex qua
pte accepis interrogacionē meā. Nā si ē ambigua p9 hoc
cavē debuisti neq3 m rndē anq̄ certus fies quomodo
rogaverim Ad' Quid cum me impediret hec ambiguitas cu
ego ad utrum utrumq3 rnderit. hō enim prorsus hō ē Nā
2 iste due silla nichil aliud sūt q̄ due sille iste 2 id
q' significant nichil aliud ē q̄ id q' Aug' Scio hoc
quidē s; cur hoc solū q' dem ē homo. non eciā ceterū q
locuti sumus ad utrumq3 accepisti Ad' Unde enim quinta
q' 2 cetrā non sic acceperim Aug' Ut alia omittā eam
ipam pmā interrogacionē meā si totā ex ea pte acce
pisses q̄ sille sonat nichil m rndisses. posse enim vide
tibi eciam nichil interrogasse. nc vo cū tu vba sonuerim
quor unū in medio repetivi dicēs utrū hō hō sit. pmū et
ultimum vbū non sedm ipa signa s; 2m ea q̄ hijs significat
at te accepisse vel hoc solo manifestū ē q' statim certus fi
dens rogacioni rndēdū putasti Ad' Vm dicis Aug' Cur
g° id tm q' in medio positū ē 2 3m id q' sonat 2 sedm id
q' significat te accipe libuit Ad' Ecce iā totū ex ea
pte tm qua significat accipio Assenciar enim tibi si noc
nos oio non posse .. an audiens vbis ad ea referat anim
quor ista sūt signa Quare ondi nc quo ista racinacōe de

ceptus sim quo me hoc eum concludit non esse. Aug. Immo eadem
rursus interrogabo ut tu invenias ipse ubi lapsus sis. Ad. Be-
nefacis. Aug. Illud quod quod primum quesieram quod iam dedisti non
queram. Vide quam diligencius utrum sicut illa ho nichil aliud sit quam ho
et utrum mo nichil aliud sit quam mo. Ad. Hic prorsus nichil aliud
video. Aug. Vide eciam utrum his duobus iunctis homo fiat.
Ad. Nequaquam hoc concesserim. Placuit enim et vere placuit sig-
no dato id quod significat attendere et eo considerato vel dare
vel negare quod dicitur. Ille autem separatim enunciate sillabe quia sine
ulla significacione sonuerunt hoc eas esse quod sonuere conces-
sum est. Aug. Placet igitur firmumque animo teneas non respondendum
esse interrogacionibus nisi ex hiis rebus que verbis significantur.
Ad. Non intelligo cur displiceat si modo verba sunt. Aug. Vel-
lem scire quo illi resisteres de quo iocantes solemus audire
quod ex eius ore cum quo disputabat leonem processisse concluserit.
Cum enim quesisset utrum ea que loquerentur nostro ore procederent,
atque ille non potuisset negare quod facile fuit, egit cum homine
ut in loquendo leonem nominaret. Hoc ubi factum est ridicule insul-
tare cepit et premere ut quoniam quicquid loquimur ore nostro constare confessus
erat et leonem se locutum esse negare non poterat, homo non malus
tam immanem bestiam vomuisse videretur. Ad. Nichil vero erat
arduum resistere huic ioculatori. Non enim concederem ore nostro procedere
quicquid loquimur. Nam que loquimur ea significamus. Non autem res
que significatur, sed signum quo significatur loquentis ore proce-
dit, nisi cum ipsa significantur signa, quod genus paulo ante trac-
tavimus. Aug. Bene tu quidem hoc modo adversus illum esses pa-
ratus. Verumptamen michi quid respondebis utrum homo nomen sit interroganti.
Ad. Quid nisi esse nomen. Aug. Quid cum te video, nomen video.
Ad. Non. Aug. Vis ergo dicam quid sequatur. Ad. Scio quoniam

in parte reuincis me hominem non esse quod non esse concedere cum homo
utrum nomen esset interrogares. Iam enim placuit ex ea re que signi-
ficatur vel assentiri vel negari quod dicitur. Aug. At michi videtur
non te frustra in hac responsione concidisse. Nam vigilantiam
tuam mentibus nostris indita ipsa lex rationis evicit. Nam si que-
rerem quid esset homo responderes fortasse animal. Si autem quererem quid pars orationis
esset homo nullo modo posses recte respondere nisi nomen. Quocirca cum homo et nomen et animal esse inveniatur illud dicitur ex ea par-
te qua signum est hoc quod significat. Cum ergo queritur utrum
homo nomen sit nichil ei aliud quam esse respondeo. Satis
enim significat ex ea parte se velle audire qua signum est.
Si autem querit utrum animal sit multo promptius annuam. Quin
si taceres et nomen et animal tantum quid esset homo requireres placito
illa loquendi regula ad id quod hiis duabus sillabis significatur
animus curreret neque quicquam responderet nisi animal vel etiam totam dif-
finicionem diceret vel animal racionale mortale. An tibi non videtur. Ad.
Prorsus videtur. Quid cum esse nomen concesserimus quo illa conclusione
nimis contumeliosa evitabimus qua nos homines non esse convincit.
Aug. Quo putas nisi docendo non ex ea parte illatam quam interro-
ganti assenciebamur. Aut si ex ea parte illam se fateatur
inferre nullo modo est formidanda. Quid enim metuam hominem me esse
istas tres sillabas non esse me confiteri. Ad. Nichil est verius.
Aug. Cur ergo animum offendit cum dicitur non es igitur homo cum secundum illa
concessa nichil verius dici potuit. Quia non possum non putare
ad id conclusionem inferri quod hiis duabus sillabis significatur
simul atque ista verba sonuerint ea scilicet regula que naturaliter pluri-
mum valet ut auditis signis ad res significatas feratur
Ca. ix. intencio. Ad. Accipio quod dicis. Aug. Iam igitur intelligas
volo res que significantur pluris quam signa esse pendendas. Quid

cum ipsa aliud est vilius sit necesse est quam id propter quod est non ut cum ad
cognitionem. Ad. Videtur mihi non temere hoc esse assentiendum.
Nam cum dicimus cenum longe hoc nomen arbitror rei quam sig-
nificat excellere. Quod enim nos offendit audientes non ad
ipsius vocis pertinet sonum. Cenum enim una mutata littera ce-
lum est. Inter illa vero que hiis nominibus significantur quantum distet vi-
demus. Quocirca nequaquam huic signo tribuerim quod in re quam
significat odimus, et propterea hoc merito illi antepono. Libentius enim
hoc audimus quam illo sensu illud attingimus. Aug. Vigilan-
tissime omnino. Itaque falsum est omnes res pluris quam earum signa esse
pendendas? Ad. Ita videtur. Aug. Dic ergo quid arbitreris eos
secutos esse qui huic rei tam fede atque aspernabili nomen indi-
derunt, vel utrum eos probes an improbes. Ad. Ego vero illos nec
probare nec improbare audeo, nec quid secuti fuerint scio. Aug.
Potes ne saltem scire quid tu sequaris cum hoc nomen enuncias?
Ad. Hoc plane possum, nam significare volo ut eum cum quo loquor
doceam vel admoneam de re illa quam eum doceri vel admoneri opor-
tere arbitror. Aug. Quid docere ipsum aut admonere sive doceri
aut admoneri, quod vel tu commode per hoc nomen vel te co-
exhibetur, nonne carius habendum est quam ipsum nomen? Ad. Concedo
ipsam scientiam que per hoc signum efficitur esse huic signo antepo-
nendam, sed non ideo rem ipsam etiam puto. Aug. In illa igitur sententia
nostra, quamquam sit falsum res omnes signis suis preponi oportere, non
tamen falsum est esse quod propter aliud est vilius esse quam id propter quod est. Cogni-
tio quippe ceni propter quam hoc nomen est institutum pluris habenda est quam ipsum nomen,
quod idem ceno preponendum esse comperimus. Non enim ob aliud ista cognitio
signo de quo agimus antelata est, nisi quia illud propter hanc esse
convincitur. Nam ita cum quidam gulosus et ventris ut ait
apostolus cultor diceret se vivere ut manducaret, non tulit qui audiebat

frugi homo et quanto inquit melius id deserueris ut vivas
verum tamen est eadem ista regula locutus est. Sed neque alia de
causa ille displicuit nisi quod vitam suam tantum perperderit ut
eam duceret gutturis voluptate viliorem dicendo se vivere ut epularetur
vivere. neque hic ob aliud iure laudatur nisi quod in hiis duobus
quid propter quid fieret hoc est quid cui subiectum esset intelligens cibandum
potius ut vivamus quam vivendum ut cibemur monuit. Si-
militer et tu fortasse et quilibet homo non inperite res estimans
cum diceretur cuipiam loquaci amatorique verborum id docendum ut
loquatur videt is homo cum non potius id loquens ut doce-
at. Quod si hec vera sunt sicuti esse cognoscis vides profecto quan-
tum verba minoris habenda sint quam id propter quod utimur verbis cum
ipse usus verborum iam sit verbis anteponendus. Verba enim sunt ut hiis
utamur. Utimur autem hiis ad docendum. Quanto ergo melius do-
cere est quam loqui tanto melior quam verba locutio. Multo ergo melior
doctrina quam verba. Sed cupio audire quid forte contra dicendum putes.
Ad. Assencior quidem meliorem quam verba esse doctrinam. Sed utrum
adversus ista regula que dicit omne quod propter aliud est inferius esse quam id
propter quod est nichil sit quod obici possit ignoro. Aug. Aliud
hoc diligencius optimeque tractabimus. Nunc illud quod concedis
...dis sat est ad id quod conficere studeo. Das enim cognicionem rerum
quam signa rerum esse cariorem. Quocirca cognicio rerum que significantur
cognicioni signorum anteferenda est. An tibi non videtur?
Ad. Num ego cognicionem signorum cognicioni rerum an non sig-
nis ipsis prestanciorem esse concessi? Quare vereor ut hic tibi
assenciar. Quid si enim ut cenum melius est nomen ea re quam
significat ita ut huius nominis cognicio cognicioni quoque
illius rei est anteponenda cum ipsa cognicione sit ipsum nomen
inferius. Quatuor quippe sunt nomen res cognicio nominis et cogni-

cio rei viciose quod primum secundo, cur non et tertium quarto antecellat? Sed ut antecel-
lit. Non etiam subiciendum est nunc. Mire omnino te video et tenuisse
que concesseris et explicasse que sentis. Sed ut opinor intelligis hoc
trisillabum nomen quod sonat cum dicimus vicium, melius esse quam
id quod significat, cum ipsius cognitio nominis multo sit inferior cog-
nitione viciorum. Licet itaque constituas etiam ista quatuor atque conside-
res: nomen et rem, cognitionem nominis et cognitionem rei. Primum secundo iure
preponimus. Hoc enim nomen positum in carmine cum ait Persius: Sed stupet
hic vicio, non modo nichil vicii fecit in versu, sed non nichil etiam
ornamenti dedit, cum tamen res ipsa que significatur hoc nomine, in quo-
cumque est, cogit esse viciosum. At non ita tertium quarto; sed quartum tertio
videmus excellere. Huius enim cognitio nominis vilis est pre cog-
nitione viciorum. Ad. Etiamne cum ista cognitio miseriores fa-
ciat, censes esse preferendam? Nam idem Persius omnibus penis quas ty-
rannorum vel crudelitas excogitavit vel cupiditas pen-
dit, hanc unam anteponit qua cruciantur homines qui vicia que vitare non
possunt, coguntur agnoscere. Aug. Potest hoc modo cognicioni huius nominis
ipsam quoque virtutum cognicionem negare preferendam, quia virtutem
te videre nec tenere supplicium est, quod idem ille satyricus tyran-
ni ut puniantur optavit. Ad. Deus avertat hanc amenciam. Iam
enim intelligo non ipsas cogniciones quibus animum imbuit optima
omnium disciplina esse culpandas, sed eos omnium miserrimos iudican-
dos, et sicut Persium iudicasse arbitror, qui tali morbo affecti sunt
ut nec tanta medicina subveniat. Aug. Bene intelligis. Sed quomodo
se habeat Persiana sententia, quid ad nos? Non enim horum auctoritati
succumbimus in talibus rebus. Deinde si que cognicio cognicioni preferen-
da sit, non hic facile est explicare. Satis habeo quod effectum est, cog-
nicionem rerum que significantur, et si non cognicione signorum, ipsis
tamen signis esse pociorem. Quare iam illud magis magisque

discuteremus quale sit genus verum quod sine signis monstrari posse
dicebamus preter ipsas res ut loqui ambulare sedere iacere atque huiusmodi cetera.
Ca. x. Ad. Iam recolo quod dicitis. Aug. Omnia ne tibi videntur que interrogati nos
agere possumus sine signo posse monstrari an aliquid excipias. Ad.
Ego vero etiam atque etiam genus hoc totum considerans nichil adhuc invenio
quod sine signo valeat doceri nisi forte locucionem et si ipsum quispiam
quesierit quid sit docere. Video enim me quidquid post interrogacionem fecero
ut discat ab ea ipsa re non fieri discedere quam sibi demonstrari cupit.
Nam si me cessante ut dixi vel aliud agente roget quispiam
quid sit ambulare et ego statim ambulando cum quod rogavit sine signo
conor docere quomodo cavebo id tantum ne putet esse ambulare quantum ego
ambulavero. Quod si putaverit decipietur. Nam quisquam plus minusve
quam ego ambulaverit hunc ille ambulasse non arbitrabitur.
Et quod de hoc uno verbo dixi in omnia que sine signis mon-
strari posse consenseram preter duo illa que excepimus. Aug.
Accipio quidem illud. Sed nonne tibi videtur aliud esse loqui aliud docere.
Ad. Videtur sane. Nam si esset idem nemo doceret nisi loquens. Cum autem
verbo et aliis signis preter verba multa doceamus quis de ista differencia
dubitaverit. Aug. Quid docere et significare nichil ne inter se an aliquid
differunt. Ad. Idem puto esse. Aug. Nonne recte dicit qui dicit nos ideo sig-
nificare ut doceamus. Ad. Recte prorsus. Aug. Quid si dicit alius
ideo nos docere ut significemus nonne facile superiore sententia refel-
litur. Ad. Ita est. Aug. Si ergo significamus ut doceamus non docemus
ut significemus aliud est docere aliud significare. Ad. Verum dicis nec
recte idem esse utrumque respondi. Aug. Nunc illud responde utrum qui docet quid sit
docere significando id agat sibi an aliter. Ad. Non video quomodo
aliter possit. Aug. Falsum est igitur quod paulo ante tibi visum est rem posse
doceri sine signis dum queritur quid sit ipsum docere cum ne hoc quidem
videmus sine significacione agi posse cum aliud esse significare aliud docere

concessimus. Sed cum diversa sint sicut apparet neque hoc ut illud ostendi
non posse verbis ostenditur sicut demonstratum est. Quamobrem nichil adhuc
inventum est quod monstrari per seipsum queat preter locucionem que inter
alia se quoque significat. Que tamen cum et ipsa signum sit nondum prorsus
extitit quod sine signis doceri posse videatur. Ad. Nichil
habeo cur non assenciar. Aug. Confectum est igitur et nichil sine
signis doceri et cognicionem ipsam signis quibus cognoscimus
cariorem nobis esse oportere quamvis non omnia que significantur possint su-
is signis esse pociora. Ad. Ita videtur. Aug. Quanto tandem circui-
tu res tantilla peracta sit meministi, nam ex quo nos
verba iactamus quod iam diu fecimus ut hec tria inveniremus labo-
ratum est utrum nichil sine signis possit doceri et utrum sint quedam
signa rebus quas significant preferenda et utrum melior quam signa
sit rerum ipsarum cognicio. Sed quartum est quod breviter abs te vellem
cognoscere utrum ita inventa sint ut iam de istis dubitare
non possis. Ad. Vellem quidem tantis ambagibus atque anfractibus
ad certa pervenisse. Sed et ista rogacio tua nescio quomodo me
sollicitat et ab assensione deterret. Videris enim mihi non hoc me
fuisse quesiturum nisi haberes quod contradiceres et ipsa rerum implicacio
totum me inspicere et securum respondere non sinit. Vereor ne quid in his
lateat quod acies mentis mee sufferre non possit. Aug. Du-
bitacionem tuam non invitus accipio. Significat enim animum minime
temerarium que custodia tranquillitatis est maxima. Nam difficilli-
mum omnino est non perturbari cum ea que prona et proclivi approbacione
tenebamus contrariis disputacionibus labefactantur et quasi extorquentur
e manibus. Quare ut equum est bene consideratis perspectisque racionibus
cedere ita incognita pro cognitis habere periculosum. Metus est
enim ne cum sepe subruuntur que firmissime statura et mansura
presumimus in tantum odium vel timorem racionis incidamus ut ne ipsi quidem

pressione videtur fides secunda videatur. Sed age ut expedias utrum
tamen decem rerum ista dubitanda putabas. Aug. Quero abs te si
quisquam ignarus deceptionis avium que calamis et visco affectatur
obviam fieret aucupi armis quidem suis instructo non tamen aucupan-
ti sed iter agenti quo viso comprimeret gradum secumque ut fit ad-
mirans cogitaret et quereret quidnam sibi hominis ille vellet ornatus
auceps autem cum in se videret attentum ostendendi se studio cannas
expediret et per arundinem aliquam aviculam fistula et accipitre
figeret subigeret et caperet nonne illum spectatorem suum doceret
1 sz nullo significatu sed re ipsa quod ille scire cupiebat. Ad. Ve-
reor ne hic totum sit quale de illo dixi qui querit quid sit ambula-
et re. neque enim video ~~ut~~ hic totum illud aucupium esse monstratum. Aug.
Facile est hac cura te exuere. Addo enim si ille intelligens esset
ut ex hoc quod videt totum illud genus artis agnosceret. Satis est
namque et de quibusdam rebus tamen et si non omnibus et quosdam homines doceri
sine signo posse. Ad. Hoc etiam ego illi possum addere. Si enim
sit est intelligens paucis passibus ambulatione monstrata totum quid sit
ambulatio agnoscet. Aug. Facias per me licet nec tantum nichil
resisto verum etiam faveo. Vides enim ab utroque nostrum id effici ut quidam
doceri sine signis queant falsumque illud sit quod nobis paulo ante
videbatur nichil esse omnino quod sine signis possit ostendi. Iam enim
ex hiis non unum aliquid aut alterum sed millia rerum animo occurrunt que
nullo signo dato per se ipsa monstrentur. Quid enim dubitemus
oro te. Ut enim hominum omittam innumerabilia spectacula in omnibus
theatris sine signo ipsis rebus exhiberi solem certe istum lucemque
hanc omnia perfundentem atque vestientem lunam et cetera sidera terras et
maria queque innumerabiliter gignuntur nonne per se ipsa exhibet atque
ostendit deus et natura cernentibus. Quod si diligentius consideremus fortasse
nichil invenies quod per sua signa discatur. Cum enim michi signum datur

si nescientem me invenit cuius rei signum sit docere me nichil
potes. Si vero scientem quid disco per signum? Non enim michi rem quam
significat ostendit verbum cum lego. Et sarabalre eorum non sunt immutate.
Nam si quedam capitum tegmina nuncupantur hoc nomine num ego hoc
audito aut quid sit caput aut quid sit tegmina didici? Ante ista no-
veram neque cum appellarentur ab aliis sed cum a me viderentur
eorum michi facta est noticia. Etenim cum primum iste due sillabe cum dicimus
caput aures meas impleverunt tam nescivi quid significarent
quam cum primum audivi legeremve sarabaras. Sed cum sepe diceretur
caput notans atque animadvertens quando diceretur repperi vocabulum esse
rei quam michi iam videndo erat notissima. Quod priusquam repperissem tantum michi so-
nus erat hoc verbum. Signum vero didici esse quando cuius rei signum esset
inveni quam quidem ut dixi non significatu sed aspectu didiceram. Itaque
magis signum re cognita quam signo dato ipsa res discitur. Quod ut aper-
cius intelligas finge nos nunc primum audire quod dicitur caput et nesci-
entes utrum vox ista sit tantummodo sonans an aliquid et significans querere
quid sit caput. Memento nos non rei que significatur sed ipsius signi
velle habere noticiam qua caremus profecto quamdiu cuius signum
sit ignoramus. Si ergo ita querentibus res ipsa digito demonstretur
hac aspecta discimus signum quod audieramus tantum nondum noveramus.
In quo tamen signo cum duo sint sonus et significacio sonum certe non
per signum percipimus sed eo ipso aure pulsata significacionem autem
re que significatur aspecta. Nam illa intencio digiti significare nichil
aliud potest quam illud quo intenditur digitus, intentus est autem non in
signum sed in membrum quod caput vocatur. Itaque per illam neque rem
possum nosse quia noveram neque signum quia non in id intentus digitus est.
Sed de intencione digiti non nimis curo quia et ipsius demonstracionis
signum michi videtur potius quam rerum aliquarum que demonstrantur sicut adver-
bium quod ecce dicimus. Nam et cum hoc adverbio digitum solemus intendere
ne unum demonstrandi signum non signum sit satis et id maxime

tibi interim persuadebo si potero per ea signa que verba appellantur nos nihil
discere. Potius enim ut dixi vim verbi id est significationem que latet in sono re
ipsa que significatur cognita discimus quam illam tali significatione
percipimus. Et quod dixi de capite hoc et de tegminibus de paleis et de aliis
innumerabilibus dixerim. Que tamen cum ita noverim sarabarras illas adhuc
usque non novi que nec gestu aliquo significaverit aut pinxerit ad quorum
similes sunt [illegible] ne dicam nihil me docuit quod facile optinerem si pau-
lo amplius loqui vellem. Sed dico id quod proximum est non verbis docuisse.
si eas forte aspectibus cum sint adeo me admonuerit dicens ecce sara-
barre. discam rem quam non sciebam non per verba que dicta sunt sed per eius aspectum per
quem factum est ut etiam nomine illud quod valet nosse ac tenere. Rem
enim cum rem ipsam didici verbis alienis credidi sed oculis meis. illis tamen
Ca. xi. fortasse ut attenderem credidi id est ut aspectu quererem quid viderem. Hactenus
verba valuerunt quibus ut plurimum tribuam admonent tantum ut queramus res
non exhibent ut noverimus. Is me autem aliquid docet qui vel oculis vel ulli
corporis sensui vel ipsi et menti prebet ea que cognoscere volo. Verbis igitur nisi
verba non discimus immo sonitum strepitumque verborum. Nam si ea que signa non sunt
verba esse non possunt quamvis iam auditum verbum nescio tamen verbum esse donec quid signifi-
cet sciam. Rebus ergo cognitis verborum quoque cognitio perficitur. Verbis vero au-
ditis nec verba discuntur. Non enim ea verba que novimus discimus aut que non no-
vimus didicisse nos possumus confiteri nisi eorum significatione percepta que
non auditione vocum emissarum sed rerum significatarum cognitione contingit.
Verissima quippe ratio et verissime dicitur cum verba proferuntur aut scire nos quid
significent aut nescire. Si scimus commemorari potius quam discere. Si autem nescimus nec commemorari
quidem sed fortasse ad querendum admoneri. Quod si di-
cis tegmina quidem illa capitum quorum nomen sono tantum tenemus non
possumus nisi visa cognoscere neque nomen ipsum plenius nisi cognitis ipsis nosse
quod tamen de ipsis pueris accepimus ut regem ac flammas fide ac reli-
gione superaverint quas laudes deo cecinerint quos honores ab ipso
etiam inimico meruerint num aliter hec nisi per verba didicimus. Respondebo

cetera que illis verbis significata sunt in notitia mea iam fuisse. Nam quod
fuerint tres pueri, quod fornax, quod ignis, quod rex, quod denique illesi ab igne
ceteraque omnia iam tenebam que verba illa significant. Ananias vero et Azarias
et Misael tam mihi ignoti sunt quam illa sarabare. nec ad eos cognoscen-
dos hec nomina quicquam adiuverunt aut adiuvare iam poterunt. Hec autem omnia
que in illa leguntur hystoria ita illo tempore facta esse ut conscripta sunt credere
me potius quam scire confiteor neque istam differentiam idem ipsi quibus credimus nes-
cierunt. Ait enim propheta Nisi credideritis non intelligetis. Quod non dix-
isset profecto si nichil distare iudicasset. Quod ergo intelligo id etiam
credo. At non omne quod credo et intelligo. Omne autem quod intelligo scio.
omne quod scio et credo non omne quod credo scio. Nec ideo nescio quam sit u-
tile credere et multa que nescio. Cui utilitati hanc etiam adiungo de tribus
pueris hystoriam. Quare pleraque cum scire non possim quanta tamen utilitate
credantur scio. De universis autem que intelligimus non loquentem qui personat
foris sonantem. ipsi mente presidentem consulimus veritatem verbis fortas- mente
se ut consulamus admoniti. Ille autem qui consulitur docet qui in interiore ho-
mine habitare dictus est Christus, id est incommutabilis dei virtus atque sempiterna
sapientia. Quam quidem omnis racionalis anima consulit sed tantum cuique panditur
quantum capere propter propriam sive malam sive bonam voluntatem potest. Et si quando
fallitur non fit vicio consulte veritatis et neque huius que foris est
lucis vicium est quod corporei oculi sepe falluntur. quam lucem de rebus
visibilibus consuli fatemur ut eas nobis quantum cernere valemus osten-
dat. Quod si et de coloribus lucem et ceteris que per corpus sentimus ele-
menta huius mundi eademque corpora que sentimus sensusque ipsos quibus
tamquam interpretibus ad talia noscenda mens utitur. De hiis autem que intel-
liguntur interiorem veritatem ratione consulimus quid dici potest unde clareat Ca. xii.
verbis nos aliquid discere preter ipsum qui aures percutit sonum. Namque
omnia que percipimus aut sensu corporis aut mente percipimus. illa sensibi-
lia. hec intelligibilia. sive ut more auctorum nostrorum loquar. illa

carnalia hec spiritualia nominamus. De illis ergo cum interrogamur respondemus si
presto sunt ea que sentimus velut cum a nobis queritur intuentibus novam lunam
qualis aut ubi sit. Hic ille qui interrogat si non videt credit verbis et sepe sepe
non credit. Discit autem nullo modo nisi et ipse quod dicitur videat ubi non
verba iam verbis sed rebus ipsis et sensibus discit. Nam verba eadem sonant vi-
denti que non videnti etiam sonuerant. Cum vero non de hiis que coram sen-
timus sed de hiis que aliquando sensimus queritur non iam res ipsas sed ymagines
ab eis impressas memorieque mandatas loquimur cum omnino quomodo vera dicam
cum falsa intueamur ignoro nisi quia non nos ea videre ac sentire sed vidisse
ac sensisse narramus. Ita illas ymagines in memorie penetralibus
rerum ante sensarum quedam documenta gestamus que animo contemplantes bo-
na conscientia non mentimur cum loquimur sed nobis sunt ista documenta. Is autem qui
audit si ea sensit et affuit non discit meis verbis sed recog-
noscit ablatis secum et ipse ymaginibus. Si autem ille non sensit quis
non eum credere potius verbis quam discere intelligat. Cum vero de hiis agitur
que mente conspicimus id est intellectu atque ratione ea quidem loquimur que presentia contue-
mur in illa interiore luce veritatis qua ipse qui dicitur homo interior illustratur et
fruitur. Sed tunc quoque auditor noster si et ipse illa secreto ac simplici
oculo videt novit quod dico sua contemplatione non verbis meis. Ergo
ne hunc quidem doceo vera dicens vera intuentem. Docetur enim non verbis me-
is sed ipsis rebus deo intus pandente manifestis. Itaque de hiis et interroga-
tus respondere posset. Quid autem absurdius quam eum putare locutione mea
doceri qui posset antequam loquerer ea ipsa interrogatus exponere. Nam quod sepe
contingit ut interrogatus aliquid neget atque ad id fatendum aliis interroga-
fit tionibus urgeatur hoc imbecillitate cernentis quod de re tota illa lucem
consulere non potest. Quod ut partibus faciat admonetur cum de istis partibus
interrogatur quibus illa summa constat quam totam cernere non valebat. Quo
si verbis perducitur eius qui interrogat non tamen docentibus verbis sed eo modo inquiren-
tibus quo est ille a quo queritur intus discere idoneus. Velut si ab illo

te quererem hoc ipsum quod agimus verba nostra verbis docere nichil posse
et absurdum tibi primo videbatur non valenti totum conspicere. Sic quippe querere
oportuit ut tunc sese vires haberent ad audiendum illum intus magistrum
ut docerem ea que loquente me vera vera esse confiteris et certus es et te illa nosse dicerem
confirmas. Unde didicisti? Respondes fortasse quod ego docuissem. Tum ego
subnecterem quid si me hominem volantem dicerem vidisse, itane te certum verba
mea redderent ut quemadmodum si audires sapientes homines stultis esse
meliores? Negares profecto et responderes illud te non credere aut etiam si crederes
ignorare; hoc autem certissime scire. Ex hoc iam nimirum intelligeres neque in illo
quod optime scires aliquid didicisse verbis meis quandoquidem et interrogatus
de singulis et illud ignotum et hoc tibi notum esse iurares. Tum vero totum
illud quod negaveras fatereris cum hec ex quibus constat clara et certa esse
cognosceres. Omnia scilicet que loquimur aut ignorare auditorem utrum vera sint aut
falsa esse non ignorare aut scire vera esse. Horum trium in primo aut credere aut
opinari aut dubitare. In secundo adversari atque renuere. In tertio attestari. Nusquam igitur atque
discere. Quia et ille qui post verba nostra rem nescit et qui se falsa novit au-
disse et qui posset interrogatus eadem respondere que dicta sunt nichil verbis meis
didicisse convincitur. Quocirca in his etiam que mente cernuntur frustra cernentis Ca. xiii.
loquelas audit quisquis ea cernere non potest nisi quia talia quamdiu ignorantur
utile est credere. Quisquis autem cernere potest intus est discipulus veritatis, foris
iudex loquentis vel potius ipsius locutionis. Nam plerumque scit illa que
dicta sunt eo ipso nesciente qui dixit, veluti si quisquam epicureus credens
et mortalem animam putans eas rationes que de immortalitate eius a prudentioribus
tractate sunt eloquatur illo audiente qui spiritualia contueri potest, iudicat
iste vera eum dicere, ac ille qui dicit utrum vera dicat ignorat, immo et
falsissima existimat. Num igitur putandus est ea docere que nescit? Atqui hisdem
de verbis utitur quibus uti et sciens posset. Quare iam ne hoc quidem relinquitur
verbis ut saltem loquentis animum indicent, si quidem incertum est utrum
ea que loquitur sciat. Adde mentientes atque fallentes per quos facile

intelligas non modo non aperiri verum et occultari animum verbis. Ita nullo
modo aliquo id contingit verba vacuum et id quod animo proferri ut animus lo-
quentis appareat quod oporteret omnibus credentibus si loqui mentientibus
liceret. quamquam saepe experti fuerimus et in nobis et in aliis non earum rerum quae
cogitantur verba proferri. Quod duobus modis posse accidere video
cum a memoria mandata et saepe decantata alia cogitantibus fun-
duntur. quod nobis cum hymnum canimus saepe contingit. aut cum alia pro aliis
verba praeter voluntatem nostram linguae ipsius errore prosiliunt. Nam
hic quoque non earum rerum signa quae in animo habemus audiuntur. Nam men-
tientes quidem cogitant etiam de his rebus quas loquuntur. ut etsi
nesciamus an verum dicant. sciamus tamen eos in animo habere quod dicunt si non
eis aliquid duorum quae dixi accidat. Quae si quis et interdum accidere contendit
et cum accidit apparere. quamquam saepe occultum est et saepe me fefellit
audientem non resisto. Sed accedit aliud genus sane late patens et se-
men innumerabilium dissensionum atque certaminum. cum ille qui loquitur
eadem significat quae cogitat. Sed plerumque tantum sibi et aliis qui-
busdam. ei vero cui loquitur et item aliis nonnullis non idem significat. ut
Dixerit cum aliquis audientibus nobis ab aliquibus beluis hominem vir-
tute superari. nos illico ferre non possumus et hanc tamquam falsam
pestiferamque sententiam magna intentione refellimus. cum ille for-
tasse virtutem vires corporis vocet et hoc nomine id quod cogitavit
nec enunciat nec mentitur nec errat in rebus. nec aliud ad memoriae
mandata animo mandata memoriae verba contexit nec linguae lapsu
aliud quam volebat sonat. sed tantum non re quam cogitavit alio
quam nos nomine appellat. De quo illi statim assentiremur si eius
cogitationem possemus inspicere quam verbis iam prolatis explicatamque
sententiam suam nondum nobis pandere valuit. Huic errori definitionis
posse mederi dicunt. ut in hac quaestione si defi-
niret quid sit virtus eluceret aiunt non de re sed de verbo esse

contradicere sua. Quid? non quedam ita esse quomodo cuiusdam hominis definitionem
convenirem sit et tamen adversus disciplinam definiendi multa disputarem
sunt. Que nec hoc loco tractare oportunum est nec usquequaque a me
probantur. Omitto quod multa non bene audimus et diu de auditis diu
multumque contendimus. Velut tu michi nuper verbo quodam punico cum ego mi-
sericordiam dixissem, pietatem significari te audisse dicebas ab eis
quibus hec lingua magis nota esset. Ego autem resistens quid acceperis
et omnino excidisse asserebam. Visus enim mihi eras non pietatem dix-
isse sed fidem, cum et vicinissimus mihi assideres et nullo modo hec duo
nomina similitudine soni aures decipiant. Diu tamen te arbitratus sum
nescire quid dixerim, cum ego nescirem quid dixeris. Nam si te bene
audissem nequaquam mihi absurdum videretur pietatem et misericordiam in uno vo-
cabulo punice nominari. Hec plerumque accidunt, sed ea ut dixi omit-
tamus, ne calumpniam verbis de audiendi negligentia vel etiam de
surditate hominum videar commovere. Illa magis angunt que supra
enumeravi, ubi verbis liquidissime aure perceptis et latinis non valemus cum eius-
dem lingue simus loquentium cogitata cognoscere. Sed ecce iam remitto
atque concedo cum verba eius auditu cui nota sunt accepta fuerint posse
illi esse notum de his rebus quas significant loquentem cogitasse. Num ideo
etiam utrum verum dixerit discit? Nam hoc magistri profitentur ut — Ca. xiiii.
cogitata eorum ac non ipse discipline quas loquendo se tradere putant
percipiantur atque teneantur? Nam † stulte curiosus est qui filium suum — † quis tam
mittat in scolam ut quid magister cogitet discat. At istas omnes disci-
plinas quas docere profitentur ipsiusque virtutis atque sapientie cum verbis expli-
caverint, tum illi qui discipuli vocantur utrum vera dicta sint apud semetip-
sos considerant, interiorem scilicet illam ~~[illegible]~~ veritatem pro viribus intuentes.
Tunc ergo discunt, et cum vera dicta esse intus invenerint laudant, nescientes
non se doctores potius laudare quam doctos, si tamen et illi quod loquuntur sciunt. — al' se doctores
Falluntur autem homines ut eos qui non sunt magistros vocent, quia plerumque inter

tempus locutionis et tempus cogitationis nulla mora interponeret. et quoniam ipsa
admonitione sermocinantis intus illi discunt foris se ab eo qui admo-
nuit didicisse arbitrantur. Sed de tota utilitate verborum quae si consideretur
non parva est alias si deus siverit requiremus. Nunc enim ne plus eis quam
oporteret tribueremus admonui te ut iam non crederemus tantum sed etiam
intelligere inciperemus quam vere scriptum sit auctoritate divina ne nobis
quemquam magistrum dicamus in terris quod unus omnium magister in celis sit.
Quid autem sit in celis docebit ipse a quo etiam per homines signis
admonemur foris ut ad eum intro conversi erudiamur. Quem dili-
gere ac nosse beata vita est quam se omnes clamant quaerere pauci autem
sunt qui eam vere invenisse laetentur. Sed iam mihi dicas velim quid de
hoc toto meo sermone sentias. Si enim vera esse quae dicta sunt nosti
etiam de singulis sententiis interrogatus ea te scire dixisses.
Vides ergo a quo didiceris ista. Neque enim a me cui rogatus omnia
responderes. Si autem vera esse non nosti nec ego nec ille te docuit. Ego quia
numquam possum docere ille quia tu adhuc non potes discere. Ad.
Ego vero didici admonitione verborum nihil aliud verbis quam ad-
moneri hominem ut discat et perparvum esse quod per locutionem aliquantum
cogitatio loquentis apparet. Utrum autem vera dicantur eum docere
solum qui se intus habitare cum foris loqueretur admonuit quem
iam favente ipso tanto ardentius diligam quanto ero in discendo pro-
vectior. Verumtamen huic orationi tuae qua perpetua usus es ob hoc
habeo maxime gratiam quod omnia quae contradicere paratus eram praeoccu-
pavit atque dissolvit nihilque omnino abs te derelictum est quod me
dubium faciebat de quo non mihi ita responderet secretum illud
oraculum ut tuis verbis asserebat.

Explicit liber aurelii augustini de magistro.
Deo gracias.

Volens etiam causam Incipit prologus in psalmo aurelii augustini
donatistarum ad ipsius humillimi vulgi et omnino imperitorum atque
ydiotarum noticiam peruenire et eorum quantum fieri per nos posset inherere memo-
rie psalmum qui eis cantaretur per latinas litteras feci sed usque ad litteram. b.
Tales autem abecedarios appellauit. Tres uero ultimas omisi sed pro
eis nouissimum quasi epylogum adiunxi tamquam eos mater alloqueretur ecclesia.
Ypopsalma etiam quod respondetur et prohemium cause quod nichilominus cantatur
non sunt in ordine litterarum earum quippe ordo incipit post prohemium. Ideo
autem non aliquo carminis genere id fieri uolui ne me necessitas metrica
ad aliqua uerba que uulgo minus sunt usitata compelleret. Iste psalmus
sic incipit. Omnes qui gaudetis de pace modo uerum iudicate quod eius I
ypopsalma est. Explicit prologus. Incipit sermo seu psalmus aurelii augustini in cantilena psalmiste contra donatistas abecedarium

Omnes qui gaudetis de pace modo uerum iudicate. Abundancia
peccatorum solet fratres conturbare. propter hoc dominus noster uoluit nos premonere
comparans regnum celorum reticulo misso in mare congreganti multos
pisces omne genus hinc et inde quos cum traxissent ad litus tunc ceperunt
separare. bonos in uasa miserunt reliquos malos in mare. Quisquis
nouit ebangelium recognoscat cum timore. uidet reticulum
ecclesiam. uidet hoc seculum mare. genus autem mixtum piscis iustus est
cum peccatore. seculi finis est litus tunc est tempus separare. Qui modo retia ruperunt
multum dilexerunt mare. uasa sunt sedes sanctorum quo non possunt peruenire. Omnes qui..

Bonus auditor fortasse querit qui ruperunt rethe. homines multum
superbi qui iustos se dicunt esse. sic fecerunt scissuram et altare contra
altare. dyabolo se tradiderunt cum pugnant de tradicione et crimen
quod commiserunt in alios uolunt transfundere. Ipsi tradiderunt libros et
nos audent accusare ut peius committant scelus quam commiserunt
et ante. quod possent causam librorum excusare de timore quia petrus christum
negauit dum terretur de morte. modo quo pacto excusabunt factum
altare contra altare et pacem christi conscissam spem ponunt in homine.

quod persecucio non fecit ipsi fecerunt in pace. Omnes qui gaudetis
Custos noster deus magne tu nos potes liberare a pseu-
dophetis istis qui nos querunt devorare maledictum cor
lupinum gerunt ovina pelle nomen iusti ovina pellis su-//
ma est in lupino corde qui non noverunt scripturas hos solent circu-
venire. Audiunt enim traditores et nesciunt quod gestum est autem quibus
si dicam probare non habent quod inde sunt secuti sed dicunt credidisse dico
ego mentitos esse quia et nos credidimus nullis qui eos dicunt tradidisse
vis nosse qui dicant falsum qui non sunt in unitate. Olim iam
causa finita est quare vos non statis in pace. Omnes qui gaudetis
Dixerunt maiores mei et libros fecerunt inde qui et causam cogno-
verunt quod vero posset probare. Erant quidam traditores librorum de
sancta lege episcopi de numidia non qualibet de lege plebe cum carthagi-
nem venisset episcopum ordinare invenerunt cecilianum iam ordinatum in
sua sede irati sunt quia ipsi non potuerunt ordinare. erant botrus et
celestius hostes ceciliano valde ipsi fuere superbi. sed quoniam lon-
gum est referre dixerunt se sic omne in illum conflare dicunt ordina-
torem eius sanctos libros tradidisse sic pacis ecclesia ruperunt
et errant modo per mare. Omnes qui gaudetis de pace
Ecce quam bonum et iocundum fratres in unum habitare. Audite bone
complere ut sitis in unitate. Crimine vos quod probamus antiquum
de tradicione quod obiectant in iudicio qui sederunt iudicare quibus
testibus convincat. quod autem est affirmare sed hoc liberet simpliciter quod se
noverant fecisse quia fama iam loquebatur de librorum traditione sed qui
fecerant latebant in illa perturbatione. In alios infamarunt
ut seipsos possent celare. per illos ceteri errant principes ex ipsa
sa parte quia non credere collegis putaverunt sibi turpe. sa
fratres finitur error et sumus in unitate. Omnes qui gaudetis
Fecerunt quod voluerunt et in illa civitate non iudices convene-
runt non sacerdotes de mare quod solet in magnis causis congregari
iudicare nos accusator et reus steterunt in questione non testis

nō documētū q° posset̄ ōnen ꝓbarē ẜ furor dolꝰ tumultꝰ
q̄ regnat̄ ī falsitate ꝓferant̄ nob̄ gesta q̄ ī cōcilio solēt ēē.
videamꝰ q̄ res coegit̄ si alterīꝰ q̄ alterīꝰ si malꝰ erat sacerdos
deponendꝰ erat aūt si nō poterat̄ deponi tolerandꝰ in ūitate
sicut̄ modo toleratis tam multos malos aperte et qui fer-
num pro furore ferretis unū pro pace. Omnes q̄ gaudetis.
Gaudiū magnū ēēt uob̄ si ēēt nollentis errarē ẜ si ēē non
visū ē vob̄ ul' nc̄ ex̄pti videre multos nc̄ habet̄ p̄uos q̄ uo-
bis displicet̄ ualde n̄ tm̄ hos separatis a vr̄a cōione. Non
dico de illis p̄ctis q̄ potestis ⁊ negarē fustes ignes mortes
dico q̄ cōmittunt̄ vir̄ ī luce ⁊ tm̄ sufferetis illos ul' errore ul'
timore q̄ntū erat ferrent̄ unū p̄rēs vir̄ ꝑ unitate si tantꝰ
erat̄ tumultꝰ ut̄ n̄ posset̄ deꝯ darē adde q̄d ī nocēs erat̄ ⁊ nichil
il' poterat̄ ꝓbarē ẜ nc̄ ēnē q̄rēt̄ ubi se videbant̄ esse
finxerīt̄ se nimis iustos cū totū vellet̄ ꝑ'barē. Omnes q̄ gaude.
Honores uanos q̄rit̄ n̄ vult̄ cū x̄p̄o regnarē sicut̄ ph'-
ceps hꝰ mali d'eꝰ vocat̄ p̄te sctā donatꝰ ēē volebat affri-
cā totā obtinē. Tūc iudices trāsmarinos peciit ab īpa-
torē ẜ hꝰ tā iustā peticio nō erat̄ de caritate. hō īpā veri-
tas clamat̄ quā volo m̄o refferē sicut̄ cōgessit̄ īpator misit
q̄ sederent̄ rome sacerdotes q̄ ēē possent̄ ceciliano cū illo
iudicē dicta cā ē nichil ꝓbatū ē auisꝰ ē ⁊ appellarē ⁊ pꝰ
collegarū sedē audiri ab īpatorē h' peticio illa ꝓbat̄ n̄ ēē
d' caritatē deinde uiditꝰ uictꝰ cepit x̄p̄ianos rebaptizarē. Omnes q̄.
Iusticiā seq̄ si vultis totā cūm cogitarē q̄d postea
fecit donatꝰ ——— fēm q̄rē n̄ ē aūt dissenciebant sac-
dotes ī tota ——— affricana p̄ter sacdotes trās-
marinī ——— possent̄ inde iudicarē q̄d curritꝰ
ad scisma ē ——— alterīꝰ q̄ alterīꝰ ut̄ q̄d postea
iudicatū ē iā nō possetis audirē ⁊ a iudicibꝰ victis
cōtemnū appellarē dūm vultis erroris regnū cōquomō

cōfirmare ⁊ nc ⁊ uos totum noscitis sed fingitis nos nescire ⁊ cum uo-
bitas ingeret. Si pres dicitis errasse qui nos aliquis ut cum perde-
ret ab errore sed superbia uos ligauit in cathedra pestilentie. Os quod g.

R. aritatis xpi que habet pacem non potest odisse. uel nos iam plus audire
⁊ nobiscum concordare que non tenet cathedram pro qua pugnetur iniuste.
Si modo epi uestri ex una aliqua regione haberent inter se litem quos uelle-
tis iudicare non aliarum regionum que non certent de ipsa lite. sed cum dis-
cussisset eam pronunciaret pro una parte numquid contrairetis quod illa
nollet consentire. Cur ergo contrarii estis istis qui hoc fecerunt ante. Sed aut
ipsi non consenserunt transmarinorum sententie que pro nobis iudicauit. Os quod
nam nobis iungitur hodie si iudex xpus hoc dicat quod habet in uobis. Os

L. bine cordis sit in uobis tam potestis uidere sed pres dona-
ti ⁊ acta quibus quod dem e probare quod si credere non uultis nos huc
aliqua proferre quibus si ⁊ nos non credimus erit rixa sine fine. Ita am-
plectamini ergo xpi pacem. Os ad nos quod gestum est an obici-
tis traditorem respondemus uos fecisse. clamatis uos de
macario ⁊ nos de circumcellione illud uestrum iam transactum
uestri non cessat usque hodie. sed paleas area nostra uos ha-
solum uultis ee. uos enim non uultis pacem. illi minantur de
fuste ⁊ diuina minaretur ⁊ non tunderent eorum. hos si expel-
luntur isti uestri non habent per quos regnare. Os quod gaudetis

M. odum si excessit macarius concepimus in xpiana lege. uel le-
ge regis inferebat ut pugniret pro unitate sed dicor ipsum non
peccasse sed uos peiores. Os enim percepit uel pro affrica
sic seuire sed xpus non imperator. hoc probat premisisse fustes
ignes priuatos ⁊ insania sine lege. Cum scriptum est in conde-
gladium seculi non putatur in fuste non ut … hic moriatur
sed ut conquassetur ualde ⁊ postea … moriatur
inde iam cruciatus languore. sed tamen si miseretur occiditur
⁊ uno fuste. fustes israhelis uoluit quos dixerunt cum
honore ut plus uastet ipsum nouit qui corpus quod cedunt inde.

imputare

Nolite vos in fratres tempore macariano si crudeles erant illi et
nobis displicent valde si autem falsa de illis dicunt deus potest iudicare
nos amemus pacem christi gaudeamus in unitate. Si qui sunt mali
in ecclesia nichil nobis possunt nocere. Si non possunt nobiscum esse exclu-
dantur salva pace. Si non poterunt excludi excludantur vel corde
Dixit ezechiel signatos quosdam consignatos esse qui gemunt peccata fratrum
et non se separant inde ubi nos propter malos fratres non separemus nos
a matre quod et ipsi fecerunt extra levantes altare ut pe-
iores non haberent quam quos se fingunt fugisse. Vos qui gaudetis
Omnis qui scripturas legit novit quod volo aperire iohannes
baptista dixit et ad iudeos aperte quod illos tamquam aream suam
posset christus ventilare misit et messem operarios discipulos
predicare. Postquam area collecta est et ventilata dicitur Tunc
iusti tamquam frumentum ecclesias impleverunt caste vivientes qui pos-
sidebant et mundo dicentes vale. Illi tamquam semen erant quod to-
to dispersum est orbe ut alia surgeret messis que ventilanda est in fine
hec crescit inter zizania que sunt heretici ubique hic palea sunt iniusti qui
non sunt in unitate ex quibus fuit etiam macarius. nos quod nunc in baptizate Vos qui v
Pone in corde arcas duas. ut possis quod dico in corde videre.
et priores habebant sanctos sicut condiunt scriptura sancta et scripture mi-
lia vivorum deus se dixit reliquisse et sacerdotes et reges multo
iusti sunt in lege. ibi habes rarios prophetas. habes multos et de
plebe dic mihi quis etiam iustorum separavit sibi altare. multa
scelera admittebant tamquam populus ille ydolis sacrificatum est.
tot occisi sunt prophete et nemo tamen iustorum recessit ab unitate.
Iusti iniustos sufferebant venturo ventilatore bene templo misce-
bantur. sed mixti non erant corde dicebant in illos
contra et unum habebant altare. Vos qui gaudetis de
Quid vos ad hec. videtis secunda messis est que pro toto or-
be crescit palea debet sustinere hic etiam dominus exemplum et in iuda

Pditore hunc inter bonos ferebat. hunc misit et predicare. mala sua predi
cabat. sed xpus eciam in fide illa qua iudicia credebant non curabat de pre
cone. qui dedit sanctam cenam nec ex illa exclusit inde et postea per
illum tradi eciam si inde exisset ante. Ut nobis exemplum datum est malos
fratres tolerare ut quos non possunt excludi solo separentur corde. Quod
Rogo rndete nobis quare vos vultis rebaptizare lapsos sacerdotes
vros pellitis a communione et nemo tamen post illos ausus est rebaptizare
et quoscumque baptizauerunt vobis conueniunt hodie quod ab eis acceperunt
si non habebant quod darent. Legite quod adulteri puniantur
in sancta lege sed non cum dicit puniri quod peccauit a tiore (?) Ut si sancti soli
baptizant post istos rebaptizate quod calumpniamini nobis quod sumus
in vnitate quam non dum eramus nati in illa persecucione. Scriptum
est peccata patrum ad filios non pertinere sed dat fructum ^nemo
bonum si precisus est de vite. Quod qui gaudetis de pace etc.
Scitis catholica quod sit et quod sit precisum a vite si qui sunt inter vos
cauti videant viuant in radice antequam nimis arescant iam liberentur
ab igne. Quod non rebaptizamus quod vnum signum est in fide. non quod
nos sanctos videmus sed sola formam tenent quod ipsam formam sacra
mentum quod precisum est de vite. Ut quod illi prodest forma si non viuit
de radice. Vere fratres si vultis ut inseramini in vite Dolor
est cum vos videmus precisos ita iacere. Numerate sacerdotes
vel ab ipsa petri sede et in ordine illo patrum quod cui successit
videte. Ipsa est petra quam non vincunt superbe inferorum porte.
Talis si quis ad te venerit plenus catholicorum fide qualem sancte
illos viros esse solemus audire et si tibi dicat frater quod me vis re
baptizare quod sit aut formam nescio. nec autem sum in xpi fide. Ut
me maculat quod nescio tu qualis sis. Responde. Vel ergo tuos esse
attendo. ignoro quod sit in corde. Ut me maculat quod nescio
tu me maculas fortasse. Et si credo esse sanctum quem vos conuenit
vide. Ut maculat quod nescimus. iam non potes scire esse. Ut aut

Que maculant tot peccata que committuntur vel occulte

quod nescis non curas, nec ego quod factum est ante et-
tamen christianum talem audes rebaptizare. Omnes qui gaudetis
Vos qui pro cathedris sic contenditis iniuste clamatis vos solos sanctos ^ vestris
aliud dicentes in corde quia videtis et vos multos malos habundare
ubique numquid dicere potestis mixti sumus in ista vita. Respondete
cum vos iam vos illud discripsisse neque dicere potestis paleas
vos sustinere. Item cum respondemus hoc fecisset et autem sancto cum pe-
ccatores erant illo unda traditionis cum apostoli acceperunt primum sacrame-
ntum cene cum tanti sceleris reum iam se iam sciret esse nec tamen hos inqui-
nabat sordes in alieno corde et tamen christianos fratres audet ^ quod
Audite fratres quod dico et in iram nolite quia non sunt rebaptizare. Omnes qui r..
ecclesia quae audiri potest et considerate. Quid si ipsa mater etiam vos alloquatur
cum pace et dicat o filii mei quid querimini de matre quare me deseruistis
iam volo a vobis audire. Accusatis fratres vestros et ego laceror valde.
quando me premebant gentes multa tuli cum dolore multi me deserue-
runt sed fecerunt in timore vos vero nullus coegit sic quare me rebel-
lare dicatis meam vos esse sed falsum videtur esse. Ego catholica dicor
et vos de Donati parte. Iussit me apostolus pro regibus mundi orare vos
invidetis quod reges iam sunt in christiana fide. Si filii estis quid invide-
tis quia audite sunt preces meae. Quando enim dona remiserunt noluistis
accipere et obliti estis prophetas quid illud predixerunt antequam gentium
cum reges magni missuri essent dona ecclesiae. Quod dona cum i-spu
iustis ostendistis vos non esse et Marcianum coegistis sine dolore vindicare
sed ego quod vobis feci vestrum nomen in toto orbe expello malos quos
possum quos non possum cogor ferre fero illos donec sanentur aut
separentur in fine. Vos me quare dimisistis et crucior de vestra morte
Si multum malos odistis quales habetis videte. Si et vos toleratis
malos quare non in unitate ubi nemo rebaptizat nec altare contra
altare. Malos tantos toleratis sed nulla bona mercede quia quod de-
betis pro Christo pro Donato toleratis. Fratres Cantamus vobis fratres pacem.

si celestis audire. Veturus ē iudex nr̄ nos damn̄ exigit ille

i Explicit s̄mo augustini i cantilena psalmiste contra donatistas abcdarium ..

Iste liber est monast̄ii canonicorum regularium in Riecte ordinis sancti Augustini

99 f